

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Dīghanikāyo

Mahāvaggapāli

1. Mahāpadānasuttam

Pubbenivāsapatiṣamayuttakathā

1. Evam me sutam – ekam samayam bhagavā sāvatthiyam viharati jetavane anāthapiṇḍikassa ārāme karerikuṭikāyam. Atha kho sambahulānam bhikkhūnam pacchābhattam piṇḍapātapaṭikkantānam karerimaṇḍalamāle sannisinnānam sannipatitānam pubbenivāsapatiṣamayuttā dhammī kathā udapādi – “itipi pubbenivāso, itipi pubbenivāso”ti.

2. Assosi kho bhagavā dibbāya sotadhātuyā visuddhāya atikkantamānusikāya tesam bhikkhūnam imam kathāsallāpam. Atha kho bhagavā uṭṭhāyāsanā yena karerimaṇḍalamālo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi, nisajja kho bhagavā bhikkhū āmantesi – ‘kāyanuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā; kā ca pana vo antarākathā vippakatā’ti?

Evam vutte te bhikkhū bhagavantam etadavocum – “idha, bhante, amhākam pacchābhattam piṇḍapātapaṭikkantānam karerimaṇḍalamāle sannisinnānam sannipatitānam pubbenivāsapatiṣamayuttā dhammī kathā udapādi – ‘itipi pubbenivāso itipi pubbenivāso’ti. Ayam kho no, bhante, antarākathā vippakatā. Atha bhagavā anuppatto”ti.

3. “Iccheyyātha no tumhe, bhikkhave, pubbenivāsapatiṣamayuttam dhammiṇ katham sotu”nti? “Etassa, bhagavā, kālo; etassa, sugata, kālo; yaṁ bhagavā pubbenivāsapatiṣamayuttam dhammiṇ katham kareyya, bhagavato sutvā [bhagavato vacanam sutvā (syā.)] bhikkhū dhāressantī”ti. “Tena hi, bhikkhave, suṇātha, sādhukam manasi karotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

4. “Ito so, bhikkhave, ekanavutikappe yaṁ [ekanavuto kappo (syā. kam. pī.)] vipassī bhagavā arahaṇ sammāsambuddho loke udapādi. Ito so, bhikkhave, ekatimse kappe [ekatim sakappo (sī.) ekatim so kappo (syā. kam. pī.)] yaṁ sikhī bhagavā arahaṇ sammāsambuddho loke udapādi. Tasmiñneva kho, bhikkhave, ekatimse kappe vessabhū bhagavā arahaṇ sammāsambuddho loke udapādi. Imasmiñneva [imasmiñ (katthacī)] kho, bhikkhave, bhaddakappe kakusandho bhagavā arahaṇ sammāsambuddho loke udapādi. Imasmiñneva kho, bhikkhave, bhaddakappe koṇāgamano bhagavā arahaṇ sammāsambuddho loke udapādi. Imasmiñneva kho, bhikkhave, bhaddakappe kassapo bhagavā arahaṇ sammāsambuddho loke udapādi. Imasmiñneva kho, bhikkhave, bhaddakappe aham etarahi arahaṇ sammāsambuddho loke uppanno.

5. “Vipassī, bhikkhave, bhagavā arahaṇ sammāsambuddho khattiyo jātiyā ahosi, khattiyyakule udapādi. Sikhī, bhikkhave, bhagavā arahaṇ sammāsambuddho khattiyo jātiyā ahosi, khattiyyakule udapādi. Vessabhū, bhikkhave, bhagavā arahaṇ sammāsambuddho khattiyo jātiyā ahosi, khattiyyakule udapādi. Kakusandho, bhikkhave, bhagavā arahaṇ sammāsambuddho brāhmaṇo jātiyā ahosi, brāhmaṇakule udapādi. Koṇāgamano, bhikkhave, bhagavā arahaṇ sammāsambuddho brāhmaṇo jātiyā ahosi, brāhmaṇakule udapādi. Kassapo, bhikkhave, bhagavā arahaṇ sammāsambuddho brāhmaṇo jātiyā ahosi, brāhmaṇakule udapādi. Aham, bhikkhave, etarahi arahaṇ sammāsambuddho khattiyo jātiyā

ahosim, khattiyakule uppanno.

6. “Vipassī, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho konḍañño gottena ahosi. Sikhī, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho konḍañño gottena ahosi. Vessabhū, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho konḍañño gottena ahosi. Kakusandho, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho kassapo gottena ahosi. Konāgamano, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho kassapo gottena ahosi. Kassapo, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho kassapo gottena ahosi. Ahaṁ, bhikkhave, etarahi arahaṁ sammāsambuddho gotamo gottena ahosim.

7. “Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa asītivassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Sikhissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa sattativassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Vessabhussa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa saṭṭhivassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Kakusandhassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa cattālīsavassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Koṇāgamanassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa tiṁsavassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Kassapassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa vīsativassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Mayham, bhikkhave, etarahi appakam āyuppamāṇam parittam lahukam; yo ciram jīvati, so vassasataṁ appam vā bhiyyo.

8. “Vipassī, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho pāṭaliyā mūle abhisambuddho. Sikhī, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho punḍarīkassa mūle abhisambuddho. Vessabhū, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho sālassa mūle abhisambuddho. Kakusandho, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho sirīsassa mūle abhisambuddho. Koṇāgamano, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho udumbarassa mūle abhisambuddho. Kassapo, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho nigrodhassa mūle abhisambuddho. Ahaṁ, bhikkhave, etarahi arahaṁ sammāsambuddho assatthassa mūle abhisambuddho.

9. “Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa khaṇḍatissam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Sikhissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa abhibhūsambhavam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Vessabhussa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa soṇuttaram nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Kakusandhassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa vidhurasañjīvam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Koṇāgamanassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa bhiyyosuttaram nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Kassapassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa tissabhāradvājam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Mayham, bhikkhave, etarahi sāriputtamoggallānam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam.

10. “Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa tayo sāvakānam sannipātā ahesum. Eko sāvakānam sannipātā ahosi aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassam, eko sāvakānam sannipātā ahosi bhikkhusatasahassam, eko sāvakānam sannipātā ahosi asītibhikkhusahassāni. Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ime tayo sāvakānam sannipātā ahesum sabbesamyeva khīṇāsavānam.

“Sikhissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa tayo sāvakānam sannipātā ahesum. Eko sāvakānam sannipātā ahosi bhikkhusatasahassam, eko sāvakānam sannipātā ahosi asītibhikkhusahassāni, eko sāvakānam sannipātā ahosi sattatibhikkhusahassāni. Sikhissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ime tayo sāvakānam sannipātā ahesum sabbesamyeva khīṇāsavānam.

“Vessabhussa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa tayo sāvakānam sannipātā

ahesum. Eko sāvakānam sannipāto ahosi asītibhikkhusahassāni, eko sāvakānam sannipāto ahosi sattatibhikkhusahassāni, eko sāvakānam sannipāto ahosi saṭṭhibhikkhusahassāni. Vessabhussa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ime tayo sāvakānam sannipātā ahesum sabbesaṃyeva khīṇāsavānam.

“Kakusandhassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa eko sāvakānam sannipāto ahosi cattālīsabхikkhusahassāni. Kakusandhassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ayam eko sāvakānam sannipāto ahosi sabbesaṃyeva khīṇāsavānam.

“Koṇāgamanassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa eko sāvakānam sannipāto ahosi tiṁsabхikkhusahassāni. Koṇāgamanassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ayam eko sāvakānam sannipāto ahosi sabbesaṃyeva khīṇāsavānam.

“Kassapassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa eko sāvakānam sannipāto ahosi vīsatibhikkhusahassāni. Kassapassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ayam eko sāvakānam sannipāto ahosi sabbesaṃyeva khīṇāsavānam.

“Mayham, bhikkhave, etarahi eko sāvakānam sannipāto ahosi adḍhatelasāni bhikkhusatāni. Mayham, bhikkhave, ayam eko sāvakānam sannipāto ahosi sabbesaṃyeva khīṇāsavānam.

11. “Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa asoko nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko. Sikhissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa khemankaro nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko. Vessabhussa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa upasanto nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko. Kakusandhassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa buddhijo nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko. Koṇāgamanassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa sotthijo nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko. Kassapassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa sabbamitto nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko. Mayham, bhikkhave, etarahi ānando nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko.

12. “Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa bandhumā nāma rājā pitā ahosi. Bandhumatī nāma devī mātā ahosi janetti [janettī (syā.)]. Bandhumassa rañño bandhumatī nāma nagaram rājadhānī ahosi.

“Sikhissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa aruṇo nāma rājā pitā ahosi. Pabhāvatī nāma devī mātā ahosi janetti. Aruṇassa rañño aruṇavatī nāma nagaram rājadhānī ahosi.

“Vessabhussa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa suppatito nāma [suppatito nāma (syā.)] rājā pitā ahosi. Vassavatī nāma [yasavatī nāma (syā. pī.)] devī mātā ahosi janetti. Suppatitassa rañño anomam nāma nagaram rājadhānī ahosi.

“Kakusandhassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa aggidatto nāma brāhmaṇo pitā ahosi. Visākhā nāma brāhmaṇī mātā ahosi janetti. Tena kho pana, bhikkhave, samayena khemo nāma rājā ahosi. Khemassa rañño khemavatī nāma nagaram rājadhānī ahosi.

“Koṇāgamanassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa yaññadatto nāma brāhmaṇo pitā ahosi. Uttarā nāma brāhmaṇī mātā ahosi janetti. Tena kho pana, bhikkhave, samayena sobho nāma rājā ahosi. Sobhassa rañño sobhavatī nāma nagaram rājadhānī ahosi.

“Kassapassa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa brahmadatto nāma brāhmaṇo pitā ahosi. Dhanavatī nāma brāhmaṇī mātā ahosi janetti. Tena kho pana, bhikkhave, samayena kikī nāma

[kim kī nāma (syā.)] rājā ahosi. Kikissa rañño bārāṇasī nāma nagaram rājadhānī ahosi.

“Mayham, bhikkhave, etarahi suddhodano nāma rājā pitā ahosi. Māyā nāma devī mātā ahosi janetti. Kapilavatthu nāma nagaram rājadhānī ahosi”ti. Idamavoca bhagavā, idam vatvāna sugato uṭṭhāyāsanā vihāram pāvisi.

13. Atha kho tesam bhikkhūnam acirapakkantassa bhagavato ayamantarākathā udapādi – “acchariyam, āvuso, abbhutaṁ, āvuso, tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvatā. Yatra hi nāma tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭte sabbadukkhavītivatte jātitopi anussarissati, nāmatopi anussarissati, gottatopi anussarissati, āyuppamāṇatopi anussarissati, sāvakayugatopi anussarissati, sāvakasannipātatopi anussarissati – ‘evamjaccā te bhagavanto ahesum itipi, evamnāmā evamgottā evamṣīlā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum itipī’ti, udāhu devatā tathāgatassa etamattham ārocesum, yena tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭte sabbadukkhavītivatte jātitopi anussarati, nāmatopi anussarati, gottatopi anussarati, āyuppamāṇatopi anussarati, sāvakayugatopi anussarati, sāvakasannipātatopi anussarati – ‘evamjaccā te bhagavanto ahesum itipi, evamnāmā evamgottā evamṣīlā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum itipī’ti. Ayañca hidam tesam bhikkhūnam antarākathā vippakatā hoti.

14. Atha kho bhagavā sāyanhasamayam paṭisallānā vuṭṭhito yena karerimaṇḍalamālo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Nisaja kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “kāyanuttha, bhikkhave, etarhi kathāya sannisinnā; kā ca pana vo antarākathā vippakatā”ti?

Evam vutte te bhikkhū bhagavantam etadavocum – “idha, bhante, amhākaṁ acirapakkantassa bhagavato ayam antarākathā udapādi – ‘acchariyam, āvuso, abbhutam, āvuso, tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvatā, yatra hi nāma tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭte sabbadukkhavītivatte jātitopi anussarissati, nāmatopi anussarissati, gottatopi anussarissati, āyuppamāṇatopi anussarissati, sāvakayugatopi anussarissati, sāvakasannipātatopi anussarissati – ‘evamjaccā te bhagavanto ahesum itipi, evamnāmā evamgottā evamṣīlā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum itipī’ti. Kim nu kho, āvuso, tathāgatasseva nu kho esā dhammadhātu suppaṭividdhā, yassā dhammadhātuyā suppaṭividdhattā tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭte sabbadukkhavītivatte jātitopi anussarati, nāmatopi anussarati, gottatopi anussarati, āyuppamāṇatopi anussarati, sāvakayugatopi anussarati, sāvakasannipātatopi anussarati – ‘evamjaccā te bhagavanto ahesum itipi, evamnāmā evamgottā evamṣīlā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum itipī’ti? Udāhu devatā tathāgatassa etamattham ārocesum, yena tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭte sabbadukkhavītivatte jātitopi anussarati, nāmatopi anussarati, gottatopi anussarati, āyuppamāṇatopi anussarati, sāvakayugatopi anussarati, sāvakasannipātatopi anussarati – ‘evamjaccā te bhagavanto ahesum itipi, evamnāmā evamgottā evamṣīlā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum itipī’ti? Ayañca hidam tesam bhikkhūnam antarākathā vippakatā, atha bhagavā anuppatto”ti.

15. “Tathāgatassevesā, bhikkhave, dhammadhātu suppaṭividdhā, yassā dhammadhātuyā suppaṭividdhattā tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭte

sabbadukkhavītivatte jātitopi anussarati, nāmatopi anussarati, gottatopi anussarati, āyuppamāṇatopi anussarati, sāvakayugatopi anussarati, sāvakasannipātatopi anussarati – ‘evamjaccā te bhagavanto ahesum itipi, evamnāmā evamgottā evamśilā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum itipi’ti. Devatāpi tathāgatassa etamattham ārocesum, yena tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭte sabbadukkhavītivatte jātitopi anussarati, nāmatopi anussarati, gottatopi anussarati, āyuppamāṇatopi anussarati, sāvakayugatopi anussarati, sāvakasannipātatopi anussarati – ‘evamjaccā te bhagavanto ahesum itipi, evamnāmā evamgottā evamśilā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum itipi’ti.

“Iccheyyātha no tumhe, bhikkhave, bhiyyosomattāya pubbenivāsapatiṣamayuttam dhammiṁ katham sotu”nti? “Etassa, bhagavā, kālo; etassa, sugata, kālo; yam bhagavā bhiyyosomattāya pubbenivāsapatiṣamayuttam dhammiṁ katham kareyya, bhagavato sutvā bhikkhū dhāressanti”ti. “Tena hi, bhikkhave, suñātha, sādhukam manasi karotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

16. “Ito so, bhikkhave, ekanavutikappe yam vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho loke udapādi. Vipassī, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho khattiyo jātiyā ahosi, khattiya kule udapādi. Vipassī, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho koṇḍañño gottena ahosi. Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa asītivassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Vipassī, bhikkhave, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho pāṭaliyā mūle abhisambuddho. Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa khaṇḍatissam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa tayo sāvakānam sannipātā ahesum. Eko sāvakānam sannipātā ahosi aṭṭhasaṭṭhibikkhusatasahassam, eko sāvakānam sannipātā ahosi bhikkhusatasahassam, eko sāvakānam sannipātā ahosi asītibikkhusahassāni. Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ime tayo sāvakānam sannipātā ahesum sabbesamyeva khīṇāsavānam. Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa asoko nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko. Vipassissa, bhikkhave, bhagavato arahato sammāsambuddhassa bandhumā nāma rājā pītā ahosi. Bandhumatī nāma devī mātā ahosi janetti. Bandhumassa rañño bandhumatī nāma nagaram rājadhānī ahosi.

Bodhisattadhammatā

17. “Atha kho, bhikkhave, vipassī bodhisatto tusitā kāyā cavitvā sato sampajāno mātukucchim okkami. Ayamettha dhammatā.

18. “Dhammatā, esā, bhikkhave, yadā bodhisatto tusitā kāyā cavitvā mātukucchim okkamati. Atha sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanussāya appamāṇo ulāro obhāso pātubhavati atikkammeva devānam devānubhāvam. Yapi tā lokantarikā aghā asaṃvutā andhakārā andhakāratimisā, yattha pime candimasūriyā evamahiddhikā evamahānubhāvā ābhāya nānubhonti, tatthapi appamāṇo ulāro obhāso pātubhavati atikkammeva devānam devānubhāvam. Yepi tattha sattā upapannā, tepi tenobhāsenā aññamaññam sañjānanti – ‘aññepi kira, bho, santi sattā idhūpapannā’ti. Ayañca dasasahassī lokadhātu saṅkampati sampakampati sampavedhati. Appamāṇo ca ulāro obhāso loke pātubhavati atikkammeva devānam devānubhāvam. Ayamettha dhammatā.

19. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchim okkanto hoti, cattāro nam devaputtā catuddisam [cātuddisam (syā.)] rakkhāya upagacchanti – ‘mā nam bodhisattam vā bodhisattamātaram vā manusso vā amanusso vā koci vā vihethesi’ti. Ayamettha dhammatā.

20. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchim okkanto hoti, pakatiyā sīlavatī bodhisattamātā hoti, viratā pāṇātipātā, viratā adinnādānā, viratā kāmesumicchācārā, viratā musāvādā, viratā surāmerayamajjappamādaṭṭhānā. Ayamettha dhammatā.

21. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchim̄ okkanto hoti, na bodhisattamātu purisesu mānasam uppajjati kāmaguṇūpasam̄hitam̄, anatikkamanīyā ca bodhisattamātā hoti kenaci purisenā rattacittena. Ayamettha dhammatā.

22. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchim̄ okkanto hoti, lābhinī bodhisattamātā hoti pañcannam̄ kāmaguṇānam̄. Sā pañcahi kāmaguṇehi samappitā samaṅgībhūtā paricāreti. Ayamettha dhammatā.

23. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchim̄ okkanto hoti, na bodhisattamātu kocidēva ābādho uppajjati. Sukhinī bodhisattamātā hoti akilantakāyā, bodhisattañca bodhisattamātā tirokucchigatam̄ passati sabbaṅgapaccāngim̄ ahīnindriyam̄. Seyyathāpi, bhikkhave, maṇi veļuriyo subho jātimā aṭṭhamso suparikammakato accho vippasanno anāvilo sabbākārasampanno. Tatrāssa [tatrassa (syā.)] suttam̄ āvutam̄ nīlam̄ vā pītam̄ vā lohitam̄ vā odātam̄ vā pañdusuttam̄ vā. Tamenam̄ cakkhumā puriso hatthe karitvā paccavekkheyā – ‘ayaṁ kho maṇi veļuriyo subho jātimā aṭṭhamso suparikammakato accho vippasanno anāvilo sabbākārasampanno. Tatridam̄ suttam̄ āvutam̄ nīlam̄ vā pītam̄ vā lohitam̄ vā odātam̄ vā pañdusuttam̄ vā’ti. Evameva kho, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchim̄ okkanto hoti, na bodhisattamātu kocidēva ābādho uppajjati, sukhinī bodhisattamātā hoti akilantakāyā, bodhisattañca bodhisattamātā tirokucchigatam̄ passati sabbaṅgapaccāngim̄ ahīnindriyam̄. Ayamettha dhammatā.

24. “Dhammatā esā, bhikkhave, sattāhajāte bodhisatte bodhisattamātā kālañkaroti tusitam̄ kāyaṁ upapajjati. Ayamettha dhammatā.

25. “Dhammatā esā, bhikkhave, yathā aññā itthikā nava vā dasa vā māse gabbham̄ kucchinā pariharitvā vijāyanti, na hevam̄ bodhisattam̄ bodhisattamātā vijāyati. Daseva māsāni bodhisattam̄ bodhisattamātā kucchinā pariharitvā vijāyati. Ayamettha dhammatā.

26. “Dhammatā esā, bhikkhave, yathā aññā itthikā nisinnā vā nipannā vā vijāyanti, na hevam̄ bodhisattam̄ bodhisattamātā vijāyati. Ṭhitāva bodhisattam̄ bodhisattamātā vijāyati. Ayamettha dhammatā.

27. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchimhā nikhamati, devā pañhamam̄ pañiggahanti, pacchā manussā. Ayamettha dhammatā.

28. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchimhā nikhamati, appattova bodhisatto pathavim̄ hoti, cattāro naṁ devaputtā pañiggahetvā mātu purato ṭhapenti – ‘attamanā, devi, hohi; mahesakkho te putto uppanno’ti. Ayamettha dhammatā.

29. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchimhā nikhamati, visadova nikhamati amakkhito udena [uddena (syā.), udarena (katthaci)] amakkhito semhena amakkhito ruhirena amakkhito kenaci asucinā suddho [visuddho (syā.)] visado. Seyyathāpi, bhikkhave, maṇiratanam̄ kāsike vatthe nikkhittam̄ neva maṇiratanam̄ kāsikam̄ vattham̄ makkheti, nāpi kāsikam̄ vattham̄ maṇiratanam̄ makkheti. Tam̄ kissa hetu? Ubhinnam̄ suddhattā. Evameva kho, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchimhā nikhamati, visadova nikhamati amakkhito, udena amakkhito semhena amakkhito ruhirena amakkhito kenaci asucinā suddho visado. Ayamettha dhammatā.

30. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchimhā nikhamati, dve udakassa dhārā antalikkhā pātubhavanti – ekā sītassa ekā uṇhassa yena bodhisattassa udakakiccam̄ karonti mātu ca. Ayamettha dhammatā.

31. “Dhammatā esā, bhikkhave, sampatijāto bodhisatto samehi pādehi patiṭṭhahitvā

uttarābhīmukho [uttarenābhīmukho (syā.) uttarenamukho (ka.)] sattapadavītihārena gacchatī setamhi chatte anudhāriyamāne, sabbā ca disā anuviloketi, āsabhiṃ vācaṃ bhāsatī ‘aggohamasmi lokassa, jetṭhohamasmi lokassa, setṭhohamasmi lokassa, ayamantimā jāti, natthidāni punabbhavo’ti. Ayamettha dhammatā.

32. “Dhammatā esā, bhikkhave, yadā bodhisatto mātukucchimbā nikkhamati, atha sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanussāya appamāṇo ulāro obhāso pātubhavati, atikkammeva devānam devānubhāvam. Yāpi tā lokantarikā aghā asamvutā andhakārā andhakāratimisā, yattha pime candimasūriyā evam̄mahiddhikā evam̄mahānubhāvā abhāya nānubhonti, tatthapi appamāṇo ulāro obhāso pātubhavati atikkammeva devānam devānubhāvam. Yepi tattha sattā upapannā, tepi tenobhāsenā aññamaññām sañjānanti – ‘aññepi kira, bho, santi sattā idhūpapannā’ti. Ayañca dasasahassī lokadhātu saṅkampati sampakampati sampavedhati appamāṇo ca ulāro obhāso loke pātubhavati atikkammeva devānam devānubhāvam. Ayamettha dhammatā.

Dvattim̄samahāpurisalakkhaṇā

33. “Jāte kho pana, bhikkhave, vipassimhi kumāre bandhumato rañño paṭivedesum – ‘putto te, deva [deva te (ka.)], jāto, tam devo passatū’ti. Addasā kho, bhikkhave, bandhumā rājā vipassim kumāram, disvā nemitte brāhmaṇe āmantāpetvā etadavoca – ‘passantu bhonto nemittā brāhmaṇā kumāra’nti. Addasam̄su kho, bhikkhave, nemittā brāhmaṇā vipassiṇ kumāram, disvā bandhumantam rājānam etadavocum – ‘attamano, deva, hohi, mahesakkho te putto uppanno, lābhā te, mahārāja, suladdham te, mahārāja, yassa te kule evarūpo putto uppanno. Ayañhi, deva, kumāro dvattim̄samahāpurisalakkhaṇehi samannāgato, yehi samannāgatassa mahāpurisassa dveva gatiyo bhavanti anaññā. Sace agāraṇ ajjhāvasati, rājā hoti cakkavattī dhammadiko dhammarājā cāturanto vijitāvī janapadatthāvariyyappatto sattaratanasamannāgato. Tassimāni sattaratanāni bhavanti. Seyyathidam – cakkaratanañ hatthiratanañ assaratanañ mañiratanañ itthiratanañ gahapatiratanañ pariññayakaratanameva sattamañ. Parosahassam̄ kho panassa puttā bhavanti sūrā vīraṅgarūpā parasenappamaddanā. So imam̄ pathavim̄ sāgarapariyantam adañdena asatthena dhammena abhivijiya ajjhāvasati. Sace kho pana agārasmā anagāriyam pabbajati, araham̄ hoti sammāsambuddho loke vivaṭacchado.

34. ‘Katamehi cāyam, deva, kumāro dvattim̄samahāpurisalakkhaṇehi samannāgato, yehi samannāgatassa mahāpurisassa dveva gatiyo bhavanti anaññā. Sace agāraṇ ajjhāvasati, rājā hoti cakkavattī dhammadiko dhammarājā cāturanto vijitāpī janapadatthāvariyyappatto sattaratanasamannāgato. Tassimāni sattaratanāni bhavanti. Seyyathidam – cakkaratanañ hatthiratanañ assaratanañ mañiratanañ itthiratanañ gahapatiratanañ pariññayakaratanameva sattamañ. Parosahassam̄ kho panassa puttā bhavanti sūrā vīraṅgarūpā parasenappamaddanā. So imam̄ pathavim̄ sāgarapariyantam adañdena asatthena dhammena abhivijiya ajjhāvasati. Sace kho pana agārasmā anagāriyam pabbajati, araham̄ hoti sammāsambuddho loke vivaṭacchado.

35. ‘Ayañhi, deva, kumāro suppatiṭhitapādo. Yam pāyam, deva, kumāro suppatiṭhitapādo. Idampissa mahāpurisassa mahāpurisalakkhaṇam bhavati.

‘Imassa, deva [imassa hi deva (?)], kumārassa heṭṭhā pādatalesu cakkāni jātāni sahassārāni sanemikāni sanābhikāni sabbākāraparipūrāni. Yampi, imassa deva, kumārassa heṭṭhā pādatalesu cakkāni jātāni sahassārāni sanemikāni sanābhikāni sabbākāraparipūrāni, idampissa mahāpurisassa mahāpurisalakkhaṇam bhavati.

‘Ayañhi deva, kumāro āyatapañhī...pe...

‘Ayañhi, deva, kumāro dīghaṅgulī...

‘Ayañhi, deva, kumāro mudutalunahatthapādo...

‘Ayañhi, deva kumāro jālahatthapādo...

‘Ayañhi, deva, kumāro ussañkhapādo...

‘Ayañhi, deva, kumāro eñijañgho...

‘Ayañhi, deva, kumāro ṭhitakova anonamanto ubhohi pāñitalehi jaññukāni parimasati [parāmasati (ka.)] parimajjati...

‘Ayañhi, deva, kumāro kosohitavatthaguyho...

‘Ayañhi, deva, kumāro suvaññavañño kañcanasannibhattaco...

‘Ayañhi, deva, kumāro sukhumacchavī; sukhumattā chavyā rajojallam kāye na upalimpati [upalippatti (syā.)] ...

‘Ayañhi, deva, kumāro ekekalomo; ekekāni lomāni lomakūpesu jātāni...

‘Ayañhi, deva, kumāro uddhaggalomo; uddhaggāni lomāni jātāni nīlāni añjanavaññāni kuñḍalāvatṭāni dakkhiñāvatṭakajātāni...

‘Ayañhi, deva, kumāro brahmujugatto...

‘Ayañhi, deva, kumāro sattussado...

‘Ayañhi, deva, kumāro sīhapubbaddhakāyo...

‘Ayañhi, deva, kumāro citantaramso [pitantaramso (syā.)] ...

‘Ayañhi, deva, kumāro nigrodhaporimanḍalo yāvatakassa kāyo tāvatakassa byāmo, yāvatakassa byāmo, tāvatakassa kāyo...

‘Ayañhi, deva, kumāro samavaṭṭakkhandho...

‘Ayañhi, deva, kumāro rasaggasaggī...

‘Ayañhi, deva, kumāro sīhahanu...

‘Ayañhi, deva, kumāro cattalīsadanto...

‘Ayañhi, deva, kumāro samadanto...

‘Ayañhi, deva, kumāro avirāḍadanto...

‘Ayañhi, deva, kumāro susukkadāṭho...

‘Ayañhi, deva, kumāro pahūtajivho...

‘Ayañhi, deva, kumāro brahmassaro karavīkabhāñī…

‘Ayañhi, deva, kumāro abhinīlanetto…

‘Ayañhi, deva, kumāro gopakhumo…

Imassa, deva, kumārassa uññā bhamukantare jātā odātā mudutūlasannibhā. Yampi imassa deva kumārassa uññā bhamukantare jātā odātā mudutūlasannibhā, idampimassa mahāpurisassa mahāpurisalakkhañam bhavati.

‘Ayañhi, deva, kumāro uññīsasīso. Yam pāyam, deva, kumāro uññīsasīso, idampissa mahāpurisassa mahāpurisalakkhañam bhavati.

36. ‘Imehi kho ayam, deva, kumāro dvattiñsamahāpurisalakkhañehi samannāgato, yehi samannāgatasssa mahāpurisassa dveva gatiyo bhavanti anaññā. Sace agāram ajjhāvasati, rājā hoti cakkavattī dhammadiko dhammarājā cāturanto vijitāvī janapadatthāvariyappatto sattaratanasamannāgato. Tassimāni sattaratanāni bhavanti. Seyyathidam – cakkaratanam hatthiratanam assaratanañ mañiratanam itthiratanam gahapatiratanam pariññayakaratanameva sattamam. Parosahassam kho panassa puttā bhavanti sūrā vīrañgarūpā parasenappamaddanā. So imam pathavim sāgarapariyantañ adañdena asatthena dhammena [dhammena samena (syā.)] abhivijiya ajjhāvasati. Sace kho pana agārasmā anagāriyam pabbajati, arahañ hoti sammāsambuddho loke vivañacchado’ti.

Vipassīsamaññā

37. “Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā nemitte brāhmañe ahatehi vatthehi acchādāpetvā [accchādetvā (syā.)] sabbakāmehi santappesi. Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā vipassissa kumārassa dhātiyo upaññāhesi. Aññā khīram pāyenti, aññā nhāpenti, aññā dhārenti, aññā añkena pariharanti. Jātassa kho pana, bhikkhave, vipassissa kumārassa setacchattam dhārayittha divā ceva rattiñca – ‘mā nam sītam vā uñham vā tiñam vā rajo vā ussāvo vā bādhayitthā’ti. Jāto kho pana, bhikkhave, vipassī kumāro bahuno janassa piyo ahosi manāpo. Seyyathāpi, bhikkhave, uppalam vā padumam vā pundarīkam vā bahuno janassa piyam manāpam; evameva kho, bhikkhave, vipassī kumāro bahuno janassa piyo ahosi manāpo. Svāssudam añkeneva añkañ pariññayati.

38. “Jāto kho pana, bhikkhave, vipassī kumāro mañjussaro ca [kumāro brahmassaro mañjussaro ca (sī. ka.)] ahosi vaggussaro ca madhurassaro ca pemaniyassaro ca. Seyyathāpi, bhikkhave, himavante pabbate karavīkā nāma sakuñajāti mañjussarā ca vaggussarā ca madhurassarā ca pemaniyassarā ca; evameva kho, bhikkhave, vipassī kumāro mañjussaro ca ahosi vaggussaro ca madhurassaro ca pemaniyassaro ca.

39. “Jātassa kho pana, bhikkhave, vipassissa kumārassa kammavipākajam dibbacakkhu pāturañosi yena sudam [yena dūram (syā.)] samantā yojanam passati divā ceva rattiñca.

40. “Jāto kho pana, bhikkhave, vipassī kumāro animisanto pekkhati seyyathāpi devā tāvatiñsā. ‘Animisanto kumāro pekkhati’ti kho, bhikkhave [animisanto pekkhati, jātassa kho pana bhikkhave (ka.)], vipassissa kumārassa ‘vipassī vipassī’ tveva samaññā udapādi.

41. “Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā atthakarañe [atṭa karane (syā.)] nisinno vipassim kumāram añke nisīdāpetvā atthe anusāsat. Tatra sudam, bhikkhave, vipassī kumāro pituañke nisinno viceyya viceyya atthe panāyati ñāyena [atṭe panāyati ñāyena (syā.)]. Viceyya viceyya kumāro atthe panāyati ñāyenāti kho, bhikkhave, vipassissa kumārassa bhiyyosomattāya ‘vipassī vipassī’ tveva samaññā udapādi.

42. “Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā vipassissa kumārassa tayo pāsāde kārāpesi, ekam vassikam ekam hemantikam ekam gimhikam; pañca kāmaguṇāni upaṭṭhāpesi. Tatra sudam, bhikkhave, vipassī kumāro vassike pāsāde cattāro māse [vassike pāsāde vassike] nippurisehi tūriyehi paricārayamāno na heṭṭhāpāsādaṁ orohati”ti.

Paṭhamabhāṇavāro.

Jiṇṇapuriso

43. “Atha kho, bhikkhave, vipassī kumāro bahūnaṁ vassānam bahūnaṁ vassasatānaṁ bahūnaṁ vassasahassānaṁ accayena sārathim āmantesi – ‘yojehi, samma sārathi, bhaddāni bhaddāni yānāni uyyānabhūmim gacchāma subhūmidassanāyā’ti. ‘Evam, devā’ti kho, bhikkhave, sārathi vipassissa kumārassa paṭissutvā bhaddāni bhaddāni yānāni yojetvā vipassissa kumārassa paṭivedesi – ‘yuttāni kho te, deva, bhaddāni bhaddāni yānāni, yassa dāni kālam maññasī’ti. Atha kho, bhikkhave, vipassī kumāro bhaddam bhaddam yānam [bhadram yānam (syā.), bhaddam yānam (pī.) cattāro māse (sī. pī.)] abhiruhitvā bhaddehi bhaddehi yānehi uyyānabhūmim niyyāsi.

44. “Addasā kho, bhikkhave, vipassī kumāro uyyānabhūmim niyyanto purisaṁ jiṇṇam gopānasivaṅkaṁ bhoggam [bhaggam (syā.)] daṇḍaparāyanam pavedhamānaṁ gacchantam āturaṁ gatayobbanam. Disvā sārathim āmantesi – ‘ayam pana, samma sārathi, puriso kiṃkato? Kesāpissa na yathā aññesaṁ, kāyopissa na yathā aññesa’nti. ‘Eso kho, deva, jiṇṇo nāmā’ti. ‘Kim paneso, samma sārathi, jiṇṇo nāmā’ti? ‘Eso kho, deva, jiṇṇo nāma. Na dāni tena ciram jīvitabbaṁ bhavissati’ti. ‘Kim pana, samma sārathi, ahampi jarādhammo, jaram anatīto’ti? ‘Tvañca, deva, mayañcamha sabbe jarādharmmā, jaram anatīta’ti. ‘Tena hi, samma sārathi, alam dānajja uyyānabhūmiyā. Itova antepuram paccaniyyāhī’ti. ‘Evam, devā’ti kho, bhikkhave, sārathi vipassissa kumārassa paṭissutvā tatova antepuram paccaniyyāsi. Tatra sudam, bhikkhave, vipassī kumāro antepuram gato dukkhī dummano pajjhāyati – ‘dhiratthu kira, bho, jāti nāma, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissati’ti!

45. “Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā sārathim āmantāpetvā etadavoca – ‘kacci, samma sārathi, kumāro uyyānabhūmiyā abhiramittha? Kacci, samma sārathi, kumāro uyyānabhūmiyā attamano ahosī’ti? ‘Na kho, deva, kumāro uyyānabhūmiyā abhiramittha, na kho, deva, kumāro uyyānabhūmiyā attamano ahosī’ti. ‘Kim pana, samma sārathi, addasa kumāro uyyānabhūmim niyyanto’ti? ‘Addasā kho, deva, kumāro uyyānabhūmim niyyanto purisaṁ jiṇṇam gopānasivaṅkaṁ bhoggam daṇḍaparāyanam pavedhamānaṁ gacchantam āturaṁ gatayobbanam. Disvā maṁ etadavoca – “ayam pana, samma sārathi, puriso kimkato, kesāpissa na yathā aññesaṁ, kāyopissa na yathā aññesa”nti? “Eso kho, deva, jiṇṇo nāmā”ti. “Kim paneso, samma sārathi, jiṇṇo nāmā”ti? “Eso kho, deva, jiṇṇo nāma na dāni tena ciram jīvitabbaṁ bhavissati”ti. “Kim pana, samma sārathi, ahampi jarādhammo, jaram anatīto”ti? “Tvañca, deva, mayañcamha sabbe jarādharmmā, jaram anatīta”ti.

““Tena hi, samma sārathi, alam dānajja uyyānabhūmiyā, itova antepuram paccaniyyāhī”ti. “Evam, devā”ti kho aham, deva, vipassissa kumārassa paṭissutvā tatova antepuram paccaniyyāsim. So kho, deva, kumāro antepuram gato dukkhī dummano pajjhāyati – “dhiratthu kira bho jāti nāma, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissati”ti.

Byādhitapuriso

46. “Atha kho, bhikkhave, bandhumassa rañño etadahosi –

‘Mā heva kho vipassī kumāro na rajjam kāresi, mā heva vipassī kumāro agārasmā anagāriyam pabbaji, mā heva nemittānam brāhmaṇānam saccam assa vacana’nti. Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā vipassissa kumārassa bhiyyosomattāya pañca kāmaguṇāni upaṭṭhāpesi – ‘yathā vipassī kumāro

rajjam kareyya, yathā vipassī kumāro na agārasmā anagāriyam pabbajeyya, yathā nemittānam brāhmaṇānam micchā assa vacana’nti.

“Tatra sudaṁ, bhikkhave, vipassī kumāro pañcahi kāmaguṇehi samappito samaṅgībhūto paricāreti. Atha kho, bhikkhave, vipassī kumāro bahūnam vassānam...pe...

47. “Addasā kho, bhikkhave, vipassī kumāro uyyānabhūmīm niyyanto purisam ābādhikam dukkhitam bālhagilānam sake muttakarīse palipannam semānam [sayamānam (syā. ka.)] aññehi vuṭṭhāpiyamānam aññehi samvesiyamānam. Disvā sārathiṁ āmantesi – ‘ayam pana, samma sārathi, puriso kiṁkato? Akkhīnipissa na yathā aññesam, saropissa [siropissa (syā.)] na yathā aññesa’nti? ‘Eso kho, deva, byādhito nāmā’ti. ‘Kiṁ paneso, samma sārathi, byādhito nāmā’ti? ‘Eso kho, deva, byādhito nāma appeva nāma tamhā ābādhā vuṭṭhaheyyā’ti. ‘Kiṁ pana, samma sārathi, ahampi byādhidhammo, byādhīm anatīto’ti? ‘Tvañca, deva, mayañcamha sabbe byādhidhammā, byādhīm anatītā’ti. ‘Tena hi, samma sārathi, alam dānajja uyyānabhūmīyā, itova antepuram paccaniyyāhi’ti. ‘Evam devā’ti kho, bhikkhave, sārathi vipassissa kumārassa paṭissutvā tatova antepuram paccaniyyāsi. Tatra sudaṁ, bhikkhave, vipassī kumāro antepuram gato dukkhī dummano pajjhāyati – ‘dhiratthu kira bho jāti nāma, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissati, byādhi paññāyissatī’ti.

48. “Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā sārathiṁ āmantāpetvā etadavoca – ‘kacci, samma sārathi, kumāro uyyānabhūmīyā abhiramittha, kacci, samma sārathi, kumāro uyyānabhūmīyā attamano ahosī’ti? ‘Na kho, deva, kumāro uyyānabhūmīyā abhiramitha, na kho, deva, kumāro uyyānabhūmīyā attamano ahosī’ti. ‘Kiṁ pana, samma sārathi, addasa kumāro uyyānabhūmīm niyyanto’ti? ‘Addasā kho, deva, kumāro uyyānabhūmīm niyyanto purisam ābādhikam dukkhitam bālhagilānam sake muttakarīse palipannam semānam aññehi vuṭṭhāpiyamānam aññehi samvesiyamānam. Disvā mam etadavoca – “ayam pana, samma sārathi, puriso kiṁkato, akkhīnipissa na yathā aññesam, saropissa na yathā aññesa”nti? “Eso kho, deva, byādhito nāmā”ti. “Kiṁ paneso, samma sārathi, byādhito nāmā”ti? “Eso kho, deva, byādhito nāma appeva nāma tamhā ābādhā vuṭṭhaheyyā”ti. “Kiṁ pana, samma sārathi, ahampi byādhidhammo, byādhīm anatīto”ti? “Tvañca, deva, mayañcamha sabbe byādhidhammā, byādhīm anatītā”ti. “Tena hi, samma sārathi, alam dānajja uyyānabhūmīyā, itova antepuram paccaniyyāhi”ti. “Evam, devā”ti kho aham, deva, vipassissa kumārassa paṭissutvā tatova antepuram paccaniyyāsim. So kho, deva, kumāro antepuram gato dukkhī dummano pajjhāyati – “dhiratthu kira bho jāti nāma, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissati, byādhi paññāyissatī”ti.

Kālaṅkatapuriso

49. “Atha kho, bhikkhave, bandhumassa rañño etadahosi – ‘mā heva kho vipassī kumāro na rajjam kāresi, mā heva vipassī kumāro agārasmā anagāriyam pabbaji, mā heva nemittānam brāhmaṇānam saccaṇ assa vacana’nti. Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā vipassissa kumārassa bhiyyosomattāya pañca kāmaguṇāni upaṭṭhāpesi – ‘yathā vipassī kumāro rajjam kareyya, yathā vipassī kumāro na agārasmā anagāriyam pabbajeyya, yathā nemittānam brāhmaṇānam micchā assa vacana’nti.

“Tatra sudaṁ, bhikkhave, vipassī kumāro pañcahi kāmaguṇehi samappito samaṅgībhūto paricāreti. Atha kho, bhikkhave, vipassī kumāro bahūnam vassānam...pe...

50. “Addasā kho, bhikkhave, vipassī kumāro uyyānabhūmīm niyyanto mahājanakāyam sannipatitam nānārattānañca dussānam vilātam kayiramānam. Disvā sārathiṁ āmantesi – ‘kiṁ nu kho, so, samma sārathi, mahājanakāyo sannipatito nānārattānañca dussānam vilātam kayiratī’ti? ‘Eso kho, deva, kālaṅkato nāmā’ti. ‘Tena hi, samma sārathi, yena so kālaṅkato tena ratham pesehī’ti. ‘Evam, devā’ti kho, bhikkhave, sārathi vipassissa kumārassa paṭissutvā yena so kālaṅkato tena ratham pesesi. Addasā kho, bhikkhave, vipassī kumāro petam kālaṅkataṁ, disvā sārathiṁ āmantesi – ‘kiṁ panāyam, samma sārathi, kālaṅkato nāmā’ti? ‘Eso kho, deva, kālaṅkato nāma. Na dāni tam dakkhanti mātā vā pīta

vā aññe vā ñātisālohitā, sopi na dakkhissati mātarām vā pitaram vā aññe vā ñātisālohitē'ti. 'Kīm pana, samma sārathi, ahampi maraṇadhammo maraṇam anatīto; mampi na dakkhanti devo vā devī vā aññe vā ñātisālohitā; ahampi na dakkhissāmi devam vā devim vā aññe vā ñātisālohitē'ti? 'Tvañca, deva, mayañcamha sabbe maraṇadhammā maraṇam anatīta; tampi na dakkhanti devo vā devī vā aññe vā ñātisālohitā; tvampi na dakkhissasi devam vā devim vā aññe vā ñātisālohitē'ti. 'Tena hi, samma sārathi, alam dānajja uyyānabhūmiyā, itova antepuram paccaniyyāhī'ti. 'Evam, devā'ti kho, bhikkhave, sārathi vipassissa kumārassa paṭissutvā tatova antepuram paccaniyyāsi. Tatra sudam, bhikkhave, vipassī kumāro antepuram gato dukkhī dummano pajjhāyati – 'dhiratthu kira, bho, jāti nāma, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissati, byādhi paññāyissati, maraṇam paññāyissati'ti.

51. "Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā sārathim āmantāpetvā etadavoca – 'kacci, samma sārathi, kumāro uyyānabhūmiyā abhiramittha, kacci, samma sārathi, kumāro uyyānabhūmiyā attamano ahosī'ti? 'Na kho, deva, kumāro uyyānabhūmiyā abhiramittha, na kho, deva, kumāro uyyānabhūmiyā attamano ahosī'ti. 'Kīm pana, samma sārathi, addasa kumāro uyyānabhūmim niyyanto'ti? 'Addasā kho, deva, kumāro uyyānabhūmim niyyanto mahājanakāyam sannipatitam nānārattānañca dussānam vilātam kayiramānam. Disvā mam etadavoca – "kīm nu kho, so, samma sārathi, mahājanakāyo sannipatito nānārattānañca dussānam vilātam kayiratī'ti? "Eso kho, deva, kālañkato nāmā'ti. "Tena hi, samma sārathi, yena so kālañkato tena ratham pesehī'ti. "Evam, devā'ti kho aham, deva, vipassissa kumārassa paṭissutvā yena so kālañkato tena ratham pesesi. Addasā kho, deva, kumāro petam kālañkata, disvā mam etadavoca – "kīm panāyam, samma sārathi, kālañkato nāmā'ti? "Eso kho, deva, kālañkato nāma. Na dāni tam dakkhanti mātā vā pitā vā aññe vā ñātisālohitā, sopi na dakkhissati mātarām vā pitaram vā aññe vā ñātisālohitē'ti. "Kīm pana, samma sārathi, ahampi maraṇadhammo maraṇam anatīto; mampi na dakkhanti devo vā devī vā aññe vā ñātisālohitā; ahampi na dakkhissāmi devam vā devim vā aññe vā ñātisālohitē'ti? 'Tvañca, deva, mayañcamha sabbe maraṇadhammā maraṇam anatīta; tampi na dakkhanti devo vā devī vā aññe vā ñātisālohitā, tvampi na dakkhissasi devam vā devim vā aññe vā ñātisālohitē'ti. "Tena hi, samma sārathi, alam dānajja uyyānabhūmiyā, itova antepuram paccaniyyāhī'ti. "Evam, devā'ti kho aham, deva, vipassissa kumārassa paṭissutvā tatova antepuram paccaniyyāsim. So kho, deva, kumāro antepuram gato dukkhī dummano pajjhāyati – 'dhiratthu kira bho jāti nāma, yatra hi nāma jātassa jarā paññāyissati, byādhi paññāyissati, maraṇam paññāyissati'ti.

Pabbajito

52. "Atha kho, bhikkhave, bandhumassa rañño etadahosi – 'mā heva kho vipassī kumāro na rajjam kāresi, mā heva vipassī kumāro agārasmā anagāriyam pabbaji, mā heva nemittānam brāhmañānam saccam assa vacana'nti. Atha kho, bhikkhave, bandhumā rājā vipassissa kumārassa bhiyyosomattāya pañca kāmaguṇāni upaṭṭhāpesi – 'yathā vipassī kumāro rajjam kareyya, yathā vipassī kumāro na agārasmā anagāriyam pabbajeyya, yathā nemittānam brāhmañānam micchā assa vacana'nti.

"Tatra sudam, bhikkhave, vipassī kumāro pañcahi kāmaguṇehi samappito samañgībhūto paricāreti. Atha kho, bhikkhave, vipassī kumāro bahūnam vassānam bahūnam vassasatānam bahūnam vassasahassānam accayena sārathim āmantesi – 'yojehi, samma sārathi, bhaddāni bhaddāni yānāni, uyyānabhūmim gacchāma subhūmidassanāyā'ti. 'Evam, devā'ti kho, bhikkhave, sārathi vipassissa kumārassa paṭissutvā bhaddāni bhaddāni yānāni yojetvā vipassissa kumārassa paṭivedesi – 'yuttāni kho te, deva, bhaddāni bhaddāni yānāni, yassa dāni kālam maññasī'ti. Atha kho, bhikkhave, vipassī kumāro bhaddam bhaddam yānam abhiruhitvā bhaddehi bhaddehi yānehi uyyānabhūmim niyyāsi.

53. "Addasā kho, bhikkhave, vipassī kumāro uyyānabhūmim niyyanto purisam bhañḍum pabbajitam kāsāyavasanam. Disvā sārathim āmantesi – 'ayam pana, samma sārathi, puriso kiñkato? Sīsampiissa na yathā aññesam, vatthānipissa na yathā aññesa'nti? 'Eso kho, deva, pabbajito nāmā'ti. 'Kīm paneso, samma sārathi, pabbajito nāmā'ti? 'Eso kho, deva, pabbajito nāma sādhu dhammadcariyā sādhu samacariyā [sammacariyā (ka.)] sādhu kusalakiriyyā [kusalacariyā (syā.)] sādhu puññakiriyyā sādhu

avihiṁsā sādhu bhūtānukampā’ti. ‘Sādhu kho so, samma sārathi, pabbajito nāma, sādhu dhammadariyā sādhu samacariyā sādhu kusalakiriyā sādhu puññakiriyā sādhu avihimsā sādhu bhūtānukampā. Tena hi, samma sārathi, yena so pabbajito tena ratham̄ pesehi’ti. ‘Evam̄, devā’ti kho, bhikkhave, sārathi vipassissa kumārassa paṭissutvā yena so pabbajito tena ratham̄ pesesi. Atha kho, bhikkhave, vipassī kumāro tam̄ pabbajitam̄ etadavoca – ‘tvam̄ pana, samma, kiṁkato, sīsampi te na yathā aññesaṁ, vatthānipi te na yathā aññesa’nti? ‘Aham̄ kho, deva, pabbajito nāmā’ti. ‘Kiṁ pana tvam̄, samma, pabbajito nāmā’ti? ‘Aham̄ kho, deva, pabbajito nāma, sādhu dhammadariyā sādhu samacariyā sādhu kusalakiriyā sādhu puññakiriyā sādhu avihimsā sādhu bhūtānukampā’ti. ‘Sādhu kho tvam̄, samma, pabbajito nāma sādhu dhammadariyā sādhu samacariyā sādhu kusalakiriyā sādhu puññakiriyā sādhu avihimsā sādhu bhūtānukampā’ti.

Bodhisattapabbajā

54. “Atha kho, bhikkhave, vipassī kumāro sārathim̄ āmantesi – ‘tena hi, samma sārathi, ratham̄ ādāya itova antepuram̄ paccaniyyāhi. Aham̄ pana idheva kesamassum̄ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam̄ pabbajissāmī’ti. ‘Evam̄, devā’ti kho, bhikkhave, sārathi vipassissa kumārassa paṭissutvā ratham̄ ādāya tatova antepuram̄ paccaniyyāsi. Vipassī pana kumāro tattheva kesamassum̄ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam̄ pabbaji.

Mahājanakāyaanupabbajā

55. “Assosi kho, bhikkhave, bandhumatiyā rājadhāniyā mahājanakāyo caturāsīti pāṇasahassāni – ‘vipassī kira kumāro kesamassum̄ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam̄ pabbajito’ti. Sutvāna tesam̄ etadahosi – ‘na hi nūna so orako dhammadvinayo, na sā orakā [orikā (sī. syā.)] pabbajjā, yattha vipassī kumāro kesamassum̄ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam̄ pabbajito. Vipassīpi nāma kumāro kesamassum̄ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam̄ pabbajissati, kimaṅgam̄ [kimaṅga (sī.)] pana maya’nti.

“Atha kho, so bhikkhave, mahājanakāyo [mahājanakāyo (syā.)] caturāsīti pāṇasahassāni kesamassum̄ ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā vipassiṁ bodhisattam̄ agārasmā anagāriyam̄ pabbajitam̄ anupabbajimsu. Tāya sudam̄, bhikkhave, parisāya parivuto vipassī bodhisatto gāmanigamajanapadarājadhāniṣu cārikam̄ carati.

56. “Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa rahogatassa paṭisallīnassa evam̄ cetaso parivitakko udapādi – ‘na kho metam̄ [na kho panetam̄ (syā.)] patirūpam̄ yoham̄ ākiṇño viharāmi, yamnūnāham̄ eko gaṇamhā vūpakaṭṭho vihareyya’nti. Atha kho, bhikkhave, vipassī bodhisatto aparena samayena eko gaṇamhā vūpakaṭṭho vihāsi, aññeneva tāni caturāsīti pabbajitasahassāni agamaṁsu, aññena maggena vipassī bodhisatto.

Bodhisattaabhiniveso

57. “Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa vāsūpagatassa rahogatassa paṭisallīnassa evam̄ cetaso parivitakko udapādi – ‘kicchaṁ vatāyam̄ loko āpanno, jāyati ca jīyati ca mīyati ca [jiyyati ca miyyati ca (ka.)] cavati ca upapajjati ca, atha ca panimassa dukkhassa nissaraṇam̄ nappajānāti jarāmarañassa, kudāssu nāma imassa dukkhassa nissaraṇam̄ paññāyissati jarāmarañassā’ti?

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati jarāmarañam̄ hoti, kiṁpacca�ā jarāmarañā’nti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘jātiyā kho sati jarāmarañam̄ hoti, jātipaccaya�ā jarāmarañā’nti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati jāti hoti,

kiṃpaccayā jāti’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘bhavet kho sati jāti hoti, bhavapaccayā jāti’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati bhavo hoti, kiṃpaccayā bhavo’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘upādāne kho sati bhavo hoti, upādānapaccayā bhavo’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati upādānam hoti, kiṃpaccayā upādāna’nti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘taṇhāya kho sati upādānam hoti, taṇhāpaccayā upādāna’nti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati taṇhā hoti, kiṃpaccayā taṇhā’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘vedanāya kho sati taṇhā hoti, vedanāpaccayā taṇhā’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati vedanā hoti, kiṃpaccayā vedanā’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘phasse kho sati vedanā hoti, phassapaccayā vedanā’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati phasso hoti, kiṃpaccayā phasso’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘saṭayatane kho sati phasso hoti, saṭayatanapaccayā phasso’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati saṭayatanam hoti, kiṃpaccayā saṭayatana’nti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘nāmarūpe kho sati saṭayatanam hoti, nāmarūpapaccayā saṭayatana’nti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati nāmarūpam hoti, kiṃpaccayā nāmarūpa’nti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘viññāne kho sati nāmarūpam hoti, viññāṇapaccayā nāmarūpa’nti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho sati viññāṇam hoti, kiṃpaccayā viññāṇa’nti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘nāmarūpe kho sati viññāṇam hoti, nāmarūpapaccayā viññāṇa’nti.

58. “Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘paccudāvattati kho idam viññāṇam nāmarūpamhā, nāparam gacchati. Ettāvatā jāyetha vā jiyyetha vā miyyetha vā cavetha vā upapajjetha vā, yadidam nāmarūpapaccayā viññāṇam, viññāṇapaccayā nāmarūpam, nāmarūpapaccayā saṭayatanam, saṭayatanapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānam, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇam sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā sambhavanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti’.

59. “‘Samudayo samudayo’ti kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, ñāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

60. “Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati jarāmaraṇam na hoti, kissa nirodhā jarāmaraṇanirodhō’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘jātiyā kho asati jarāmaraṇam na hoti, jātinirodhā jarāmaraṇanirodhō’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati jāti na hoti, kissa nirodhā jātinirodho’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘bhave kho asati jāti na hoti, bhavanirodhā jātinirodho’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati bhavo na hoti, kissa nirodhā bhavanirodho’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘upādāne kho asati bhavo na hoti, upādānanirodhā bhavanirodho’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati upādānam na hoti, kissa nirodhā upādānanirodhō’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘taṇhāya kho asati upādānam na hoti, taṇhānirodhā upādānanirodhō’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati taṇhā na hoti, kissa nirodhā taṇhānirodhō’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘vedanāya kho asati taṇhā na hoti, vedanānirodhā taṇhānirodhō’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati vedanā na hoti, kissa nirodhā vedanānirodhō’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘phasse kho asati vedanā na hoti, phassanirodhā vedanānirodhō’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati phasso na hoti, kissa nirodhā phassanirodhō’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘saṭayatane kho asati phasso na hoti, saṭayatananirodhā phassanirodhō’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati saṭayatanam na hoti, kissa nirodhā saṭayatananirodhō’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘nāmarūpe kho asati saṭayatanam na hoti, nāmarūpanirodhā saṭayatananirodhō’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati nāmarūpam na hoti, kissa nirodhā nāmarūpanirodhō’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘viññāṇe kho asati nāmarūpam na hoti, viññāṇanirodhā nāmarūpanirodhō’ti.

“Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘kimhi nu kho asati viññāṇam na hoti, kissa nirodhā viññāṇanirodhō’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa yoniso manasikārā ahu paññāya abhisamayo – ‘nāmarūpe kho asati viññāṇam na hoti, nāmarūpanirodhā viññāṇanirodhō’ti.

61. “Atha kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa etadahosi – ‘adhigato kho myāyam maggo sambodhāya yadidam – nāmarūpanirodhā viññāṇanirodhō, viññāṇanirodhā nāmarūpanirodhō, nāmarūpanirodhā saṭayatananirodhō, saṭayatananirodhā phassanirodhō, phassanirodhā vedanānirodhō, vedanānirodhā taṇhānirodhō, taṇhānirodhā upādānanirodhō, upādānanirodhā bhavanirodhō, bhavanirodhā jātinirodhō, jātinirodhā jarāmaraṇam sokaparidevadukkhadomanassupāyāsā nirujjhanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti’.

62. “Nirodho nirodho’ti kho, bhikkhave, vipassissa bodhisattassa pubbe ananussutesu dhammesu cakkhum udapādi, ñāṇam udapādi, paññā udapādi, vijjā udapādi, āloko udapādi.

63. “Atha kho, bhikkhave, vipassī bodhisatto aparena samayena pañcasu upādānakkhandhesu udayabbayānupassī vihāsi – ‘iti rūpam, iti rūpassa samudayo, iti rūpassa atthaṅgamo; iti vedanā, iti vedanāya samudayo, iti vedanāya atthaṅgamo; iti saññā, iti saññāya samudayo, iti saññāya atthaṅgamo;

iti saṅkhārā, iti saṅkhārānaṁ samudayo, iti saṅkhārānaṁ atthaṅgamo; iti viññāṇaṁ, iti viññāṇassa samudayo, iti viññāṇassa atthaṅgamo’ti, tassa pañcasu upādānakkhandhesu udayabbayānupassino viharato na cirasseva anupādāya āsavehi cittam vimuccī’ti.

Dutiyabhāṇavāro.

Brahmayācanakathā

64. “Atha kho, bhikkhave, vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa etadahosi – ‘yamnūnāhaṁ dhammāṁ deseyya’nti. Atha kho, bhikkhave, vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa etadahosi – ‘adhigato kho myāyāṁ dhammo gambhīro duddaso duranubodho santo pañīto atakkāvacaro nipoṇo pañditavedanīyo. Ālayarāmā kho panāyāṁ pajā ālayaratā ālayasammuditā. Ālayarāmāya kho pana pajāya ālayaratāya ālayasammuditāya duddasam idam ṭhānam yadidam idappaccayatāpaṭīccasamuppādo. Idampi kho ṭhānam duddasam yadidam sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo tanhākkhayo virāgo nirodho nibbānam. Ahañceva kho pana dhammaṁ deseyyam, pare ca me na ājāneyyum; so mamassa kilamatho, sā mamassa vihesā’ti.

65. “Apissu, bhikkhave, vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham imā anacchariyā gāthāyo paṭibhāṣu pubbe assutapubbā –

‘Kicchena me adhigatam, halam dāni pakāsitum;
Rāgadosaparetehi, nāyāṁ dhammo susambudho.

‘Paṭisotagāmīm nipoṇām, gambhīram duddasam aṇum;
Rāgarattā na dakkhanti, tamokhandhena āvuṭā’ti.

“Itiha, bhikkhave, vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa paṭisañcikkhato apposukkatāya cittam nami, no dhammadesanāya.

66. “Atha kho, bhikkhave, aññatarassa mahābrahmuno vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa cetasā cetoparivitakkamaññāya etadahosi – ‘nassati vata bho loko, vinassati vata bho loko, yatra hi nāma vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa apposukkatāya cittam namati [nami (syā. ka.), namissati (?)], no dhammadesanāyā’ti. Atha kho so, bhikkhave, mahābrahmā seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitam vā bāham pasāreyya, pasāritam vā bāham samiñjeyya; evameva brahma-loke antarahito vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa purato pāturaḥosi. Atha kho so, bhikkhave, mahābrahmā ekamsam uttarāsaṅgam karitvā dakkhiṇam jānumaṇḍalam pathaviyām nihantvā [nidahanto (syā.)] yena vipassī bhagavā araham sammāsambuddho tenañjaliṁ pañāmetvā vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham etadavoca – ‘desetu, bhante, bhagavā dhammaṁ, desetu sugato dhammaṁ, santi [santī (syā.)] sattā apparajakkhajātikā; assavanatā dhammassa parihāyanti, bhavissanti dhammassa aññātāro’ti.

67. “Evam vutte [atha kho (ka.)], bhikkhave, vipassī bhagavā araham sammāsambuddho tam mahābrahmānaṁ etadavoca – ‘mayhampi kho, brahme, etadahosi – “yamnūnāhaṁ dhammāṁ deseyya”’nti. Tassa mayham, brahme, etadahosi – “adhigato kho myāyāṁ dhammo gambhīro duddaso duranubodho santo pañīto atakkāvacaro nipoṇo pañditavedanīyo. Ālayarāmā kho panāyāṁ pajā ālayaratā ālayasammuditā. Ālayarāmāya kho pana pajāya ālayaratāya ālayasammuditāya duddasam idam ṭhānam yadidam idappaccayatāpaṭīccasamuppādo. Idampi kho ṭhānam duddasam yadidam sabbasaṅkhārasamatho sabbūpadhipaṭinissaggo tanhākkhayo virāgo nirodho nibbānam. Ahañceva kho pana dhammaṁ deseyyam, pare ca me na ājāneyyum; so mamassa kilamatho, sā mamassa vihesā’ti. Apissu maṁ, brahme, imā anacchariyā gāthāyo paṭibhāṣu pubbe assutapubbā –

“Kicchena me adhigataṁ, halam dāni pakāsitum;
Rāgadosaparetehi, nāyaṁ dhammo susambudho.

“Paṭisotagāmiṁ nipuṇaṁ, gambhīraṁ duddasaṁ aṇuṁ;
Rāgarattā na dakkhanti, tamokhandhena āvuṭā”ti.

‘Itiha me, brahme, paṭisañcikkhato appossukkatāya cittam nami, no dhammadesanāyā’ti.

68. “Dutiyampi kho, bhikkhave, so mahābrahmā...pe... tatiyampi kho, bhikkhave, so mahābrahmā vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham etadavoca – ‘desetu, bhante, bhagavā dhammaṁ, desetu sugato dhammaṁ, santi sattā apparajakkhajātikā, assavanatā dhammadassa parihāyanti, bhavissanti dhammadassa aññatāro’ti.

69. “Atha kho, bhikkhave, vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho brahmuno ca ajhesanam veditvā sattesu ca kāruñnatam paṭicca buddhacakkhunā lokam volokesi. Addasā kho, bhikkhave, vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho buddhacakkhunā lokam volokento satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākare dvākare suviññāpaye duviññāpaye [duviññāpaye bhabbe abhabbe (syā.)] appekacce paralokavajjabhayadassāvine [dassāvino (sī. syā. kam. ka.)] viharante, appekacce na paralokavajjabhayadassāvine [dassāvino (sī. syā. kam. ka.)] viharante. Seyyathāpi nāma uppaliṇiyam vā paduminiyam vā puṇḍarīkiniyam vā appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake samvaḍḍhāni udakānuggatāni anto nimuggaposīni. Appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake samvaḍḍhāni samodakam ṛhitāni. Appekaccāni uppalāni vā padumāni vā puṇḍarīkāni vā udake jātāni udake samvaḍḍhāni udakā accuggamma ṛhitāni anupalittāni udakena. Evameva kho, bhikkhave, vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho buddhacakkhunā lokam volokento addasa satte apparajakkhe mahārajakkhe tikkhindriye mudindriye svākare dvākare suviññāpaye duviññāpaye appekacce paralokavajjabhayadassāvine viharante, appekacce na paralokavajjabhayadassāvine viharante.

70. “Atha kho so, bhikkhave, mahābrahmā vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa cetasā cetoparivitakkamaññāya vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham gāthāhi ajjhabhāsi –

‘Sele yathā pabbatamuddhaniṭṭhito, yathāpi passe janataṁ samantato;
Tathūpamaṁ dhammadayam sumedha, pāsādamāruyha samantacakkhu.

‘Sokāvatiṇṇam [sokāvakinṇam (syā.)] janatamapetasoko,
Avekkhassu jātijarābhībhūtam;
Uṭṭhehi vīra vijitasaṅgāma,
Satthavāha aṇaṇa vicara loke.
Desassu [desetu (syā. pī.)] bhagavā dhammaṁ,
Aññatāro bhavissanti’ti.

71. “Atha kho, bhikkhave, vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho tam mahābrahmānam gāthāya ajjhabhāsi –

‘Apārutā tesam amatassa dvārā,
Ye sotavanto pamuñcantu saddham;
Vihimsasaññī paguṇam na bhāsim,
Dhammadam paññitam manujesu brahme’ti.

“Atha kho so, bhikkhave, mahābrahmā ‘katāvakāso khomhi vipassinā bhagavatā arahatā

sammāsambuddhena dhammadesanāyā'ti vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham abhivādetvā padakkhiṇam katvā tattheva antaradhāyi.

Aggasāvakayugam

72. “Atha kho, bhikkhave, vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa etadahosi – ‘kassa nu kho aham paṭhamam dhammaṁ deseyyaṁ, ko imam dhammaṁ khippameva ājānissatī’ti? Atha kho, bhikkhave, vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa etadahosi – ‘ayam kho khaṇdo ca rājaputto tisso ca purohitaputto bandhumatiyā rājadhāniyā paṭivasanti paṇḍitā viyattā medhāvino dīgharattam apparajakkhajātikā. Yamnūnāhaṁ khaṇḍassa ca rājaputtassa, tissassa ca purohitaputtassa paṭhamam dhammaṁ deseyyaṁ, te imam dhammaṁ khippameva ājānissantī’ti.

73. “Atha kho, bhikkhave, vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitam vā bāham pasāreyya, pasārītam vā bāham samiñjeyya; evameva bodhirukkhamūle antarahito bandhumatiyā rājadhāniyā kheme migadāye pātūrahosi. Atha kho, bhikkhave, vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho dāyapālam [migadāyapālam (syā.)] āmantesi – ‘ehi tvam, samma dāyapāla, bandhumatiṁ rājadhānim pavisitvā khaṇḍañca rājaputtam tissañca purohitaputtam evam vadehi – vipassī, bhante, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho bandhumatiṁ rājadhānim anuppatto kheme migadāye viharati, so tumhākaṁ dassanakāmo’ti. ‘Evam, bhante’ti kho, bhikkhave, dāyapālo vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa paṭissutvā bandhumatiṁ rājadhānim pavisitvā khaṇḍañca rājaputtam tissañca purohitaputtam etadavoca – ‘vipassī, bhante, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho bandhumatiṁ rājadhānim anuppatto kheme migadāye viharati; so tumhākaṁ dassanakāmo’ti.

74. “Atha kho, bhikkhave, khaṇdo ca rājaputto tisso ca purohitaputto bhaddāni bhaddāni yānāni yojāpetvā bhaddam bhaddam yānam abhiruhitvā bhaddehi bhaddehi yānehi bandhumatiyā rājadhāniyā niyyiṁsu. Yena khemo migadāyo tena pāyimēsu. Yāvatikā yānassa bhūmi, yānena gantvā yānā paccorohitvā pattikāva [padikāva (syā.)] yena vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho tenupasaṅkamimēsu. Upasaṅkamitvā vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham abhivādetvā ekamantaṁ nisidimēsu.

75. “Tesam vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho anupubbim katham [ānupubbikatham (sī. pī.)] kathesi, seyyathidam – dānakatham sīlakatham saggakatham kāmānaṁ ādīnavam okāram saṅkilesam nekkhamme ānisamsam pakāsesi. Yadā te bhagavā aññāsi kallacitte muducitte vinīvaraṇacitte udaggacitte pasannacitte, atha yā buddhānam sāmukkāmsikā dhammadesanā, tam pakāsesi – dukkhaṁ samudayam nirodham maggam. Seyyathāpi nāma suddham vattham apagatakālakam sammadeva rajaṇam paṭiggaṇheyya, evameva khaṇḍassa ca rājaputtassa tissassa ca purohitaputtassa tasmiṁyeva āsane virajam vītamalam dhammacakkhuṁ udapādi – ‘yam kiñci samudayadhammaṁ, sabbam tam nirodhadhamma’nti.

76. “Te diṭṭhadhammā pattadhammā viditadhammā pariyogālhadhammā tiṇṇavicikicchā vigatakathamkathā vesārajjappattā aparappaccayā satthusāsane vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham etadavocum – ‘abhikkantam, bhante, abhikkantam, bhante. Seyyathāpi, bhante, nikkujjitam vā ukkujjeyya, paṭicchannam vā vivareyya, mūlhassa vā maggam ācikkheyya, andhakāre vā telapajjotam dhāreyya “cakkhumanto rūpāni dakkhantī”ti. Evamevaṁ bhagavatā anekapariyāyena dhammo pakāsito. Ete mayam, bhante, bhagavantam saraṇam gacchāma dhammañca. Labheyyāma mayam, bhante, bhagavato santike pabbajjam, labheyyāma upasampada’nti.

77. “Alatthum kho, bhikkhave, khaṇdo ca rājaputto, tisso ca purohitaputto vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa santike pabbajjam alatthum upasampadam. Te vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahaṁsesi; saṅkhārānaṁ ādīnavam okāram saṅkilesam nibbāne [nekkhamme (syā.)] ānisamsam pakāsesi. Tesam vipassinā

bhagavatā arahatā sammāsambuddhena dhammiyā kathāya sandassiyamānānam
samādapiyamānānam samuttejiyamānānam sampahaṁsiyamānānam nacirasseva anupādāya āsavehi
cittāni vimuccim̄su.

Mahājanakāyapabbajjā

78. “Assosi kho, bhikkhave, bandhumatiyā rājadhāniyā mahājanakāyo caturāsītipāṇasahassāni – ‘vipassī kira bhagavā arahaṁ sammāsambuddho bandhumatiṁ rājadhāniṁ anuppatto kheme migadāye viharati. Khaṇḍo ca kira rājaputto tisso ca purohitaputto vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa santike kesamassum ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam pabbajitā’ti. Sutvāna nesaṁ etadahosi – ‘na hi nūna so orako dhammadvinayo, na sā orakā pabbajjā, yattha khaṇḍo ca rājaputto tisso ca purohitaputto kesamassum ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam pabbajitā. Khaṇḍo ca rājaputto tisso ca purohitaputto kesamassum ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam pabbajissanti, kimaṅgam pana maya’nti. Atha kho so, bhikkhave, mahājanakāyo caturāsītipāṇasahassāni bandhumatiyā rājadhāniyā nikkhmitvā yena khemo migadāyo yena vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho tenupasaṅkamim̄su; upasaṅkamitvā vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham abhivādetvā ekamantam nisīdiṁsu.

79. “Tesam vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho anupubbim kathaṁ kathesi. Seyyathidaṁ – dānakatham sīlakatham saggakatham kāmānam ādīnavam okāram saṅkilesam nekkhamme ānisam̄sam pakāsesi. Yadā te bhagavā aññāsi kallacitte muducitte vinīvaraṇacitte udaggacitte pasannacitte, atha yā buddhānam sāmukkaṁsikā dhammadedesā, tam pakāsesi – dukkham samudayam nirodham maggam. Seyyathāpi nāma suddham vattham apagatakālakam sammadeva rajaṇam paṭiggaṇheyya, evameva tesam caturāsītipāṇasahassānam tasmiṁyeva āsane virajam vītamalam dhammacakkhum udapādi – ‘yam kiñci samudayadhammaṁ sabbam tam nirodhadhamma’nti.

80. “Te diṭṭhadhammā pattadhammā vidiṭadhammā pariyoḡālhadhammā tiṇavīcikicchā vigatakathamkathā vesārajjappattā aparappaccayā satthusāsane vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham etadavocum – ‘abhikkantam, bhante, abhikkantam, bhante. Seyyathāpi, bhante, nikkujjitam vā ukkujjeyya, paṭicchannam vā vivareyya, mūlhassa vā maggam ācikkheyya, andhakāre vā telapajjotam dhāreyya “cakkhumanto rūpāni dakkhanti”ti. Evamevaṁ bhagavatā anekapariyāyena dhammo pakāsito. Ete mayam, bhante, bhagavantam saraṇam gacchāma dhammañca bhikkhusaṅghañca [() natthi aṭṭhakathāyam, pāliyam pana sabbatthapi dissati]. Labheyāma mayam, bhante, bhagavato santike pabbajjam labheyāma upasampada”nti.

81. “Alathum kho, bhikkhave, tāni caturāsītipāṇasahassāni vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa santike pabbajjam, alathum upasampadam. Te vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahaṁsesi; saṅkhārānam ādīnavam okāram saṅkilesam nibbāne ānisam̄sam pakāsesi. Tesam vipassinā bhagavatā arahatā sammāsambuddhena dhammiyā kathāya sandassiyamānānam samādapiyamānānam samuttejiyamānānam sampahaṁsiyamānānam nacirasseva anupādāya āsavehi cittāni vimuccim̄su.

Purimapabbajitānam dhammābhīsamayo

82. “Assosum kho, bhikkhave, tāni purimāni caturāsītipabbajitasahassāni – ‘vipassī kira bhagavā arahaṁ sammāsambuddho bandhumatiṁ rājadhāniṁ anuppatto kheme migadāye viharati, dhammañca kira deseti’ti. Atha kho, bhikkhave, tāni caturāsītipabbajitasahassāni yena bandhumati rājadhānī yena khemo migadāyo yena vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho tenupasaṅkamim̄su; upasaṅkamitvā vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham abhivādetvā ekamantam nisīdiṁsu.

83. “Tesam vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho anupubbim kathaṁ kathesi. Seyyathidaṁ –

dānakatham sīlakatham saggakatham kāmānam ādīnavam okāram samkilesam nekkhamme ānisam̄sam̄ pakāsesi. Yadā te bhagavā aññāsi kallacitte muducitte vinīvaraṇacitte udaggacitte pasannacitte, atha yā buddhānam sāmukkaṁsikā dhammadesanā, tam pakāsesi – dukkham samudayam nirodham maggam. Seyyathāpi nāma suddham vattham apagatakālakam sammadeva rajanam paṭiggaṇheyya, evameva tesam caturāsītipabbajitasahassānam tasmimyeva āsane virajam vītamalam dhammadakkhum udapādi – ‘yam kiñci samudayadhammam sabbam tam nirodhadhamma’nti.

84. “Te diṭṭhadhammā pattadhammā vidiṭadhammā pariyoḍalhadhammā tiṇṭavicikicchā vigataκathamkathā vesārajjappattā aparappaccayā satthusāsane vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham etadavocum – ‘abhikkantam, bhante, abhikkantam, bhante. Seyyathāpi, bhante, nikkujjitam vā ukkujjeyya, paṭicchannam vā vivareyya, mūlhassa vā maggam ācikkheyya, andhakāre vā telapajjotam dhāreyya “cakkhumanto rūpāni dakkhanti”ti. Evameva bhagavatā anekapariyāyena dhammo pakāsito. Ete mayam, bhante, bhagavantam saranam gacchāma dhammañca bhikkhusaṅghañca. Labheyyāma mayam, bhante, bhagavato santike pabbajam labheyyāma upasampada”nti.

85. “Alatthum kho, bhikkhave, tāni caturāsītipabbajitasahassāni vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa santike pabbajam alatthum upasampadaṃ. Te vipassī bhagavā arahañ sammāsambuddho dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampaham̄sesi; saṅkhārānam ādīnavam okāram samkilesam nibbāne ānisam̄sam̄ pakāsesi. Tesam vipassinā bhagavatā arahatā sammāsambuddhena dhammiyā kathāya sandassiyamānānam samādapiyamānānam samuttejiyamānānam sampaham̄siyamānānam nacirasseva anupādāya āsavehi cittāni vimuccim̄su.

Cārikāanujānanam

86. “Tena kho pana, bhikkhave, samayena bandhumatiyā rājadhāniyā mahābhikkhusaṅgho paṭivasati aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassam. Atha kho, bhikkhave, vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa rahogatassa patisallīnassa evam cetaso parivitakko udapādi – ‘mahā kho etarahi bhikkhusaṅgho bandhumatiyā rājadhāniyā paṭivasati aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassam, yaññūnāham bhikkhū anujāneyyam – ‘caratha, bhikkhave, cārikam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam; mā ekena dve agamittha; desetha, bhikkhave, dhammam ādikalyāṇam majjhēkalyāṇam pariyoṣānakalyāṇam sāttham sabyañjanam kevalaparipuṇṇam parisuddham brahmaçariyam pakāsetha. Santi sattā apparajakkhajātikā, assavanatā dhammassa pariḥāyanti, bhavissanti dhammassa aññātāro. Api ca channam channam vassānam accayena bandhumatī rājadhānī upasaṅkamitabbā pātimokkhuddesāyā”ti.

87. “Atha kho, bhikkhave, aññātaro mahābrahmā vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa cetā cetoparivitakkamaññāya seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitam vā bāham pasāreyya, pasāritaṃ vā bāham samiñjeyya. Evameva brahmañloke antarahito vipassissa bhagavato arahato sammāsambuddhassa purato pāturahosi. Atha kho so, bhikkhave, mahābrahmā ekaṁsam̄ uttarāsaṅgam karitvā yena vipassī bhagavā arahañ sammāsambuddho tenañjaliñ paññāmetvā vipassim bhagavantam arahantam sammāsambuddham etadavoca – ‘evametam, bhagavā, evametam, sugata. Mahā kho, bhante, etarahi bhikkhusaṅgho bandhumatiyā rājadhāniyā paṭivasati aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassam, anujānatu, bhante, bhagavā bhikkhū – ‘caratha, bhikkhave, cārikam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam; mā ekena dve agamittha; desetha, bhikkhave, dhammam ādikalyāṇam majjhēkalyāṇam pariyoṣānakalyāṇam sāttham sabyañjanam kevalaparipuṇṇam parisuddham brahmaçariyam pakāsetha. Santi sattā apparajakkhajātikā, assavanatā dhammassa pariḥāyanti, bhavissanti dhammassa aññātāro”ti [aññātāro (ssabattha)]. Api ca, bhante, mayam tathā karissāma yathā bhikkhū channam channam vassānam accayena bandhumatiñ rājadhāniñ upasaṅkamissanti pātimokkhuddesāyā’ti. Idamavoca, bhikkhave, so mahābrahmā, idam vatvā vipassim bhagavantam arahantañ sammāsambuddham abhivādetvā padakkhiṇam katvā tattheva antaradhāyi.

88. “Atha kho, bhikkhave, vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho sāyanhasamayaṁ paṭisallānā vuṭṭhito bhikkhū āmantesi – ‘idha mayhaṁ, bhikkhave, rahogatassa paṭisallīnassa evam cetaso parivitakko udapādi – mahā kho etarahi bhikkhusaṅgo bandhumatiyā rājadhāniyā paṭivasati atṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassam̄. Yaṁnūnāhaṁ bhikkhū anujāneyyam – ‘caratha, bhikkhave, cārikam̄ bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam; mā ekena dve agamittha; desetha, bhikkhave, dhammam̄ ādikalyāṇam majjhēkalyāṇam pariyośānakalyāṇam sāttham̄ sabyañjanam̄ kevalaparipuṇṇam̄ parisuddham̄ brahmacariyam̄ pakāsetha. Santi sattā apparajakkhajātikā, assavanatā dhammassa parihāyanti, bhavissanti dhammassa aññātāro. Api ca, channam̄ channam̄ vassānam̄ accayena bandhumatī rājadhānī upasaṅkamitabbā pātimokkhuddesāyāti.

““Atha kho, bhikkhave, aññataro mahābrahmā mama cetasā cetoparivitakkamaññāya seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitaṁ vā bāhaṁ pasāreyya, pasāritam̄ vā bāhaṁ samiñjeyya, evameva brahma-loke antarahito mama purato pātura-hosi. Atha kho so, bhikkhave, mahābrahmā ekaṁsaṁ uttarāsaṅgam̄ karitvā yenāhaṁ tenañjaliṁ pañāmetvā maṁ etadavoca – ‘‘evametam̄, bhagavā, evametam̄, sugata. Mahā kho, bhante, etarahi bhikkhusaṅgo bandhumatiyā rājadhāniyā paṭivasati atṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassam̄. Anujānatu, bhante, bhagavā bhikkhū – ‘caratha, bhikkhave, cārikam̄ bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam; mā ekena dve agamittha; desetha, bhikkhave, dhammam̄... pe... santi sattā apparajakkhajātikā, assavanatā dhammassa parihāyanti, bhavissanti dhammassa aññātāro’ti. Api ca, bhante, mayaṁ tathā karissāma, yathā bhikkhū channam̄ channam̄ vassānam̄ accayena bandhumatiṁ rājadhāniṁ upasaṅkamissanti pātimokkhuddesāyā’ti. Idamavoca, bhikkhave, so mahābrahmā, idam̄ vatvā maṁ abhivādetvā padakkhiṇam̄ katvā tattheva antaradhāyi’.

““Anujānāmi, bhikkhave, caratha cārikam̄ bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam; mā ekena dve agamittha; desetha, bhikkhave, dhammam̄ ādikalyāṇam majjhēkalyāṇam pariyośānakalyāṇam sāttham̄ sabyañjanam̄ kevalaparipuṇṇam̄ parisuddham̄ brahmacariyam̄ pakāsetha. Santi sattā apparajakkhajātikā, assavanatā dhammassa parihāyanti, bhavissanti dhammassa aññātāro. Api ca, bhikkhave, channam̄ channam̄ vassānam̄ accayena bandhumatī rājadhānī upasaṅkamitabbā pātimokkhuddesāyā’ti. Atha kho, bhikkhave, bhikkhū yebhuyyena ekāheneva janapadacārikam̄ pakkamiṁsu.

89. “Tena kho pana samayena jambudīpe caturāsīti āvāsasahassāni honti. Ekamhi hi vase nikkhante devatā saddamanussāvesum – ‘nikkhantam̄ kho, mārisā, ekaṁ vassam̄; pañca dāni vassāni sesāni; pañcannam̄ vassānam̄ accayena bandhumatī rājadhānī upasaṅkamitabbā pātimokkhuddesāyā’ti. Dvīsu vassesu nikkhantesu... tīsu vassesu nikkhantesu... catūsu vassesu nikkhantesu... pañcasu vassesu nikkhantesu devatā saddamanussāvesum – ‘nikkhantāni kho, mārisā, pañcavassāni; ekaṁ dāni vassam̄ sesam̄; ekassa vassassa accayena bandhumatī rājadhānī upasaṅkamitabbā pātimokkhuddesāyā’ti. Chasu vassesu nikkhantesu devatā saddamanussāvesum – ‘nikkhantāni kho, mārisā, chabbassāni, samayo dāni bandhumatiṁ rājadhāniṁ upasaṅkamitum̄ pātimokkhuddesāyā’ti. Atha kho te, bhikkhave, bhikkhū appekacce sakena iddhānubhāvena appekacce devatānaṁ iddhānubhāvena ekāheneva bandhumatiṁ rājadhāniṁ upasaṅkamim̄su pātimokkhuddesāyāti [pātimokkhuddesāyā (?)].

90. “Tatra sudam̄, bhikkhave, vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho bhikkhusaṅge evam̄ pātimokkhaṁ uddisati –

‘Khantī paramam̄ tapo titikkhā,
Nibbānam̄ paramam̄ vadanti buddhā;
Na hi pabbajito parūpaghātī,
Na samaṇo [samaṇo (sī. syā. pī.)] hoti param̄ viheṭhayanto.

‘Sabbapāpassa akaraṇam̄, kusalassa upasampadā;

Sacittapariyodapanam, etam buddhānasāsanam.

‘Anūpavādo anūpaghāto [anupavādo anupaghāto (pī. ka.)], pātimokkhe ca samvaro;
Mattaññutā ca bhattasmiṁ, pantañca sayanāsanam;
Adhicitte ca āyogo, etam buddhānasāsana’nti.

Devatārocanam

91. “Ekamidāham, bhikkhave, samayam ukkaṭṭhayam viharāmi subhagavane sālarājamūle. Tassa mayham, bhikkhave, rahogatassa paṭisallinassa evam cetaso parivitakko udapādi – ‘na kho so sattāvāso sulabharūpo, yo mayā anāvutthapubbo [anajjhāvutṭhapubbo (ka. sī. ka.)] iminā dīghena addhunā aññatra suddhāvāsehi devehi. Yaṁnūnāham yena suddhāvāsā devā tenupasaṅkameyya’nti. Atha khvāham, bhikkhave, seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitaṁ vā bāham pasāreyya, pasāritaṁ vā bāham samiñjeyya, evameva ukkaṭṭhayam subhagavane sālarājamūle antarahito avihesu devesu pāturahosim. Tasmim, bhikkhave, devanikāye anekāni devatāsaṁhassāni anekāni devatāsaṁhassāni [anekāni devatāsatāni anekāni devatāsaṁhassāni (syā.)] yenāham tenupasaṅkamim̄su; upasaṅkamitvā maṁ abhivādetvā ekamantam aṭṭhaṁsu. Ekamantam thitā kho, bhikkhave, tā devatā maṁ etadavocum – ‘ito so, mārisā, ekanavutikappe yaṁ vipassī bhagavā arahaṁ sammāsambuddho loke udapādi. Vipassī, mārisā, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho khattiyo jātiyā ahosi, khattiya kule udapādi. Vipassī, mārisā, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho konḍañño gottena ahosi. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa asītivassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Vipassī, mārisā, bhagavā arahaṁ sammāsambuddho pāṭaliyā mūle abhisambuddho. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa khaṇḍatissam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa tayo sāvakānam sannipātā ahesum. Eko sāvakānam sannipātā ahosi aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassam. Eko sāvakānam sannipātā ahosi bhikkhusatasahassam. Eko sāvakānam sannipātā ahosi asītibhikkhusahassāni. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ime tayo sāvakānam sannipātā ahesum sabbesamyeva khīṇāsavānam. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa asoko nāma bhikkhu upatṭhāko ahosi aggupatṭhāko. Vipassissa, mārisa, bhagavato arahato sammāsambuddhassa bandhumā nāma rājā pitā ahosi. Bandhumatī nāma devī mātā ahosi janetti. Bandhumassa rañño bandhumatī nāma nagaram rājadhānī ahosi. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa evam abhinikkhamanam ahosi evam pabbajā evam padhānam evam abhisambodhi evam dhammacakkappavattanam. Te mayam, mārisā, vipassimhi bhagavati brahmacariyam caritvā kāmesu kāmacchandam virājetvā idhūpapannā’ti ...pe...

“Tasmīmyeva kho, bhikkhave, devanikāye anekāni devatāsaṁhassāni anekāni devatāsaṁhassāni [anekāni devatāsatāni anekāni devatāsaṁhassāni (syā. evamuparipi)] yenāham tenupasaṅkamim̄su; upasaṅkamitvā maṁ abhivādetvā ekamantam aṭṭhaṁsu. Ekamantam thitā kho, bhikkhave, tā devatā maṁ etadavocum – ‘imasmīmyeva kho, mārisā, bhaddakappe bhagavā etarahi arahaṁ sammāsambuddho loke uppanno. Bhagavā, mārisā, khattiyo jātiyā khattiya kule uppanno. Bhagavā, mārisā, gotamo gottena. Bhagavato, mārisā, appakam āyuppamāṇam parittam lahukam yo ciram jīvati, so vassasatam appam vā bhiyyo. Bhagavā, mārisā, assatthassa mūle abhisambuddho. Bhagavato, mārisā, sāriputtamoggallānam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Bhagavato, mārisā, eko sāvakānam sannipātā ahosi aḍḍhatelasāni bhikkhusatāni. Bhagavato, mārisā, ayam eko sāvakānam sannipātā ahosi sabbesamyeva khīṇāsavānam. Bhagavato, mārisā, ānando nāma bhikkhu upatṭhāko ahosi aggupatṭhāko. Bhagavato, mārisā, suddhodano nāma rājā pitā ahosi. Māyā nāma devī mātā ahosi janetti. Kapilavatthu nāma nagaram rājadhānī ahosi. Bhagavato, mārisā, evam abhinikkhamanam ahosi evam pabbajā evam padhānam evam abhisambodhi evam dhammacakkappavattanam. Te mayam, mārisā, bhagavati brahmacariyam caritvā kāmesu kāmacchandam virājetvā idhūpapannā’ti.

92. “Atha khvāham, bhikkhave, avihehi devehi saddhim yena atappā devā tenupasaṅkamim...pe... atha khvāham, bhikkhave, avihehi ca devehi atappehi ca devehi saddhim yena sudassā devā

tenupasaṅkamīm. Atha khvāham, bhikkhave, avihehi ca devehi atappehi ca devehi sudassehi ca devehi saddhim yena sudassī devā tenupasaṅkamīm. Atha khvāham, bhikkhave, avihehi ca devehi atappehi ca devehi sudassehi ca devehi sudassīhi ca devehi saddhim yena akanīṭhā devā tenupasaṅkamīm. Tasmīm, bhikkhave, devanikāye anekāni devatāsaḥassāni anekāni devatāsaḥassāni yenāham tenupasaṅkamīmsu, upasaṅkamītva mām abhivādetvā ekamantam aṭṭhamsu.

“Ekamantam ṛhitā kho, bhikkhave, tā devatā mām etadavocum – ‘ito so, mārisā, ekanavutikappe yam vipassī bhagavā araham sammāsambuddho loke udapādi. Vipassī, mārisā, bhagavā araham sammāsambuddho khattiyo jātiyā ahosi. Khatti�akule udapādi. Vipassī, mārisā, bhagavā araham sammāsambuddho koṇḍañño gottena ahosi. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa asītivassasahassāni āyuppamāṇam ahosi. Vipassī, mārisā, bhagavā araham sammāsambuddho pāṭaliyā mūle abhisambuddho. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa khaṇḍatissam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa tayo sāvakānam sannipātā ahesi. Eko sāvakānam sannipātā ahosi aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassam. Eko sāvakānam sannipātā ahosi bhikkhusatasahassam. Eko sāvakānam sannipātā ahosi asītibhikkhusahassāni. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa ime tayo sāvakānam sannipātā ahesi sabbesaṃyeva khīṇāsavānam. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa asoko nāma bhikkhu upaṭṭhāko ahosi aggupaṭṭhāko. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa bandhumā nāma rājā pitā ahosi bandhumatī nāma devī mātā ahosi janetti. Bandhumassa rañño bandhumatī nāma nagaram rājadhānī ahosi. Vipassissa, mārisā, bhagavato arahato sammāsambuddhassa evam abhinikkhamanam ahosi evam pabbajā evam padhānam evam abhisambodhi, evam dhammacakkappavattanam. Te mayam, mārisā, vipassimhi bhagavati brahmacariyam caritvā kāmesu kāmacchandam virājetvā idhūpapannā’ti. Tasmīmyeva kho, bhikkhave, devanikāye anekāni devatāsaḥassāni anekāni devatāsaḥassāni yenāham tenupasaṅkamīmsu; upasaṅkamītva mām abhivādetvā ekamantam aṭṭhamsu. Ekamantam ṛhitā kho, bhikkhave, tā devatā mām etadavocum – ‘imasmiṃyeva kho, mārisā, bhaddakappe bhagavā etarahi araham sammāsambuddho loke uppanno. Bhagavā, mārisā, khattiyo jātiyā, khatti�akule uppanno. Bhagavā, mārisā, gotamo gottena. Bhagavato, mārisā, appakam āyuppamāṇam parittam lahukam yo ciram jīvati, so vassasatam appam vā bhiyyo. Bhagavā, mārisā, assatthassa mūle abhisambuddho. Bhagavato, mārisā, sāriputtamoggallānam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Bhagavato, mārisā, eko sāvakānam sannipātā ahosi aḍḍhateśāni bhikkhusatāni. Bhagavato, mārisā, ayam eko sāvakānam sannipātā ahosi sabbesaṃyeva khīṇāsavānam. Bhagavato, mārisā, ānando nāma bhikkhu upaṭṭhāko aggupaṭṭhāko ahosi. Bhagavato, mārisā, suddhodano nāma rājā pitā ahosi. Māyā nāma devī mātā ahosi janetti. Kapilavatthu nāma nagaram rājadhānī ahosi. Bhagavato, mārisā, evam abhinikkhamanam ahosi, evam pabbajā, evam padhānam, evam abhisambodhi, evam dhammacakkappavattanam. Te mayam, mārisā, bhagavati brahmacariyam caritvā kāmesu kāmacchandam virājetvā idhūpapannā’ti.

93. “Tasmīmyeva kho, bhikkhave, devanikāye anekāni devatāsaḥassāni anekāni devatāsaḥassāni yenāham tenupasaṅkamīmsu; upasaṅkamītva mām abhivādetvā ekamantam aṭṭhamsu. Ekamantam ṛhitā kho, bhikkhave, tā devatā mām etadavocum – ‘imasmiṃyeva kho, mārisā, bhaddakappe bhagavā etarahi araham sammāsambuddho loke uppanno. Bhagavā, mārisā, khattiyo jātiyā, khatti�akule uppanno. Bhagavā, mārisā, gotamo gottena. Bhagavato, mārisā, appakam āyuppamāṇam parittam lahukam yo ciram jīvati, so vassasatam appam vā bhiyyo. Bhagavā, mārisā, assatthassa mūle abhisambuddho. Bhagavato, mārisā, sāriputtamoggallānam nāma sāvakayugam ahosi aggam bhaddayugam. Bhagavato, mārisā, eko sāvakānam sannipātā ahosi aḍḍhateśāni bhikkhusatāni. Bhagavato, mārisā, ayam eko sāvakānam sannipātā ahosi sabbesaṃyeva khīṇāsavānam. Bhagavato, mārisā, ānando nāma bhikkhu upaṭṭhāko aggupaṭṭhāko ahosi. Bhagavato, mārisā, suddhodano nāma rājā pitā ahosi. Māyā nāma devī mātā ahosi janetti. Kapilavatthu nāma nagaram rājadhānī ahosi. Bhagavato, mārisā, evam abhinikkhamanam ahosi, evam pabbajā, evam padhānam, evam abhisambodhi, evam dhammacakkappavattanam. Te mayam, mārisā, bhagavati brahmacariyam caritvā kāmesu kāmacchandam virājetvā idhūpapannā’ti.

94. “Iti kho, bhikkhave, tathāgatassevesā dhammadhātu suppaṭividdhā, yassā dhammadhātuyā suppaṭividdhātā tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavat̄e sabbadukkhavītivat̄e jātitopi anussarati, nāmatopi anussarati, gottatopi anussarati, āyuppamāṇatopi anussarati, sāvakayugatopi anussarati, sāvakasannipātatopi anussarati ‘evamjaccā te bhagavanto ahesi. ‘Evamnāmā evamgottā evamśilā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te

bhagavanto ahesum' itipīti.

“Devatāpi tathāgatassa etamatthaṁ ārocesum, yena tathāgato atīte buddhe parinibbute chinnapapañce chinnavaṭume pariyādinnavaṭte sabbadukkhavītivatte jātitopi anussarati, nāmatopi anussarati, gottatopi anussarati, āyuppamāṇatopi anussarati, sāvakayugatopi anussarati, sāvakasannipātatopi anussarati ‘evamjaccā te bhagavanto ahesum’ itipi. ‘Evamnāmā evamgottā evamsīlā evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum’ itipī’ti.

Idamavoca bhagavā. Attamanā te bhikkhū bhagavato bhāsitam abhinandunti.

Mahāpadānasuttam niṭhitam paṭhamam.

2. Mahānidānasuttam

Paṭiccasamuppādo

95. Evam me sutam – ekam samayam bhagavā kurūsu viharati kammāsadhammaṁ nāma [kammāsadammam nāma (syā.)] kurūnam nigamo. Atha kho āyasmā ānando yena bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinno kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “acchariyam, bhante, abbhutam, bhante! Yāva gambhīro cāyam, bhante, paṭiccasamuppādo gambhīrāvabhāso ca, atha ca pana me uttānakuttānako viya khāyatī”ti. “Mā hevam, ānanda, avaca, mā hevam, ānanda, avaca. Gambhīro cāyam, ānanda, paṭiccasamuppādo gambhīrāvabhāso ca. Etassa, ānanda, dhammassa ananubodhā appaṭivedhā evamayam pajā tantākulakajātā kulaganthikajātā [gulāgunthikajātā (sī. pī.), gunaganthikajātā (syā.)] muñjapabbajabhbūtā apāyam duggatim vinipātam saṃsāram nātivattati.

96. ““Atthi idappaccayā jarāmaraṇa’nti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā jarāmaraṇa’nti iti ce vadeyya, ‘jātipaccayā jarāmaraṇa’nti iccassa vacanīyam.

““Atthi idappaccayā jātī’ti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā jātī’ti iti ce vadeyya, ‘bhavapaccayā jātī’ti iccassa vacanīyam.

““Atthi idappaccayā bhavo’ti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā bhavo’ti iti ce vadeyya, ‘upādānapaccayā bhavo’ti iccassa vacanīyam.

““Atthi idappaccayā upādāna’nti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā upādāna’nti iti ce vadeyya, ‘taṇhāpaccayā upādāna’nti iccassa vacanīyam.

““Atthi idappaccayā taṇhā’ti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā taṇhā’ti iti ce vadeyya, ‘vedanāpaccayā taṇhā’ti iccassa vacanīyam.

““Atthi idappaccayā vedanā’ti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā vedanā’ti iti ce vadeyya, ‘phassapaccayā vedanā’ti iccassa vacanīyam.

““Atthi idappaccayā phasso’ti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā phasso’ti iti ce vadeyya, ‘nāmarūpapaccayā phasso’ti iccassa vacanīyam.

““Atthi idappaccayā nāmarūpa’nti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā nāmarūpa’nti iti ce vadeyya, ‘viññāṇapaccayā nāmarūpa’nti iccassa vacanīyam.

““Atthi idappaccayā viññāṇa’nti iti puṭṭhena satā, ānanda, atthītissa vacanīyam. ‘Kimpaccayā viññāṇa’nti iti ce vadeyya, ‘nāmarūpapaccayā viññāṇa’nti iccassa vacanīyam.

97. “Iti kho, ānanda, nāmarūpapaccayā viññāṇam, viññāṇapaccayā nāmarūpam, nāmarūpapaccayā phasso, phassapaccayā vedanā, vedanāpaccayā taṇhā, taṇhāpaccayā upādānam, upādānapaccayā bhavo, bhavapaccayā jāti, jātipaccayā jarāmaraṇam sokaparidevadukkhadomanassupāyā sambhavanti. Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa samudayo hoti.

98. “‘Jātipaccayā jarāmaraṇa’nti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā jātipaccayā jarāmaraṇam. Jāti ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, seyyathidam – devānam vā devattāya, gandhabbānam vā gandhabbattāya, yakkhānam vā yakkhattāya, bhūtānam vā bhūtattāya, manussānam vā manussattāya, catuppādānam vā catuppādattāya, pakkhīnam vā pakkhittāya, sarīsapānam vā sarīsapattāya [siriṃsapānam siriṃsapattāya (sī. syā.)], tesam tesañca hi, ānanda, sattānam tadattāya jāti nābhavissa. Sabbaso jātiyā asati jātinirodhā api nu kho jarāmaraṇam paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo jarāmaraṇassa, yadidam jāti”.

99. “‘Bhavapaccayā jātī’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā bhavapaccayā jāti. Bhavo ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, seyyathidam – kāmabhavo vā rūpabhavo vā arūpabhavo vā, sabbaso bhave asati bhavanirodhā api nu kho jāti paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo jātiyā, yadidam bhavo”.

100. “‘Upādānapaccayā bhavo’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā upādānapaccayā bhavo. Upādānañca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, seyyathidam – kāmupādānam vā diṭṭhupādānam vā sīlabbatupādānam vā attavādupādānam vā, sabbaso upādāne asati upādānanirodhā api nu kho bhavo paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo bhavassa, yadidam upādānam”.

101. “‘Taṇhāpaccayā upādāna’nti iti kho panetam vuttam tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā taṇhāpaccayā upādānam. Taṇhā ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, seyyathidam – rūpataṇhā saddataṇhā gandhataṇhā rasataṇhā phoṭṭhabataṇhā dhammataṇhā, sabbaso taṇhāya asati taṇhānirodhā api nu kho upādānam paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo upādānassa, yadidam taṇhā”.

102. “‘Vedanāpaccayā taṇhā’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā vedanāpaccayā taṇhā. Vedanā ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, seyyathidam – cakkhusamphassajā vedanā sotasamphassajā vedanā ghānasamphassajā vedanā jivhāsamphassajā vedanā kāyasamphassajā vedanā manosamphassajā vedanā, sabbaso vedanāya asati vedanānirodhā api nu kho taṇhā paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo taṇhāya, yadidam vedanā”.

103. “Iti kho panetam, ānanda, vedanām paṭicca taṇhā, taṇham paṭicca pariyesanā, pariyesanām paṭicca lābho, lābham paṭicca vinicchayo, vinicchayam paṭicca chandarāgo, chandarāgam paṭicca ajjhosānam, ajjhosānam paṭicca pariggaho, pariggaham paṭicca macchariyam, macchariyam paṭicca ārakkho. Ārakkhādhikaraṇam danḍādānasatthādānakalahaviggahavivādatuvamtuvaṃpesuññamusāvādā aneke pāpakā akusalā dharmā sambhavanti.

104. “‘Ārakkhādhikaraṇam [ārakkham paṭicca ārakkhādhikaraṇam (syā.)]

dañḍānasatthādānakalahaviggahavivādatuvam̄pesuññamusāvādā aneke pāpakā akusalā dhammā sambhavantīti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā ārakkhādhikaraṇam dañḍānasatthādānakalahaviggahavivādatuvam̄pesuññamusāvādā aneke pāpakā akusalā dhammā sambhavanti. Ārakkho ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, sabbaso ārakkhe asati ārakkhanirodhā api nu kho dañḍānasatthādānakalahaviggahavivādatuvam̄pesuññamusāvādā aneke pāpakā akusalā dhammā sambhaveyyu”nti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo dañḍānasatthādānakalahaviggahavivādatuvam̄pesuññamusāvādā anekesam pāpakānam akusalānam dhammānam sambhavāya yadidam ārakkho.

105. ““Macchariyam paṭicca ārakkho’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā macchariyam paṭicca ārakkho. Macchariyañca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, sabbaso macchariye asati macchariyanirodhā api nu kho ārakkho paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo ārakkhassa, yadidam macchariyam”.

106. ““Pariggaham paṭicca macchariya’nti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā pariggaham paṭicca macchariyam. Pariggaho ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, sabbaso pariggahe asati pariggahanirodhā api nu kho macchariyam paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo macchariyassa, yadidam pariggaho”.

107. ““Ajjhosānam paṭicca pariggaho’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā ajjhosānam paṭicca pariggaho. Ajjhosānañca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, sabbaso ajjhosāne asati ajjhosānanirodhā api nu kho pariggaho paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo pariggahassa – yadidam ajjhosānam”.

108. ““Chandarāgam paṭicca ajjhosāna’nti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā chandarāgam paṭicca ajjhosānam. Chandarāgo ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, sabbaso chandarāge asati chandarāganirodhā api nu kho ajjhosānam paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo ajjhosānassa, yadidam chandarāgo”.

109. ““Vinicchayam paṭicca chandarāgo’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā vinicchayam paṭicca chandarāgo. Vinicchayo ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, sabbaso vinicchaye asati vinicchayanirodhā api nu kho chandarāgo paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo chandarāgassa, yadidam vinicchayo”.

110. ““Lābhām paṭicca vinicchayo’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā lābhām paṭicca vinicchayo. Lābho ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, sabbaso lābhe asati lābhanirodhā api nu kho vinicchayo paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo vinicchayassa, yadidam lābho”.

111. ““Pariyesanam paṭicca lābho’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā pariyesanam paṭicca lābho. Pariyesanā ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, sabbaso pariyesanāya asati pariyesanānirodhā api nu kho lābho paññāyethā”ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo lābhassa, yadidam pariyesanā”.

112. ““Taṇham paṭicca pariyesanā’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā taṇham paṭicca pariyesanā. Taṇhā ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, seyyathidaṁ – kāmataṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā, sabbaso taṇhāya asati taṇhānirodhā api nu kho pariyesanā paññāyethā’ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo pariyesanāya, yadidam taṇhā. Iti kho, ānanda, ime dve dhammā [ime dhammā (ka.)] dvayena vedanāya ekasamosaraṇā bhavanti”.

113. ““Phassapaccayā vedanā’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā ‘phassapaccayā vedanā. Phasso ca hi, ānanda, nābhavissa sabbena sabbam sabbathā sabbam kassaci kimhici, seyyathidaṁ – cakkhusamphasso sotasamphasso ghānasamphasso jivhāsamphasso kāyasamphasso manosamphasso, sabbaso phasse asati phassanirodhā api nu kho vedanā paññāyethā’ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo vedanāya, yadidam phasso”.

114. ““Nāmarūpapaccayā phasso’ti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā nāmarūpapaccayā phasso. Yehi, ānanda, ākārehi yehi liṅgehi yehi nimittehi yehi uddeṣehi nāmakāyassa paññatti hoti, tesu ākāresu tesu liṅgesu tesu nimittesu tesu uddeṣesu asati api nu kho rūpakāye adhivacanasamphasso paññāyethā’ti? “No hetam, bhante”. “Yehi, ānanda, ākārehi yehi liṅgehi yehi nimittehi yehi uddeṣehi rūpakāyassa paññatti hoti, tesu ākāresu...pe... tesu uddeṣesu asati api nu kho nāmakāye paṭighasamphasso paññāyethā’ti? “No hetam, bhante”. “Yehi, ānanda, ākārehi...pe... yehi uddeṣehi nāmakāyassa ca rūpakāyassa ca paññatti hoti, tesu ākāresu...pe... tesu uddeṣesu asati api nu kho adhivacanasamphasso vā patighasamphasso vā paññāyethā’ti? “No hetam, bhante”. “Yehi, ānanda, ākārehi...pe... yehi uddeṣehi nāmarūpassa paññatti hoti, tesu ākāresu ...pe... tesu uddeṣesu asati api nu kho phasso paññāyethā’ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo phassassa, yadidam nāmarūpam”.

115. ““Viññāṇapaccayā nāmarūpa’nti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā viññāṇapaccayā nāmarūpam. Viññāṇañca hi, ānanda, mātukucchismim na okkamissatha, api nu kho nāmarūpam mātukucchismim samuccissathā’ti? “No hetam, bhante”. “Viññāṇañca hi, ānanda, mātukucchismim okkamitvā vokkamissatha, api nu kho nāmarūpam itthattāya abhinibbattissathā’ti? “No hetam, bhante”. “Viññāṇañca hi, ānanda, daharasseva sato vocchijjissatha kumārakassa vā kumārikāya vā, api nu kho nāmarūpam vuddhim virūlhim vepullam āpajjissathā’ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo nāmarūpassa – yadidam viññāṇam”.

116. ““Nāmarūpapaccayā viññāṇa’nti iti kho panetam vuttam, tadānanda, imināpetam pariyāyena veditabbam, yathā nāmarūpapaccayā viññāṇam. Viññāṇañca hi, ānanda, nāmarūpe patiṭṭham na labhissatha, apī nu kho āyatim jātijarāmarañam dukkhasamudayasambhavo [jātijarāmarañadukkhasamudayasambhavo (sī. syā. pī.)] paññāyethā’ti? “No hetam, bhante”. “Tasmātihānanda, eseva hetu etam nidānam esa samudayo esa paccayo viññāṇassa yadidam nāmarūpam. Ettāvatā kho, ānanda, jāyetha vā jīyetha [jīyetha (ka.)] vā mīyetha [mīyetha (ka.)] vā cavetha vā upapajjetha vā. Ettāvatā adhivacanapatho, ettāvatā niruttipatho, ettāvatā paññattipatho, ettāvatā paññāvacaram, ettāvatā vattam vattati itthattam paññāpanāya yadidam nāmarūpam saha viññāṇena aññamaññapaccayatā pavattati.

Attapaññatti

117. “Kittāvatā ca, ānanda, attānam paññapento paññapeti? Rūpiṁ vā hi, ānanda, parittam attānam paññapento paññapeti – ‘rūpī me paritto attā’ti. Rūpiṁ vā hi, ānanda, anantam attānam paññapento paññapeti – ‘rūpī me ananto attā’ti. Arūpiṁ vā hi, ānanda, parittam attānam paññapento paññapeti – ‘arūpī me paritto attā’ti. Arūpiṁ vā hi, ānanda, anantam attānam paññapento paññapeti – ‘arūpī me

ananto attā'ti.

118. “Tatrānanda, yo so rūpiṁ parittam̄ attānam̄ paññapento paññapeti. Etarahi vā so rūpiṁ parittam̄ attānam̄ paññapento paññapeti, tattha bhāviṁ vā so rūpiṁ parittam̄ attānam̄ paññapento paññapeti, ‘atatham̄ vā pana santam̄ tathattāya upakappessāmī’ti iti vā panassa hoti. Evam̄ santam̄ kho, ānanda, rūpiṁ [rūpī (ka.)] parittattānudiṭṭhi anusetīti iccālam̄ vacanāya.

“Tatrānanda, yo so rūpiṁ anantam̄ attānam̄ paññapento paññapeti. Etarahi vā so rūpiṁ anantam̄ attānam̄ paññapento paññapeti, tattha bhāviṁ vā so rūpiṁ anantam̄ attānam̄ paññapento paññapeti, ‘atatham̄ vā pana santam̄ tathattāya upakappessāmī’ti iti vā panassa hoti. Evam̄ santam̄ kho, ānanda, rūpiṁ [rūpī (ka.)] anantattānudiṭṭhi anusetīti iccālam̄ vacanāya.

“Tatrānanda, yo so arūpiṁ parittam̄ attānam̄ paññapento paññapeti. Etarahi vā so arūpiṁ parittam̄ attānam̄ paññapento paññapeti, tattha bhāviṁ vā so arūpiṁ parittam̄ attānam̄ paññapento paññapeti, ‘atatham̄ vā pana santam̄ tathattāya upakappessāmī’ti iti vā panassa hoti. Evam̄ santam̄ kho, ānanda, arūpiṁ [arūpī (ka.)] parittattānudiṭṭhi anusetīti iccālam̄ vacanāya.

“Tatrānanda, yo so arūpiṁ anantam̄ attānam̄ paññapento paññapeti. Etarahi vā so arūpiṁ anantam̄ attānam̄ paññapento paññapeti, tattha bhāviṁ vā so arūpiṁ anantam̄ attānam̄ paññapento paññapeti, ‘atatham̄ vā pana santam̄ tathattāya upakappessāmī’ti iti vā panassa hoti. Evam̄ santam̄ kho, ānanda, arūpiṁ [arūpī (ka.)] anantattānudiṭṭhi anusetīti iccālam̄ vacanāya. Ettāvatā kho, ānanda, attānam̄ paññapento paññapeti.

Naattapaññatti

119. “Kittāvatā ca, ānanda, attānam̄ na paññapento na paññapeti? Rūpiṁ vā hi, ānanda, parittam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti – ‘rūpī me paritto attā’ti. Rūpiṁ vā hi, ānanda, anantam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti – ‘rūpī me ananto attā’ti. Arūpiṁ vā hi, ānanda, parittam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti – ‘arūpī me paritto attā’ti. Arūpiṁ vā hi, ānanda, anantam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti – ‘arūpī me ananto attā’ti.

120. “Tatrānanda, yo so rūpiṁ parittam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti. Etarahi vā so rūpiṁ parittam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti, tattha bhāviṁ vā so rūpiṁ parittam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti, ‘atatham̄ vā pana santam̄ tathattāya upakappessāmī’ti iti vā panassa na hoti. Evam̄ santam̄ kho, ānanda, rūpiṁ parittattānudiṭṭhi nānusetīti iccālam̄ vacanāya.

“Tatrānanda, yo so rūpiṁ anantam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti. Etarahi vā so rūpiṁ anantam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti, tattha bhāviṁ vā so rūpiṁ anantam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti, ‘atatham̄ vā pana santam̄ tathattāya upakappessāmī’ti iti vā panassa na hoti. Evam̄ santam̄ kho, ānanda, rūpiṁ anantattānudiṭṭhi nānusetīti iccālam̄ vacanāya.

“Tatrānanda, yo so arūpiṁ parittam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti. Etarahi vā so arūpiṁ parittam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti, tattha bhāviṁ vā so arūpiṁ parittam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti, ‘atatham̄ vā pana santam̄ tathattāya upakappessāmī’ti iti vā panassa na hoti. Evam̄ santam̄ kho, ānanda, arūpiṁ parittattānudiṭṭhi nānusetīti iccālam̄ vacanāya.

“Tatrānanda, yo so arūpiṁ anantam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti. Etarahi vā so arūpiṁ anantam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti, tattha bhāviṁ vā so arūpiṁ anantam̄ attānam̄ na paññapento na paññapeti, ‘atatham̄ vā pana santam̄ tathattāya upakappessāmī’ti iti vā panassa na hoti. Evam̄ santam̄ kho, ānanda, arūpiṁ anantattānudiṭṭhi nānusetīti iccālam̄ vacanāya. Ettāvatā kho, ānanda, attānam̄ na paññapento na paññapeti.

Attasamanupassanā

121. “Kittāvatā ca, ānanda, attānam samanupassamāno samanupassati? Vedanam vā hi, ānanda, attānam samanupassamāno samanupassati – ‘vedanā me attā’ti. ‘Na heva kho me vedanā attā, appaṭisam̄vedano me attā’ti iti vā hi, ānanda, attānam samanupassamāno samanupassati. ‘Na heva kho me vedanā attā, nopi appaṭisam̄vedano me attā, attā me vediyati, vedanādhammo hi me attā’ti iti vā hi, ānanda, attānam samanupassamāno samanupassati.

122. “Tatrānanda, yo so evamāha – ‘vedanā me attā’ti, so evamassa vacanīyo – ‘tisso kho imā, āvuso, vedanā – sukhā vedanā dukkhā vedanā adukkhamasukhā vedanā. Imāsam̄ kho tvam̄ tissannam̄ vedanānam̄ katamam̄ attato samanupassasīti? Yasmīm, ānanda, samaye sukham̄ vedanam̄ vedeti, neva tasmin̄ samaye dukkham̄ vedanam̄ vedeti, na adukkhamasukham̄ vedanam̄ vedeti; sukhamyeva tasmin̄ samaye vedanam̄ vedeti. Yasmīm, ānanda, samaye dukkham̄ vedanam̄ vedeti, neva tasmin̄ samaye sukham̄ vedanam̄ vedeti, na adukkhamasukham̄ vedanam̄ vedeti; dukkhamyeva tasmin̄ samaye vedanam̄ vedeti. Yasmīm, ānanda, samaye adukkhamasukham̄ vedanam̄ vedeti, neva tasmin̄ samaye sukham̄ vedanam̄ vedeti, na dukkham̄ vedanam̄ vedeti; adukkhamasukhamyeva tasmin̄ samaye vedanam̄ vedeti.

123. “Sukhāpi kho, ānanda, vedanā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppānā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammā. Dukkhāpi kho, ānanda, vedanā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppānā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammā. Adukkhamasukhāpi kho, ānanda, vedanā aniccā saṅkhatā paṭiccasamuppānā khayadhammā vayadhammā virāgadhammā nirodhadhammā. Tassa sukham̄ vedanam̄ vediyamānassa ‘eso me attā’ti hoti. Tassāyeva sukhāya vedanāya nirodhā ‘byagā [byaggā (sī. ka.)] me attā’ti hoti. Dukkham̄ vedanam̄ vediyamānassa ‘eso me attā’ti hoti. Tassāyeva dukkhāya vedanāya nirodhā ‘byagā me attā’ti hoti. Adukkhamasukham̄ vedanam̄ vediyamānassa ‘eso me attā’ti hoti. Tassāyeva adukkhamasukhāya vedanāya nirodhā ‘byagā me attā’ti hoti. Iti so diṭṭheva dhamme aniccasukhadukkhavokīṇam̄ uppādavayadhammam̄ attānam̄ samanupassamāno samanupassati, yo so evamāha – ‘vedanā me attā’ti. Tasmātihānanda, etena petam̄ nakkhamati – ‘vedanā me attā’ti samanupassitum̄.

124. “Tatrānanda, yo so evamāha – ‘na heva kho me vedanā attā, appaṭisam̄vedano me attā’ti, so evamassa vacanīyo – ‘yattha panāvuso, sabbaso vedayitam̄ natthi api nu kho, tattha “ayamahamasī”ti siyā”’ti? “No hetam̄, bhante”. “Tasmātihānanda, etena petam̄ nakkhamati – ‘na heva kho me vedanā attā, appaṭisam̄vedano me attā’ti samanupassitum̄.

125. “Tatrānanda, yo so evamāha – ‘na heva kho me vedanā attā, nopi appaṭisam̄vedano me attā, attā me vediyati, vedanādhammo hi me attā’ti. So evamassa vacanīyo – vedanā ca hi, āvuso, sabbena sabbam̄ sabbathā sabbam̄ aparisesā nirujjheyyūm. Sabbaso vedanāya asati vedanānirodhā api nu kho tattha ‘ayamahamasī”ti siyā”’ti? ‘No hetam̄, bhante’. “Tasmātihānanda, etena petam̄ nakkhamati – ‘na heva kho me vedanā attā, nopi appaṭisam̄vedano me attā, attā me vediyati, vedanādhammo hi me attā’ti samanupassitum̄.

126. “Yato kho, ānanda, bhikkhu neva vedanam̄ attānam̄ samanupassati, nopi appaṭisam̄vedanam̄ attānam̄ samanupassati, nopi ‘attā me vediyati, vedanādhammo hi me attā’ti samanupassati. So evam̄ na samanupassanto na ca kiñci loke upādiyati, anupādiyam̄ na paritassati, aparitassam̄ [aparitassanam̄ (ka.)] paccattaññeva parinibbāyati, ‘khiñā jāti, vusitam̄ brahmacariyam̄, kataññam̄ karaññam̄, nāparam̄ itthattāyā’ti pajānāti. Evam̄ vimuttacittam̄ kho, ānanda, bhikkhum̄ yo evam̄ vadeyya – ‘hoti tathāgato param̄ maraṇā itissa [iti sā (atṭhakathāyam̄ pāṭhantaram̄)] diṭṭhī’ti, tadakallam̄. ‘Na hoti tathāgato param̄ maraṇā itissa diṭṭhī’ti, tadakallam̄. ‘Hoti ca na ca hoti tathāgato param̄ maraṇā itissa diṭṭhī’ti, tadakallam̄. ‘Neva hoti na na hoti tathāgato param̄ maraṇā itissa diṭṭhī’ti, tadakallam̄. Taññam̄ kissa hetu? Yāvatā, ānanda, adhivacanam̄ yāvatā adhivacanapatho, yāvatā nirutti yāvatā niruttipatho, yāvatā paññatti yāvatā

paññattipatho, yāvatā paññā yāvatā paññāvacaram, yāvatā vaṭṭam [yāvatā vaṭṭam vaṭṭati (ka. sī.)], yāvatā vaṭṭati [yāvatā vaṭṭam vaṭṭati (ka. sī.)], tadabhiññāvimutto bhikkhu, tadabhiññāvimuttam bhikkhum ‘na jānāti na passati itissa diṭṭhi’ti, tadakallam.

Satta viññāṇaṭṭhitī

127. “Satta kho, ānanda [satta kho imā ānanda (ka. sī. syā.)], viññāṇaṭṭhitīyo, dve āyatanāni. Katamā satta? Santānanda, sattā nānattakkāyā nānattasaññino, seyyathāpi manussā, ekacce ca devā, ekacce ca vinipātikā. Ayam paṭhamā viññāṇaṭṭhitī. Santānanda, sattā nānattakkāyā ekattasaññino, seyyathāpi devā brahmakāyikā paṭhamābhinibbattā. Ayam dutiyā viññāṇaṭṭhitī. Santānanda, sattā ekattakkāyā nānattasaññino, seyyathāpi devā ābhassarā. Ayam tatiyā viññāṇaṭṭhitī. Santānanda, sattā ekattakkāyā ekattasaññino, seyyathāpi devā subhakinhā. Ayam catutthī viññāṇaṭṭhitī. Santānanda, sattā sabbaso rūpasaññānam samatikkamā paṭighasaññānam atthaṅgamā nānattasaññānam amanasikārā ‘ananto ākāso’ti ākāsānañcāyatanūpagā. Ayam pañcamī viññāṇaṭṭhitī. Santānanda, sattā sabbaso ākāsānañcāyatanānam samatikkamma ‘anantam viññāṇa’nti viññāṇañcāyatanūpagā. Ayam chaṭṭhī viññāṇaṭṭhitī. Santānanda, sattā sabbaso viññāṇañcāyatanānam samatikkamma ‘natthi kiñci’ti ākiñcaññāyatanūpagā. Ayam sattamī viññāṇaṭṭhitī. Asaññasattāyatanānam nevasaññānāsaññāyatanameva dutiyam.

128. “Tatrānanda, yāyam paṭhamā viññāṇaṭṭhitī nānattakkāyā nānattasaññino, seyyathāpi manussā, ekacce ca devā, ekacce ca vinipātikā. Yo nu kho, ānanda, tañca pajānāti, tassā ca samudayam pajānāti, tassā ca atthaṅgamam pajānāti, tassā ca assādam pajānāti, tassā ca ādīnavam pajānāti, tassā ca nissaraṇam pajānāti, kallam nu tena tadabhinanditu”nti? “No hetam, bhante”...pe... “tatrānanda, yamidañ asaññasattāyatanām. Yo nu kho, ānanda, tañca pajānāti, tassa ca samudayam pajānāti, tassa ca atthaṅgamam pajānāti, tassa ca assādam pajānāti, tassa ca ādīnavam pajānāti, tassa ca nissaraṇam pajānāti, kallam nu tena tadabhinanditu”nti? “No hetam, bhante”. “Tatrānanda, yamidañ nevasaññānāsaññāyatanām. Yo nu kho, ānanda, tañca pajānāti, tassa ca samudayam pajānāti, tassa ca atthaṅgamam pajānāti, tassa ca assādam pajānāti, tassa ca ādīnavam pajānāti, tassa ca nissaraṇam pajānāti, kallam nu tena tadabhinanditu”nti? “No hetam, bhante”. Yato kho, ānanda, bhikkhu imāsañca sattannām viññāṇaṭṭhitīnam imesañca dvinnām āyatanānam samudayañca atthaṅgamañca assādañca ādīnavāñca nissaraṇañca yathābhūtam viditvā anupādā vimutto hoti, ayam vuccatānanda, bhikkhu paññāvimutto.

Aṭṭha vimokkhā

129. “Aṭṭha kho ime, ānanda, vimokkhā. Katame aṭṭha? Rūpī rūpāni passati ayam paṭhamo vimokkho. Ajjhattam arūpasaññī bahiddhā rūpāni passati, ayam dutiyo vimokkho. Subhanteva adhimutto hoti, ayam tatiyo vimokkho. Sabbaso rūpasaññānam samatikkamā paṭighasaññānam atthaṅgamā nānattasaññānam amanasikārā ‘ananto ākāso’ti ākāsānañcāyatanānam upasampajja viharati, ayam catuttho vimokkho. Sabbaso ākāsānañcāyatanām samatikkamma ‘anantam viññāṇa’nti viññāṇañcāyatanām upasampajja viharati, ayam pañcamo vimokkho. Sabbaso viññāṇañcāyatanām samatikkamma ‘natthi kiñci’ti ākiñcaññāyatanām upasampajja viharati, ayam chaṭṭho vimokkho. Sabbaso ākiñcaññāyatanām samatikkamma ‘nevasaññānāsaññā’yatanām upasampajja viharati, ayam sattamo vimokkho. Sabbaso nevasaññānāsaññāyatanām samatikkamma saññāvedayitanirodham upasampajja viharati, ayam aṭṭhamo vimokkho. Ime kho, ānanda, aṭṭha vimokkhā.

130. “Yato kho, ānanda, bhikkhu ime aṭṭha vimokkhe anulomampi samāpajjati, paṭilomampi samāpajjati, anulomapaṭilomampi samāpajjati, yathicchakam yadicchakam yāvaticchakam samāpajjatipi vuṭṭhātipi. Āsavānañca khayā anāsavam cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati, ayam vuccatānanda, bhikkhu ubhatobhāgavimutto. Imāya ca ānanda ubhatobhāgavimuttiyā aññā ubhatobhāgavimutti uttaritarā vā paññitatarā vā natthi”ti.

Idamavoca bhagavā. Attamano āyasmā ānando bhagavato bhāsitam abhinandīti.

Mahānidānasuttam niṭṭhitam dutiyam.

3. Mahāparinibbānasuttam

131. Evaṁ me sutam – ekam samayam bhagavā rājagahe viharati gijjhakūṭe pabbate. Tena kho pana samayena rājā māgadho ajātasattu vedehiputto vajjī abhiyātukāmo hoti. So evamāha – “ahaṁ hime vajjī evam̄mahiddhike evam̄mahānubhāve ucchechchāmi [ucchejjāmi (syā. pī.), ucchijjāmi (ka.)] vajjī, vināsessāmi vajjī, anayabyasanam āpādessāmi vajjī”ti [āpādessāmi vajjīti (sabbattha) a. ni. 7.22 passitabbaṁ].

132. Atha kho rājā māgadho ajātasattu vedehiputto vassakāram brāhmaṇam magadhamahāmattam āmantesi – “ehi tvam, brāhmaṇa, yena bhagavā tenupasaṅkama; upasaṅkamitvā mama vacanena bhagavato pāde sirasā vandāhi, appābādham appātaṅkam lahuṭṭhānam balaṁ phāsuvihāram puccha – ‘rājā, bhante, māgadho ajātasattu vedehiputto bhagavato pāde sirasā vandati, appābādham appātaṅkam lahuṭṭhānam balaṁ phāsuvihāram pucchat’ti. Evañca vadehi – ‘rājā, bhante, māgadho ajātasattu vedehiputto vajjī abhiyātukāmo. So evamāha – ‘ahaṁ hime vajjī evam̄mahiddhike evam̄mahānubhāve ucchechchāmi vajjī, vināsessāmi vajjī, anayabyasanam āpādessāmī’’ti. Yathā te bhagavā byākaroti, tam sādhukam uggahetvā mama āroceyyāsi. Na hi tathāgatā vitatham bhaṇanti’’ti.

Vassakārabrāhmaṇo

133. “Evam, bho”ti kho vassakāro brāhmaṇo magadhamahāmatto rañño māgadhassa ajātasattussa vedehiputtassa paṭissutvā bhaddāni bhaddāni yānāni yojetvā bhaddam bhaddam yānam abhiruhitvā bhaddehi bhaddehi yānehi rājagahamhā niyyāsi, yena gijjhakūṭo pabbato tena pāyāsi. Yāvatikā yānassa bhūmi, yānena gantvā, yānā paccorohitvā pattikova yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavatā saddhiṁ sammodi. Sammodanīyam kathaṁ sāraṇīyam vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi. Ekamantaṁ nisinno kho vassakāro brāhmaṇo magadhamahāmatto bhagavantam etadavoca – “rājā, bho gotama, māgadho ajātasattu vedehiputto photo gotamassa pāde sirasā vandati, appābādham appātaṅkam lahuṭṭhānam balaṁ phāsuvihāram pucchat. Rājā [evañca vadeti rājā (ka.)], bho gotama, māgadho ajātasattu vedehiputto vajjī abhiyātukāmo. So evamāha – ‘ahaṁ hime vajjī evam̄mahiddhike evam̄mahānubhāve ucchechchāmi vajjī, vināsessāmi vajjī, anayabyasanam āpādessāmī’’ti.

Rājaaparihāniyadhammā

134. Tena kho pana samayena āyasmā ānando bhagavato piṭṭhito ṭhito hoti bhagavantam bījayamāno [vījayamāno (sī.), vījiyamāno (syā.)]. Atha kho bhagavā āyasmantaṁ ānandaṁ āmantesi – “kinti te, ānanda, sutam, ‘vajjī abhiṇham sannipātā sannipātabahulā’ti? ‘Sutam metam, bhante – ‘vajjī abhiṇham sannipātā sannipātabahulā’’ti. ‘Yāvakīvañca, ānanda, vajjī abhiṇham sannipātā sannipātabahulā bhavissanti, vuddhiyeva, ānanda, vajjīnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Kinti te, ānanda, sutam, ‘vajjī samaggā sannipatanti, samaggā vuṭṭhahanti, samaggā vajjikaraṇīyāni karontī’ti? ‘Sutam metam, bhante – ‘vajjī samaggā sannipatanti, samaggā vuṭṭhahanti, samaggā vajjikaraṇīyāni karontī’’ti. ‘Yāvakīvañca, ānanda, vajjī samaggā sannipatissanti, samaggā vuṭṭhahissanti, samaggā vajjikaraṇīyāni karissanti, vuddhiyeva, ānanda, vajjīnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Kinti te, ānanda, sutam, ‘vajjī apaññattam na paññapenti, paññattam na samucchindanti, yathāpaññatte porāne vajjidhamme samādāya vattantī’’ti? ‘Sutam metam, bhante – ‘vajjī apaññattam

na paññapenti, paññattam na samucchindanti, yathāpaññatte porāne vajjidhamme samādāya vattantī”’ti. “Yāvakīvañca, ānanda, “vajī apaññattam na paññapessanti, paññattam na samucchindissanti, yathāpaññatte porāne vajjidhamme samādāya vattissanti, vuddhiyeva, ānanda, vajjīnam pātiñkāñkhā, no parihāni.

“Kinti te, ānanda, sutam, ‘vajī ye te vajjīnam vajjimahallakā, te sakkaronti garum karonti [garukaronti (sī. syā. pī.)] mānenti pūjenti, tesañca sotabbam maññantī’’ti? “Sutam metam, bhante – ‘vajī ye te vajjīnam vajjimahallakā, te sakkaronti garum karonti mānenti pūjenti, tesañca sotabbam maññantī’’ti. “Yāvakīvañca, ānanda, vajī ye te vajjīnam vajjimahallakā, te sakkarissanti garum karissanti mānessanti pūjessanti, tesañca sotabbam maññissanti, vuddhiyeva, ānanda, vajjīnam pātiñkāñkhā, no parihāni.

“Kinti te, ānanda, sutam, ‘vajī yā tā kulitthiyo kulakumāriyo, tā na okkassa pasayha vāsentī’’ti? “Sutam metam, bhante – ‘vajī yā tā kulitthiyo kulakumāriyo tā na okkassa pasayha vāsentī’’ti. “Yāvakīvañca, ānanda, vajī yā tā kulitthiyo kulakumāriyo, tā na okkassa pasayha vāsessanti, vuddhiyeva, ānanda, vajjīnam pātiñkāñkhā, no parihāni.

“Kinti te, ānanda, sutam, ‘vajī yāni tāni

Vajjīnam vajjicetiyāni abbhantarāni ceva bāhirāni ca, tāni sakkaronti garum karonti mānenti pūjenti, tesañca dinnapubbam katapubbam dharmikam balim no parihāpentī’’ti? “Sutam metam, bhante – ‘vajī yāni tāni vajjīnam vajjicetiyāni abbhantarāni ceva bāhirāni ca, tāni sakkaronti garum karonti mānenti pūjenti tesañca dinnapubbam katapubbam dharmikam balim no parihāpentī’’ti. “Yāvakīvañca, ānanda, vajī yāni tāni vajjīnam vajjicetiyāni abbhantarāni ceva bāhirāni ca, tāni sakkarissanti garum karissanti mānessanti pūjessanti, tesañca dinnapubbam katapubbam dharmikam balim no parihāpessanti, vuddhiyeva, ānanda, vajjīnam pātiñkāñkhā, no parihāni.

“Kinti te, ānanda, sutam, ‘vajjīnam arahantesu dharmikā rakkhāvaraṇagutti susamvihitā, kinti anāgatā ca arahanto vijitam āgaccheyyam, āgatā ca arahanto vijite phāsu vihareyyu’’nti? “Sutam metam, bhante ‘vajjīnam arahantesu dharmikā rakkhāvaraṇagutti susamvihitā kinti anāgatā ca arahanto vijitam āgaccheyyam, āgatā ca arahanto vijite phāsu vihareyyu’’nti. “Yāvakīvañca, ānanda, vajjīnam arahantesu dharmikā rakkhāvaraṇagutti susamvihitā bhavissati, kinti anāgatā ca arahanto vijitam āgaccheyyam, āgatā ca arahanto vijite phāsu vihareyyunti. Vuddhiyeva, ānanda, vajjīnam pātiñkāñkhā, no parihāni’’ti.

135. Atha kho bhagavā vassakāram brāhmaṇam magadhamahāmattam āmantesi – “ekamidāham, brāhmaṇa, samayaṁ vesāliyaṁ viharāmi sārandade [sānandare (ka.)] cetiye. Tatrāham vajjīnam ime satta aparihāniye dhamme desesim. Yāvakīvañca, brāhmaṇa, ime satta aparihāniyā dharmā vajjīsu ṭhassanti, imesu ca sattasu aparihāniyesu dhammesu vajjī sandississanti, vuddhiyeva, brāhmaṇa, vajjīnam pātiñkāñkhā, no parihāni’’ti.

Evam vutte, vassakāro brāhmaṇo magadhamahāmatto bhagavantam etadavoca – “ekamekenapi, bho gotama, aparihāniyena dhammena samannāgatānam vajjīnam vuddhiyeva pātiñkāñkhā, no parihāni. Ko pana vādo sattahi aparihāniyehi dhammehi. Akaraṇīyāva [akaraṇīyā ca (syā. ka.)], bho gotama, vajjī [vajjīnam (ka.)] raññā māgadhena ajātasattunā vedehiputtena yadidam yuddhassa, aññatra upalāpanāya aññatra mithubhedā. Handa ca dāni mayam, bho gotama, gacchāma, bahukiccā mayam bahukaraṇīyā’’ti. “Yassadāni tvam, brāhmaṇa, kālam maññasī’’ti. Atha kho vassakāro brāhmaṇo magadhamahāmatto bhagavato bhāsitam abhinanditvā anumoditvā utṭhāyāsanā pakkāmi.

Bhikkhuaparihāniyadhammā

136. Atha kho bhagavā acirapakkante vassakāre brāhmaṇe magadhamahāmatte āyasmantam ānandaṁ āmantesi – “gaccha tvam, ānanda, yāvatikā bhikkhū rājagahaṁ upanissāya viharanti, te sabbe upaṭṭhānasālāyam sannipātēhi”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissutvā yāvatikā bhikkhū rājagahaṁ upanissāya viharanti, te sabbe upaṭṭhānasālāyam sannipātētvā yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam abhvādetvā ekamantam aṭṭhāsi. Ekamantam tħito kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “sannipatito, bhante, bhikkhusaṅgho, yassadāni, bhante, bhagavā kālam maññatī”ti.

Atha kho bhagavā uṭṭhāyāsanā yena upaṭṭhānasālā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Nisajja kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “satta vo, bhikkhave, aparihāniye dhamme desessāmi, tam suṇātha, sādhukam manasikarotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū abhiñhaṁ sannipātā sannipātabahulā bhavissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū samaggā sannipatissanti, samaggā vuṭṭhahissanti, samaggā saṅghakaraṇyāni karissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū apaññattam na paññapessanti, paññattam na samucchindissanti, yathāpaññattesu sikkhāpadesu samādāya vattissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū ye te bhikkhū therā rattaññū cirapabbajitā saṅghapitaro saṅghapariṇāyakā, te sakkarissanti garum karissanti mānessanti pūjessanti, tesañca sotabbam maññissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū uppannāya taṇhāya ponobbhavikāya na vasam gacchissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū āraññakesu senāsanesu sāpekkhā bhavissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū paccattaññeva satim upaṭṭhapessanti – ‘kinti anāgatā ca pesalā sabrahmacārī āgaccheyyum, āgatā ca pesalā sabrahmacārī phāsu [phāsum (sī. syā. pī.)] vihareyyu’nti. Vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, ime satta aparihāniyā dhammā bhikkhūsu ṭhassanti, imesu ca sattasu aparihāniyesu dhammesu bhikkhū sandississanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

137. “Aparepi vo, bhikkhave, satta aparihāniye dhamme desessāmi, tam suṇātha, sādhukam manasikarotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū na kammārāmā bhavissanti na kammaratā na kammārāmatamanuyuttā, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū na bhassārāmā bhavissanti na bhassaratā na bhassārāmatamanuyuttā, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṁ pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū na niddārāmā bhavissanti na niddāratā na niddārāmatamanuyuttā, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū na saṅgaṇikārāmā bhavissanti na saṅgaṇikaratā na saṅgaṇikārāmatamanuyuttā, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū na pāpicchā bhavissanti na pāpikānam icchānam vasam gatā, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū na pāpamittā bhavissanti na pāpasahāyā na pāpasampavaṅkā, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū na oramattakena visesādhigamena antarāvosānam āpajjissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, ime satta aparihāniyā dhammā bhikkhūsu ṭhassanti, imesu ca sattasu aparihāniyesu dhammesu bhikkhū sandississanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

138. “Aparepi vo, bhikkhave, satta aparihāniye dhamme desessāmi...pe... “yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū saddhā bhavissanti...pe... hirimanā bhavissanti... ottappī bhavissanti... bahussutā bhavissanti... āraddhvāriyā bhavissanti... upaṭhitassatī bhavissanti... paññavanto bhavissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni. Yāvakīvañca, bhikkhave, ime satta aparihāniyā dhammā bhikkhūsu ṭhassanti, imesu ca sattasu aparihāniyesu dhammesu bhikkhū sandississanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

139. “Aparepi vo, bhikkhave, satta aparihāniye dhamme desessāmi, tam suṇātha, sādhukam manasikarotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhu satisambojjhaṅgam bhāvessanti...pe... dhammadvicayasambojjhaṅgam bhāvessanti... vīriyasambojjhaṅgam bhāvessanti... pītisambojjhaṅgam bhāvessanti... passaddhisambojjhaṅgam bhāvessanti... samādhisambojjhaṅgam bhāvessanti... upekkhāsambojjhaṅgam bhāvessanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, ime satta aparihāniyā dhammā bhikkhūsu ṭhassanti, imesu ca sattasu aparihāniyesu dhammesu bhikkhū sandississanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā no parihāni.

140. “Aparepi vo, bhikkhave, satta aparihāniye dhamme desessāmi, tam suṇātha, sādhukam manasikarotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū aniccasaññam bhāvessanti...pe... anattasaññam bhāvessanti... asubhasaññam bhāvessanti... ādīnavasaññam bhāvessanti... pahānasaññam bhāvessanti... virāgasaññam bhāvessanti... nirodhasaññam bhāvessanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, ime satta aparihāniyā dhammā bhikkhūsu ṭhassanti, imesu ca sattasu aparihāniyesu dhammesu bhikkhū sandississanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

141. “Cha, vo bhikkhave, aparihāniye dhamme desessāmi, tam suṇātha, sādhukam manasikarotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū mettam kāyakammam paccupaṭṭhāpessanti sabrahmacārīsu āvi ceva raho ca, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū mettam vacīkammam paccupaṭṭhāpessanti …pe… mettam manokammañ paccupaṭṭhāpessanti sabrahmacārīsu āvi ceva raho ca, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū, ye te lābhā dhammikā dhammaladdhā antamaso pattapariyāpannamattampi tathārūpehi lābhehi appati vibhattabhogī bhavissanti sīlavantehi sabrahmacārīhi sādhāraṇabhogī, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū yāni kāni sīlāni akhanḍāni acchiddāni asabalāni akammāsāni bhujissāni viññūpasatthāni [viññuppasatthāni (sī.)] aparāmaṭhāni samādhisamvattanikāni tathārūpesu sīlesu sīlasāmaññagatā viharissanti sabrahmacārīhi āvi ceva raho ca, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, bhikkhū yāyam diṭṭhi ariyā niyyānikā, niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāya, tathārūpāya diṭṭhiyā diṭṭhisāmaññagatā viharissanti sabrahmacārīhi āvi ceva raho ca, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihāni.

“Yāvakīvañca, bhikkhave, ime cha aparihāniyā dhammā bhikkhūsu ṭhassanti, imesu ca chasu aparihāniyesu dhammesu bhikkhū sandississanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnam pāṭikaṅkhā, no parihānī”ti.

142. Tatra sudam bhagavā rājagahe viharanto gjjhakūte pabbate etadeva bahulam bhikkhūnam dhammiñ kathañ karoti – “iti sīlam, iti samādhi, iti paññā. Sīlaparibhāvito samādhi mahapphalo hoti mahānisamso. Samādhiparibhāvitā paññā mahapphalā hoti mahānisamṣā. Paññāparibhāvitam cittam sammadeva āsavehi vimuccati, seyyathidañ – kāmāsavā, bhavāsavā, avijjāsavā”ti.

143. Atha kho bhagavā rājagahe yathābhīrantam viharitvā āyasmantam ānandam āmantesi – “āyāmānanda, yena ambalaṭṭhikā tenupasañkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena ambalaṭṭhikā tadavasari. Tatra sudam bhagavā ambalaṭṭhikāyam viharati rājāgārake. Tatrāpi sudam bhagavā ambalaṭṭhikāyam viharanto rājāgārake etadeva bahulam bhikkhūnam dhammiñ kathañ karoti – “iti sīlam iti samādhi iti paññā. Sīlaparibhāvito samādhi mahapphalo hoti mahānisamṣā. Samādhiparibhāvitā paññā mahapphalā hoti mahānisamṣā. Paññāparibhāvitam cittam sammadeva āsavehi vimuccati, seyyathidañ – kāmāsavā, bhavāsavā, avijjāsavā”ti.

144. Atha kho bhagavā ambalaṭṭhikāyam yathābhīrantam viharitvā āyasmantam ānandam āmantesi – “āyāmānanda, yena nālandā tenupasañkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena nālandā tadavasari, tatra sudam bhagavā nālandāyam viharati pāvārikambavane.

Sāriputtasīhanādo

145. Atha kho āyasmā sāriputto yena bhagavā tenupasañkami; upasañkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisidi. Ekamantam nisinno kho āyasmā sāriputto bhagavantam etadavoca – “evam pasanno aham, bhante, bhagavati; na cāhu na ca bhavissati na cetarahi vijjati añño samaño vā

brāhmaṇo vā bhagavatā bhiyyobhiññataro yadidam sambodhiya”nti. “Uṭārā kho te ayam, sāriputta, āsabhī vācā [āsabhivācā (syā.)] bhāsitā, ekaṁso gahito, sīhanādo nadito – ‘evampasanno aham, bhante, bhagavati; na cāhu na ca bhavissati na cetarahi vijjati añño samaṇo vā brāhmaṇo vā bhagavatā bhiyyobhiññataro yadidam sambodhiya’nti.

“Kim te [kim nu (syā. pī. ka.)], sāriputta, ye te ahesum atītamaddhānam arahanto sammāsambuddhā, sabbe te bhagavanto cetasā ceto paricca veditā – ‘evamsīlā te bhagavanto ahesum itipi, evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto ahesum itipī’”ti? “No hetam, bhante”.

“Kim pana te [kim pana (syā. pī. ka.)], sāriputta, ye te bhavissanti anāgatamaddhānam arahanto sammāsambuddhā, sabbe te bhagavanto cetasā ceto paricca veditā – ‘evamsīlā te bhagavanto bhavissanti itipi, evamdharmā evampaññā evamvihārī evamvimuttā te bhagavanto bhavissanti itipī’”ti? “No hetam, bhante”.

“Kim pana te, sāriputta, aham etarahi araham sammāsambuddho cetasā ceto paricca vidito – “evamsīlo bhagavā itipi, evamdhammo evampañño evamvihārī evamvimutto bhagavā itipī””ti? “No hetam, bhante”.

“Ettha ca hi te, sāriputta, atītānāgatapaccuppannesu arahantesu sammāsambuddhesu cetopariyāñānam [cetopariyāñāyañānam (syā.), cetasā cetopariyāyañānam (ka.)] natthi. Atha kiñcarahi te ayam, sāriputta, uṭārā āsabhī vācā bhāsitā, ekaṁso gahito, sīhanādo nadito – ‘evampasanno aham, bhante, bhagavati; na cāhu na ca bhavissati na cetarahi vijjati añño samaṇo vā brāhmaṇo vā bhagavatā bhiyyobhiññataro yadidam sambodhiya’”nti?

146. “Na kho me, bhante, atītānāgatapaccuppannesu arahantesu sammāsambuddhesu cetopariyāñānam atthi, api ca me dhammanvayo vidito. Seyyathāpi, bhante, rañño paccantimam nagaram daļhuddhāpam daļhapākāratoraṇam ekadvāram, tatrassa dovāriko pañḍito viyatto medhāvī aññātānam nivāretā ñātānam pavesetā. So tassa nagarassa samantā anupariyāyapatham [anucariyāyapatham (syā.)] anukkamamāno na passeyya pākārasandhim vā pākāravivaram vā, antamasso bilāranikkhamanamattampi. Tassa evamassa [na passeyya tassa evamassa (syā.)] – ‘ye kho keci olārikā pāñā imam nagaram pavisanti vā nikhamanti vā, sabbe te imināva dvārena pavisanti vā nikhamanti vā’ti. Evameva kho me, bhante, dhammanvayo vidito – ‘ye te, bhante, ahesum atītamaddhānam arahanto sammāsambuddhā, sabbe te bhagavanto pañca nīvaraṇe pahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalikaraṇe catūsu satipaṭṭhānesu supatiṭṭhitacittā sattabojjhānge yathābhūtam bhāvetvā anuttaram sammāsambodhim abhisambujjhimsu. Yepi te, bhante, bhavissanti anāgatamaddhānam arahanto sammāsambuddhā, sabbe te bhagavanto pañca nīvaraṇe pahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalikaraṇe catūsu satipaṭṭhānesu supatiṭṭhitacittā satta bojjhaṅge yathābhūtam bhāvetvā anuttaram sammāsambodhim abhisambujjhissanti. Bhagavāpi, bhante, etarahi araham sammāsambuddho pañca nīvaraṇe pahāya cetaso upakkilese paññāya dubbalikaraṇe catūsu satipaṭṭhānesu supatiṭṭhitacitto satta bojjhaṅge yathābhūtam bhāvetvā anuttaram sammāsambodhim abhisambuddho’”ti.

147. Tatapi sudam bhagavā nālādāyam viharanto pāvārikambavane etadeva bahulaṁ bhikkhūnam dhammim kathaṁ karoti – “iti sīlam, iti samādhi, iti paññā. Sīlaparibhāvito samādhi mahapphalo hoti mahānisamso. Samādhiparibhāvitā paññā mahapphalā hoti mahānisamṣā. Paññāparibhāvitam cittam sammadeva āsavehi vimuccati, seyyathidam – kāmāsavā, bhavāsavā, avijjāsavā’”ti.

Dussīlaādīnavā

148. Atha kho bhagavā nālādāyam yathābhīrantam viharityā āyasmantam ānandam āmantesi – “āyāmānanda, yena pāṭaligāmo tenupasaṅkamissāmā””ti. “Evam, bhante””ti kho āyasmā ānando

bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṁ yena pāṭaligāmo tadavasari. Assosum kho pāṭaligāmikā upāsakā – “bhagavā kira pāṭaligāmaṇi anuppatto”ti. Atha kho pāṭaligāmikā upāsakā yena bhagavā tenupasaṅkamīṣu; upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantaṇi nisīdiṁsu. Ekamantaṇi nisinnā kho pāṭaligāmikā upāsakā bhagavantam etadavocum – “adhivāsetu no, bhante, bhagavā āvasathāgāra”nti. Adhivāsesi bhagavā tuṇhībhāvena. Atha kho pāṭaligāmikā upāsakā bhagavato adhivāsanam viditvā uṭṭhayāsanā bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇam katvā yena āvasathāgāram tenupasaṅkamīṣu; upasaṅkamitvā sabbasantharim [sabbasantharitam satthataṇ (syā.), sabbasantharim santhataṇ (ka.)] āvasathāgāram santharitvā āsanāni paññapetvā udakamaṇikam patiṭṭhāpetvā telapadīpam āropetvā yena bhagavā tenupasaṅkamīṣu, upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantaṇi aṭṭhaṁsu. Ekamantaṇi thitā kho pāṭaligāmikā upāsakā bhagavantam etadavocum – “sabbasantharisanthataṇ [sabbasantharim santhataṇ (sī. syā. pī. ka.)], bhante, āvasathāgāram, āsanāni paññattāni, udakamaṇiko patiṭṭhāpito, telapadīpo āropito; yassadāni, bhante, bhagavā kālam maññati”ti. Atha kho bhagavā sāyanhasamayam [idam padam vinayamahāvagga na dissati]. Nivāsetvā pattacīvaramādāya saddhiṁ bhikkhusaṅghena yena āvasathāgāram tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā pāde pakkhāletvā āvasathāgāram pavisitvā majjhimaṇi thambhaṇi nissāya puratthābhīmukho [puratthimābhīmukho (ka.)] nisīdi. Bhikkhusaṅghopī kho pāde pakkhāletvā āvasathāgāram pavisitvā pacchimam bhittim nissāya puratthābhīmukho nisīdi bhagavantameva purakkhatvā. Pāṭaligāmikāpi kho upāsakā pāde pakkhāletvā āvasathāgāram pavisitvā puratthimam bhittim nissāya pacchimābhīmukhā nisīdiṁsu bhagavantameva purakkhatvā.

149. Atha kho bhagavā pāṭaligāmike upāsake āmantesi – “pañcime, gahapatayo, ādīnavā dussīlassa sīlavipattiyyā. Katame pañca? Idha, gahapatayo, dussīlo sīlavipanno pamādādhikaraṇam mahatiṁ bhogajāniṁ nigacchati. Ayam paṭhamo ādīnavo dussīlassa sīlavipattiyyā.

“Puna caparam, gahapatayo, dussīlassa sīlavipannassa pāpako kittisaddo abbhuggacchati. Ayam dutiyo ādīnavo dussīlassa sīlavipattiyyā.

“Puna caparam, gahapatayo, dussīlo sīlavipanno yaññadeva parisam upasaṅkamati – yadi khattiyaparisaṇi yadi brāhmaṇaparisaṇi yadi gahapatiparisaṇi yadi samaṇaparisaṇi – avisārado upasaṅkamati mañkubhūto. Ayam tatiyo ādīnavo dussīlassa sīlavipattiyyā.

“Puna caparam, gahapatayo, dussīlo sīlavipanno sammūlho kālañkaroti. Ayam catuttho ādīnavo dussīlassa sīlavipattiyyā.

“Puna caparam, gahapatayo, dussīlo sīlavipanno kāyassa bhedā param maraṇā apāyam duggatiṁ vinipātaṇi nirayaṇi upapajjati. Ayam pañcamo ādīnavo dussīlassa sīlavipattiyyā. Ime kho, gahapatayo, pañca ādīnavā dussīlassa sīlavipattiyyā.

Sīlavanttaānisamsā

150. “Pañcime, gahapatayo, ānisamsā sīlavato sīlasampadāya. Katame pañca? Idha, gahapatayo, sīlavā sīlasampanno appamādādhikaraṇam mahantaṇi bhogakkhandhaṇi adhigacchati. Ayam paṭhamo ānisamsō sīlavato sīlasampadāya.

“Puna caparam, gahapatayo, sīlavato sīlasampannassa kalyāṇo kittisaddo abbhuggacchati. Ayam dutiyo ānisamsō sīlavato sīlasampadāya.

“Puna caparam, gahapatayo, sīlavā sīlasampanno yaññadeva parisam upasaṅkamati – yadi khattiyaparisaṇi yadi brāhmaṇaparisaṇi yadi gahapatiparisaṇi yadi samaṇaparisaṇi visārado upasaṅkamati amañkubhūto. Ayam tatiyo ānisamsō sīlavato sīlasampadāya.

“Puna caparam, gahapatayo, sīlavā sīlasampanno asammūlho kālaṅkaroti. Ayam catuttho ānisamso sīlavato sīlasampadāya.

“Puna caparam, gahapatayo, sīlavā sīlasampanno kāyassa bhedā param maraṇā sugatiṁ saggam lokam upapajjati. Ayam pañcamo ānisamso sīlavato sīlasampadāya. Ime kho, gahapatayo, pañca ānisamso sīlavato sīlasampadāya”ti.

151. Atha kho bhagavā pāṭaligāmike upāsake bahudeva rattim dhammiyā kathāya sandassetvā samādapetvā samuttejetvā sampahamsetvā uyyojesi – “abхikkantā kho, gahapatayo, ratti, yassadāni tumhe kālam maññathā”ti. “Evam, bhante”ti kho pāṭaligāmikā upāsakā bhagavato paṭissutvā utthāyāsanā bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇam katvā pakkamīmsu. Atha kho bhagavā acirapakkantesu pāṭaligāmikesu upāsakesu suññāgāram pāvisi.

Pāṭaliputtanagaramāpanam

152. Tena kho pana samayena sunidhvassakārā [sunīdhavassakārā (syā. ka.)] magadhamahāmattā pāṭaligāme nagaram māpenti vajjīnam paṭibāhāya. Tena samayena sambahulā devatāyo sahasseva [sahassasseva (sī. pī. ka.), sahassaseva (tīkāyam pāṭhantaram), sahassasahasseva (udānaṭṭhakathā)] pāṭaligāme vatthūni pariggāhanti. Yasmīm padese mahesakkhā devatā vatthūni pariggāhanti, mahesakkhanam tattha raññam rājamahāmattānam cittāni namanti nivesanāni māpetum. Yasmīm padese majjhimā devatā vatthūni pariggāhanti, majjhimānam tattha raññam rājamahāmattānam cittāni namanti nivesanāni māpetum. Yasmīm padese nīcā devatā vatthūni pariggāhanti, nīcānam tattha raññam rājamahāmattānam cittāni namanti nivesanāni māpetum. Addasā kho bhagavā dibbena cakkunā visuddhena atikkantamānusakena tā devatāyo sahasseva pāṭaligāme vatthūni pariggāhantiyo. Atha kho bhagavā ratiyā paccūsasamayam paccutthāya āyasmantam ānandam āmantesi – “ke nu kho [ko nu kho (sī. syā. pī. ka.)], ānanda, pāṭaligāme nagaram māpenti”ti [māpetīti (sī. syā. pī. ka.)]? “Sunidhvassakārā, bhante, magadhamahāmattā pāṭaligāme nagaram māpenti vajjīnam paṭibāhāyā”ti. “Seyyathāpi, ānanda, devehi tāvatimsehi saddhiṁ mantetvā, evameva kho, ānanda, sunidhvassakārā magadhamahāmattā pāṭaligāme nagaram māpenti vajjīnam paṭibāhāya. Idhāham, ānanda, addasam dibbena cakkunā visuddhena atikkantamānusakena sambahulā devatāyo sahasseva pāṭaligāme vatthūni pariggāhantiyo. Yasmīm, ānanda, padese mahesakkhā devatā vatthūni pariggāhanti, mahesakkhanam tattha raññam rājamahāmattānam cittāni namanti nivesanāni māpetum. Yasmīm padese majjhimā devatā vatthūni pariggāhanti, majjhimānam tattha raññam rājamahāmattānam cittāni namanti nivesanāni māpetum. Yasmīm padese nīcā devatā vatthūni pariggāhanti, nīcānam tattha raññam rājamahāmattānam cittāni namanti nivesanāni māpetum. Yāvatā, ānanda, ariyam āyatanaṁ yāvatā vanippatho idam agganagaram bhavissati pāṭaliputtaṁ puṭabhedanam. Pāṭaliputtassa kho, ānanda, tayo antarāyā bhavissanti – aggo vā udakato vā mithubhedā vā”ti.

153. Atha kho sunidhvassakārā magadhamahāmattā yena bhagavā tenupasaṅkamīmsu; upasaṅkamitvā bhagavatā saddhiṁ sammodiṁsu, sammodanīyam kathaṁ sāraṇīyam vītisāretvā ekamantam aṭṭhamīsu, ekamantam ṛhitā kho sunidhvassakārā magadhamahāmattā bhagavantam etadavocum – “adhivāsetu no bhavaṁ gotamo ajjatanāya bhattam saddhiṁ bhikkhusaṅghenā”ti. Adhivāsesi bhagavā tuṇhībhāvena. Atha kho sunidhvassakārā magadhamahāmattā bhagavato adhivāsanam viditvā yena sako āvasatho tenupasaṅkamīmsu; upasaṅkamitvā sake āvasathe pañītam khādanīyam bhojanīyam paṭiyādāpetvā bhagavato kālam ārocāpesum – “kālo, bho gotama, niṭṭhitam bhatta”nti.

Atha kho bhagavā pubbañhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya saddhiṁ bhikkhusaṅghena yena sunidhvassakārānam magadhamahāmattānam āvasatho tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho sunidhvassakārā magadhamahāmattā buddhappamukhaṁ bhikkhusaṅgham pañītena khādanīyena bhojanīyena sahatthā santappesum sampavāresum. Atha kho sunidhvassakārā

magadhamahāmattā bhagavantam bhuttāvīm onītapattapāṇīm aññataram nīcam āsanam gahetvā ekamantaṁ nisidīmsu. Ekamantaṁ nisinne kho sunidhvassakāre magadhamahāmatte bhagavā imāhi gāthāhi anumodi –

“Yasmiṁ padese kappeti, vāsam pañditajātiyo;
Sīlavantettha bhojetvā, saññate brahmacārayo [brahmacārino (syā.)].

“Yā tattha devatā āsum, tāsaṁ dakkhiṇamādise;
Tā pūjītā pūjayanti [pūjītā pūjayanti nam (ka.)], mānitā mānayanti nam.

“Tato nam anukampanti, mātā puttamva orasam;
Devatānukampito poso, sadā bhadrāni passatī”ti.

Atha kho bhagavā sunidhvassakāre magadhamahāmatte imāhi gāthāhi anumoditvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi.

154. Tena kho pana samayena sunidhvassakārā magadhamahāmattā bhagavantam piṭhitō piṭhitō anubandhā honti – “yenajja samaṇo gotamo dvārena nikhamissati, tam gotamadvāram nāma bhavissati. Yena titthena gaṅgam nadīm tarissati, tam gotamatittham nāma bhavissatī”ti. Atha kho bhagavā yena dvārena nikhami, tam gotamadvāram nāma ahosi. Atha kho bhagavā yena gaṅgā nadī tenupasaṅkami. Tena kho pana samayena gaṅgā nadī pūrā hoti samatittikā kākapeyyā. Apēkacce manussā nāvam pariyesanti, apēkacce uṭṭampam pariyesanti, apēkacce kullaṁ bandhanti apārā [pārā (sī. syā. ka.), orā (vi. mahāvagga)], pāram gantukāmā. Atha kho bhagavā – seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitam vā bāham pasāreyya, pasāritam vā bāham samiñjeyya, evameva – gaṅgāya nadiyā orimatīre antarahito pārimatīre paccutthāsi saddhim bhikkhusaṅghena. Addasā kho bhagavā te manusse apēkacce nāvam pariyesante apēkacce uṭṭampam pariyesante apēkacce kullaṁ bandhante apārā pāram gantukāme. Atha kho bhagavā etamattham viditvā tāyam velāyam imam udānam udānesi –

“Ye taranti aṇṇavaṁ saraṁ, setuṁ katvāna visajja pallalāni;
Kullañhi jano bandhati [kullaṁ jano ca bandhati (syā.), kullaṁ hi jano pabandhati (sī. pī. ka.)],
tinñā [nitinñā, na tinñā (ka.)] medhāvino janā”ti.

Paṭhamabhāṇavāro.

Ariyasaccakathā

155. Atha kho bhagavā āyasmantaṁ ānandaṁ āmantesi – “āyāmānanda, yena koṭigāmo tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena koṭigāmo tadavasari. Tatra sudaṁ bhagavā koṭigāme viharati. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi –

“Catunnaṁ, bhikkhave, ariyasaccānaṁ ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānaṁ sandhāvitam saṁsaritam mamañceva tumhākañca. Katamesam catunnaṁ? Dukkhassa, bhikkhave, ariyasaccassa ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānaṁ sandhāvitam saṁsaritam mamañceva tumhākañca. Dukkhasamudayassa, bhikkhave, ariyasaccassa ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānaṁ sandhāvitam saṁsaritam mamañceva tumhākañca. Dukkhanirodhassa, bhikkhave, ariyasaccassa ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānaṁ sandhāvitam saṁsaritam mamañceva tumhākañca. Tayidaṁ, bhikkhave, dukkham ariyasaccām anubuddham paṭividdham, dukkhasamudayam [dukkhasamudayo (syā.)] ariyasaccām anubuddham paṭividdham, dukkhanirodhām [dukkhanirodho

(syā.)] ariyasaccam anubuddham paṭividdham, dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccam anubuddham paṭividdham, ucchinna bhavatañhā, khīṇā bhavanetti, natthidāni punabbhavo”ti. Idamavoca bhagavā. Idam vatvāna sugato athāparam etadavoca satthā –

“Catunnam ariyasaccānam, yathābhūtam adassanā;
Samṣitam dīghamaddhānam, tāsu tāsveva jātisu.

Tāni etāni diṭṭhāni, bhavanetti samūhatā;
Ucchinnam mūlam dukkhassa, natthi dāni punabbhavo”ti.

Tatrapi sudaṁ bhagavā koṭigāme viharanto etadeva bahulaṁ bhikkhūnam dhammiṁ katham karoti – “iti sīlam, iti samādhi, iti paññā. Sīlaparibhāvito samādhi mahapphalo hoti mahānisamsō. Samādhiparibhāvitā paññā mahapphalā hoti mahānisamsā. Paññāparibhāvitam cittam sammadeva āsavehi vimuccati, seyyathidam – kāmāsavā, bhavāsavā, avijjāsavā”ti.

Anāvattidhammasambodhiparāyanā

156. Atha kho bhagavā koṭigāme yathābhīrantam viharitvā āyasmantam ānandam āmantesi – “āyāmānanda, yena nātikā [nādikā (syā. pī.)] tenupaṅkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṁ yena nātikā tadavasari. Tatrapi sudaṁ bhagavā nātike viharati giñjakāvasathe. Atha kho āyasmā ānando yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinno kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “sālho nāma, bhante, bhikkhu nātike kālaṅkato, tassa kā gati, ko abhisamparāyo? Nandā nāma, bhante, bhikkhunī nātike kālaṅkatā, tassā kā gati, ko abhisamparāyo? Sudatto nāma, bhante, upāsako nātike kālaṅkato, tassa kā gati, ko abhisamparāyo? Sujātā nāma, bhante, upāsikā nātike kālaṅkatā, tassā kā gati, ko abhisamparāyo? Kukkuṭo [kakudho (syā.)] nāma, bhante, upāsako nātike kālaṅkato, tassa kā gati, ko abhisamparāyo? Kālimbo [kālingo (pī.), kāraṇimbo (syā.)] nāma, bhante, upāsako...pe... nikaṭo nāma, bhante, upāsako... kaṭissaho [kaṭissabho (sī. pī.)] nāma, bhante, upāsako... tuṭṭho nāma, bhante, upāsako... santuṭṭho nāma, bhante, upāsako... bhaddo [bhaṭo (syā.)] nāma, bhante, upāsako... subhaddo [subhaṭo (syā.)] nāma, bhante, upāsako nātike kālaṅkato, tassa kā gati, ko abhisamparāyo”ti?

157. “Sālho, ānanda, bhikkhu āsavānam khayā anāsavam cetovimuttim paññāvimuttim diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja vihāsi. Nandā, ānanda, bhikkhunī pañcannam orambhāgīyānam samyojanānam parikkhayā opapātikā tattha parinibbāyinī anāvattidhammā tasmā lokā. Sudatto, ānanda, upāsako tiṇṇam samyojanānam parikkhayā rāgadosamohānam tanuttā sakadāgāmī sakideva imam lokam āgantvā dukkhassantam karissati. Sujātā, ānanda, upāsikā tiṇṇam samyojanānam parikkhayā sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanā [parāyanā (sī. syā. pī. ka.)]. Kukkuṭo, ānanda, upāsako pañcannam orambhāgīyānam samyojanānam parikkhayā opapātiko tattha parinibbāyī anāvattidhammo tasmā lokā. Kālimbo, ānanda, upāsako...pe... nikaṭo, ānanda, upāsako... kaṭissaho, ānanda, upāsako... tuṭṭho, ānanda, upāsako ... santuṭṭho, ānanda, upāsako... bhaddo, ānanda, upāsako... subhaddo, ānanda, upāsako pañcannam orambhāgīyānam samyojanānam parikkhayā opapātiko tattha parinibbāyī anāvattidhammo tasmā lokā. Paropāññāsam, ānanda, nātike upāsakā kālaṅkatā, pañcannam orambhāgīyānam samyojanānam parikkhayā opapātikā tattha parinibbāyino anāvattidhammā tasmā lokā. Sādhikā navuti [chādhikā navuti (syā.)], ānanda, nātike upāsakā kālaṅkatā tiṇṇam samyojanānam parikkhayā rāgadosamohānam tanuttā sakadāgāmino sakideva imam lokam āgantvā dukkhassantam karissanti. Sātirekāni [dasātirekāni (syā.)], ānanda, pañcasatāni nātike upāsakā kālaṅkatā, tiṇṇam samyojanānam parikkhayā sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanā.

Dhammādāsadhammapariyāya

158. “Anacchariyam kho panetaṁ, ānanda, yam manussabhūto kālaṅkareyya. Tasmīmyeva [tasmīm tasmīm ce (sī. pī.), tasmīm tasmīm kho (syā.)] kālaṅkate tathāgatam upasaṅkamitvā etamattham pucchissatha, vihesā hesā, ānanda, tathāgatassa. Tasmātiḥānanda, dhammādāsam nāma dhammapariyāyam desessāmi, yena samannāgato ariyasāvako ākaṅkhamāno attanāva attānam byākareyya – ‘khīṇanirayomhi khīṇatiracchānayoni khīṇapettivisayo khīṇāpāyaduggativinipāto, sotāpannohamasmi avinipātadhammo niyato sambodhiparāyaṇo’ti.

159. “Katamo ca so, ānanda, dhammādāso dhammapariyāyo, yena samannāgato ariyasāvako ākaṅkhamāno attanāva attānam byākareyya – ‘khīṇanirayomhi khīṇatiracchānayoni khīṇapettivisayo khīṇāpāyaduggativinipāto, sotāpannohamasmi avinipātadhammo niyato sambodhiparāyaṇo’ti?

“Idhānanda, ariyasāvako buddhe aveccappasādena samannāgato hoti – ‘iti so bhagavā araham sammāsambuddho vijjācaraṇasampanno sugato lokavidū anuttaro purisadammasārathi satthā devamanussānam buddho bhagavā’ti.

“Dhamme aveccappasādena samannāgato hoti – ‘svākkhāto bhagavatā dhammo sandiṭṭhiko akāliko ehipassiko opaneyyiko paccattam veditabbo viññūhī’ti.

“Saṅghe aveccappasādena samannāgato hoti – ‘suppaṭipanno bhagavato sāvakasaṅgho, ujuppaṭipanno bhagavato sāvakasaṅgho, nīyappaṭipanno bhagavato sāvakasaṅgho, sāmīcippaṭipanno bhagavato sāvakasaṅgho yadidam cattāri purisayugāni atṭha purisapuggalā, esa bhagavato sāvakasaṅgho āhuneyyo pāhuneyyo dakkhiṇeyyo añjalikaraṇīyo anuttaram puññakkhettam lokassā’ti.

“Ariyakantehi sīlehi samannāgato hoti akhaṇdehi acchiddehi asabalehi akammāsehi bhujissehi viññūpasatthehi aparāmaṭṭhehi samādhisamvattanikehi.

“Ayaṁ kho so, ānanda, dhammādāso dhammapariyāyo, yena samannāgato ariyasāvako ākaṅkhamāno attanāva attānam byākareyya – ‘khīṇanirayomhi khīṇatiracchānayoni khīṇapettivisayo khīṇāpāyaduggativinipāto, sotāpannohamasmi avinipātadhammo niyato sambodhiparāyaṇo’’ti.

Tatapi sudam bhagavā nātike viharanto giñjakāvasathe etadeva bahulam bhikkhūnam dhammim kathaṁ karoti –

“Iti sīlam iti samādhi iti paññā. Sīlaparibhāvito samādhi mahapphalo hoti mahānisamso. Samādhiparibhāvitā paññā mahapphalā hoti mahānisamsā. Paññāparibhāvitam cittam sammadeva āsavehi vimuccati, seyyathidam – kāmāsavā, bhavāsavā, avijjāsavā”ti.

160. Atha kho bhagavā nātike yathābhvirantaṁ viharitvā āyasmantam ānandam āmantesi – “āyāmānanda, yena vesālī tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evaṁ, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena vesālī tadavasari. Tatra sudam bhagavā vesāliyam viharati ambapālivane. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi –

“Sato, bhikkhave, bhikkhu vihareyya sampajāno, ayaṁ vo amhākaṁ anusāsanī. Kathañca, bhikkhave, bhikkhu sato hoti? Idha, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam. Vedanāsu vedanānupassī...pe... citte cittānupassī...pe... dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam. Evaṁ kho, bhikkhave, bhikkhu sato hoti.

“Kathañca, bhikkhave, bhikkhu sampajāno hoti? Idha, bhikkhave, bhikkhu abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti, ālokite vilokite sampajānakārī hoti, samiñjite pasārite sampajānakārī hoti, saṅghātipattacīvaradhāraṇe sampajānakārī hoti, asite pīte khāyite sāyite sampajānakārī hoti,

uccārapassāvakamme sampajānakārī hoti, gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsite tuṇhībhāve sampajānakārī hoti. Evam kho, bhikkhave, bhikkhu sampajāno hoti. Sato, bhikkhave, bhikkhu vihareyya sampajāno, ayam vo amhākam anusāsanī”ti.

Ambapālīgaṇikā

161. Assosi kho ambapālī gaṇikā – “bhagavā kira vesālim anuppatto vesāliyam viharati mayham ambavane”ti. Atha kho ambapālī gaṇikā bhaddāni bhaddāni yānāni yojāpetvā bhaddam bhaddam yānam abhiruhitvā bhaddehi bhaddehi yānehi vesāliyā niyyāsi. Yena sako ārāmo tena pāyāsi. Yāvatikā yānassa bhūmi, yānena gantvā, yānā paccorohitvā pattikāva yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinnam kho ambapālī gaṇikam bhagavā dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahaṁsesi. Atha kho ambapālī gaṇikā bhagavatā dhammiyā kathāya sandassitā samādapitā samuttejītā sampahaṁsitā bhagavantam etadavoca – “adhivāsetu me, bhante, bhagavā svātanāya bhattam saddhiṁ bhikkhusaṅghenā”ti. Adhvāsesi bhagavā tuṇhībhāvena. Atha kho ambapālī gaṇikā bhagavato adhvāsanam viditvā utṭhāyāsanā bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇam katvā pakkāmi.

Assosum kho vesālikā licchavī – “bhagavā kira vesālim anuppatto vesāliyam viharati ambapālivane”ti. Atha kho te licchavī bhaddāni bhaddāni yānāni yojāpetvā bhaddam bhaddam yānam abhiruhitvā bhaddehi bhaddehi yānehi vesāliyā niyyim̄su. Tatra ekacce licchavī nīlā honti nīlavāṇṇā nīlavatthā nīlālaṅkārā, ekacce licchavī pītā honti pītavāṇṇā pītavatthā pītālaṅkārā, ekacce licchavī lohitā honti lohitavaṇṇā lohitavatthā lohitālaṅkārā, ekacce licchavī odātā honti odātavaṇṇā odātavatthā odātālaṅkārā. Atha kho ambapālī gaṇikā daharānam daharānam licchavīnaṁ akkhena akkham cakkena cakkam yugena yugam paṭivāṭtesi [parivattesi (vi. mahāvagga)]. Atha kho te licchavī ambapālī gaṇikam etadavocum – “kim, je ambapāli, daharānam daharānam licchavīnaṁ akkhena akkham cakkena cakkam yugena yugam paṭivāṭtesi”ti? “Tathā hi pana me, ayyaputtā, bhagavā nimantito svātanāya bhattam saddhiṁ bhikkhusaṅghenā”ti. “Dehi, je ambapāli, etaṁ [ekaṁ (ka.)] bhattam satasahassenā”ti. “Sacepi me, ayyaputtā, vesālim sāhāram dassatha [dajjeyyātha (vi. mahāvagga)], evamaham tam [evampi mahantam (syā.), evam̄ mahantam (sī. pī.)] bhattam na dassāmī”ti [neva dajjāhaṁ tam bhantanti (vi. mahāvagga)]. Atha kho te licchavī aṅgulim phoṭesum – “jitamha [jitamhā (bahūsu)] vata bho ambakāya, jitamha vata bho ambakāyā”ti [**“jitamhā vata bho ambapālikāya vañcitamhā vata bho ambapālikāyā”ti (syā.)**].

Atha kho te licchavī yena ambapālivanam tena pāyim̄su. Addasā kho bhagavā te licchavī dūratova āgacchante. Disvāna bhikkhū āmantesi – “yesam̄ [yehi (vi. mahāvagga)], bhikkhave, bhikkhūnaṁ devā tāvatimsā adiṭhapubbā, oloketha, bhikkhave, licchaviparisam; apaloketha, bhikkhave, licchaviparisam; upasamharatha, bhikkhave, licchaviparisam – tāvatimsasadisa”nti. Atha kho te licchavī yāvatikā yānassa bhūmi, yānena gantvā, yānā paccorohitvā pattikāva yena bhagavā tenupasaṅkamim̄su; upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdim̄su. Ekamantam nisinne kho te licchavī bhagavā dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahaṁsesi. Atha kho te licchavī bhagavatā dhammiyā kathāya sandassitā samādapitā samuttejītā sampahaṁsitā bhagavantam etadavocum – “adhivāsetu no, bhante, bhagavā svātanāya bhattam saddhiṁ bhikkhusaṅghenā”ti. Atha kho bhagavā te licchavī etadavoca – “adhivuttham [adhivāsitaṁ (syā.)] kho me, licchavī, svātanāya ambapāliyā gaṇikāya bhatta”nti. Atha kho te licchavī aṅgulim phoṭesum – “jitamha vata bho ambakāya, jitamha vata bho ambakāyā”ti. Atha kho te licchavī bhagavato bhāsitam abhinanditvā anumoditvā utṭhāyāsanā bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇam katvā pakkamim̄su.

162. Atha kho ambapālī gaṇikā tassā rattiyā accayena sake ārāme pañītam khādanīyam bhojanīyam paṭiyādāpetvā bhagavato kālam ārocāpesi – “kālo, bhante, niṭṭhitam̄ bhatta”nti. Atha kho bhagavā pubbañhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya saddhiṁ bhikkhusaṅghena yena ambapāliyā gaṇikāya nivesanam tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Atha kho ambapālī gaṇikā

buddhappamukhaṁ bhikkhusaṅghaṁ pañītena khādanīyena bhojanīyena sahatthā santappesi sampavāresi. Atha kho ambapālī gaṇikā bhagavantaṁ bhuttāvīm onītapattapāṇīm aññataram nīcam āsanam gahetvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinnā kho ambapālī gaṇikā bhagavantaṁ etadavoca – “imāhaṁ, bhante, ārāmaṁ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dammī”ti. Paṭiggahesi bhagavā ārāmaṁ. Atha kho bhagavā ambapālīm gaṇikam dhammiyā kathāya sandassetvā samādapetvā samuttejetvā sampahamsetvā utthāyāsanā pakkāmi. Tatapi sudam bhagavā vesāliyam viharanto ambapālivane etadeva bahulam bhikkhūnam dhammiṁ kathaṁ karoti – “iti sīlam, iti samādhi, iti paññā. Sīlaparibhāvito samādhi mahapphalo hoti mahānisamso. Samādhiparibhāvitā paññā mahapphalā hoti mahānisamṣā. Paññāparibhāvitam cittam sammadeva āsavehi vimuccati, seyyathidam – kāmāsavā, bhavāsavā, avijjāsavā”ti.

Veļuvagāmavassūpagamanam

163. Atha kho bhagavā ambapālivane yathābhiraṇtam viharitvā āyasmantam ānandam āmantesi – “āyāmānanda, yena veļuvagāmako [beļuvagāmako (sī. pī.)] tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena veļuvagāmako tadavasari. Tatra sudam bhagavā veļuvagāmake viharati. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “etha tumhe, bhikkhave, samantā vesāliṁ yathāmittam yathāsandīṭṭham yathāsambhattam vassam upetha [upagacchatha (syā.)]. Aham pana idheva veļuvagāmake vassam upagacchāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paṭissutvā samantā vesāliṁ yathāmittam yathāsandīṭṭham yathāsambhattam vassam upagacchiṁsu. Bhagavā pana tattheva veļuvagāmake vassam upagacchi.

164. Atha kho bhagavato vassūpagatassa kharo ābādho uppajji, bālhā vedanā vattanti māraṇantikā. Tā sudam bhagavā sato sampajāno adhvāsesi avihaññamāno. Atha kho bhagavato etadahosi – “na kho metam patirūpam, yvāham anāmantetvā upaṭṭhāke anapaloketvā bhikkhusaṅgham parinibbāyeyyam. Yaṁnūnāham imam ābādham vīriyena paṭipāṇāmetvā jīvitasaṅkhāram adhiṭṭhāya vihareyya”nti. Atha kho bhagavā tam ābādham vīriyena paṭipāṇāmetvā jīvitasaṅkhāram adhiṭṭhāya vihāsi. Atha kho bhagavato so ābādho paṭipassambhi. Atha kho bhagavā gilānā vuṭṭhito [gilānavuṭṭhito (saddanīti)] aciravuṭṭhito gelaññā vihārā nikhamma vihārapacchāyāyam paññatte āsane nisīdi. Atha kho āyasmā ānando yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinno kho āyasmā ānando bhagavantaṁ etadavoca – “diṭṭho me, bhante, bhagavato phāsu; diṭṭham me, bhante, bhagavato khamanīyam, api ca me, bhante, madhurakajāto viya kāyo. Disāpi me na pakkhāyanti; dhammāpi mam na paṭibhanti bhagavato gelaññena, api ca me, bhante, ahosi kācideva assāsamattā – ‘na tāva bhagavā parinibbāyissati, na yāva bhagavā bhikkhusaṅgham ārabbha kiñcideva udāharatī’”ti.

165. “Kiṁ panānanda, bhikkhusaṅgho mayi paccāsīsatī [paccāsīsatī (sī. syā.)]? Desito, ānanda, mayā dhammo anantaram abāhiram karitvā. Natthānanda, tathāgatassa dhammesu ācariyamuṭṭhi. Yassa nūna, ānanda, evamassa – ‘ahaṁ bhikkhusaṅgham parihaarissāmī’ti vā ‘mamuddesiko bhikkhusaṅgho’ti vā, so nūna, ānanda, bhikkhusaṅgham ārabbha kiñcideva udāhareyya. Tathāgatassa kho, ānanda, na evam hoti – ‘ahaṁ bhikkhusaṅgham parihaarissāmī’ti vā ‘mamuddesiko bhikkhusaṅgho’ti vā. Sakim [kiṁ (sī. pī.)], ānanda, tathāgato bhikkhusaṅgham ārabbha kiñcideva udāharissati. Aham kho panānanda, etarahi jīṇo vuddho mahallako addhagato vayoanuppatto. Āsītiko me vayo vattati. Seyyathāpi, ānanda, jajjarasakaṭam veṭhamissakena [veṭumissakena (syā.), veghamissakena (pī.), vedhamissakena, vekhamissakena (ka.)] yāpeti, evameva kho, ānanda, veṭhamissakena maññe tathāgatassa kāyo yāpeti. Yasmim, ānanda, samaye tathāgato sabbanimittānam amanasikārā ekaccānam vedanānam nirodhā animittam cetosamādhiṁ upasampajja viharati, phāsutaro, ānanda, tasmiṁ samaye tathāgatassa kāyo hoti. Tasmātihānanda, attadīpā viharatha attasaraṇā anaññasaraṇā, dhammadīpā dhammasaraṇā anaññasaraṇā. Kathāñcānanda, bhikkhu attadīpo viharati attasaraṇo anaññasaraṇo, dhammadīpo dhammasaraṇo anaññasaraṇo? Ichānanda, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati atāpī sampajāno satimā, vineyya loke abhijjhādomanassam. Vedanāsu...pe... citte...pe... dhammesu dhammānupassī viharati

ātāpī sampajāno satimā, vineyya loke abhijjhādomanassam. Evam kho, ānanda, bhikkhu attadīpo viharati attasaraṇo anaññasaraṇo, dhammadīpo dhammasaraṇo anaññasaraṇo. Ye hi keci, ānanda, etarahi vā mama vā accayena attadīpā viharissanti attasaraṇā anaññasaraṇā, dhammadīpā dhammasaraṇā anaññasaraṇā, tamatagge me te, ānanda, bhikkhū bhavissanti ye keci sikkhākāmā”ti.

Dutiyabhāṇavāro.

Nimittobhāsakathā

166. Atha kho bhagavā pubbañhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya vesālim piṇḍāya pāvisi. Vesāliyam piṇḍāya caritvā pacchābhattam piṇḍapātapaṭikkanto āyasmantaṁ ānandaṁ āmantesi – “gaṇhāhi, ānanda, nisīdanam, yena cāpālam cetiyam [pāvālam (cetiyam (syā.))] tenupasaṅkamissāma divā vihārāyā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissutvā nisīdanam ādāya bhagavantam piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Atha kho bhagavā yena cāpālam cetiyam tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Āyasmāpi kho ānando bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi.

167. Ekamantam nisinnam kho āyasmantam ānandaṁ bhagavā etadavoca – “ramaṇīyā, ānanda, vesālī, ramaṇīyam udenaṁ cetiyam, ramaṇīyam gotamakam cetiyam, ramaṇīyam sattambam [sattambakam (pī.)] cetiyam, ramaṇīyam bahuputtam cetiyam, ramaṇīyam sārandadam cetiyam, ramaṇīyam cāpālam cetiyam. Yassa kassaci, ānanda, cattāro idhipādā bhāvitā bahulikatā yānikatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno kappam vā tiṭṭheyā kappāvasesam vā. Tathāgatassa kho, ānanda, cattāro idhipādā bhāvitā bahulikatā yānikatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno [ākaṇkhamāno (?)], ānanda, tathāgato kappam vā tiṭṭheyā kappāvasesam vā”ti. Evampi kho āyasmā ānando bhagavatā olārike nimitte kayiramāne olārike obhāse kayiramāne nāsakkhi paṭivijjhīhitum; na bhagavantam yāci – “tiṭṭhatu, bhante, bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya athāya hitāya sukhāya devamanussāna”nti, yathā tam mārena pariyoṭṭhitacitto. Dutiyampi kho bhagavā...pe... tatiyampi kho bhagavā āyasmantam ānandaṁ āmantesi – “ramaṇīyā, ānanda, vesālī, ramaṇīyam udenaṁ cetiyam, ramaṇīyam gotamakam cetiyam, ramaṇīyam sattambam cetiyam, ramaṇīyam bahuputtam cetiyam, ramaṇīyam sārandadam cetiyam, ramaṇīyam cāpālam cetiyam. Yassa kassaci, ānanda, cattāro idhipādā bhāvitā bahulikatā yānikatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno kappam vā tiṭṭheyā kappāvasesam vā. Tathāgatassa kho, ānanda, cattāro idhipādā bhāvitā bahulikatā yānikatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno, ānanda, tathāgato kappam vā tiṭṭheyā kappāvasesam vā”ti. Evampi kho āyasmā ānando bhagavatā olārike nimitte kayiramāne olārike obhāse kayiramāne nāsakkhi paṭivijjhīhitum; na bhagavantam yāci – “tiṭṭhatu, bhante, bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya athāya hitāya sukhāya devamanussāna”nti, yathā tam mārena pariyoṭṭhitacitto. Atha kho bhagavā āyasmantam ānandam āmantesi – “gaccha tvam, ānanda, yassadāni kālam maññasī”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissutvā utṭhāyāsanā bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇam katvā avidūre aññatarasmiṁ rukkhamūle nisīdi.

Mārayācanakathā

168. Atha kho māro pāpīmā acirapakkante āyasmante ānande yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā ekamantam aṭṭhāsi. Ekamantam ṭhito kho māro pāpīmā bhagavantam etadavoca – “parinibbātudāni, bhante, bhagavā, parinibbātu sugato, parinibbānakālo dāni, bhante, bhagavato. Bhāsitā kho panesā, bhante, bhagavatā vācā – ‘na tāvāham, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me bhikkhū na sāvakā bhavissanti viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammadcārino, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhissanti desessanti paññapessanti paṭṭhapessanti vivarissanti vibhajissanti uttāni [uttāni (ka.), uttāni (sī. pī.)] karissanti,

uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammaṁ desessanti’ti. Etarahi kho pana, bhante, bhikkhū bhagavato sāvakā viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacārino, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhanti desenti paññapenti paṭṭhapenti vivaranti vibhajanti uttānīkaronti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammaṁ desenti. Parinibbātudāni, bhante, bhagavā, parinibbātū sugato, parinibbānakālodāni, bhante, bhagavato.

“Bhāsitā kho panesā, bhante, bhagavatā vācā – ‘na tāvāhaṁ, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me bhikkhuniyo na sāvikā bhavissanti viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacāriniyo, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhissanti desessanti paññapessanti paṭṭhapessanti vivarissanti vibhajissanti uttānīkarissanti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammaṁ desessanti’ti. Etarahi kho pana, bhante, bhikkhuniyo bhagavato sāvikā viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacāriniyo, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhanti desenti paññapenti paṭṭhapenti vivaranti vibhajanti uttānīkaronti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammaṁ desenti. Parinibbātudāni, bhante, bhagavā, parinibbātū sugato, parinibbānakālodāni, bhante, bhagavato.

“Bhāsitā kho panesā, bhante, bhagavatā vācā – ‘na tāvāhaṁ, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me upāsakā na sāvakā bhavissanti viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacārino, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhissanti desessanti paññapessanti paṭṭhapessanti vivarissanti vibhajissanti uttānīkarissanti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammaṁ desessanti’ti. Etarahi kho pana, bhante, upāsakā bhagavato sāvikā viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacārino, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhanti desenti paññapenti paṭṭhapenti vivaranti vibhajanti uttānīkaronti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammaṁ desenti. Parinibbātudāni, bhante, bhagavā, parinibbātū sugato, parinibbānakālodāni, bhante, bhagavato.

“Bhāsitā kho panesā, bhante, bhagavatā vācā – ‘na tāvāhaṁ, pāpima parinibbāyissāmi, yāva me upāsikā na sāvikā bhavissanti viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacāriniyo, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhissanti desessanti paññapessanti paṭṭhapessanti vivarissanti vibhajissanti uttānīkarissanti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammaṁ desessanti’ti. Etarahi kho pana, bhante, upāsikā bhagavato sāvikā viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacāriniyo, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhanti desenti paññapenti paṭṭhapenti vivaranti vibhajanti uttānīkaronti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammaṁ desenti. Parinibbātudāni, bhante, bhagavā, parinibbātū sugato, parinibbānakālodāni, bhante, bhagavato.

“Bhāsitā kho panesā, bhante, bhagavatā vācā – ‘na tāvāhaṁ, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me idam brahmacariyam na iddham ceva bhavissati phītañca vitthārikam bāhujaññam puthubhūtam yāva devamanussehi suppakāsita’nti. Etarahi kho pana, bhante, bhagavato brahmacariyam iddham ceva phītañca vitthārikam bāhujaññam puthubhūtam, yāva devamanussehi suppakāsitaṁ. Parinibbātudāni, bhante, bhagavā, parinibbātū sugato, parinibbānakālodāni, bhante, bhagavato”ti.

Evam vutte bhagavā māram pāpimantam etadavoca – “apossukko tvam, pāpima, hohi, na ciram tathāgatassa parinibbānam bhavissati. Ito tiṇṇam māsānam accayena tathāgato parinibbāyissati”ti.

Āyusaṅkhāraossajjanam

169. Atha kho bhagavā cāpāle cetiyē sato sampajāno āyusaṅkhāram ossaji. Ossatthe ca bhagavatā āyusaṅkhāre mahābhūmicālo ahosi bhiṁsanako salomahamso [lomahamso (syā.)], devadundubhiyo [devadudrabhiyo (ka.)] ca phaliṁsu. Atha kho bhagavā etamatthaṁ viditvā tāyām velāyām imam udānam udānesi –

“Tulamatulañca sambhavam, bhavasaṅkhāramavassaji muni;
Ajjhattarato samāhito, abhindi kavacamivattasambhava”nti.

Mahābhūmicālahetu

170. Atha kho āyasmato ānandassa etadahosi – “acchariyam vata bho, abbhutam vata bho, mahā vatāyam bhūmicālo; sumahā vatāyam bhūmicālo bhiṁsanako salomahamso; devadundubhiyo ca phaliṁsu. Ko nu kho hetu ko paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāyā”ti?

Atha kho āyasmā ānando yena bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi, ekamantam nisinno kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “acchariyam, bhante, abbhutam, bhante, mahā vatāyam, bhante, bhūmicālo; sumahā vatāyam, bhante, bhūmicālo bhiṁsanako salomahamso; devadundubhiyo ca phaliṁsu. Ko nu kho, bhante, hetu ko paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāyā”ti?

171. “Aṭṭha kho ime, ānanda, hetū, aṭṭha paccayā mahato bhūmicālassa pātubhāvāya. Katame aṭṭha? Ayaṁ, ānanda, mahāpathavī udake patiṭṭhitā, udakam vāte patiṭṭhitam, vāto ākāsaṭṭho. Hoti kho so, ānanda, samayo, yam mahāvātā vāyanti. Mahāvātā vāyantā udakam kampenti. Udakam kampitam pathavim kampeti. Ayam paṭhamo hetu paṭhamo paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāya.

“Puna caparam, ānanda, samaṇo vā hoti brāhmaṇo vā iddhimā cetovasippatto, devo vā mahiddhiko mahānubhāvo, tassa parittā pathavīsaññā bhāvitā hoti, appamāṇā āposaññā. So imam pathavim kampeti saṅkampeti sampakampeti sampavedheti. Ayam dutiyo hetu dutiyo paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāya.

“Puna caparam, ānanda, yadā bodhisatto tusitakāyā cavitvā sato sampajāno mātukucchim okkamati, tadāyam pathavī kampati saṅkampati sampakampati sampavedhati. Ayam tatiyo hetu tatiyo paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāya.

“Puna caparam, ānanda, yadā tathāgato anuttaraṁ sammāsambodhim abhisambujjhati, tadāyam pathavī kampati saṅkampati sampakampati sampavedhati. Ayam pañcamo hetu pañcamo paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāya.

“Puna caparam, ānanda, yadā tathāgato anuttaraṁ dhammadakkam pavatteti, tadāyam pathavī kampati saṅkampati sampakampati sampavedhati. Ayam chaṭṭho hetu chaṭṭho paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāya.

“Puna caparam, ānanda, yadā tathāgato sato sampajāno āyusaṅkhāram ossajjati, tadāyam pathavī kampati saṅkampati sampakampati sampavedhati. Ayam sattamo hetu sattamo paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāya.

“Puna caparam, ānanda, yadā tathāgato anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, tadāyam

pathavī kampati saṅkampati sampakampati sampavedhati. Ayam aṭṭhamo hetu aṭṭhamo paccayo mahato bhūmicālassa pātubhāvāya. Ime kho, ānanda, aṭṭha hetū, aṭṭha paccayā mahato bhūmicālassa pātubhāvāyā”ti.

Aṭṭha parisā

172. “Aṭṭha kho imā, ānanda, parisā. Katamā aṭṭha? Khattiyaparisā, brāhmaṇaparisā, gahapatiparisā, samaṇaparisā, cātumahārājikaparisā [cātumahārājikaparisā (sī. syā. kam. pī.)], tāvatimsaparisā, māraparisā, brahmaparisā. Abhijānāmi kho panāham, ānanda, anekasataṁ khattiyaparisaṁ upasaṅkamitā. Tatapi mayā sannisinnapubbaṁ ceva sallapitapubbañca sākacchā ca samāpajjitatapubbā. Tattha yādisako tesam vanṇo hoti, tādisako mayham vanṇo hoti. Yādisako tesam saro hoti, tādisako mayham saro hoti. Dhammiyā kathāya sandassemi samādapemi samuttejemi sampahaṁsemi. Bhāsamānañca maṁ na jānanti – ‘ko nu kho ayam bhāsatī devo vā manusso vā’ti? Dhammiyā kathāya sandassetvā samādapetvā samuttejetvā sampahaṁsetvā antaradhāyāmi. Antarahitañca maṁ na jānanti – ‘ko nu kho ayam antarahito devo vā manusso vā’ti? Abhijānāmi kho panāham, ānanda, anekasataṁ brāhmaṇaparisaṁ...pe... gahapatiparisaṁ... samaṇaparisaṁ... cātumahārājikaparisaṁ... tāvatimsaparisaṁ... māraparisaṁ... brahmaparisaṁ upasaṅkamitā. Tatapi mayā sannisinnapubbaṁ ceva sallapitapubbañca sākacchā ca samāpajjitatapubbā. Tattha yādisako tesam vanṇo hoti, tādisako mayham vanṇo hoti. Yādisako tesam saro hoti, tādisako mayham saro hoti. Dhammiyā kathāya sandassemi samādapemī samuttejemi sampahaṁsemi. Bhāsamānañca maṁ na jānanti – ‘ko nu kho ayam bhāsatī devo vā manusso vā’ti? Dhammiyā kathāya sandassetvā samādapetvā samuttejetvā sampahaṁsetvā antaradhāyāmi. Antarahitañca maṁ na jānanti – ‘ko nu kho ayam antarahito devo vā manusso vā’ti? Imā kho, ānanda, aṭṭha parisā.

Aṭṭha abhibhāyatanāni

173. “Aṭṭha kho imāni, ānanda, abhibhāyatanāni. Katamāni aṭṭha? Ajjhattam rūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati parittāni suvaṇṇadubbaṇṇāni. ‘Tāni abhibhuyya jānāmi passāmī’ti evamṣaññī hoti. Idam paṭhamam abhibhāyatanam.

“Ajjhattam rūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati appamāṇāni suvaṇṇadubbaṇṇāni. ‘Tāni abhibhuyya jānāmi passāmī’ti evamṣaññī hoti. Idam dutiyam abhibhāyatanam.

“Ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati parittāni suvaṇṇadubbaṇṇāni. ‘Tāni abhibhuyya jānāmi passāmī’ti evamṣaññī hoti. Idam tatiyam abhibhāyatanam.

“Ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati appamāṇāni suvaṇṇadubbaṇṇāni. ‘Tāni abhibhuyya jānāmi passāmī’ti evamṣaññī hoti. Idam catuttham abhibhāyatanam.

“Ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati nīlāni nīlavāṇṇāni nīlanidassanāni nīlanibhāsāni. Seyyathāpi nāma umāpuppham nīlam nīlavāṇṇam nīlanidassanam nīlanibhāsam. Seyyathā vā pana tam vattham bārāṇaseyyakam ubhatobhāgavimāṭṭham nīlam nīlavāṇṇam nīlanidassanam nīlanibhāsam. Evameva ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati nīlāni nīlavāṇṇāni nīlanidassanāni nīlanibhāsāni. ‘Tāni abhibhuyya jānāmi passāmī’ti evamṣaññī hoti. Idam pañcamam abhibhāyatanam.

“Ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati pītāni pītavaṇṇāni pītanidassanāni pītanibhāsāni. Seyyathāpi nāma kaṇikārapuppham pītam pītavaṇṇam pītanidassanam pītanibhāsam. Seyyathā vā pana tam vattham bārāṇaseyyakam ubhatobhāgavimāṭṭham pītam pītavaṇṇam pītanidassanam pītanibhāsam. Evameva ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati pītāni pītavaṇṇāni pītanidassanāni pītanibhāsāni. ‘Tāni abhibhuyya jānāmi passāmī’ti evamṣaññī hoti. Idam

chaṭṭham abhibhāyatanam.

“Ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati lohitakāni lohitakavaṇṇāni lohitakanidassanāni lohitakanibhāsāni. Seyyathāpi nāma bandhujīvakapuppham lohitakam lohitakavaṇṇam lohitakanidassanām lohitakanibhāsam. Seyyathā vā pana tam vattham bārāṇaseyyakam ubhatobhāgavimāṭham lohitakam lohitakavaṇṇam lohitakanidassanām lohitakanibhāsam. Evameva ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati lohitakāni lohitakavaṇṇāni lohitakanidassanāni lohitakanibhāsāni. ‘Tāni abhibhuyya jānāmi passāmī’ti evam̄saññī hoti. Idam sattamam abhibhāyatanam.

“Ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati odātāni odātavanṇāni odātanidassanāni odātanibhāsāni. Seyyathāpi nāma osadhitārakā odātā odātavanṇā odātanidassanā odātanibhāsā. Seyyathā vā pana tam vattham bārāṇaseyyakam ubhatobhāgavimāṭham odātam odātavanṇam odātanidassanām odātanibhāsam. Evameva ajjhattam arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passati odātāni odātavanṇāni odātanidassanāni odātanibhāsāni. ‘Tāni abhibhuyya jānāmi passāmī’ti evam̄saññī hoti. Idam aṭṭhamam abhibhāyatanam. Imāni kho, ānanda, aṭṭha abhibhāyatanāni.

Aṭṭha vimokkhā

174. “Aṭṭha kho ime, ānanda, vimokkhā. Katame aṭṭha? Rūpī rūpāni passati, ayam paṭhamo vimokkho. Ajjhattam arūpasaññī bahiddhā rūpāni passati, ayam dutiyo vimokkho. Subhanteva adhimutto hoti, ayam tatiyo vimokkho. Sabbaso rūpasaññānam samatikkamā paṭighasaññānam atthaṅgamā nānattasaññānam amanasikārā ‘ananto ākāso’ti ākāsānañcāyatanaṁ upasampajja viharati, ayam catuttho vimokkho. Sabbaso ākāsānañcāyatanaṁ samatikkamma ‘anantaṁ viññāṇa’nti viññānañcāyatanaṁ upasampajja viharati, ayam pañcamo vimokkho. Sabbaso viññāṇañcāyatanaṁ samatikkamma ‘natthi kiñci’ti ākiñcaññāyatanaṁ upasampajja viharati, ayam chattho vimokkho. Sabbaso ākiñcaññāyatanaṁ samatikkamma nevasaññānaññāyatanaṁ upasampajja viharati. Ayam sattamo vimokkho. Sabbaso nevasaññānaññāyatanaṁ samatikkamma saññāvedayitanirodham upasampajja viharati, ayam aṭṭhamo vimokkho. Ime kho, ānanda, aṭṭha vimokkhā.

175. “Ekamidāham, ānanda, samayam uruvelāyam viharāmi najjā nerañjarāya tīre ajapālanigrodhe paṭhamābhisaṁbuddho. Atha kho, ānanda, māro pāpimā yenāham tenupasañkamī; upasañkamitvā ekamantam aṭṭhāsi. Ekamantam thito kho, ānanda, māro pāpimā mam etadavoca – ‘parinibbātudāni, bhante, bhagavā; parinibbātu sugato, parinibbānakālodāni, bhante, bhagavato’ti. Evaṁ vutte aham, ānanda, māram pāpimantam etadavocam –

““Na tāvāham, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me bhikkhū na sāvakā bhavissanti viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacārino, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhissanti desessanti paññapessanti paṭṭhapessanti vivarissanti vibhajissanti uttānīkarissanti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappāṭihāriyam dhammaṁ desessanti.

““Na tāvāham, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me bhikkhuniyo na sāvikā bhavissanti viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacāriniyo, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhissanti desessanti paññapessanti paṭṭhapessanti vivarissanti vibhajissanti uttānīkarissanti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappāṭihāriyam dhammaṁ desessanti.

““Na tāvāham, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me upāsakā na sāvakā bhavissanti viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammappaṭipannā sāmīcippaṭipannā anudhammacārino, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhissanti desessanti paññapessanti paṭṭhapessanti vivarissanti vibhajissanti uttānīkarissanti, uppannam parappavādaṁ sahadhammena suniggahitam niggahetvā

sappātihāriyam dhammam desessanti.

““Na tāvāham, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me upāsikā na sāvikā bhavissanti viyattā vinītā visāradā bahussutā dhammadharā dhammānudhammadappatipannā sāmīcippatipannā anudhammadacāriniyo, sakam ācariyakam uggahetvā ācikkhissanti desessanti paññapessanti paṭṭhapessanti vivarissanti vibhajissanti uttānīkarissanti, uppannam parappavādaṇ sahadhammena suniggahitam niggahetvā sappātihāriyam dhammam desessanti.

““Na tāvāham, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me idam brahmacariyam na iddhañceva bhavissati phītañca vitthārikam bāhujaññam puthubhūtam yāva devamanussehi suppakāsita’nti.

176. “Idāneva kho, ānanda, ajja cāpāle cetiye māro pāpimā yenāhaṃ tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā ekamantam aṭṭhāsi. Ekamantam thito kho, ānanda, māro pāpimā maṃ etadavoca – ‘parinibbātudāni, bhante, bhagavā, parinibbātu sugato, parinibbānakālodāni, bhante, bhagavato. Bhāsitā kho panesā, bhante, bhagavatā vācā – “na tāvāham, pāpima, parinibbāyissāmi, yāva me bhikkhū na sāvakā bhavissanti...pe... yāva me bhikkhuniyo na sāvikā bhavissanti...pe... yāva me upāsakā na sāvakā bhavissanti...pe... yāva me upāsikā na sāvikā bhavissanti...pe... yāva me idam brahmacariyam na iddhañceva bhavissati phītañca vitthārikam bāhujaññam puthubhūtam, yāva devamanussehi suppakāsita”nti. Etarahi kho pana, bhante, bhagavato brahmacariyam iddhañceva phītañca vitthārikam bāhujaññam puthubhūtam, yāva devamanussehi suppakāsitaṃ. Parinibbātudāni, bhante, bhagavā, parinibbātu sugato, parinibbānakālodāni, bhante, bhagavato’ti.

177. “Evam vutte, aham, ānanda, māram pāpimantam etadavocam – ‘apposukko tvam, pāpima, hohi, naciram tathāgatassa parinibbānam bhavissati. Ito tiṇam māsānam accayena tathāgato parinibbāyissati’ti. Idāneva kho, ānanda, ajja cāpāle cetiye tathāgatena satena sampajānena āyusaṅkhāro ossaṭṭho”ti.

Ānandayācanakathā

178. Evam vutte āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “tiṭṭhatu, bhante, bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna”nti.

“Alamdāni, ānanda. Mā tathāgataṃ yāci, akālodāni, ānanda, tathāgataṃ yācanāyā”ti. Dutiyampi kho āyasmā ānando...pe... tatiyampi kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “tiṭṭhatu, bhante, bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna”nti.

“Saddhasi tvam, ānanda, tathāgatassa bodhi”nti? “Evam, bhante”. “Atha kiñcarahi tvam, ānanda, tathāgataṃ yāvatatiyakam abhinippīlesī”ti? “Sammukhā metam, bhante, bhagavato sutam sammukhā paṭīggahitam – ‘yassa cassaci, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulīkata yānīkata vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṅkhamāno kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā. Tathāgatassa kho, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulīkata yānīkata vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā. So ākaṅkhamāno, ānanda, tathāgato kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā”ti. “Saddhasi tvam, ānandā”ti? “Evam, bhante”. “Tasmātihānanda, tuyhevetam dukkaṭam, tuyhevetam aparaddham, yam tvam tathāgatena evam olārike nimitte kayiramāne olārike obhāse kayiramāne nāsakkhi paṭīvijjhitudum, na tathāgataṃ yāci – ‘tiṭṭhatu, bhante, bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna”nti. Sace tvam, ānanda, tathāgataṃ yāceyyāsi, dveva te vācā tathāgato paṭīkkhipeyya, atha tatiyakam adhivāseyya. Tasmātihānanda, tuyhevetam dukkaṭam, tuyhevetam aparaddham.

179. “Ekamidāham, ānanda, samayam rājagahe viharāmi gjjhakūte pabbate. Tatrāpi kho tāham, ānanda, āmantesim – ‘ramaṇīyam, ānanda, rājagaham, ramaṇīyo, ānanda, gjjhakūto pabbato. Yassa cassaci, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikatā yānīkatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā. Tathāgatassa kho, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikatā yānīkatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno, ānanda, tathāgato kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā’ti. Evampi kho tvam, ānanda, tathāgatena olārike nimitte kayiramāne olārike obhāse kayiramāne nāsakkhi paṭivijjhītum, na tathāgatam yāci – ‘tiṭṭhatu, bhante, bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti. Sace tvam, ānanda, tathāgatam yāceyyāsi, dve te vācā tathāgato paṭikkhipeyya, atha tatiyakam adhivāseyya. Tasmātihānanda, tuyhevetam dukkaṭam, tuyhevetam aparaddham.

180. “Ekamidāham, ānanda, samayam tattheva rājagahe viharāmi gotamanigrodhe...pe... tattheva rājagahe viharāmi corapapāte... tattheva rājagahe viharāmi vebhārapasse sattapanñiguhāyam... tattheva rājagahe viharāmi isiglipasse kālasilāyam... tattheva rājagahe viharāmi sītavane sappasonḍikapabbhāre... tattheva rājagahe viharāmi tapodārāme... tattheva rājagahe viharāmi veļuvane kalandakanivāpe... tattheva rājagahe viharāmi jīvakambavane... tattheva rājagahe viharāmi maddakucchismim migadāye tatrāpi kho tāham, ānanda, āmantesim – ‘ramaṇīyam, ānanda, rājagaham, ramaṇīyo gjjhakūto pabbato, ramaṇīyo gotamanigrodho, ramaṇīyo corapapāto, ramaṇīyā vebhārapasse sattapanñiguhā, ramaṇīyā isiglipasse kālasilā, ramaṇīyo sītavane sappasonḍikapabbhāro, ramaṇīyo tapodārāmo, ramaṇīyo veļuvane kalandakanivāpo, ramaṇīyam jīvakambavanam, ramaṇīyo maddakucchismim migadāyo. Yassa cassaci, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikatā yānīkatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā...pe... ākaṇkhamāno, ānanda, tathāgato kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā’ti. Evampi kho tvam, ānanda, tathāgatena olārike nimitte kayiramāne olārike obhāse kayiramāne nāsakkhi paṭivijjhītum, na tathāgatam yāci – ‘tiṭṭhatu, bhante, bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti. Sace tvam, ānanda, tathāgatam yāceyyāsi, dveva te vācā tathāgato paṭikkhipeyya, atha tatiyakam adhivāseyya. Tasmātihānanda, tuyhevetam dukkaṭam, tuyhevetam aparaddham.

181. “Ekamidāham, ānanda, samayam idheva vesāliyam viharāmi udene cetiye. Tatrāpi kho tāham, ānanda, āmantesim – ‘ramaṇīyā, ānanda, vesālī, ramaṇīyam udenam cetiyam. Yassa cassaci, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikatā yānīkatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā. Tathāgatassa kho, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikatā yānīkatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno, ānanda, tathāgato kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā’ti. Evampi kho tvam, ānanda, tathāgatena olārike nimitte kayiramāne olārike obhāse kayiramāne nāsakkhi paṭivijjhītum, na tathāgatam yāci – ‘tiṭṭhatu, bhante, bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti. Sace tvam, ānanda, tathāgatam yāceyyāsi, dveva te vācā tathāgato paṭikkhipeyya, atha tatiyakam adhivāseyya, tasmātihānanda, tuyhevetam dukkaṭam, tuyhevetam aparaddham.

182. “Ekamidāham, ānanda, samayam idheva vesāliyam viharāmi gotamake cetiye ...pe... idheva vesāliyam viharāmi sattambe cetiye... idheva vesāliyam viharāmi bahuputte cetiye... idheva vesāliyam viharāmi sārandade cetiye... idāneva kho tāham, ānanda, ajja cāpāle cetiye āmantesim – ‘ramaṇīyā, ānanda, vesālī, ramaṇīyam udenam cetiyam, ramaṇīyam gotamakam cetiyam, ramaṇīyam sattambam cetiyam, ramaṇīyam bahuputtam cetiyam, ramaṇīyam sārandadam cetiyam, ramaṇīyam cāpālam cetiyam. Yassa cassaci, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikatā yānīkatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā. Tathāgatassa kho, ānanda, cattāro iddhipādā bhāvitā bahulikatā yānīkatā vatthukatā anuṭṭhitā paricitā susamāraddhā, so ākaṇkhamāno, ānanda, tathāgato kappam vā tiṭṭheyya kappāvasesam vā’ti. Evampi kho tvam, ānanda, tathāgatena olārike nimitte kayiramāne olārike obhāse kayiramāne nāsakkhi paṭivijjhītum, na tathāgatam

yāci – ‘tiṭṭhatu bhagavā kappam, tiṭṭhatu sugato kappam bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti. Sace tvam, ānanda, tathāgataṁ yāceyyāsi, dveva te vācā tathāgato paṭikkhipeyya, atha tatiyakam adhivāseyya. Tasmātihānanda, tuyhevetam dukkaṭam, tuyhevetam aparaddham.

183. “Nanu etam [evam (syā. pī.)], ānanda, mayā paṭikacceva [paṭigacceva (sī. pī.)] akkhātaṁ – ‘sabbeheva piyehi manāpehi nānābhāvo vinābhāvo aññathābhāvo. Tam kutettha, ānanda, labbhā, yaṁ tam jātam bhūtaṁ saṅkhataṁ palokadhammadam, tam vata mā palujjīti netam thānam vijjati’. Yaṁ kho panetam, ānanda, tathāgatena cattam vantam muttam pahīnam paṭinissaṭṭham ossaṭho āyusaṅkhāro, ekamseṇa vācā bhāsitā – ‘na ciram tathāgatassa parinibbānam bhavissati. Ito tiṇṇam māsānam accayena tathāgato parinibbāyissati’ti. Tañca [tam vacanam (sī.)] tathāgato jīvitahetu puna paccāvamissatīti [paccāgamissatīti (syā. ka.)] netam thānam vijjati. Āyāmānanda, yena mahāvanam kūṭagārasālā tenupasaṅkamissāmā’ti. ‘Evam, bhante’ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi.

Atha kho bhagavā āyasmatā ānandena saddhim yena mahāvanam kūṭagārasālā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā āyasmantam ānandaṁ āmantesi – “gaccha tvam, ānanda, yāvatikā bhikkhū vesālim upanissāya viharanti, te sabbe upaṭṭhānasālāyam sannipātēhī”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissutvā yāvatikā bhikkhū vesālim upanissāya viharanti, te sabbe upaṭṭhānasālāyam sannipātētā yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantam aṭṭhasi. Ekamantam thito kho āyasmā ānando bhagavantaṁ etadavoca – “sannipatito, bhante, bhikkhusaṅgo, yassadāni, bhante, bhagavā kālam maññatī”ti.

184. Atha kho bhagavā yenupaṭṭhānasālā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Nisajja kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “tasmātiha, bhikkhave, ye te mayā dhammā abhiññā desitā, te vo sādhukam uggahetvā āsevitabbā bhāvetabbā bahulikātabbā, yathayidam brahmacariyam addhaniyam assa ciraṭṭhitikam, tadassa bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam. Katame ca te, bhikkhave, dhammā mayā abhiññā desitā, ye vo sādhukam uggahetvā āsevitabbā bhāvetabbā bahulikātabbā, yathayidam brahmacariyam addhaniyam assa ciraṭṭhitikam, tadassa bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam. Seyyathidam – cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcindriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Ime kho te, bhikkhave, dhammā mayā abhiññā desitā, ye vo sādhukam uggahetvā āsevitabbā bhāvetabbā bahulikātabbā, yathayidam brahmacariyam addhaniyam assa ciraṭṭhitikam, tadassa bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti.

185. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “handadāni, bhikkhave, āmantayāmi vo, vayadhammā saṅkhārā, appamādena sampādetha. Naciram tathāgatassa parinibbānam bhavissati. Ito tiṇṇam māsānam accayena tathāgato parinibbāyissati”ti. Idamavoca bhagavā, idam vatvāna sugato athāparam etadavoca satthā [ito param syāmapotthake evampi pāṭho dissati – §daharāpi ca ye vuddhā, ye bālā ye ca paṇḍitā. §adḍhāceva daliddā ca, sabbe maccuparāyanā. §yathāpi kumbhakārassa, kataṁ mattikabhājanam. §khuddakañca mahantañca, yañca pakkam yañca āmakam. §sabbam bhedapariyantam, evam maccāna jīvitam. §athāparam etadavoca satthā]. –

“Paripakko vayo mayham, parittam mama jīvitam;
Pahāya vo gamissāmi, kataṁ me saranamattano.

“Appamattā satīmanto, susīlā hotha bhikkhavo;
Susamāhitasaṅkappā, sacittamanurakkhatha.

“Yo imasmiṁ dhammavinaye, appamatto vihassati;
Pahāya jātisamsāram, dukkhassantaṁ karissati”ti [viharissati (syā.), vihessati (sī.)].

Tatiyo bhāṇavāro.

Nāgāpalokitam

186. Atha kho bhagavā pubbañhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya vesālim piṇḍāya pāvisi. Vesāliyam piṇḍāya caritvā pacchābhuttam piṇḍapātappatikkanto nāgāpalokitam vesālim apaloketvā āyasmantam ānandaṁ āmantesi – “idam pacchimakam, ānanda, tathāgatassa vesāliyā dassanam bhavissati. Āyāmānanda, yena bhaṇḍagāmo [bhaṇḍugāmo (ka.)] tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi.

Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena bhaṇḍagāmo tadavasari. Tatra sudaṁ bhagavā bhaṇḍagāme viharati. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “catunnaṁ, bhikkhave, dhammānam ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānam sandhāvitam samsaritam mamañceva tumhākañca. Katamesaṁ catunnaṁ? Ariyassa, bhikkhave, sīlassa ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānam sandhāvitam samsaritam mamaṁ ceva tumhākañca. Ariyassa, bhikkhave, samādhissa ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānam sandhāvitam samsaritam mamaṁ ceva tumhākañca. Ariyāya, bhikkhave, paññāya ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānam sandhāvitam samsaritam mamaṁ ceva tumhākañca. Ariyāya, bhikkhave, vimuttiyā ananubodhā appaṭivedhā evamidaṁ dīghamaddhānam sandhāvitam samsaritam mamaṁ ceva tumhākañca. Tayidaṁ, bhikkhave, ariyam sīlam anubuddham paṭividdham, ariyo samādhi anubuddho paṭividdho, ariyā paññā anubuddhā paṭividdhā, ariyā vimutti anubuddhā paṭividdhā, uccinnā bhavatañhā, khīnā bhavanetti, natthi dāni punabbhavo”ti. Idamavoca bhagavā, idam vatvāna sugato athāparam etadavoca satthā –

“Sīlam samādhi paññā ca, vimutti ca anuttarā;
Anubuddhā ime dhammā, gotamena yasassinā.

“Iti buddho abhiññāya, dhammadakkhāsi bhikkhunaṁ;
Dukkhassantakaro satthā, cakkhumā parinibbuto”ti.

Tatrāpi sudaṁ bhagavā bhaṇḍagāme viharanto etadeva bahulam bhikkhūnam dhammiṁ katham̄ karoti – “iti sīlam, iti samādhi, iti paññā. Sīlaparibhāvito samādhi mahapphalo hoti mahānisamso. Samādhiparibhāvitā paññā mahapphalā hoti mahānisamsā. Paññāparibhāvitam cittam sammadeva āsavehi vimuccati, seyyathidam – kāmāsavā, bhavāsavā, avijjāsavā”ti.

Catumahāpadesakathā

187. Atha kho bhagavā bhaṇḍagāme yathābhīrantam viharitvā āyasmantam ānandaṁ āmantesi – “āyāmānanda, yena hathigāmo, yena ambagāmo, yena jambugāmo, yena bhoganagaram tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena bhoganagaram tadavasari. Tatra sudaṁ bhagavā bhoganagare viharati ānande [sānandare (ka.)] cetiye. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “cattārome, bhikkhave, mahāpadese desessāmi, tam suṇātha, sādhukam manasikarotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum. Bhagavā etadavoca –

188. “Idha, bhikkhave, bhikkhu evam vadeyya – ‘sammukhā metam, āvuso, bhagavato sutam sammukhā paṭiggahitam, ayaṁ dhammo ayaṁ vinayo idam satthusāsana’nti. Tassa, bhikkhave, bhikkhuno bhāsitam neva abhinanditabbam nappaṭikkositabbam. Anabhinanditvā appaṭikkositvā tāni padabyāñjanāni sādhukam uggahetvā sutte osāretabbāni [otāretabbāni], vinaye sandassetabbāni. Tāni ce sutte osāriyamānāni [otāriyamānāni] vinaye sandassiyamānāni na ceva sutte osaranti [otaranti (sī. pī. a. ni. 4.180)], na ca vinaye sandissanti, niṭṭhamettha gantabbam – ‘addhā, idam na ceva tassa bhagavato vacanam; imassa ca bhikkhuno duggahita’nti. Itihetam, bhikkhave, chaddheyātha. Tāni ce sutte

osāriyamānāni vinaye sandassiyamānāni sutte ceva osaranti, vinaye ca sandissanti, niṭṭhamettha gantabbam – ‘addhā, idam tassa bhagavato vacanam; imassa ca bhikkhuno suggahita’nti. Idam, bhikkhave, paṭhamam mahāpadesam dhāreyyātha.

“Idha pana, bhikkhave, bhikkhu evam vadeyya – ‘amukasmim nāma āvāse saṅgo viharati sathero sapāmokkho. Tassa me saṅghassa sammukhā sutam sammukhā paṭiggahitam, ayam dhammo ayam vinayo idam satthusāsana’nti. Tassa, bhikkhave, bhikkhuno bhāsitam neva abhinanditabbam nappatikkositabbam. Anabhinanditvā appatikkositvā tāni padabyañjanāni sādhukam uggahetvā sutte osāretabbāni, vinaye sandassetabbāni. Tāni ce sutte osāriyamānāni vinaye sandassiyamānāni na ceva sutte osaranti, na ca vinaye sandissanti, niṭṭhamettha gantabbam – ‘addhā, idam na ceva tassa bhagavato vacanam; tassa ca saṅghassa duggahita’nti. Itihetam, bhikkhave, chaḍdeyyātha. Tāni ce sutte osāriyamānāni vinaye sandassiyamānāni sutte ceva osaranti vinaye ca sandissanti, niṭṭhamettha gantabbam – ‘addhā, idam tassa bhagavato vacanam; tassa ca saṅghassa suggahita’nti. Idam, bhikkhave, dutiyam mahāpadesam dhāreyyātha.

“Idha pana, bhikkhave, bhikkhu evam vadeyya – ‘amukasmim nāma āvāse sambahulā therā bhikkhū viharanti bahussutā āgatāgamā dhammadharā vinayadharā mātikādharā. Tesam me therānam sammukhā sutam sammukhā paṭiggahitam – ayam dhammo ayam vinayo idam satthusāsana’nti. Tassa, bhikkhave, bhikkhuno bhāsitam neva abhinanditabbam...pe... na ca vinaye sandissanti, niṭṭhamettha gantabbam – ‘addhā, idam na ceva tassa bhagavato vacanam; tesāñca therānam duggahita’nti. Itihetam, bhikkhave, chaḍdeyyātha. Tāni ce sutte osāriyamānāni...pe... vinaye ca sandissanti, niṭṭhamettha gantabbam – ‘addhā, idam tassa bhagavato vacanam; tesāñca therānam suggahita’nti. Idam, bhikkhave, tatiyam mahāpadesam dhāreyyātha.

“Idha pana, bhikkhave, bhikkhu evam vadeyya – ‘amukasmim nāma āvāse eko therō bhikkhu viharati bahussuto āgatāgamo dhammadharo vinayadharo mātikādharo. Tassa me therassa sammukhā sutam sammukhā paṭiggahitam – ayam dhammo ayam vinayo idam satthusāsana’nti. Tassa, bhikkhave, bhikkhuno bhāsitam neva abhinanditabbam nappatikkositabbam. Anabhinanditvā appatikkositvā tāni padabyañjanāni sādhukam uggahetvā sutte osāretabbāni, vinaye sandassetabbāni. Tāni ce sutte osāriyamānāni vinaye sandassiyamānāni na ceva sutte osaranti, na ca vinaye sandissanti, niṭṭhamettha gantabbam – ‘addhā, idam na ceva tassa bhagavato vacanam; tassa ca therassa duggahita’nti. Itihetam, bhikkhave, chaḍdeyyātha. Tāni ca sutte osāriyamānāni vinaye sandassiyamānāni sutte ceva osaranti, vinaye ca sandissanti, niṭṭhamettha gantabbam – ‘addhā, idam tassa bhagavato vacanam; tassa ca therassa suggahita’nti. Idam, bhikkhave, catuttham mahāpadesam dhāreyyātha. Ime kho, bhikkhave, cattāro mahāpadeśe dhāreyyāthā”ti.

Tatrapi sudam bhagavā bhoganagare viharanto ānande cetiye etadeva bahulam bhikkhūnam dhammim kathaṁ karoti – “iti sīlam, iti samādhi, iti paññā. Sīlaparibhāvito samādhi mahapphalo hoti mahānisamso. Samādhiparibhāvitā paññā mahapphalā hoti mahānisamsā. Paññāparibhāvitam cittam sammadeva āsavehi vimuccati, seyyathidam – kāmāsavā, bhavāsavā, avijjāsavā”ti.

Kammāraputtacundavatthu

189. Atha kho bhagavā bhoganagare yathābhiraṇtam viharitvā āyasmantam ānandam āmantesi – “āyāmānanda, yena pāvā tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena pāvā tadavasari. Tatra sudam bhagavā pāvāyam viharati cundassa kammāraputtassa ambavane. Assosi kho cundo kammāraputto – “bhagavā kira pāvam anuppatto, pāvāyam viharati mayhaṁ ambavane”ti. Atha kho cundo kammāraputto yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi. Ekamantaṁ nisinnam kho cundam kammāraputtaṁ bhagavā dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampaham̄sesi. Atha kho cundo kammāraputto bhagavatā dhammiyā kathāya

sandassito samādapito samuttejito sampaham̄sito bhagavantam̄ etadavoca – “adhibāsetu me, bhante, bhagavā svātanāya bhattam̄ saddhiṁ bhikkhusaṅghenā”ti. Adhibāsesi bhagavā tuṇhībhāvena. Atha kho cundo kammāraputto bhagavato adhibāsanam̄ viditvā uṭṭhāyāsanā bhagavantam̄ abhibādetvā padakkhiṇam̄ katvā pakkāmi.

Atha kho cundo kammāraputto tassā rattiyā accayena sake nivesane paññatam̄ khādanīyam bhojanīyam paṭiyādāpetvā pahūtañca sūkaramaddavam̄ bhagavato kālam̄ ārocāpesi – “kālo, bhante, niṭṭhitam̄ bhatta”nti. Atha kho bhagavā pubbañhasamayam̄ nivāsetvā pattacīvaramādāya saddhim bhikkhusaṅghena yena cundassa kammāraputtassa nivesanam̄ tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā paññatte āsane nisīdi. Nisajja kho bhagavā cundam̄ kammāraputtaṁ āmantesi – “yam̄ te, cunda, sūkaramaddavam̄ paṭiyattam̄, tena mām̄ parivisa. Yam̄ panaññam̄ khādanīyam bhojanīyam paṭiyattam̄, tena bhikkhusaṅgham parivisā”ti. “Evam̄, bhante”ti kho cundo kammāraputto bhagavato paṭissutvā yam̄ ahosi sūkaramaddavam̄ paṭiyattam̄, tena bhagavantam̄ parivisi. Yam̄ panaññam̄ khādanīyam bhojanīyam paṭiyattam̄, tena bhikkhusaṅgham parivisi. Atha kho bhagavā cundam̄ kammāraputtaṁ āmantesi – “yam̄ te, cunda, sūkaramaddavam̄ avasiṭṭham̄, tam̄ sobbhe nikhaṇāhi. Nāham̄ tam̄, cunda, passāmi sadevake loke samārake sabrahmake sassamanabrahmāniyā pajāya sadevamanussāya, yassa tam̄ paribhuttam̄ sammā pariṇāmam̄ gaccheyya aññatra tathāgatassā”ti. “Evam̄, bhante”ti kho cundo kammāraputto bhagavato paṭissutvā yam̄ ahosi sūkaramaddavam̄ avasiṭṭham̄, tam̄ sobbhe nikhaṇitvā yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam̄ abhibādetvā ekamantam̄ nisīdi. Ekamantam̄ nisinnam̄ kho cundam̄ kammāraputtaṁ bhagavā dhammiyā kathāya sandassetvā samādapetvā samuttejetvā sampaham̄setvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi.

190. Atha kho bhagavato cundassa kammāraputtassa bhattam̄ bhuttāvissa kharo ābādho uppajji, lohitapakkhandikā pabālhā vedanā vattanti māraṇantikā. Tā sudam̄ bhagavā sato sampajāno adhibāsesi avihaññamāno. Atha kho bhagavā āyasmantam̄ ānandam̄ āmantesi – “āyāmānanda, yena kusinārā tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evam̄, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi.

Cundassa bhattam̄ bhuñjitvā, kammārassāti me sutam̄;
Ābādhamañ samphusī dhīro, pabālhamañ māraṇantikam̄.

Bhuttassa ca sūkaramaddavena,
Byādhippabālho udapādi satthuno;
Virecamāno [viriccamāno (sī. syā. ka.), viriñcamāno (?)] bhagavā avoca,
Gacchāmahañ kusināram̄ nagaranti.

Pānīyāharanam̄

191. Atha kho bhagavā maggā okkamma yena aññataram̄ rukkhamūlam̄ tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā āyasmantam̄ ānandam̄ āmantesi – “iñgha me tvam̄, ānanda, catugguṇam̄ saṅghātīm paññapehi, kilantosmi, ānanda, nisīdissāmī”ti. “Evam̄, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissutvā catugguṇam̄ saṅghātīm paññapesi. Nisīdi bhagavā paññatte āsane. Nisajja kho bhagavā āyasmantam̄ ānandam̄ āmantesi – “iñgha me tvam̄, ānanda, pānīyañ āhara, pipāsitosmi, ānanda, pivissāmī”ti. Evam̄ vutte āyasmā ānando bhagavantam̄ etadavoca – “idāni, bhante, pañcamattāni sakaṭasatāni atikkantāni, tam̄ cakkacchinnañ udakam̄ parittam̄ luṭitam̄ āvilam̄ sandati. Ayam̄, bhante, kakudhā [kakuthā (sī. pī.)] nadī avidūre acchodakā sātodakā sītodakā setodakā [setakā (sī.)] suppatitthā ramaṇīyā. Ettha bhagavā pānīyañca pivissati, gattāni ca sītī [sītam̄ (sī. pī. ka.)] karissatī”ti.

Dutiyampi kho bhagavā āyasmantam̄ ānandam̄ āmantesi – “iñgha me tvam̄, ānanda, pānīyañ āhara, pipāsitosmi, ānanda, pivissāmī”ti. Dutiyampi kho āyasmā ānando bhagavantam̄ etadavoca – “idāni, bhante, pañcamattāni sakaṭasatāni atikkantāni, tam̄ cakkacchinnañ udakam̄ parittam̄ luṭitam̄ āvilam̄ sandati. Ayam̄, bhante, kakudhā nadī avidūre acchodakā sātodakā sītodakā setodakā suppatitthā

ramanīyā. Ettha bhagavā pānīyañca pivissati, gattāni ca sītīkarissatī”ti.

Tatiyampi kho bhagavā āyasmantam ānandañām āmantesi – “īngha me tvam, ānanda, pānīyam āhara, pipāsitosmi, ānanda, pivissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissutvā pattañām gahetvā yena sā nadikā tenupasañkami. Atha kho sā nadikā cakkacchinnā parittā luṭitā āvilā sandamānā, āyasmante ānande upasañkamante acchā vippasannā anāvilā sandittha [sandati (syā.)]. Atha kho āyasmato ānandassa etadahosi – “acchariyam vata, bho, abbhutam vata, bho, tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvatā. Ayañhi sā nadikā cakkacchinnā parittā luṭitā āvilā sandamānā mayi upasañkamante acchā vippasannā anāvilā sandatī”ti. Pattena pānīyam ādāya yena bhagavā tenupasañkami; upasañkamitvā bhagavantañām etadavoca – “acchariyam, bhante, abbhutam, bhante, tathāgatassa mahiddhikatā mahānubhāvatā. Idāni sā bhante nadikā cakkacchinnā parittā luṭitā āvilā sandamānā mayi upasañkamante acchā vippasannā anāvilā sandittha. Pivatu bhagavā pānīyam pivatu sugato pānīya”nti. Atha kho bhagavā pānīyam apāyi.

Pukkusamallaputtavatthu

192. Tena rokho pana samayena pukkuso mallaputto ālārassa kālāmassa sāvako kusinārāya pāvam addhānamaggappaṭippanno hoti. Addasā kho pukkuso mallaputto bhagavantañām aññatarasmiñ rukkhamūle nisinnam. Disvā yena bhagavā tenupasañkami; upasañkamitvā bhagavantañām abhivādetvā ekamantañām nisīdi. Ekamantañām nisino kho pukkuso mallaputto bhagavantañām etadavoca – “acchariyam, bhante, abbhutam, bhante, santena vata, bhante, pabbajitā vihārena viharanti. Bhūtapubbam, bhante, ālāro kālāmo addhānamaggappaṭippanno maggā okkamma avidūre aññatarasmiñ rukkhamūle divāvihāram nisīdi. Atha kho, bhante, pañcamattāni sakāṭasatāni ālāram kālāmañā nissāya nissāya atikkamim̄su. Atha kho, bhante, aññataro puriso tassa sakāṭasatthassa [sakāṭasatthassa (ka.)] piṭhitō piṭhitō āgacchanto yena ālāro kālāmo tenupasañkami; upasañkamitvā ālāram kālāmañā etadavoca – ‘api, bhante, pañcamattāni sakāṭasatāni atikkantāni addasa’ti? ‘Na kho aham, āvuso, addasa’nti. ‘Kim pana, bhante, saddam assosi’ti? ‘Na kho aham, āvuso, saddam assosi’nti. ‘Kim pana, bhante,utto ahosi’ti? ‘Na kho aham, āvuso,utto ahosi’nti. ‘Kim pana, bhante, saññī ahosi’ti? ‘Evamāvuso’ti. ‘So tvam, bhante, saññī samāno jāgaro pañcamattāni sakāṭasatāni nissāya nissāya atikkantāni neva addasa, na pana saddam assosi; apisu [api hi (sī. syā. pī.)] te, bhante, saṅghāti rajena okiṇṇā’ti? ‘Evamāvuso’ti. Atha kho, bhante, tassa purisassa etadahosi – ‘acchariyam vata bho, abbhutam vata bho, santena vata bho pabbajitā vihārena viharanti. Yatra hi nāma saññī samāno jāgaro pañcamattāni sakāṭasatāni nissāya nissāya atikkantāni neva dakkhati, na pana saddam sossatī’ti! Ālāre kālāme ulāram pasādañ pavedetvā pakkāmī”ti.

193. “Tām kim maññasi, pukkusa, katamañ nu kho dukkarataram vā durabhisambhavataram vā – yo vā saññī samāno jāgaro pañcamattāni sakāṭasatāni nissāya nissāya atikkantāni neva passeyya, na pana saddam suṇeyya; yo vā saññī samāno jāgaro deve vassante deve gaṭagalāyante vijjullatāsu [vijjutāsu (sī. syā. pī.)] niccharantīsu asaniyā phalantiyā neva passeyya, na pana saddam suṇeyyā”ti? “Kiñhi, bhante, karissanti pañca vā sakāṭasatāni cha vā sakāṭasatāni satta vā sakāṭasatāni aṭṭha vā sakāṭasatāni nava vā sakāṭasatāni [nava vā sakāṭasatāni dasa vā sakāṭasatāni (sī.)], sakāṭasahassam vā sakāṭasatasahassam vā. Atha kho etadeva dukkarataram ceva durabhisambhavatarañca yo saññī samāno jāgaro deve vassante deve gaṭagalāyante vijjullatāsu niccharantīsu asaniyā phalantiyā neva passeyya, na pana saddam suṇeyyā”ti.

“Ekamidāham, pukkusa, samayañām ātumāyan viharāmi bhusāgāre. Tena kho pana samayena deve vassante deve gaṭagalāyante vijjullatāsu niccharantīsu asaniyā phalantiyā avidūre bhusāgārassā dve kassakā bhātaro hatā cattāro ca balibaddā [balibaddā (sī. pī.)]. Atha kho, pukkusa, ātumāya mahājanakāyo nikhamitvā yena te dve kassakā bhātaro hatā cattāro ca balibaddā tenupasañkami. Tena kho panāham, pukkusa, samayena bhusāgārā nikhamitvā bhusāgāradvāre abbhokāse cañkamāmi. Atha kho, pukkusa, aññataro puriso tamhā mahājanakāyā yenāham tenupasañkami; upasañkamitvā mam

abhvādetvā ekamantam aṭṭhāsi. Ekamantam ṛhitam kho aham, pukkusa, tam purisam etadavocam – ‘kim nu kho eso, āvuso, mahājanakāyo sannipatito’ti? ‘Idāni, bhante, deve vassante deve galagalāyante vijjullatāsu niccharantīsu asaniyā phalantiyā dve kassakā bhātaro hatā cattāro ca balibaddā. Ettheso mahājanakāyo sannipatito. Tvaṁ pana, bhante, kva ahosi’ti? ‘Idheva kho aham, āvuso, ahosi’nti. ‘Kim pana, bhante, addasā’ti? ‘Na kho aham, āvuso, addasa’nti. ‘Kim pana, bhante, saddam assosi’ti? ‘Na kho aham, āvuso, saddam assosi’nti. ‘Kim pana, bhante, saññī ahosi’ti? ‘Na kho aham, āvuso, saññī samāno jāgaro deve vassante deve galagalāyante vijjullatāsu niccharantīsu asaniyā phalantiyā neva addasa, na pana saddam assosi’ti? ‘‘Evamāvuso’ti?

“Atha kho, pukkusa, purisassa etadahosi – ‘acchariyam vata bho, abbhutam vata bho, santena vata bho pabbajitā vihārena viharanti. Yatra hi nāma saññī samāno jāgaro deve vassante deve galagalāyante vijjullatāsu niccharantīsu asaniyā phalantiyā neva dakkhati, na pana saddam sossati’ti [suṇissati (syā.)]. Mayi uṭāram pasādam pavedetvā maṁ abhvādetvā padakkhiṇam katvā pakkāmi”ti.

Evam vutte pukkuso mallaputto bhagavantam etadavoca – “esāhaṁ, bhante, yo me ālāre kālāme pasādo tam mahāvāte vā ophuṇāmi sīghasotāya [singhasotāya (ka.)] vā nadiyā pavāhemī. Abhikkantam, bhante, abhikkantam, bhante! Seyyathāpi, bhante, nikkujjitam vā ukkujjeyya, paṭicchannam vā vivareyya, mūlhassa vā maggām acikkheyya, andhakāre vā telapajjotam dhāreyya ‘cakkhumanto rūpāni dakkhantī’ti; evamevam bhagavatā anekapariyāyena dhammo pakāsito. Esāham, bhante, bhagavantam saraṇam gacchāmi dhammañca bhikkhusaṅghañca. Upāsakam maṁ bhagavā dhāretu ajjatagge pāṇupetam saraṇam gata”nti.

194. Atha kho pukkuso mallaputto aññataram purisam āmantesi – “īngha me tvam, bhaṇe, siṅgīvaṇṇam yugamattham dhāraṇiyam āharā”ti. “Evam, bhante”ti kho so puriso pukkusassa mallaputtassa paṭissutvā tam siṅgīvaṇṇam yugamattham dhāraṇiyam āhari [āharasi (ka.)]. Atha kho pukkuso mallaputto tam siṅgīvaṇṇam yugamattham dhāraṇiyam bhagavato upanāmesi – “idam, bhante, siṅgīvaṇṇam yugamattham dhāraṇiyam, tam me bhagavā paṭiggaṇhātu anukampam upādāyā”ti. “Tena hi, pukkusa, ekena maṁ acchādehi, ekena ānanda”nti. “Evam, bhante”ti kho pukkuso mallaputto bhagavato paṭissutvā ekena bhagavantam acchādeti, ekena āyasmantam ānandam. Atha kho bhagavā pukkusam mallaputtam dhammiyā kathāya sandassesi samādapesi samuttejesi sampahamṣesi. Atha kho pukkuso mallaputto bhagavatā dhammiyā kathāya sandassito samādapito samuttejito sampahamṣito uṭṭhāyāsanā bhagavantam abhvādetvā padakkhiṇam katvā pakkāmi.

195. Atha kho āyasmā ānando acirapakkante pukkuse mallaputte tam siṅgīvaṇṇam yugamattham dhāraṇiyam bhagavato kāyam upanāmesi. Tam bhagavato kāyam upanāmitam hataccikam viya [vītaccikamviya (sī. pī.)] khāyati. Atha kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – ‘acchariyam, bhante, abbhutam, bhante, yāva parisuddho, bhante, tathāgatassa chavivāṇṇo pariyodāto. Idam, bhante, siṅgīvaṇṇam yugamattham dhāraṇiyam bhagavato kāyam upanāmitam hataccikam viya khāyati”ti. “Evametam, ānanda, evametam, ānanda dvīsu kālesu ativiya tathāgatassa kāyo parisuddho hoti chavivāṇṇo pariyodāto. Katamesu dvīsu? Yañca, ānanda, rattim tathāgato anuttaram sammāsambodhim abhisambujjhati, yañca rattim anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati. Imesu kho, ānanda, dvīsu kālesu ativiya tathāgatassa kāyo parisuddho hoti chavivāṇṇo pariyodāto. ‘‘Aja kho, panānanda, rattiyā pacchime yāme kusinārāyam upavattane mallānam sālavane antarena [antare (syā.)] yamakasālānam tathāgatassa parinibbānam bhavissati [bhavissatī (ka.)]. Āyāmānanda, yena kakudhā nadī tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi.

Siṅgīvaṇṇam yugamattham, pukkuso abhihārayi;
Tena acchādito satthā, hemavaṇṇo asobhathāti.

196. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṁ yena kakudhā nadī tenupasaṅkami;

upasaṅkamitvā kakudhaṁ nadīm ajjhogāhetvā nhatvā ca pivitvā ca paccuttaritvā yena ambavanam tenupasaṅkami. Upasaṅkamitvā āyasmantaṁ cundakaṁ āmantesi – “iṅgha me tvam, cundaka, catuguṇam saṅghāṭim paññapehi, kilantosmi, cundaka, nipajjissāmī”ti.

“Evaṁ, bhante”ti kho āyasmā cundako bhagavato paṭissutvā catuguṇam saṅghāṭim paññapesi. Atha kho bhagavā dakkhinena passena sīhaseyyam kappesi pāde pādam accādhāya sato sampajāno uṭṭhānasaññam manasikaritvā. Āyasmā pana cundako tattheva bhagavato purato nisīdi.

Gantvāna buddho nadikam kakudham,
Accchodakam sātudakam vippasannam;
Ogāhi satthā akilantarūpo [sukilantarūpo (sī. pī.)],
Tathāgato appatimo ca [appatimodha (pī.)] loke.

Nhatvā ca pivitvā cudadāri satthā [pivitvā cundakena, pivitvā ca uttari (ka.)],
Purakkhato bhikkhuganassa majjhe;
Vattā [satthā (sī. syā. pī.)] pavattā bhagavā idha dhamme,
Upāgami ambavanam mahesi.

Āmantayi cundakaṁ nāma bhikkhum,
Catuguṇam santhara me nipajjam;
So codito bhāvitattena cundo,
Catuguṇam santhari khippameva.

Nipajji satthā akilantarūpo,
Cundopi tattha pamukhe [samukhe (ka.)] nisiditi.

197. Atha kho bhagavā āyasmantaṁ ānandaṁ āmantesi – “siyā kho [yo kho (ka.)], panānanda, cundassa kammāraputtassa koci vippaṭisāram uppādeyya – ‘tassa te, āvuso cunda, alābhā tassa te dulladdham, yassa te tathāgato pacchimam piṇḍapātam paribhuñjitvā parinibbuto’ti. Cundassa, ānanda, kammāraputtassa evam vippaṭisāro paṭivinetabbo – ‘tassa te, āvuso cunda, lābhā tassa te suladdham, yassa te tathāgato pacchimam piṇḍapātam paribhuñjitvā parinibbuto. Sammukhā metam, āvuso cunda, bhagavato sutam sammukhā paṭiggahitam – dve me piṇḍapātā samasamaphalā [samā samaphalā (ka.)] samavipākā [samasamavipākā (sī. syā. pī.)], ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā ca mahānisamsatarā ca. Katame dve? Yañca piṇḍapātam paribhuñjitvā tathāgato anuttaram sammāsambodhim abhisambujhati, yañca piṇḍapātam paribhuñjitvā tathāgato anupādisesāya nibbānadhadhātuyā parinibbāyati. Ime dve piṇḍapātā samasamaphalā samavipākā, ativiya aññehi piṇḍapātehi mahapphalatarā ca mahānisamsatarā ca. Āyusamvattanikam āyasmata cundena kammāraputtena kammam upacitam, vaṇṇasamvattanikam āyasmata cundena kammāraputtena kammam upacitam, sukhasamvattanikam āyasmata cundena kammāraputtena kammam upacitam, saggasamvattanikam āyasmata cundena kammāraputtena kammam upacitam, ādhipateyyasamvattanikam āyasmata cundena kammāraputtena kammam upacita’nti. Cundassa, ānanda, kammāraputtassa evam vippaṭisāro paṭivinetabbo’ti. Atha kho bhagavā etamattham viditvā tāyam velāyam imam udānam udānesi –

“Dadato puññam pavaḍḍhati,
Samyamato veram na cīyatī;
Kusalo ca jahāti pāpakaṁ,
Rāgadosamohakkhayā sanibbuto”ti.

Catuttho bhāṇavāro.

Yamakasālā

198. Atha kho bhagavā āyasmantam ānandaṁ āmantesi – “āyāmānanda, yena hiraññavatiyā nadiyā pārimam tīram, yena kusinārā upavattanam mallānam sālavanam tenupasaṅkamissāmā”ti. “Evaṁ, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho bhagavā mahatā bhikkhusaṅghena saddhim yena hiraññavatiyā nadiyā pārimam tīram, yena kusinārā upavattanam mallānam sālavanam tenupasaṅkami. Upasaṅkamitvā āyasmantam ānandaṁ āmantesi – “īngha me tvam, ānanda, antarena yamakasālānam uttarasīsakam mañcakam paññapehi, kilantosmi, ānanda, nipajjissāmī”ti. “Evaṁ, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissutvā antarena yamakasālānam uttarasīsakam mañcakam paññapesi. Atha kho bhagavā dakkhiṇena passena sīhaseyyam kappesi pāde pādam accādhāya sato sampajāno.

Tena kho pana samayena yamakasālā sabbaphālipullā honti akālapupphēhi. Te tathāgatassa sarīram okiranti ajjhokiranti abhippakiranti tathāgatassa pūjāya. Dibbānipi mandāravapupphāni antalikkhā papatanti, tāni tathāgatassa sarīram okiranti ajjhokiranti abhippakiranti tathāgatassa pūjāya. Dibbānipi candanacūṇñāni antalikkhā papatanti, tāni tathāgatassa sarīram okiranti ajjhokiranti abhippakiranti tathāgatassa pūjāya. Dibbānipi tūriyāni antalikkhe vajjanti tathāgatassa pūjāya. Dibbānipi saṅgītāni antalikkhe vattanti tathāgatassa pūjāya. Saṅgītāni antalikkhe vattanti tathāgatassa pūjāya. Na kho, ānanda, ettāvatā tathāgato sakkato vā hoti garukato vā mānito vā pūjito vā apacito vā. Yo kho, ānanda, bhikkhu vā bhikkhunī vā upāsako vā upāsikā vā dhammānudhammappaṭipanno viharati sāmīcippaṭipanno anudhammadacārī, so tathāgatam sakkaroti garum karoti māneti pūjeti apaciyati [idam padam sīsyāipotthakesu na dissati], paramāya pūjāya. Tasmātihānanda, dhammānudhammappaṭipannā viharissāma sāmīcippaṭipannā anudhammadacārinoti. Evañhi vo, ānanda, sikkhitabba”nti.

Upavāṇatthero

200. Tena kho pana samayena āyasmā upavāṇo bhagavato purato ṭhito hoti bhagavantam bījayamāno. Atha kho bhagavā āyasmantam upavāṇam apasāresi – “apehi, bhikkhu, mā me purato aṭṭhāsi”ti. Atha kho āyasmato ānandassa etadahosi – “ayam kho āyasmā upavāṇo dīgharattam bhagavato upaṭṭhāko santikāvacaro samīpacārī. Atha ca pana bhagavā pacchime kāle āyasmantam upavāṇam apasāreti – ‘apehi bhikkhu, mā me purato aṭṭhāsi’ti. Ko nu kho hetu, ko paccayo, yam bhagavā āyasmantam upavāṇam apasāreti – ‘apehi, bhikkhu, mā me purato aṭṭhāsi’ti? Atha kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – ‘ayam, bhante, āyasmā upavāṇo dīgharattam bhagavato upaṭṭhāko santikāvacaro samīpacārī. Atha ca pana bhagavā pacchime kāle āyasmantam upavāṇam apasāreti – ‘apehi, bhikkhu, mā me purato aṭṭhāsi’ti. Ko nu kho, bhante, hetu, ko paccayo, yam bhagavā āyasmantam upavāṇam apasāreti – ‘apehi, bhikkhu, mā me purato aṭṭhāsi’ti? “Yebhuyyena, ānanda, dasasu lokadhātūsu devatā sannipatitā tathāgatam dassanāya. Yāvatā, ānanda, kusinārā upavattanam mallānam sālavanam samantato dvādasa yojanāni, natthi so padeso vālaggakoṭinitudanamatto pi mahesakkhāhi devatāhi apphuṭo. Devatā, ānanda, ujjhāyanti – ‘dūrā ca vatamha āgatā tathāgatam dassanāya. Kadāci karahaci tathāgatā loke uppajjanti arahanto sammāsambuddhā. Ajjeva rattiyā pacchime yāme tathāgatassa parinibbānam bhavissati. Ayañca mahesakkho bhikkhu bhagavato purato ṭhito ovārento, na mayam labhāma pacchime kāle tathāgatam dassanāyā”ti.

201. “Kathaṁbhūtā pana, bhante, bhagavā devatā manasikarotī”ti [manasi karontīti (syā. ka.)]?

“Santānanda, devatā ākāse pathavīsaññiniyo kese pakiriya kandanti, bāhā paggayha kandanti, chinnapātam papatanti [[chinnampādamviya papatanti \(syā.\)](#)], āvaṭṭanti, vivaṭṭanti – ‘atikhippam bhagavā parinibbāyissati, atikhippam sugato parinibbāyissati, atikhippam cakkhum [cakkhumā ([syā. ka.](#))] loke antaradhamāyissatī’ti.

“Santānanda, devatā pathaviyam pathavīsaññiniyo kese pakiriya kandanti, bāhā paggayha kandanti, chinnapātam papatanti, āvaṭṭanti, vivaṭṭanti – ‘atikhippam bhagavā parinibbāyissati, atikhippam sugato parinibbāyissati, atikhippam cakkhum loke antaradhāyissatī’’ti.

“Yā pana tā devatā vitarāgā, tā satā sampajānā adhivāsentī – ‘aniccā saṅkhārā, tam kutettha labbhā’ti.

Catusamvejanīyatthānāni

202. “Pubbe, bhante, disāsu vassam vuṭṭhā [[vassamvuṭṭhā \(sī. syā. kam. pī.\)](#)] bhikkhū āgacchanti tathāgataṁ dassanāya. Te mayam labhāma manobhāvanīye bhikkhū dassanāya, labhāma payirupāsanāya. Bhagavato pana mayam, bhante, accayena na labhissāma manobhāvanīye bhikkhū dassanāya, na labhissāma payirupāsanāyā”ti.

“Cattārimāni, ānanda, saddhassa kulaputtassa dassanīyāni samvejanīyāni thānāni. Katamāni cattāri? ‘Idha tathāgato jāto’ti, ānanda, saddhassa kulaputtassa dassanīyam samvejanīyam thānam. ‘Idha tathāgato anuttaram sammāsambodhiṁ abhisambuddho’ti, ānanda, saddhassa kulaputtassa dassanīyam samvejanīyam thānam. ‘Idha tathāgatena anuttaram dhammadakkam pavattita’nti, ānanda, saddhassa kulaputtassa dassanīyam samvejanīyam thānam. ‘Idha tathāgato anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto’ti, ānanda, saddhassa kulaputtassa dassanīyam samvejanīyam thānam. Imāni kho, ānanda, cattāri saddhassa kulaputtassa dassanīyāni samvejanīyāni thānāni.

“Āgamissanti kho, ānanda, saddhā bhikkhū bhikkhuniyo upāsakā upāsikāyo – ‘idha tathāgato jāto’tipi, ‘idha tathāgato anuttaram sammāsambodhiṁ abhisambuddho’tipi, ‘idha tathāgatena anuttaram dhammadakkam pavattita’ntipi, ‘idha tathāgato anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto’tipi. Ye hi keci, ānanda, cetiyacārikam āhiṇḍantā pasannacittā kālaṅkarissanti, sabbe te kāyassa bhedā param marañā sugatim saggam lokam upapajjissanti”ti.

Ānandapucchākathā

203. “Kathaṁ mayam, bhante, mātugāme paṭipajjāmā”ti? “Adassanaṁ, ānandā”ti. “Dassane, bhagavā, sati kathaṁ paṭipajjitattha”nti? “Anālāpo, ānandā”ti. “Ālapantena pana, bhante, kathaṁ paṭipajjitattha”nti? “Sati, ānanda, upaṭṭhāpetabbā”ti.

204. “Kathaṁ mayam, bhante, tathāgatassa sarīre paṭipajjāmā”ti? “Abyāvaṭā tumhe, ānanda, hotha tathāgatassa sarīrapūjāya. Īngha tumhe, ānanda, sāratthe ghaṭatha anuyuñjatha [[sadatthe anuyuñjatha \(sī. syā.\)](#), [sadattham anuyuñjatha \(pī.\)](#), [sāratthe anuyuñjatha \(ka.\)](#)], sāratthe appamattā ātāpino pahitattā viharatha. Santānanda, khattiyapañditāpi brāhmaṇapañditāpi gahapatipañditāpi tathāgate abhipasannā, te tathāgatassa sarīrapūjam karissanti”ti.

205. “Kathaṁ pana, bhante, tathāgatassa sarīre paṭipajjitattha”nti? “Yathā kho, ānanda, rañño cakkavattissa sarīre paṭipajjanti, evam tathāgatassa sarīre paṭipajjitattha”nti. “Kathaṁ pana, bhante, rañño cakkavattissa sarīre paṭipajjanti”ti? “Rañño, ānanda, cakkavattissa sarīram ahatena vatthena veṭhenti, ahatena vatthena veṭhetvā vihatena kappāsenā veṭhenti, vihatena kappāsenā veṭhetvā ahatena vatthena veṭhenti. Etenupāyena pañcahi yugasatehi rañño cakkavattissa sarīram [[sarīre \(syā. ka.\)](#)] veṭhetvā āyasāya teladoniyā pakkhipitvā aññissā āyasāya doniyā paṭikujjītvā sabbagandhānam citakam

karitvā rañño cakkavattissa sarīram jhāpenti. Cātumahāpathe [cātummahāpathe (sī. syā. kam. pī.)] rañño cakkavattissa thūpañ karonti. Evam kho, ānanda, rañño cakkavattissa sarīre pañipajjanti. Yathā kho, ānanda, rañño cakkavattissa sarīre pañipajjanti, evam tathāgatassa sarīre pañipajjitatibam. Cātumahāpathe tathāgatassa thūpo kātabbo. Tattha ye mālam vā gandham vā cuṇṇakam [vaṇṇakam (sī. pī.)] vā āropessanti vā abhivādessanti vā cittam vā pasādessanti tesam tam bhavissati dīgharattam hitāya sukhāya.

Thūpārahapuggalo

206. “Cattārome, ānanda, thūpārahā. Katame cattāro? Tathāgato arahañ sammāsambuddho thūpāraho, paccekasambuddho thūpāraho, tathāgatassa sāvako thūpāraho, rājā cakkavattī [cakkavatti (syā. ka.)] thūpārahoti.

“Kiñcānanda, atthavasam pañicca tathāgato arahañ sammāsambuddho thūpāraho? ‘Ayam tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa thūpo’ti, ānanda, bahujanā cittam pasādenti. Te tattha cittam pasādetvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapajjanti. Idam kho, ānanda, atthavasam pañicca tathāgato arahañ sammāsambuddho thūpāraho.

“Kiñcānanda, atthavasam pañicca paccekasambuddho thūpāraho? ‘Ayam tassa bhagavato arahato paccekasambuddhassa thūpo’ti, ānanda, bahujanā cittam pasādenti. Te tattha cittam pasādetvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapajjanti. Idam kho, ānanda, atthavasam pañicca paccekasambuddho thūpāraho.

“Kiñcānanda, atthavasam pañicca tathāgatassa sāvako thūpāraho? ‘Ayam tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa sāvakassa thūpo’ti ānanda, bahujanā cittam pasādenti. Te tattha cittam pasādetvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapajjanti. Idam kho, ānanda, atthavasam pañicca tathāgatassa sāvako thūpāraho.

“Kiñcānanda, atthavasam pañicca rājā cakkavattī thūpāraho? ‘Ayam tassa dhammikassa dhammarañño thūpo’ti, ānanda, bahujanā cittam pasādenti. Te tattha cittam pasādetvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapajjanti. Idam kho, ānanda, atthavasam pañicca rājā cakkavattī thūpāraho. Ime kho, ānanda cattāro thūpārahā’ti.

Ānandaacchariyadhammo

207. Atha kho āyasmā ānando vihāram pavisitvā kapisīsam ālambitvā rodamāno aṭṭhāsi – “ahañca vatamhi sekho sakaraṇīyo, satthu ca me parinibbānam bhavissati, yo mama anukampako”ti. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “kahañ nu kho, bhikkhave, ānando”ti? “Eso, bhante, āyasmā ānando vihāram pavisitvā kapisīsam ālambitvā rodamāno thito – ‘ahañca vatamhi sekho sakaraṇīyo, satthu ca me parinibbānam bhavissati, yo mama anukampako’’ti. Atha kho bhagavā aññataranam bhikkhum āmantesi – “ehi tvam, bhikkhu, mama vacanena ānandam āmantehi – ‘satthā tam, āvuso ānanda, āmantet’”ti. “Evam, bhante”ti kho so bhikkhu bhagavato pañissutvā yenāyasmā ānando tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā āyasmantam ānandam etadavoca – “satthā tam, āvuso ānanda, āmantet’”ti. “Evamāvuso”ti kho āyasmā ānando tassa bhikkhuno pañissutvā yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinnam kho āyasmantam ānandam bhagavā etadavoca – “alam, ānanda, mā soci mā paridevi, nanu etam, ānanda, mayā pañikacceva akkhātam – ‘sabbeheva piyehi manāpehi nānābhāvo vinābhāvo aññathābhāvo’; tam kutettha, ānanda, labbhā. Yam tam jātam bhūtam saṅkhatam palokadhammam, tam vata tathāgatassāpi sarīram mā palujjī’ti netam thānam vijjati. Dīgharattam kho te, ānanda, tathāgato paccupaññhitō mettena kāyakamma hitena sukhena advayena appamāñena, mettena vacikamma hitena sukhena advayena appamāñena, mettena manokamma hitena sukhena advayena appamāñena. Katapuññosi tvam, ānanda,

padhānamanuyuñja, khippam hohisi anāsavo”ti.

208. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “yepi te, bhikkhave, ahesum atītamaddhānam arahanto sammāsambuddhā, tesampi bhagavantānam etapparamāyeva upaṭṭhākā ahesum, seyyathāpi mayham ānando. Yeki te, bhikkhave, bhavissanti anāgatamaddhānam arahanto sammāsambuddhā, tesampi bhagavantānam etapparamāyeva upaṭṭhākā bhavissanti, seyyathāpi mayham ānando. Paññito, bhikkhave, ānando; medhāvī, bhikkhave, ānando. Jānāti ‘ayam kālo tathāgataṁ dassanāya upasaṅkamitum bhikkhūnam, ayam kālo bhikkhunīnam, ayam kālo upāsakānam, ayam kālo upāsikānam, ayam kālo rañño rājamahāmattānam titthiyānam titthiyasāvakāna’nti.

209. “Cattārome, bhikkhave, acchariyā abbhutā dhammā [abbhutadhammā (syā. ka.)] ānande. Katame cattāro? Sace, bhikkhave, bhikkhuparisā ānandam dassanāya upasaṅkamati, dassanena sā attamanā hoti. Tatra ce ānando dhammam bhāsatī, bhāsitēnapi sā attamanā hoti. Atittāva, bhikkhave, bhikkhuparisā hoti, atha kho ānando tuṇhī hoti. Sace, bhikkhave, bhikkhunīparisā ānandam dassanāya upasaṅkamati, dassanena sā attamanā hoti. Tatra ce ānando dhammam bhāsatī, bhāsitēnapi sā attamanā hoti. Atittāva, bhikkhave, bhikkhunīparisā hoti, atha kho ānando tuṇhī hoti. Sace, bhikkhave, upāsakaparisā ānandam dassanāya upasaṅkamati, dassanena sā attamanā hoti. Tatra ce ānando dhammam bhāsatī, bhāsitēnapi sā attamanā hoti. Atittāva, bhikkhave, upāsakaparisā hoti, atha kho ānando tuṇhī hoti. Sace, bhikkhave, upāsikāparisā ānandam dassanāya upasaṅkamati, dassanena sā attamanā hoti. Tatra ce ānando dhammam bhāsatī, bhāsitēnapi sā attamanā hoti. Atittāva, bhikkhave, upāsikāparisā hoti, atha kho ānando tuṇhī hoti. Ime kho, bhikkhave, cattāro acchariyā abbhutā dhammā ānande.

“Cattārome, bhikkhave, acchariyā abbhutā dhammā raññe cakkavattimhi. Katame cattāro? Sace, bhikkhave, khattiyparisā rājānam cakkavattim dassanāya upasaṅkamati, dassanena sā attamanā hoti. Tatra ce rājā cakkavattī bhāsatī, bhāsitēnapi sā attamanā hoti. Atittāva, bhikkhave, khattiyparisā hoti. Atha kho rājā cakkavattī tuṇhī hoti. Sace bhikkhave, brāhmaṇaparisā...pe... gahapatiparisā...pe... samānaparisā rājānam cakkavattim dassanāya upasaṅkamati, dassanena sā attamanā hoti. Tatra ce rājā cakkavattī bhāsatī, bhāsitēnapi sā attamanā hoti. Atittāva, bhikkhave, samānaparisā hoti, atha kho rājā cakkavattī tuṇhī hoti. Evameva kho, bhikkhave, cattārome acchariyā abbhutā dhammā ānande. Sace, bhikkhave, bhikkhuparisā ānandam dassanāya upasaṅkamati, dassanena sā attamanā hoti. Tatra ce ānando dhammam bhāsatī, bhāsitēnapi sā attamanā hoti. Atittāva, bhikkhave, bhikkhuparisā hoti. Atha kho ānando tuṇhī hoti. Sace, bhikkhave bhikkhunīparisā...pe... upāsakaparisā...pe... upāsikāparisā ānandam dassanāya upasaṅkamati, dassanena sā attamanā hoti. Tatra ce ānando dhammam bhāsatī, bhāsitēnapi sā attamanā hoti. Atittāva, bhikkhave, upāsikāparisā hoti. Atha kho ānando tuṇhī hoti. Ime kho, bhikkhave, cattāro acchariyā abbhutā dhammā ānande”ti.

Mahāsudassanasuttadesanā

210. Evañ vutte āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “mā, bhante, bhagavā imasmīm khuddakanagarake ujjaṅgalanagarake sākhānagarake parinibbāyi. Santi, bhante, aññāni mahānagarāni, seyyathidaṁ – campā rājagahaṁ sāvatthī sāketam kosambī bārāṇasī; ettha bhagavā parinibbāyat. Ettha bahū khattiymahāsālā, brāhmaṇamahāsālā gahapatimahāsālā tathāgate abhippasannā. Te tathāgatassa sarīrapūjam karissanti”ti “māhevam, ānanda, avaca; māhevam, ānanda, avaca – ‘khuddakanagarakam ujjaṅgalanagarakam sākhānagaraka’nti.

“Bhūtapubbam, ānanda, rājā mahāsudassano nāma ahosi cakkavattī dhammiko dhammarājā cāturanto vijitāvī janappadatthāvariyappatto sattaratanasamannāgato. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa ayam kusinārā kusāvatī nāma rājadhānī ahosi, puratthimena ca pacchimena ca dvādasayojanāni āyāmena; uttarena ca dakkhiṇena ca sattayojanāni vitthārena. Kusāvatī, ānanda, rājadhānī iddhā ceva ahosi phītā ca bahujanā ca ākiṇñamanussā ca subhikkhā ca. Seyyathāpi, ānanda, devānam ālakamandā

nāma rājadhānī iddhā ceva hoti phītā ca bahujanā ca ākiṇṇayakkhā ca subhikkhā ca; evameva kho, ānanda, kusāvatī rājadhānī iddhā ceva ahosi phītā ca bahujanā ca ākiṇṇamanussā ca subhikkhā ca. Kusāvatī, ānanda, rājadhānī dasahi saddehi avivittā ahosi divā ceva rattiñca, seyyathidam – hatthisaddena assasaddena rathasaddena bherisaddena mudiñgasaddena vīñāsaddena gītasaddena sañkhasaddena sammasaddena pāñitālasaddena ‘asnātha pivatha khādathā’ti dasamena saddena.

“Gaccha tvam, ānanda, kusināram pavisitvā kosinārakānam mallānam ārocehi – ‘ajja kho, vāsetṭhā, rattiya pacchime yāme tathāgatassa parinibbānam bhavissati. Abhikkamatha vāsetṭhā, abhikkamatha vāsetṭhā. Mā pacchā vippaṭisārino ahuvattha – amhākañca no gāmakkhette tathāgatassa parinibbānam ahosi, na mayam labhimhā pacchime kāle tathāgatam dassanāyā”’ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paṭissutvā nivāsetvā pattacīvaramādāya attadutiyo kusināram pāvisi.

Mallānam vandanā

211. Tena kho pana samayena kosinārakā mallā sandhāgāre [santhāgāre (sī. syā. pī.)] sannipatitā honti kenacideva karaṇiyena. Atha kho āyasmā ānando yena kosinārakānam mallānam sandhāgāram tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā kosinārakānam mallānam ārocesi – “ajja kho, vāsetṭhā, rattiya pacchime yāme tathāgatassa parinibbānam bhavissati. Abhikkamatha vāsetṭhā abhikkamatha vāsetṭhā. Mā pacchā vippaṭisārino ahuvattha – ‘amhākañca no gāmakkhette tathāgatassa parinibbānam ahosi, na mayam labhimhā pacchime kāle tathāgatam dassanāyā”’ti. Idamāyasmato ānandassa vacanam sutvā mallā ca mallaputtā ca mallasuṇisā ca mallapajāpatiyo ca aghāvino dummanā cetodukkhasamappitā appekacce kese pakiriya kandanti, bāhā paggayha kandanti, chinnapātam papatanti, āvattanti vivaṭṭanti – ‘atikhippam bhagavā parinibbāyissati, atikhippam sugato parinibbāyissati, atikhippam cakkhum loke antaradhāyissati’ti. Atha kho mallā ca mallaputtā ca mallasuṇisā ca mallapajāpatiyo ca aghāvino dummanā cetodukkhasamappitā yena upavattanam mallānam sālavanam yenāyasmā ānando tenupasaṅkamim̄su. Atha kho āyasmato ānandassa etadahosi – “sace kho aham kosinārake malle ekamekaṁ bhagavantam vandāpessāmi, avandito bhagavā kosinārakehi mallehi bhavissati, athāyam ratti vibhāyissati. Yaṁnūnāham kosinārake malle kulaparivattaso kulaparivattaso ṭhapetvā bhagavantam vandāpeyyam – ‘itthannāmo, bhante, mallo saputto sabhariyo sapariso sāmacco bhagavato pāde sirasā vandatī’ti. Atha kho āyasmā ānando kosinārake malle kulaparivattaso kulaparivattaso ṭhapetvā bhagavantam vandāpesi – ‘itthannāmo, bhante, mallo saputto sabhariyo sapariso sāmacco bhagavato pāde sirasā vandatī’’ti. Atha kho āyasmā ānando etena upāyena paṭhameneva yāmena kosinārake malle bhagavantam vandāpesi.

Subhaddaparibbājakavatthu

212. Tena kho pana samayena subhaddo nāma paribbājako kusinārāyam paṭivasati. Assosi kho subhaddo paribbājako – “ajja kira rattiya pacchime yāme samaṇassa gotamassa parinibbānam bhavissati”’ti. Atha kho subhaddassa paribbājakassa etadahosi – “sutaṁ kho pana metaṁ paribbājakānam vuḍḍhānam mahallakānam ācariyapācariyānam bhāsamānānam – ‘kadāci karahaci tathāgatā loke uppajjanti arahanto sammāsambuddhā’ti. Ajjeva rattiya pacchime yāme samaṇassa gotamassa parinibbānam bhavissati. Atthi ca me ayam kañkhādhammo uppanno, evam pasanno aham samaṇe gotame, ‘pahoti me samaṇo gotamo tathā dhammam desetum, yathāham imam kañkhādhammam pajaheyya’’nti. Atha kho subhaddo paribbājako yena upavattanam mallānam sālavanam, yenāyasmā ānando tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā āyasmantaṁ ānandaṁ etadavoca – “sutaṁ metaṁ, bho ānanda, paribbājakānam vuḍḍhānam mahallakānam ācariyapācariyānam bhāsamānānam – ‘kadāci karahaci tathāgatā loke uppajjanti arahanto sammāsambuddhā’ti. Ajjeva rattiya pacchime yāme samaṇassa gotamassa parinibbānam bhavissati. Atthi ca me ayam kañkhādhammo uppanno – evam pasanno aham samaṇe gotame ‘pahoti me samaṇo gotamo tathā dhammam desetum, yathāham imam kañkhādhammam pajaheyya’’nti. Sādhāham, bho ānanda, labheyam samaṇam gotamam dassanāyā”’ti. Evam vutte āyasmā ānando subhaddam paribbājakam

etadavoca – “alam, āvuso subhadda, mā tathāgatam vihēthesi, kilanto bhagavā”ti. Dutiyampi kho subhaddo paribbājako...pe... tatiyampi kho subhaddo paribbājako āyasmantaṁ ānandaṁ etadavoca – “sutam̄ metam̄, bho ānanda, paribbājakānam̄ vuḍḍhānam̄ mahallakānam̄ ācariyapācariyānam̄ bhāsamānānam̄ – ‘kadāci karahaci tathāgatā loke uppajjanti arahanto sammāsambuddhā’ti. Ajjeva rattiyaṁ pacchime yāme samaṇassa gotamassa parinibbānam̄ bhavissati. Atthi ca me ayaṁ kañkhādhammo uppanno – evam̄ pasanno ahaṁ samaṇe gotame, ‘pahoti me samaṇo gotamo tathā dhammam̄ desetum̄, yathāham̄ imam̄ kañkhādhammam̄ pajaheyya’nti. Sādhāham̄, bho ānanda, labheyyaṁ samaṇam̄ gotamam̄ dassanāyā”ti. Tatiyampi kho āyasmā ānando subhaddam̄ paribbājakam̄ etadavoca – “alam, āvuso subhadda, mā tathāgatam vihēthesi, kilanto bhagavā”ti.

213. Assosi kho bhagavā āyasmato ānandassa subhaddena paribbājakena saddhim̄ imam̄ kathāsallāpam̄. Atha kho bhagavā āyasmantaṁ ānandaṁ āmantesi – “alam, ānanda, mā subhaddam̄ vāresi, labhatam̄, ānanda, subhaddo tathāgataṁ dassanāyā. Yam kiñci mam̄ subhaddo pucchissati, sabbam̄ tam̄ aññāpekkhova pucchissati, no vihesāpekkhovo. Yam cassāham̄ puṭṭho byākarissāmi, tam̄ khippameva ājānissatī”ti. Atha kho āyasmā ānando subhaddam̄ paribbājakam̄ etadavoca – “gacchāvuso subhadda, karoti te bhagavā okāsa”nti. Atha kho subhaddo paribbājako yena bhagavā tenupasaṅkami; upasāṅkamitvā bhagavatā saddhim̄ sammodi, sammodanīyam̄ katham̄ sāraṇīyam̄ vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi. Ekamantaṁ nisino kho subhaddo paribbājako bhagavantam̄ etadavoca – “yeme, bho gotama, samaṇabrahmaṇā saṅghino gaṇino gaṇācariyā nātā yasassino titthakarā sādhusammataṁ bahujanassa, seyyathidaṁ – pūraṇo kassapo, makkhali gosālo, ajito kesakambalo, pakudho kaccāyano, sañcayo belaṭṭhaputto, nigaṇṭho nāṭaputto, sabbete sakāya paṭiññāya abbhaññīmsu, sabbeva na abbhaññīmsu, udāhu ekacce abbhaññīmsu, ekacce na abbhaññīmsu”ti? “Alam, subhadda, titthatetam – ‘sabbete sakāya paṭiññāya abbhaññīmsu, sabbeva na abbhaññīmsu, udāhu ekacce abbhaññīmsu, ekacce na abbhaññīmsu’ti. Dhammam te, subhadda, desessāmi; tam suñāhi sādhukam̄ manasikarohi, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho subhaddo paribbājako bhagavato paccassosi. Bhagavā etadavoca

---

214. “Yasmiṁ kho, subhadda, dhammadvinaye ariyo atthaṅgiko maggo na upalabbhati, samaṇopi tattha na upalabbhati. Dutiyopi tattha samaṇo na upalabbhati. Tatiyopi tattha samaṇo na upalabbhati. Catutthopi tattha samaṇo na upalabbhati. Yasmiñca kho, subhadda, dhammadvinaye ariyo aṭṭhaṅgiko maggo upalabbhati, samaṇopi tattha upalabbhati, dutiyopi tattha samaṇo upalabbhati, tatiyopi tattha samaṇo upalabbhati, catutthopi tattha samaṇo upalabbhati. Imasmiṁ kho, subhadda, dhammadvinaye ariyo aṭṭhaṅgiko maggo upalabbhati, idheva, subhadda, samaṇo, idha dutiyo samaṇo, idha tatiyo samaṇo, idha catuttho samaṇo, suññā parappavādā samaṇebhi aññehi [aññe (pī.)]. Ime ca [idheva (ka.)], subhadda, bhikkhū sammā vihareyyum, asuñño loko arahantehi assatī.

“Ekūnatiṁso vayasā subhadda,
Yam pabbajim̄ kiṁkusalānuesī;
Vassāni paññāsa samādhikāni,
Yato ahaṁ pabbajito subhadda.

Ñāyassa dhammadvinaye ariyo atthaṅgiko maggo na upalabbhati, samaṇopi natthi.

“Dutiyopi samaṇo natthi. Tatiyopi samaṇo natthi. Catutthopi samaṇo natthi. Suññā parappavādā samaṇebhi aññehi. Ime ca, subhadda, bhikkhū sammā vihareyyum, asuñño loko arahantehi assā”ti.

215. Evam̄ vutte subhaddo paribbājako bhagavantam̄ etadavoca – “abhikkantam̄, bhante, abhikkantam̄, bhante. Seyyathāpi, bhante, nikkujjitam̄ vā ukkujjeyya, patīcchannam̄ vā vivareyya, mūlhassa vā maggam̄ ācikkheyya, andhakāre vā telapajjotam̄ dhāreyya, ‘cakkhumanto rūpāni dakkhantī’ti, evamevam̄ bhagavatā anekapariyāyena dhammo pakāsito. Esāham̄, bhante, bhagavantam̄

saraṇam gacchāmi dhammañca bhikkhusaṅghañca. Labheyyāhaṁ, bhante, bhagavato santike pabbajjam, labheyyam upasampada”nti. “Yo kho, subhadda, aññatitthiyapubbo imasmim dhammadvinaye ākaṅkhati pabbajjam, ākaṅkhati upasampadām, so cattāro māse parivasati. Catunnam māsānam accayena āraddhacittā bhikkhū pabbajenti upasampādenti bhikkhubhāvāya. Api ca mettha puggalavemattatā veditā”ti. “Sace, bhante, aññatitthiyapubba imasmim dhammadvinaye ākaṅkhantā pabbajjam ākaṅkhantā upasampadām cattāro māse parivasanti, catunnam māsānam accayena āraddhacittā bhikkhū pabbajenti upasampādenti bhikkhubhāvāya. Aham cattāri vassāni parivasissāmi, catunnam vassānam accayena āraddhacittā bhikkhū pabbajentu upasampādentu bhikkhubhāvāyā”ti.

Atha kho bhagavā āyasmantam ānandam āmantesi – “tenahānanda, subhaddam pabbājehī”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando bhagavato paccassosi. Atha kho subhaddo paribbājako āyasmantam ānandam etadavoca – “lābhā vo, āvuso ānanda; suladdham vo, āvuso ānanda, ye ettha satthu [satthārā (syā.)] sammukhā antevāsikābhisekena abhisittā”ti. Alattha kho subhaddo paribbājako bhagavato santike pabbajjam, alattha upasampadām. Acirūpasampanno kho panāyasmā subhaddo eko vūpakaṭṭho appamatto ātāpī pahitatto viharanto nacirasseva – ‘yassatthāya kulaṭṭā sammadeva agārasmā anagāriyam pabbajanti’ tadanuttaram brahmacariyapariyosānam dittheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja vihāsi. ‘Khīñā jāti, vusitam brahmacariyam, kataṁ karaṇīyam, nāparam itthattāyā’ti abbhaññāsi. Aññataro kho panāyasmā subhaddo arahataṁ ahosi. So bhagavato pacchimo sakkhisāvako ahosīti.

Pañcamo bhāṇavāro.

Tathāgatapacchimavācā

216. Atha kho bhagavā āyasmantam ānandam āmantesi – “siyā kho panānanda, tumhākam evamassa – ‘atītasatthukam pāvacanam, natthi no satthā’ti. Na kho panetam, ānanda, evam daṭṭhabbam. Yo vo, ānanda, mayā dhammo ca vinayo ca desito paññatto, so vo mamaccayena satthā. Yathā kho panānanda, etarahi bhikkhū aññamaññam āvusovādena samudācaranti, na kho mamaccayena evam samudācaritabbaṁ. Theratarena, ānanda, bhikkhunā navakataro bhikkhu nāmena vā gottena vā āvusovādena vā samudācaritabbo. Navakatarena bhikkhunā therataro bhikkhu ‘bhante’ti vā ‘āyasmā’ti vā samudācaritabbo. Ākaṅkhamāno, ānanda, saṅgo mamaccayena khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni samūhanatu. Channassa, ānanda, bhikkhuno mamaccayena brahmadaṇḍo dātabbo”ti. “Katamo pana, bhante, brahmadaṇḍo”ti? “Channo, ānanda, bhikkhu yaṁ iccheyya, tam vadeyya. So bhikkhūhi neva vattabbo, na ovaditabbo, na anusāsitabbo”ti.

217. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “siyā kho pana, bhikkhave, ekabhikkhussāpi kaṅkhā vā vimati vā buddhe vā dhamme vā saṅge vā magge vā paṭipadāya vā, pucchatha, bhikkhave, mā pacchā vippaṭisārino ahuvattha – ‘sammukhībhūto no satthā ahosi, na mayam sakkhimhā bhagavantaṁ sammukhā paṭipucchitu’”nti. Evam vutte te bhikkhū tuṇhī ahesum. Dutiyampi kho bhagavā...pe... tatiyampi kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “siyā kho pana, bhikkhave, ekabhikkhussāpi kaṅkhā vā vimati vā buddhe vā dhamme vā saṅge vā magge vā paṭipadāya vā, pucchatha, bhikkhave, mā pacchā vippaṭisārino ahuvattha – ‘sammukhībhūto no satthā ahosi, na mayam sakkhimhā bhagavantaṁ sammukhā paṭipucchitu’”nti. Tatiyampi kho te bhikkhū tuṇhī ahesum. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “siyā kho pana, bhikkhave, satthugāravenapi na puccheyyātha. Sahāyakopi, bhikkhave, sahāyakassa ārocetū”ti. Evam vutte te bhikkhū tuṇhī ahesum. Atha kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “acchariyam, bhante, abbhutam, bhante, evam pasanno aham, bhante, imasmim bhikkhusaṅghe, ‘natthi ekabhikkhussāpi kaṅkhā vā vimati vā buddhe vā saṅge vā magge vā paṭipadāya vā’”ti. “Pasādā kho tvam, ānanda, vadesi, ñāṇameva hettha, ānanda, tathāgatassa. Natthi imasmim bhikkhusaṅghe ekabhikkhussāpi kaṅkhā vā vimati vā buddhe vā dhamme vā saṅge vā magge vā paṭipadāya vā. Imesañhi, ānanda, pañcannam bhikkhusatānam yo pacchimako bhikkhu, so sotāpanno avinipātadhammo niyato sambodhiparāyano”ti.

218. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “handa dāni, bhikkhave, āmantayāmi vo, vayadhammā saṅkhārā appamādena sampādethā”ti. Ayam tathāgatassa pacchimā vācā.

Parinibbutakathā

219. Atha kho bhagavā paṭhamam jhānam samāpajji, paṭhamajjhānā vuṭṭhahitvā dutiyam jhānam samāpajji, dutiyajjhānā vuṭṭhahitvā tatiyam jhānam samāpajji, tatiyajjhānā vuṭṭhahitvā catuttham jhānam samāpajji. Catutthajjhānā vuṭṭhahitvā ākāsānañcāyatanaṁ samāpajji, ākāsānañcāyatanaṁ samāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā viññānañcāyatanaṁ samāpajji, viññānañcāyatanaṁ samāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā ākiñcaññāyatanaṁ samāpajji, ākiñcaññāyatanaṁ samāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā nevasaññānāsaññāyatanaṁ samāpajji, nevasaññānāsaññāyatanaṁ samāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā saññāvedayitanirodhaṁ samāpajji.

Atha kho āyasmā ānando āyasmantaṁ anuruddhaṁ etadavoca – “parinibbuto, bhante anuruddha, bhagavā”ti. “Nāvuso ānanda, bhagavā parinibbuto, saññāvedayitanirodhaṁ samāpanno”ti.

Atha kho bhagavā saññāvedayitanirodhasamāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā nevasaññānāsaññāyatanaṁ samāpajji, nevasaññānāsaññāyatanaṁ samāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā ākiñcaññāyatanaṁ samāpajji, ākiñcaññāyatanaṁ samāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā viññānañcāyatanaṁ samāpajji, viññānañcāyatanaṁ samāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā ākāsānañcāyatanaṁ samāpajji, ākāsānañcāyatanaṁ samāpattiyaṁ vuṭṭhahitvā catuttham jhānam samāpajji, catutthajjhānā vuṭṭhahitvā tatiyam jhānam samāpajji, tatiyajjhānā vuṭṭhahitvā dutiyam jhānam samāpajji, dutiyajjhānā vuṭṭhahitvā paṭhamam jhānam samāpajji, paṭhamajjhānā vuṭṭhahitvā dutiyam jhānam samāpajji, dutiyajjhānā vuṭṭhahitvā tatiyam jhānam samāpajji, tatiyajjhānā vuṭṭhahitvā catuttham jhānam samāpajji, catutthajjhānā vuṭṭhahitvā samanantarā bhagavā parinibbāyi.

220. Parinibbutे bhagavati saha parinibbānā mahābhūmicālo ahosi bhiṁsanako salomahamso. Devadundubhiyo ca phaliṁsu. Parinibbutे bhagavati saha parinibbānā brahmāsaḥampati imam gātham abhāsi –

“Sabbeva nikhipissanti, bhūtā loke samussayaṁ;
Yattha etādiso satthā, loke appaṭipuggalo;
Tathāgato balappatto, sambuddho parinibbuto”ti.

221. Parinibbutे bhagavati saha parinibbānā sakko devānamindo imam gātham abhāsi –

“Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino;
Uppajjītvā nirujjhanti, tesam vūpasamo sukho”ti.

222. Parinibbute bhagavati saha parinibbānā āyasmā anuruddho imā gāthāyo abhāsi –

“Nāhu assāsapassāso, ṭhitacittassa tādino;
Anejo santimārabba, yaṁ kālamakarī muni.

“Asallīnena cittena, vedanam ajjhavāsayi;
Pajjotasseva nibbānam, vimokkho cetaso ahū”ti.

223. Parinibbute bhagavati saha parinibbānā āyasmā ānando imam gātham abhāsi –

“Tadāsi yaṁ bhiṁsanakaṁ, tadāsi lomahaṁsanam;
Sabbākāravarūpete, sambuddhe parinibbuto”ti.

224. Parinibbutे bhagavati ye te tattha bhikkhū avītarāgā appekacce bāhā paggayha kandanti, chinnapātam papatanti, āvaṭṭanti vivaṭṭanti, “atikhippam bhagavā parinibbuto, atikhippam sugato parinibbuto, atikhippam cakkhum loke antarahito”ti. Ye pana te bhikkhū vītarāgā, te satā sampajānā adhivāsentī – “aniccā saṅkhārā, tam kutettha labbhā”ti.

225. Atha kho āyasmā anuruddho bhikkhū āmantesi – “alam, āvuso, mā socittha mā paridevittha. Nanu etam, āvuso, bhagavatā paṭikacceva akkhātam – ‘sabbeheva piyehi manāpehi nānābhāvo vinābhāvo aññathābhāvo’. Tam kutettha, āvuso, labbhā. ‘Yam tam jātam bhūtam saṅkhatam palokadhammam, tam vata mā palujjī’ti, netam thānam vijjati. Devatā, āvuso, ujjhāyantī’ti. ‘Kathaṁbhūtā pana, bhante, āyasmā anuruddho devatā manasi karotī’ti [bhante anuruddha devatā manasi karontī (syā. ka.)]?

“Santāvuso ānanda, devatā ākāse pathavīsaññiniyo kese pakiriya kandanti, bāhā paggayha kandanti, chinnapātam papatanti, āvaṭṭanti, vivaṭṭanti – ‘atikhippam bhagavā parinibbuto, atikhippam sugato parinibbuto, atikhippam cakkhum loke antarahito’ti. Santāvuso ānanda, devatā pathaviyā pathavīsaññiniyo kese pakiriya kandanti, bāhā paggayha kandanti, chinnapātam papatanti, āvaṭṭanti, vivaṭṭanti – ‘atikhippam bhagavā parinibbuto, atikhippam sugato parinibbuto, atikhippam cakkhum loke antarahito’ti. Yā pana tā devatā vītarāgā, tā satā sampajānā adhivāsentī – ‘aniccā saṅkhārā, tam kutettha labbhā’ti. Atha kho āyasmā ca anuruddho āyasmā ca ānando tam rattāvasesam dhammiyā kathāya vītināmesum.

226. Atha kho āyasmā anuruddho āyasmantam ānandam āmantesi – “gacchāvuso ānanda, kusināram pavisitvā kosinārakānam mallānam ārocehi – ‘parinibbuto, vāsethā, bhagavā, yassadāni kālam maññathā’”ti. “Evam, bhante”ti kho āyasmā ānando āyasmato anuruddhassa paṭissutvā pubbaṇhasamayam nivāsetvā pattacīvaramādāya attadutiyo kusināram pāvisi. Tena kho pana samayena kosinārakā mallā sandhāgāre sannipatitā honti teneva karaṇīyena. Atha kho āyasmā ānando yena kosinārakānam mallānam sandhāgāram tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā kosinārakānam mallānam ārocesi – ‘parinibbuto, vāsethā, bhagavā, yassadāni kālam maññathā’ti. Idamāyasmato ānandassa vacanam sutvā mallā ca mallaputtā ca mallasuṇisā ca mallapajāpatiyo ca aghāvino dummanā cetodukkhasamappitā appekacce kese pakiriya kandanti, bāhā paggayha kandanti, chinnapātam papatanti, āvaṭṭanti, vivaṭṭanti – “atikhippam bhagavā parinibbuto, atikhippam sugato parinibbuto, atikhippam cakkhum loke antarahito”ti.

Buddhasarīrapūjā

227. Atha kho kosinārakā mallā purise āñāpesum – “tena hi, bhaṇe, kusinārāyam gandhamālañca sabbañca tālāvacaram sannipātethā”ti. Atha kho kosinārakā mallā gandhamālañca sabbañca tālāvacaram pañca ca dussayugasatāni ādāya yena upavattanam mallānam sālavanam, yena bhagavato sarīram tenupasaṅkamīṣu; upasaṅkamitvā bhagavato sarīram naccehi gītehi vāditehi mālehi gandhehi sakkarontā garum karontā mānentā pūjentā celavitānāni karontā mañḍalamāle paṭiyādentā dutiyampi divasam vītināmesum, tatiyampi divasam vītināmesum, catutthampi divasam vītināmesum, pañcamampi divasam vītināmesum, chatthampi divasam vītināmesum.

Atha kho kosinārakānam mallānam etadahosi – “ativikālo kho ajja bhagavato sarīram jhāpetum, sve dāni mayam bhagavato sarīram jhāpessāmā”ti. Atha kho kosinārakā mallā bhagavato sarīram naccehi gītehi vāditehi mālehi gandhehi sakkarontā garum karontā mānentā pūjentā celavitānāni karontā mañḍalamāle paṭiyādentā dutiyampi divasam vītināmesum, tatiyampi divasam vītināmesum, catutthampi divasam vītināmesum, pañcamampi divasam vītināmesum, chatthampi divasam vītināmesum.

Atha kho sattamañ divasam kosinārakānam mallānam etadahosi – “mayam bhagavato sarīram naccehi gītehi vāditehi mālehi gandhehi sakkarontā garum karontā mānentā pūjentā dakkhiṇena dakkhiṇam nagarassa haritvā bāhirena bāhiram dakkhiṇato nagarassa bhagavato sarīram jhāpessāmā”ti.

228. Tena kho pana samayena aṭṭha mallapāmokkhā sīsaṃnhātā ahatāni vatthāni nivatthā “mayam bhagavato sarīram uccāressāmā”ti na sakkonti uccāretum. Atha kho kosinārakā mallā āyasmantam anuruddham etadavocum – “ko nu kho, bhante anuruddha, hetu ko paccayo, yenime aṭṭha mallapāmokkhā sīsaṃnhātā ahatāni vatthāni nivatthā ‘mayam bhagavato sarīram uccāressāmā’ti na sakkonti uccāretu”nti? “Aññathā kho, vāsetṭhā, tumhākam adhippāyo, aññathā devatānam adhippāyo”ti. “Katham pana, bhante, devatānam adhippāyo”ti? “Tumhākam kho, vāsetṭhā, adhippāyo – ‘mayam bhagavato sarīram naccehi gītehi vāditehi mālehi gandhehi sakkarontā garum karontā mānentā pūjentā dakkhiṇena dakkhiṇam nagarassa haritvā bāhirena bāhirena dakkhiṇato nagarassa bhagavato sarīram jhāpessāmā’ti; devatānam kho, vāsetṭhā, adhippāyo – ‘mayam bhagavato sarīram dibbehi naccehi gītehi vāditehi gandhehi sakkarontā garum karontā mānentā pūjentā uttarena uttaram nagarassa haritvā uttarena dvārena nagaram pavesetvā majjhena majjhām nagarassa haritvā puratthimena dvārena nikhamitvā puratthimato nagarassa makuṭabandhanam nāma mallānam cetiyam ettha bhagavato sarīram jhāpessāmā’ti. “Yathā, bhante, devatānam adhippāyo, tathā hotū”ti.

229. Tena kho pana samayena kusinārā yāva sandhisamalasamkaṭīrā janūnumattena odhinā mandāravapupphēhi santhatā [sanṭhitā (syā.)] hoti. Atha kho devatā ca kosinārakā ca mallā bhagavato sarīram dibbehi ca mānusakehi ca naccehi gītehi vāditehi mālehi gandhehi sakkarontā garum karontā mānentā pūjentā uttarena uttaram nagarassa haritvā uttarena dvārena nagaram pavesetvā majjhena majjhām nagarassa haritvā puratthimena dvārena nikhamitvā puratthimato nagarassa makuṭabandhanam nāma mallānam cetiyam ettha ca bhagavato sarīram nikhipiṁsu.

230. Atha kho kosinārakā mallā āyasmantam ānandam etadavocum – “katham mayam, bhante ānanda, tathāgatassa sarīre paṭipajjāmā”ti? “Yathā kho, vāsetṭhā, rañño cakkavattissa sarīre paṭipajjanti, evam tathāgatassa sarīre paṭipajjitatba”nti. “Katham pana, bhante ānanda, rañño cakkavattissa sarīre paṭipajjanti”ti? “Rañño, vāsetṭhā, cakkavattissa sarīram ahatena vatthena vethenti, ahatena vatthena vethetvā vihatena kappāsenā vethenti, vihatena kappāsenā vethetvā ahatena vatthena vethenti. Etena upāyena pañcahi yugasatehi rañño cakkavattissa sarīram vethetvā āyasāya teladoṇiyā pakkhipitvā aññissā āyasāya doniyā paṭikujjītvā sabbagandhānam citakam karitvā rañño cakkavattissa sarīram jhāpentī. Cātumahāpathe rañño cakkavattissa thūpam karontī. Evam kho, vāsetṭhā, rañño cakkavattissa sarīre paṭipajjanti. Yathā kho, vāsetṭhā, rañño cakkavattissa sarīre paṭipajjanti, evam tathāgatassa sarīre paṭipajjitatbam. Cātumahāpathe tathāgatassa thūpo kātabbo. Tattha ye mālam vā gandham vā cuṇṇakam vā āropessanti vā abhvādessanti vā cittam vā pasādessanti, tesam tam bhavissati dīgharattam hitāya sukhāyā”ti. Atha kho kosinārakā mallā purise āñāpesum – “tena hi, bhaṇe, mallānam vihatam kappāsam sannipātethā”ti.

Atha kho kosinārakā mallā bhagavato sarīram ahatena vatthena vethetvā vihatena kappāsenā vethesum, vihatena kappāsenā vethetvā ahatena vatthena vethesum. Etena upāyena pañcahi yugasatehi bhagavato sarīram vethetvā āyasāya teladoṇiyā pakkhipitvā aññissā āyasāya doniyā paṭikujjītvā sabbagandhānam citakam karitvā bhagavato sarīram citakam āropesum.

Mahākassapattheravatthu

231. Tena kho pana samayena āyasmā mahākassapo pāvāya kusināram addhānamaggappaṭippanno hoti mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṁ pañcamattehi bhikkhusatehi. Atha kho āyasmā mahākassapo maggā okkamma aññatarasmiṁ rukkhamūle nisīdi. Tena kho pana samayena aññataro ājīvako kusinārāya mandāravapuppham gahetvā pāvam addhānamaggappaṭippanno hoti. Addasā kho āyasmā mahākassapo tam ājīvakam dūratova āgacchantam, disvā tam ājīvakam etadavoca – “apāvuso, amhākam satthāram jānāsi”ti? “Āmāvuso, jānāmi, ajja sattāhaparinibbuto samaṇo gotamo. Tato me idam mandāravapuppham gahita”nti. Tattha ye te bhikkhū avītarāgā appekacce bāhā paggayha kandanti, chinnapātam papatanti, āvatṭanti, vivaṭṭanti – “atikhippam bhagavā parinibbuto, atikhippam sugato parinibbuto, atikhippam cakkhum loke antarahito”ti. Ye pana te bhikkhū vītarāgā, te satā

sampajānā adhivāsentī – “aniccā saṅkhārā, tam kuteṭṭha labbhā”ti.

232. Tena kho pana samayena subhaddo nāma vuddhapabbajito tassam parisāyam nisinno hoti. Atha kho subhaddo vuddhapabbajito te bhikkhū etadavoca – “alaṁ, āvuso, mā socittha, mā paridevittha, sumuttā mayam tena mahāsamanena. Upaddutā ca homa – ‘idam vo kappati, idam vo na kappatī’ti. Idāni pana mayam yam icchissāma, tam karissāma, yam na icchissāma, na tam karissāmā’ti. Atha kho āyasmā mahākassapo bhikkhū āmantesi – “alaṁ, āvuso, mā socittha, mā paridevittha. Nanu etam, āvuso, bhagavatā paṭikacceva akkhātaṁ – ‘sabbeheva piyehi manāpehi nānābhāvo vinābhāvo aññathābhāvo’. Tam kuteṭṭha, āvuso, labbhā. ‘Yam tam jātam bhūtam saṅkhataṁ palokadhammaṁ, tam tathāgatassāpi sarīram mā palujjī’ti, netam ṭhānam vijjatī’ti.

233. Tena kho pana samayena cattāro mallapāmokkhā sīsamñhātā ahatāni vatthāni nivatthā – “mayam bhagavato citakam ālīmpessāmā”ti na sakkonti ālīmpetum. Atha kho kosinārakā mallā āyasmantaṁ anuruddhaṁ etadavocum – “ko nu kho, bhante anuruddha, hetu ko paccayo, yenime cattāro mallapāmokkhā sīsamñhātā ahatāni vatthāni nivatthā – ‘mayam bhagavato citakam ālīmpessāmā’ti na sakkonti ālīmpetu”nti? “Aññathā kho, vāsethā, devatānam adhippāyo”ti. “Kathām pana, bhante, devatānam adhippāyo”ti? “Devatānam kho, vāsethā, adhippāyo – ‘ayam āyasmā mahākassapo pāvāya kusināraṁ addhānamaggappaṭippanno mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṇi pañcamattehi bhikkhusatehi. Na tāva bhagavato citako pajjalissati, yāvāyasmā mahākassapo bhagavato pāde sirasā na vandissatī”ti. “Yathā, bhante, devatānam adhippāyo, tathā hotū”ti.

234. Atha kho āyasmā mahākassapo yena kusinārā makuṭabandhanaṁ nāma mallānaṁ cetiyam, yena bhagavato citako tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā ekamṣaṁ cīvaraṁ katvā añjaliṁ pañāmetvā tikkhattum citakam padakkhiṇam katvā bhagavato pāde sirasā vandi. Tānipi kho pañcabhikkhusatāni ekamṣam cīvaraṁ katvā añjaliṁ pañāmetvā tikkhattum citakam padakkhiṇam katvā bhagavato pāde sirasā vandiṁsu. Vandite ca panāyasmatā mahākassapena tehi ca pañcahi bhikkhusatehi sayameva bhagavato citako pajjali.

235. Jhāyamānassa kho pana bhagavato sarīrassa yam ahosi chavīti vā cammanti vā maṁsanti vā nhārūti vā lasikāti vā, tassa neva chārikā paññāyittha, na masi; sarīrāneva avasissiṁsu. Seyyathāpi nāma sappissa vā telassa vā jhāyamānassa neva chārikā paññāyati, na masi; evameva bhagavato sarīrassa jhāyamānassa yam ahosi chavīti vā cammanti vā maṁsanti vā nhārūti vā lasikāti vā, tassa neva chārikā paññāyittha, na masi; sarīrāneva avasissiṁsu. Tesañca pañcannam dussayugasatānaṁ dveva dussāni na ḍayhiṁsu yañca sabbaabbhantarimam yañca bāhiraṁ. Daḍḍhe ca kho pana bhagavato sarīre antalikkhā udakadhārā pātubhavitvā bhagavato citakam nibbāpesi. Udkasālatopi [udakam sālatopi (sī. syā. kam.)] abbhunnamitvā bhagavato citakam nibbāpesi. Kosinārakāpi mallā sabbagandhadakena bhagavato citakam nibbāpesum. Atha kho kosinārakā mallā bhagavato sarīrāni sattāhaṁ sandhāgāre sattipañjaram karitvā dhanupākāram parikkhipāpetvā [parikkhipitvā (syā.)] naccehi gītehi vāditehi mālehi gandhehi sakkariṁsu garuṁ kariṁsu mānesum pūjesum.

Sarīradhātu vibhājanam

236. Assosi kho rājā māgadho ajātasattu vedehiputto – “bhagavā kira kusinārāyam parinibbuto”ti. Atha kho rājā māgadho ajātasattu vedehiputto kosinārakānaṁ mallānaṁ dūtam pāhesi – “bhagavāpi khattiyo ahampi khattiyo, ahampi arahāmi bhagavato sarīrānaṁ bhāgam, ahampi bhagavato sarīrānaṁ thūpañca mahañca karissāmī”ti.

Assosum kho vesālikā licchavī – “bhagavā kira kusinārāyam parinibbuto”ti. Atha kho vesālikā licchavī kosinārakānaṁ mallānaṁ dūtam pāhesum – “bhagavāpi khattiyo mayampi khattiyyā, mayampi arahāma bhagavato sarīrānaṁ bhāgam, mayampi bhagavato sarīrānaṁ thūpañca mahañca karissāmā”ti.

Assosum kho kapilavatthuvāsī sakyā – “bhagavā kira kusinārāyam parinibbuto”ti. Atha kho kapilavatthuvāsī sakyā kosinārakānam mallānam dūtam pāhesum – “bhagavā amhākam nātisētho, mayampi arahāma bhagavato sarīrānam bhāgam, mayampi bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca karissāmā”ti.

Assosum kho allakappakā bulayo [[thūlayo \(syā.\)](#)] – “bhagavā kira kusinārāyam parinibbuto”ti. Atha kho allakappakā bulayo kosinārakānam mallānam dūtam pāhesum – “bhagavāpi khattiyo mayampi khattiya, mayampi arahāma bhagavato sarīrānam bhāgam, mayampi bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca karissāmā”ti.

Assosum kho rāmagāmakā koliyā – “bhagavā kira kusinārāyam parinibbuto”ti. Atha kho rāmagāmakā koliyā kosinārakānam mallānam dūtam pāhesum – “bhagavāpi khattiyo mayampi khattiya, mayampi arahāma bhagavato sarīrānam bhāgam, mayampi bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca karissāmā”ti.

Assosi kho vēṭhadīpako brāhmaṇo – “bhagavā kira kusinārāyam parinibbuto”ti. Atha kho vēṭhadīpako brāhmaṇo kosinārakānam mallānam dūtam pāhesi – “bhagavāpi khattiyo aham pismi brāhmaṇo, ahampi arahāmi bhagavato sarīrānam bhāgam, ahampi bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca karissāmī”ti.

Assosum kho pāveyyakā mallā – “bhagavā kira kusinārāyam parinibbuto”ti. Atha kho pāveyyakā mallā kosinārakānam mallānam dūtam pāhesum – “bhagavāpi khattiyo mayampi khattiya, mayampi arahāma bhagavato sarīrānam bhāgam, mayampi bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca karissāmā”ti.

Evaṁ vutte kosinārakā mallā te saṅghe gaṇe etadavocum – “bhagavā amhākam gāmakkhette parinibbuto, na mayam dassāma bhagavato sarīrānam bhāga”nti.

237. Evaṁ vutte doṇo brāhmaṇo te saṅghe gaṇe etadavoca –

“Sunantu bhonto mama ekavācam,
Amhāka [[chandānurakkhaṇattham niggahītalopo](#)]; Buddho ahu khantivādo;
Na hi sādhu yaṁ uttamapuggalassa,
Sarīrabhāge siyā sampahāro.

Sabbeva bhonto sahitā samaggā,
Sammodamānā karomattabhāge;
Vitthārikā hontu disāsu thūpā,
Bahū janā cakkhumato pasannā”ti.

238. “Tena hi, brāhmaṇa, tvaññeva bhagavato sarīrāni atṭhadhā samaṇ savibhattam vibhajāhī”ti.
“Evaṁ, bho”ti kho doṇo brāhmaṇo tesam saṅghānam gaṇānam paṭissutvā bhagavato sarīrāni atṭhadhā samaṇ suvibhattam vibhajitvā te saṅghe gaṇe etadavoca – “imam me bhonto tumbam dadantu ahampi tumbassa thūpañca mahañca karissāmī”ti. Adamṣu kho te doṇassa brāhmaṇassa tumbam.

Assosum kho pippalivaniyā [[pippalivaniyā \(syā.\)](#)] moriyā – “bhagavā kira kusinārāyam parinibbuto”ti. Atha kho pippalivaniyā moriyā kosinārakānam mallānam dūtam pāhesum – “bhagavāpi khattiyo mayampi khattiya, mayampi arahāma bhagavato sarīrānam bhāgam, mayampi bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca karissāmā”ti. “Natthi bhagavato sarīrānam bhāgo, vibhattāni bhagavato sarīrāni. Ito aṅgāram harathā”ti. Te tato aṅgāram hariṁsu [[āhariṁsu \(syā. ka.\)](#)].

Dhātuthūpapūjā

239. Atha kho rājā māgadho ajātasattu vehehiputto rājagahe bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca akāsi. Vesālikāpi licchavī vesāliyam bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca akāmsu. Kapilavatthuvāsīpi sakyā kapilavatthusmīm bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca akāmsu. Allakappakāpi bulayo allakappe bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca akāmsu. Rāmagāmakāpi koliyā rāmagāme bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca akāmsu. Veṭṭhadīpakopi brāhmaṇo veṭṭhadīpe bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca akāsi. Pāveyyakāpi mallā pāvāyam bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca akāmsu. Kosinārakāpi mallā kusinārāyam bhagavato sarīrānam thūpañca mahañca akāmsu. Doṇopi brāhmaṇo tumbassa thūpañca mahañca akāsi. Pippalivaniyāpi moriyā pippalivane aṅgārānam thūpañca mahañca akāmsu. Iti aṭṭha sarīrathūpā navamo tumbathūpo dasamo aṅgārathūpo. Evametam bhūtapubbanti.

240. Aṭṭhadoṇam cakkhumato sarīram, sattadoṇam jambudīpe mahenti.

Ekañca doṇam purisavaruttamassa, rāmagāme nāgarājā maheti.

Ekāhi dāṭhā tidivehi pūjitā, ekā pana gandhārapure mahīyati;
Kāliṅgarañño vijite punekam, ekam pana nāgarājā maheti.

Tasseva tejena ayam vasundharā,
Āyāgaseṭṭhehi mahī alaṅkatā;
Evam imam cakkhumato sarīram,
Susakkataṁ sakkatasakkatehi.

Devindanāgindanarindapūjito,
Manussindasetṭhehi tatheva pūjito;
Tam vandatha [tam tam vandatha (syā.)] pañjalikā labhitvā,
Buddho have kappasatehi dullabhoti.

Cattālīsa samā dantā, kesā lomā ca sabbaso;
Devā hariṁsu ekekam, cakkavālaparamparāti.

Mahāparinibbānasuttaṁ niṭṭhitam tatiyam.

4. Mahāsudassanasuttam

241. Evam me sutam – ekam samayam bhagavā kusinārāyam viharati upavattane mallānam sālavane antarena yamakasālānam parinibbānasamaye. Atha kho āyasmā ānando yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinno kho āyasmā ānando bhagavantam etadavoca – “mā, bhante, bhagavā imasmiṁ khuddakanagarake ujjaṅgalanagarake sākhānagarake parinibbāyi. Santi, bhante, aññāni mahānagarāni. Seyyathidam – campā, rājagaham, sāvatthi, sāketam, kosambī, bārāṇasī; ettha bhagavā parinibbāyat. Ettha bahū khattiyamahāsālā brāhmaṇamahāsālā gahapatimahāsālā tathāgate abhippasannā, te tathāgatassa sarīrapūjam karissanti”ti.

242. “Mā hevam, ānanda, avaca; mā hevam, ānanda, avaca – khuddakanagarakam ujjaṅgalanagarakam sākhānagaraka”nti.

Kusāvatīrājadhānī

“Bhūtapubbam, ānanda, rājā mahāsudassano nāma ahosi khattiyo muddhāvasitto [khattiyo

muddhābhisitto (ka.), cakkavattīdhammiko dhammarājā (mahāparinibbānasutta)] cāturanto vijitāvī janapadatthāvariyappatto. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa ayam kusinārā kusāvatī nāma rājadhānī ahosi. Puratthimena ca pacchimena ca dvādasayojanāni āyāmena, uttarena ca dakkhiṇena ca sattayojanāni vitthārena. Kusāvatī, ānanda, rājadhānī iddhā ceva ahosi phītā ca bahujanā ca ākiṇṇamanussā ca subhikkhā ca. Seyyathāpi, ānanda, devānam ālakamandā nāma rājadhānī iddhā ceva hoti phītā ca [iddhā ceva ahosi phītā ca (syā.)] bahujanā ca ākiṇṇayakkhā ca subhikkhā ca; evameva kho, ānanda, kusāvatī rājadhānī iddhā ceva ahosi phītā ca bahujanā ca ākiṇṇamanussā ca subhikkhā ca. Kusāvatī, ānanda, rājadhānī dasahi saddehi avivittā ahosi divā ceva rattiñca, seyyathidam – hatthisaddena assasaddena rathasaddena bherisaddena mudiṅgasaddena vīñāsaddena gītasaddena sañkhasaddena sammasaddena pāñitālasaddena ‘asnātha pivatha khādathā’ti dasamena saddena.

“Kusāvatī, ānanda, rājadhānī sattahi pākārehi parikkhittā ahosi. Eko pākāro sovanṇamayo, eko rūpiyamayo, eko veļuriyamayo, eko phalikamayo, eko lohitānkamayo [lohitāngamayo (ka.), lohitakamayo (byākarañesu)], eko masāragallamayo, eko sabbaratanamayo. Kusāvatiyā, ānanda, rājadhāniyā catunnam vaṇṇānam dvārāni ahesum. Ekam dvāram sovanṇamayam, ekam rūpiyamayam, ekam veļuriyamayam, ekam phalikamayam. Ekekasmīm dvāre satta satta esikā nikhātā ahesum tiporisaṅgā tiporisanikhātā dvādasaporisā ubbedhena. Ekā esikā sovanṇamayā, ekā rūpiyamayā, ekā veļuriyamayā, ekā phalikamayā, ekā lohitānkamayā, ekā masāragallamayā, ekā sabbaratanamayā. Kusāvatī, ānanda, rājadhānī sattahi tālapantihi parikkhittā ahosi. Ekā tālapanti sovanṇamayā, ekā rūpiyamayā, ekā veļuriyamayā, ekā phalikamayā, ekā lohitānkamayā, ekā masāragallamayā, ekā sabbaratanamayā. Sovaṇṇamayassa tālassa sovaṇṇamayo khandho ahosi, rūpiyamayāni pattāni ca phalāni ca. Rūpiyamayassa tālassa rūpiyamayo khandho ahosi, sovaṇṇamayāni pattāni ca phalāni ca. Veļuriyamayassa tālassa veļuriyamayo khandho ahosi, phalikamayāni pattāni ca phalāni ca. Phalikamayassa tālassa phalikamayo khandho ahosi, veļuriyamayāni pattāni ca phalāni ca. Lohitaṅkamayassa tālassa lohitānkamayo khandho ahosi, masāragallamayāni pattāni ca phalāni ca. Masāragallamayassa tālassa masāragallamayo khandho ahosi, lohitānkamayāni pattāni ca phalāni ca. Sabbaratanamayassa tālassa sabbaratanamayo khandho ahosi, sabbaratanamayāni pattāni ca phalāni ca. Tāsam kho panānanda, tālapantīnam vāteritānam saddo ahosi vaggū ca rājanīyo ca khamanīyo [kamanīyo (sī. syā. pī.)] ca madanīyo ca. Seyyathāpi, ānanda, pañcaṅgikassa tūriyassa suvinītassa suppaṭītālitassa sukusalehi samannāhatassa saddo hoti vaggū ca rājanīyo ca khamanīyo ca madanīyo ca, evameva kho, ānanda, tāsam tālapantīnam vāteritānam saddo ahosi vaggū ca rājanīyo ca khamanīyo ca madanīyo ca. Ye kho panānanda, tena samayena kusāvatiyā rājadhāniyā dhuttā ahesum sonḍā pipāsā, te tāsam tālapantīnam vāteritānam saddena paricāresum.

Cakkaratanam

243. “Rājā, ānanda, mahāsudassano sattahi ratanehi samannāgato ahosi catūhi ca iddhīhi. Katamehi sattahi? Idhānanda, rañño mahāsudassanassa tadauposathe pannarase sīsaṁnhātassa uposathikassa uparipāsādavaragatassa dibbam cakkaratanaṁ pātūrahosi sahassāraṁ sanemikāṁ sanābhikāṁ sabbākārapariपūraṁ. Disvā rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘sutam kho panetam – “yassa rañño khattiyassa muddhāvasittassa tadauposathe pannarase sīsaṁnhātassa uposathikassa uparipāsādavaragatassa dibbam cakkaratanaṁ pātubhavati sahassāraṁ sanemikāṁ sanābhikāṁ sabbākārapariपūraṁ, so hoti rājā cakkavattī”ti. Assam nu kho aham rājā cakkavattī”ti.

244. “Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano uṭṭhāyāsanā ekamṣam uttarāsaṅgam karitvā vāmena hatthena suvaṇṇabhiṅkāraṁ gahetvā dakkhiṇena hatthena cakkaratanaṁ abbhukkiri – ‘pavattatu bhavam cakkaratanaṁ, abhivijinātu bhavam cakkaratana’nti. Atha kho tam, ānanda, cakkaratanaṁ puratthimam disam pavatti [pavattati (syā. ka.)], anvadeva [anudeva (syā.)] rājā mahāsudassano saddhim caturaṅginiyā senāya, yasmiṁ kho panānanda, padese cakkaratanaṁ patiṭṭhāsi, tattha rājā mahāsudassano vāsam upagacchi saddhiṇ caturaṅginiyā senāya. Ye kho panānanda, puratthimāya disāya paṭirājāno, te rājānam mahāsudassanam upasaṅkamitvā evamāhaṁsu – ‘ehi kho mahārāja,

svāgataṁ te mahārāja, sakam te mahārāja, anusāsa mahārājā’ti. Rājā mahāsudassano evamāha – ‘pāṇo na hantabbo, adinnaṁ na ādātabbam, kāmesu micchā na caritabbā, musā na bhanitabbā, majjam na pātabbam, yathābhuttañca bhuñjathā’ti. Ye kho panānanda, puratthimāya disāya paṭirajāno, te rañño mahāsudassanassa anuyantā ahesum. Atha kho tam, ānanda, cakkaratanam puratthimam samuddam ajjhogāhetvā paccuttaritvā dakkhiṇam disam pavatti...pe... dakkhiṇam samuddam ajjhogāhetvā paccuttaritvā pacchimam disam pavatti, anvadeva rājā mahāsudassano saddhiṁ caturaṅginiyā senāya. Yasmiṁ kho panānanda, padese cakkaratanam patiṭṭhāsi, tattha rājā mahāsudassano vāsam upagacchi saddhiṁ caturaṅginiyā senāya. Ye kho panānanda, uttarāya disāya paṭirajāno, te rājānaṁ mahāsudassanam upasankamitvā evamāhamsu – ‘ehi kho mahārāja, svāgataṁ te mahārāja, sakam te mahārāja, anusāsa mahārājā’ti. Rājā mahāsudassano evamāha – ‘pāṇo na hantabbo, adinnaṁ na ādātabbam, kāmesu micchā na caritabbā, musā na bhanitabbā, majjam na pātabbam, yathābhuttañca bhuñjathā’ti. Ye kho panānanda, uttarāya disāya paṭirajāno, te rañño mahāsudassanassa anuyantā ahesum.

245. “Atha kho tam, ānanda, cakkaratanam samuddapariyantam pathavim abhivijinitvā kusāvatim rājadhāniṁ paccāgantvā rañño mahāsudassanassa antepuradvāre atthakaraṇapamukhe akkhāhataṁ maññe aṭṭhāsi rañño mahāsudassanassa antepuram upasobhayamānam. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa evarūpam cakkaratanam pāturahosi.

Hatthiratanam

246. “Puna caparam, ānanda, rañño mahāsudassanassa hatthiratanam pāturahosi sabbaseto sattappatiṭṭho iddhimā vehāsaṅgamo uposatho nāma nāgarājā. Tam disvā rañño mahāsudassanassa cittam pasīdi – ‘bhaddakam vata bho hatthiyānam, sace damathaṁ upeyyā’ti. Atha kho tam, ānanda, hatthiratanam – seyyathāpi nāma gandhahatthājāniyo dīgharattam suparidanto, evameva damathaṁ upagacchi. Bhūtapubbam, ānanda, rājā mahāsudassano tameva hatthiratanam vīmaṇsamāno pubbaṇhasamayam abhiruhitvā samuddapariyantam pathavim anuyāyitvā kusāvatim rājadhāniṁ paccāgantvā pātarāsamakāsi. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa evarūpam hatthiratanam pāturahosi.

Assaratanam

247. “Puna caparam, ānanda, rañño mahāsudassanassa assaratanam pāturahosi sabbaseto kālaśiso muñjakeso iddhimā vehāsaṅgamo valāhako nāma assarājā. Tam disvā rañño mahāsudassanassa cittam pasīdi – ‘bhaddakam vata bho assayānam sace damathaṁ upeyyā’ti. Atha kho tam, ānanda, assaratanam seyyathāpi nāma bhaddo assājāniyo dīgharattam suparidanto, evameva damathaṁ upagacchi. Bhūtapubbam, ānanda, rājā mahāsudassano tameva assaratanam vīmaṇsamāno pubbaṇhasamayam abhiruhitvā samuddapariyantam pathavim anuyāyitvā kusāvatim rājadhāniṁ paccāgantvā pātarāsamakāsi. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa evarūpam assaratanam pāturahosi.

Maṇiratanam

248. “Puna caparam, ānanda, rañño mahāsudassanassa maṇiratanam pāturahosi. So ahosi maṇi veļuriyo subho jātimā aṭṭhamso suparikammakato accho vippasanno anāvilo sabbākārasampanno. Tassa kho panānanda, maṇiratanassa ābhā samantā yojanam phuṭā ahosi. Bhūtapubbam, ānanda, rājā mahāsudassano tameva maṇiratanam vīmaṇsamāno caturaṅginim senam sannayhitvā maṇim dhajaggam āropetvā rattandhakāratimisāya pāyāsi. Ye kho panānanda, samantā gāmā ahesum, te tenobhāsenā kammante payojesum divāti maññamānā. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa evarūpam maṇiratanam pāturahosi.

Itthiratanam

249. “Puna caparam, ānanda, rañño mahāsudassanassa itthiratanam pāturahosi abhirūpā dassanīyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā nātīdīghā nātirassā nātikisā nātīthūlā nātikālikā nāccodatā atikkantā mānusivavaṇṇam [mānussivavaṇṇam (syā.)] appattā dibbavaṇṇam. Tassa kho panānanda, itthiratanassa evarūpo kāyasamphasso hoti, seyyathāpi nāma tūlapicuno vā kappāsapicuno vā. Tassa kho panānanda, itthiratanassa sīte uṇhāni gattāni honti, uṇhe sītāni. Tassa kho panānanda, itthiratanassa kāyato candanagandho vāyati, mukhato uppalaṃgandho. Tam kho panānanda, itthiratanam rañño mahāsudassanassa pubbuṭṭhāyinī ahosi pacchānipātīni kiñkārapaṭīssāvinī manāpacārinī piyavādinī. Tam kho panānanda, itthiratanam rājānam mahāsudassanam manasāpi no aticari [aticarī (ka.), aticarī (sī. syā. pī.)], kuto pana kāyena. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa evarūpam itthiratanam pāturahosi.

Gahapatiratanam

250. “Puna caparam, ānanda, rañño mahāsudassanassa gahapatiratanam pāturahosi. Tassa kammavipākajam dibbacakkhu pāturahosi yena nidhim passati sassāmikampi assāmikampi. So rājānam mahāsudassanam upasaṅkamitvā evamāha – ‘apposukko tvam, deva, hohi, aham te dhanena dhanakaraṇīyam karissāmī’ti. Bhūtapubbam, ānanda, rājā mahāsudassano tameva gahapatiratanam vīmaṇsamāno nāvam abhiruhitvā majjhe gaṅgāya nadiyā sotam ogāhitvā gahapatiratanam etadavoca – ‘attho me, gahapati, hiraññasuvanṇenā’ti. ‘Tena hi, mahārāja, ekam tīraṇam nāvā upetū’ti. ‘Idheva me, gahapati, attho hiraññasuvanṇenā’ti. Atha kho tam, ānanda, gahapatiratanam ubhohi hatthehi udakam omasitvā pūraṇam hiraññasuvanṇassa kumbhim uddharitvā rājānam mahāsudassanam etadavoca – ‘alamettāvatā mahārāja, katamettāvatā mahārāja, pūjitamettāvatā mahārājā’ti? Rājā mahāsudassano evamāha – ‘alamettāvatā gahapati, katamettāvatā gahapati, pūjitamettāvatā gahapati’ti. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa evarūpam gahapatiratanam pāturahosi.

Pariṇāyakaratanam

251. “Puna caparam, ānanda, rañño mahāsudassanassa pariṇāyakaratanam pāturahosi pandito viyatto medhāvī paṭibalo rājānam mahāsudassanam upayāpetabbam upayāpetum, apayāpetabbam apayāpetum, ṭhapetabbam ṭhapetum. So rājānam mahāsudassanam upasaṅkamitvā evamāha – ‘apposukko tvam, deva, hohi, ahamānusāsissāmī’ti. Rañño, ānanda, mahāsudassanassa evarūpam pariṇāyakaratanam pāturahosi.

“Rājā, ānanda, mahāsudassano imehi sattahi ratanehi samannāgato ahosi.

Catuiddhisamannāgato

252. “Rājā, ānanda, mahāsudassano catūhi iddhīhi samannāgato ahosi. Katamāhi catūhi iddhīhi? Idhānanda, rājā mahāsudassano abhirūpo ahosi dassanīyo pāsādiko paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgato ativiya aññehi manussehi. Rājā, ānanda, mahāsudassano imāya paṭhamāya iddhīyā samannāgato ahosi.

“Puna caparam, ānanda, rājā mahāsudassano dīghāyuko ahosi ciraṭṭhitiko ativiya aññehi manussehi. Rājā, ānanda, mahāsudassano imāya dutiyāya iddhīyā samannāgato ahosi.

“Puna caparam, ānanda, rājā mahāsudassano appābādho ahosi appātaṇko samavepākiniyā gahaṇiyā samannāgato nātisītāya nāccuphāya ativiya aññehi manussehi. Rājā, ānanda, mahāsudassano imāya tatiyāya iddhīyā samannāgato ahosi.

“Puna caparam, ānanda, rājā mahāsudassano brāhmaṇagahapatikānam piyo ahosi manāpo. Seyyathāpi, ānanda, pitā puttānam piyo hoti manāpo, evameva kho, ānanda, rājā mahāsudassano

brāhmaṇagahapatikānam piyo ahosi manāpo. Raññopi, ānanda, mahāsudassanassa brāhmaṇagahapatikā piyā ahesum manāpā. Seyyathāpi, ānanda, pitu puttā piyā honti manāpā, evameva kho, ānanda, raññopi mahāsudassanassa brāhmaṇagahapatikā piyā ahesum manāpā.

“Bhūtapubbam, ānanda, rājā mahāsudassano caturaṅginiyā senāya uyyānabhūmim niyyāsi. Atha kho, ānanda, brāhmaṇagahapatikā rājānam mahāsudassanam upasaṅkamitvā evamāhamṣu – ‘ataramāno, deva, yāhi, yathā tam mayam cirataram passeyyāma’ti. Rājāpi, ānanda, mahāsudassano sārathiṁ āmantesi – ‘ataramāno, sārathi, rathaṁ pesehi, yathā aham brāhmaṇagahapatike cirataram passeyya’nti. Rājā, ānanda, mahāsudassano imāya catutthiyā [catutthāya (syā.)] iddhiyā samannāgato ahosi. Rājā, ānanda, mahāsudassano imāhi catūhi iddhīhi samannāgato ahosi.

Dhammapāsādapokkharaṇī

253. “Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘yaṁnūnāhaṁ imāsu tālantarikāsu dhanusate dhanusate pokkharaṇīyo māpeyya’nti.

“Māpesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano tāsu tālantarikāsu dhanusate dhanusate pokkharaṇīyo. Tā kho panānanda, pokkharaṇīyo catunnam vaṇṇānam iṭṭhakāhi citā ahesum – ekā iṭṭhakā sovaṇṇamayā, ekā rūpiyamayā, ekā veluriyamayā, ekā phalikamayā.

“Tāsu kho panānanda, pokkharaṇīsu cattāri cattāri sopānāni ahesum catunnam vaṇṇānam, ekām sopānām sovaṇṇamayam ekām rūpiyamayam ekām veluriyamayam ekām phalikamayam. Sovaṇṇamayassa sopānassa sovaṇṇamayā thambhā ahesum, rūpiyamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Rūpiyamayassa sopānassa rūpiyamayā thambhā ahesum, sovaṇṇamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Veluriyamayassa sopānassa veluriyamayā thambhā ahesum, phalikamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Phalikamayassa sopānassa phalikamayā thambhā ahesum, veluriyamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Tā kho panānanda, pokkharaṇīyo dvīhi vedikāhi parikkhittā ahesum ekā vedikā sovaṇṇamayā, ekā rūpiyamayā. Sovaṇṇamayāya vedikāya sovaṇṇamayā thambhā ahesum, rūpiyamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Rūpiyamayāya vedikāya rūpiyamayā thambhā ahesum, sovaṇṇamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘yaṁnūnāhaṁ imāsu pokkharaṇīsu evarūpam mālam ropāpeyyam uppalam padumam kumudam puṇḍarikam sabotukam sabbajanassa anāvaṭa’nti. Ropāpesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano tāsu pokkharaṇīsu evarūpam mālam uppalam padumam kumudam puṇḍarikam sabotukam sabbajanassa anāvaṭam.

254. “Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘yaṁnūnāhaṁ imāsam pokkharaṇīnam tīre nhāpake purise ṭhapeyyam, ye āgatāgataṁ janam nhāpessantī’ti. Thapesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano tāsam pokkharaṇīnam tīre nhāpake purise, ye āgatāgataṁ janam nhāpesum.

“Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘yaṁnūnāhaṁ imāsam pokkharaṇīnam tīre evarūpam dānam paṭṭhapeyyam – annam annatṭhikassa [annatthitassa (sī. syā. kam. pī.), evam sabbattha pakabhirūpeneva dissati], pānam pānaṭṭhikassa, vattham vatthaṭṭhikassa, yānam yānaṭṭhikassa, sayanam sayanaṭṭhikassa, itthim itthiṭṭhikassa, hiraññam hiraññaṭṭhikassa, suvaṇṇam suvaṇṇaṭṭhikassā’ti. Paṭṭhapesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano tāsam pokkharaṇīnam tīre evarūpam dānam – annam annaṭṭhikassa, pānam pānaṭṭhikassa, vattham vatthaṭṭhikassa, yānam yānaṭṭhikassa, sayanam sayanaṭṭhikassa, itthim itthiṭṭhikassa, hiraññam hiraññaṭṭhikassa, suvaṇṇam suvaṇṇaṭṭhikassa.

255. “Atha kho, ānanda, brāhmaṇagahapatikā pahūtam sāpateyyam ādāya rājānam mahāsudassanam upasaṅkamitvā evamāhamṣu – ‘idam, deva, pahūtam sāpateyyam devaññeva uddissa ābhatham, tam devo paṭiggaṇhatū’ti. ‘Alam bho, mama pidam pahūtam sāpateyyam dhammadikena balinā abhisāṅkhatam, tañca vo hotu, ito ca bhiyyo harathā’ti. Te raññā paṭikkhittā ekamantam apakkamma evam samacintesum – ‘na kho etam amhākam patirūpam, yam mayam imāni sāpateyyāni punadeva

sakāni gharāni paṭihareyyāma. Yaṁnūna mayam rañño mahāsudassanassa nivesanam māpeyyāmā'ti. Te rājānam mahāsudassanam upasaṅkamitvā evamāhaṁsu – ‘nivesanam te deva, māpessāmā'ti. Adhivāsesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano tuṇhībhāvena.

256. “Atha kho, ānanda, sakko devānamindo rañño mahāsudassanassa cetasā cetoparivitakkamaññāya vissakammam [visukammam (ka.)] devaputtam āmantesi – ‘ehi tvam, samma vissakamma, rañño mahāsudassanassa nivesanam māpehi dhammañ nāma pāsāda’nti. ‘Evam bhaddantavā'ti kho, ānanda, vissakammo devaputto sakkassa devānamindassa paṭissutvā seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitam vā bāham pasāreyya pasāritam vā bāham samiñjeyya, evameva devesu tāvatimsesu antarahito rañño mahāsudassanassa purato pāturaṁ hosi. Atha kho, ānanda, vissakammo devaputto rājānam mahāsudassanam etadavoca – ‘nivesanam te deva, māpessāmi dhammañ nāma pāsāda’nti. Adhivāsesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano tuṇhībhāvena.

“Māpesi kho, ānanda, vissakammo devaputto rañño mahāsudassanassa nivesanam dhammañ nāma pāsādam. Dhammo, ānanda, pāsādo purathimena pacchimena ca yojanam āyāmena ahosi. Uttarena dakkhiñena ca aḍḍhayojanam vitthārena. Dhammassa, ānanda, pāsādassa tiporisam uccatarena vatthu citam ahosi catunnam vaṇṇānam iṭṭhakāhi – ekā iṭṭhakā sovaṇṇamayā, ekā rūpiyamayā, ekā veļuriyamayā, ekā phalikamayā.

“Dhammassa, ānanda, pāsādassa caturāsīti thambhasahassāni ahesum catunnam vaṇṇānam – eko thambho sovaṇṇamayo, eko rūpiyamayo, eko veļuriyamayo, eko phalikamayo. Dhammo, ānanda, pāsādo catunnam vaṇṇānam phalakehi santhato ahosi – ekam phalakam sovaṇṇamayam, ekam rūpiyamayam, ekam veļuriyamayam, ekam phalikamayam.

“Dhammassa, ānanda, pāsādassa catuvīsatī sopānāni ahesum catunnam vaṇṇānam – ekam sopānam sovaṇṇamayam, ekam rūpiyamayam, ekam veļuriyamayam, ekam phalikamayam. Sovaṇṇamayassa sopānassa sovaṇṇamayā thambhā ahesum rūpiyamayā sūciyo ca unhiſañca. Rūpiyamayassa sopānassa rūpiyamayā thambhā ahesum sovaṇṇamayā sūciyo ca unhiſañca. Veļuriyamayassa sopānassa veļuriyamayā thambhā ahesum phalikamayā sūciyo ca unhiſañca. Phalikamayassa sopānassa phalikamayā thambhā ahesum veļuriyamayā sūciyo ca unhiſañca.

“Dhamme, ānanda, pāsāde caturāsīti kūṭagārasahassāni ahesum catunnam vaṇṇānam – ekam kūṭagāram sovaṇṇamayam, ekam rūpiyamayam, ekam veļuriyamayam, ekam phalikamayam. Sovaṇṇamaye kūṭagāre rūpiyamayo pallañko paññatto ahosi, rūpiyamaye kūṭagāre sovaṇṇamayo pallañko paññatto ahosi, veļuriyamaye kūṭagāre dantamayo pallañko paññatto ahosi, phalikamaye kūṭagāre sāramayo pallainko paññatto ahosi. Sovaṇṇamayassa kūṭagārassa dvāre rūpiyamayo tālo ṛhito ahosi, tassa rūpiyamayo khandho sovaṇṇamayāni pattāni ca phalāni ca. Rūpiyamayassa kūṭagārassa dvāre sovaṇṇamayo tālo ṛhito ahosi, tassa sovaṇṇamayo khandho, rūpiyamayāni pattāni ca phalāni ca. Veļuriyamayassa kūṭagārassa dvāre phalikamayo tālo ṛhito ahosi, tassa phalikamayo khandho, veļuriyamayāni pattāni ca phalāni ca. Phalikamayassa kūṭagārassa dvāre veļuriyamayo tālo ṛhito ahosi, tassa veļuriyamayo khandho, phalikamayāni pattāni ca phalāni ca.

257. “Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘yaṁnūnāhaṁ mahāviyūhassa kūṭagārassa dvāre sabbasovaṇṇamayam tālavanam māpeyyam, yattha divāvihāram nisīdissāmī’ti. Māpesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano mahāviyūhassa kūṭagārassa dvāre sabbasovaṇṇamayam tālavanam, yattha divāvihāram nisīdi. Dhammo, ānanda, pāsādo dvīhi vedikāhi parikkhitto ahosi, ekā vedikā sovaṇṇamayā, ekā rūpiyamayā. Sovaṇṇamayāya vedikāya sovaṇṇamayā thambhā ahesum, rūpiyamayā sūciyo ca unhiſañca. Rūpiyamayāya vedikāya rūpiyamayā thambhā ahesum, sovaṇṇamayā sūciyo ca unhiſañca.

258. “Dhammo, ānanda, pāsādo dvīhi kiñkiṇikajālehi [kiñkaṇikajālehi (syā. ka.)] parikkhitto ahosi

— ekam jalam sovaṇṇamayam ekam rūpiyamayam. Sovaṇṇamayassa jālassa rūpiyamayā kiñkiṇikā ahesum, rūpiyamayassa jālassa sovaṇṇamayā kiñkiṇikā ahesum. Tesam kho panānanda, kiñkiṇikajālānam vāteritānam saddo ahosi vaggū ca rajaṇīyo ca khamanīyo ca madanīyo ca. Seyyathāpi, ānanda, pañcaṅgikassa tūriyassa suvinītassa suppaṭīṭilatassa sukusalehi [kusalehi (sī. syā. kam. pī.)] samannāhatassa saddo hoti, vaggū ca rajaṇīyo ca khamanīyo ca madanīyo ca, evameva kho, ānanda, tesam kiñkiṇikajālānam vāteritānam saddo ahosi vaggū ca rajaṇīyo ca khamanīyo ca madanīyo ca. Ye kho panānanda, tena samayena kusāvatiyā rājadhāniyā dhuttā ahesum sonḍā pipāsā, te tesam kiñkiṇikajālānam vāteritānam saddena paricāresum. Niṭṭhito kho panānanda, dhammo pāsādo duddikkho ahosi musati cakkhūni. Seyyathāpi, ānanda, vassānam pacchime māse saradasamaye viddhe vigatavalāhake deve ādicco nabham abbhussakkamāno [abbhuggamamāno (sī. pī. ka.)] duddikkho [dudikkho (pī.)] hoti musati cakkhūni; evameva kho, ānanda, dhammo pāsādo duddikkho ahosi musati cakkhūni.

259. “Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘yaṁnūnāham dhammassa pāsādassa purato dhammam nāma pokkharaṇīm māpeyya’nti. Māpesi kho, ānanda, rājā mahāsudassano dhammassa pāsādassa purato dhammam nāma pokkharaṇī. Dhammā, ānanda, pokkharaṇī puratthimena pacchimena ca yojanām āyāmena ahosi, uttarena dakkhiṇena ca adḍhayojanām vitthārena. Dhammā, ānanda, pokkharaṇī catunnam vanṇānam iṭṭhakāhi citā ahosi – ekā iṭṭhakā sovaṇṇamayā, ekā rūpiyamayā, ekā veṭuriyamayā, ekā phalikamayā.

“Dhammāya, ānanda, pokkharaṇīyā catuvīsati sopānāni ahesum catunnam vanṇānam – ekam sopānam sovaṇṇamayam, ekam rūpiyamayam, ekam veṭuriyamayam, ekam phalikamayam. Sovaṇṇamayassa sopānassa sovaṇṇamayā thambhā ahesum rūpiyamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Rūpiyamayassa sopānassa rūpiyamayā thambhā ahesum sovaṇṇamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Veṭuriyamayassa sopānassa veṭuriyamayā thambhā ahesum phalikamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Phalikamayassa sopānassa phalikamayā thambhā ahesum veṭuriyamayā sūciyo ca uṇhīsañca.

“Dhammā, ānanda, pokkharaṇī dvīhi vedikāhi parikkhittā ahosi – ekā vedikā sovaṇṇamayā, ekā rūpiyamayā. Sovaṇṇamayāya vedikāya sovaṇṇamayā thambhā ahesum rūpiyamayā sūciyo ca uṇhīsañca. Rūpiyamayāya vedikāya rūpiyamayā thambhā ahesum sovaṇṇamayā sūciyo ca uṇhīsañca.

“Dhammā, ānanda, pokkharaṇī sattahi tālapantīhi parikkhittā ahosi – ekā tālapanti sovaṇṇamayā, ekā rūpiyamayā, ekā veṭuriyamayā, ekā phalikamayā, ekā lohitāṅkamayā, ekā masāragallamayā, ekā sabbaratanamayā. Sovaṇṇamayassa tālassa sovaṇṇamayo khandho ahosi rūpiyamayāni pattāni ca phalāni ca. Rūpiyamayassa tālassa rūpiyamayo khandho ahosi sovaṇṇamayāni pattāni ca phalāni ca. Veṭuriyamayassa tālassa veṭuriyamayo khandho ahosi phalikamayāni pattāni ca phalāni ca. Phalikamayassa tālassa phalikamayo khandho ahosi veṭuriyamayāni pattāni ca phalāni ca. Lohitāṅkamayassa tālassa lohitāṅkamayo khandho ahosi masāragallamayāni pattāni ca phalāni ca. Masāragallamayassa tālassa masāragallamayo khandho ahosi lohitāṅkamayāni pattāni ca phalāni ca. Sabbaratanamayassa tālassa sabbaratanamayo khandho ahosi, sabbaratanamayāni pattāni ca phalāni ca. Tāsam kho panānanda, tālapantīnam vāteritānam saddo ahosi, vaggū ca rajaṇīyo ca khamanīyo ca madanīyo ca. Seyyathāpi, ānanda, pañcaṅgikassa tūriyassa suvinītassa suppaṭīṭilatassa sukusalehi samannāhatassa saddo hoti vaggū ca rajaṇīyo ca khamanīyo ca madanīyo ca, evameva kho, ānanda, tāsam tālapantīnam vāteritānam saddo ahosi vaggū ca rajaṇīyo ca khamanīyo ca madanīyo ca. Ye kho panānanda, tena samayena kusāvatiyā rājadhāniyā dhuttā ahesum sonḍā pipāsā, te tāsam tālapantīnam vāteritānam saddena paricāresum.

“Niṭṭhite kho panānanda, dhamme pāsāde niṭṭhitāya dhammāya ca pokkharaṇīyā rājā mahāsudassano ‘ye [ye ko panānanda (syā. ka.)] tena samayena samaṇesu vā samaṇasammata brāhmaṇesu vā brāhmaṇasammata’, te sabbakāmehi santappetvā dhammam pāsādaṃ abhiruhi.

Paṭhamabhāṇavāro.

Jhānasampatti

260. “Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘kissa nu kho me idam kammassa phalam kissa kammassa vipāko, yenāham etarahi evam̄mahiddhiko evam̄mahānubhāvo’ti? Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘tiṇṇam̄ kho me idam kammānam̄ phalam tiṇṇam̄ kammānam̄ vipāko, yenāham etarahi evam̄mahiddhiko evam̄mahānubhāvo, seyyathidam̄ dānassa damassa samyamassā’ti.

“Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano yena mahāviyūham kūṭagāram tenupasānikami; upasankamitvā mahāviyūhassa kūṭagārassa dvāre tīto udānam udānesi – ‘tiṭṭha, kāmavitakka, tiṭṭha, byāpādavitakka, tiṭṭha, vihiṁsāvitakka. Ettāvatā kāmavitakka, ettāvatā byāpādavitakka, ettāvatā vihiṁsāvitakkā’ti.

261. “Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano mahāviyūham kūṭagāram pavisitvā sovaṇṇamaye pallaṅke nisinno vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkam̄ savicāram̄ vivekajam̄ pītisukham̄ paṭhamam̄ jhānam̄ upasampajja vihāsi. Vitakkavicārānam vūpasamā ajjhattam̄ sampasādanam̄ cetaso ekodibhāvam̄ avitakkam̄ avicāram̄ samādhijam̄ pītisukham̄ dutiyam̄ jhānam̄ upasampajja vihāsi. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca vihāsi, sato ca sampajāno sukhañca kāyena paṭisamvēdesi, yam tam ariyā ācikkhanti – ‘upekkhako satimā sukhavihārī’ti tatiyam̄ jhānam̄ upasampajja vihāsi. Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānam̄ atthaṅgamā adukkhamasukham̄ upekkhāsatipārisuddhiṁ catuttham̄ jhānam̄ upasampajja vihāsi.

262. “Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano mahāviyūhā kūṭagārā nikkhāmitvā sovaṇṇamayam kūṭagāram pavisitvā rūpiyamaye pallaṅke nisinno mettāsaḥagatena cetasā ekaṁ disam̄ pharitvā vihāsi. Tathā dutiyam̄ tathā tatiyam̄ tathā catuttham̄. Iti uddhamadho tiriyaṁ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantam̄ lokam̄ mettāsaḥagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharitvā vihāsi. Karuṇāsaḥagatena cetasā...pe... muditāsaḥagatena cetasā...pe... upekkhāsaḥagatena cetasā ekaṁ disam̄ pharitvā vihāsi tathā dutiyam̄ tathā tatiyam̄ tathā catuttham̄. Iti uddhamadho tiriyaṁ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantam̄ lokam̄ upekkhāsaḥagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharitvā vihāsi.

Caturāsīti nagarasahassādi

263. “Rañño, ānanda, mahāsudassanassa caturāsīti nagarasahassāni ahesum kusāvatīrajadhānippamukhāni; caturāsīti pāsādasahassāni ahesum dhammapāsādappamukhāni; caturāsīti kūṭagārasahassāni ahesum mahāviyūhakūṭagārappamukhāni; caturāsīti pallaṅkasahassāni ahesum sovaṇṇamayāni rūpiyamayāni dantamayāni sāramayāni gonakaṭhatāni paṭikatthatāni paṭalikatthatāni kadalimigapavarapaccattharaṇāni sauttaracchadāni ubhatolohitakūpadhānāni; caturāsīti nāgasahassāni ahesum sovaṇṇālānkārāni sovaṇṇādhajāni hemajālapaṭicchannāni uposathanāgarājappamukhāni; caturāsīti assasahassāni ahesum sovaṇṇālānkārāni sovaṇṇādhajāni hemajālapaṭicchannāni valāhakaassarājappamukhāni; caturāsīti rathasahassāni ahesum sīhacammaṇaparivārāni byagghacammaṇaparivārāni dīpicammaṇaparivārāni paṇḍukambalaparivārāni sovaṇṇālānkārāni sovaṇṇādhajāni hemajālapaṭicchannāni vejayantarathappamukhāni; caturāsīti maṇisahassāni ahesum maṇiratanappamukhāni; caturāsīti itthisahassāni ahesum subhaddādevippamukhāni; caturāsīti gahapatishahassāni ahesum gahapatiratanappamukhāni; caturāsīti khattiyasahassāni ahesum anuyantāni pariṇāyakaratanappamukhāni; caturāsīti dhenusahassāni ahesum duhasandanāni [dukūlasandanāni(pī.)] dukūlasandanāni [dukūlasandanāni (pī.) dukūlasandanāni (sam. ni. 3.96)] kamṣūpadhāraṇāni; caturāsīti vatthakoṭisahassāni ahesum khomasukhumānam kappāsikasukhumānam koseyyasukhumānam kambalasukhumānam; (rañño, ānanda, mahāsudassanassa) [( ) sī. ipothakesu natthi] caturāsīti

thālipākasahassāni ahesum sāyam pātam bhattābhihāro abhihariyittha.

264. “Tena kho panānanda, samayena rañño mahāsudassanassa caturāsīti nāgasahassāni sāyam pātam upaṭṭhānam āgacchanti. Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa etadahosi – ‘imāni kho me caturāsīti nāgasahassāni sāyam pātam upaṭṭhānam āgacchanti, yaṁnūna vassasatassa vassasatassa accayena dvecattālīsam dvecattālīsam nāgasahassāni sakim sakim upaṭṭhānam āgaccheyyu’nti. Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano pariṇāyakaratanaṁ āmantesi – ‘imāni kho me, samma pariṇāyakaratana, caturāsīti nāgasahassāni sāyam pātam upaṭṭhānam āgacchanti, tena hi, samma pariṇāyakaratana, vassasatassa vassasatassa accayena dvecattālīsam dvecattālīsam nāgasahassāni sakim sakim upaṭṭhānam āgacchantū’ti. ‘Evam, devā’ti kho, ānanda, pariṇāyakaratanaṁ rañño mahāsudassanassa paccassosi. Atha kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa aparena samayena vassasatassa vassasatassa accayena dvecattālīsam dvecattālīsam nāgasahassāni sakim sakim upaṭṭhānam āgamam̄su.

Subhaddādeviupasaṅkamanam

265. “Atha kho, ānanda, subhaddāya deviyā bahunnam vassānam bahunnam vassasatānam bahunnam vassasahassānam accayena etadahosi – ‘ciram diṭṭho kho me rājā mahāsudassano. Yaṁnūnāhaṁ rājānam mahāsudassanam dassanāya upasaṅkameyya’nti. Atha kho, ānanda, subhaddā devī itthāgāram āmantesi – ‘etha tumhe sīsāni nhāyatha pītāni vatthāni pārupatha. Ciram diṭṭho no rājā mahāsudassano, rājānam mahāsudassanam dassanāya upasaṅkamissāmā’ti. ‘Evam, ayye’ti kho, ānanda, itthāgāram subhaddāya deviyā paṭissutvā sīsāni nhāyitvā pītāni vatthāni pārupitvā yena subhaddā devī tenupasaṅkami. Atha kho, ānanda, subhaddā devī pariṇāyakaratanaṁ āmantesi – ‘kappehi, samma pariṇāyakaratana, caturaṅginīm senam, ciram diṭṭho no rājā mahāsudassano, rājānam mahāsudassanam dassanāya upasaṅkamissāmā’ti. ‘Evam, devī’ti kho, ānanda, pariṇāyakaratanaṁ subhaddāya deviyā paṭissutvā caturaṅginīm senam kappāpetvā subhaddāya deviyā paṭivedesi – ‘kappitā kho, devi, caturaṅginī senā, yasadāni kālam maññasī’ti. Atha kho, ānanda, subhaddā devī caturaṅginīyā senāya saddhim itthāgārena yena dhammo pāsādo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā dharmam pāsādam abhiruhitvā yena mahāviyūham kūṭāgāram tenupasaṅkami. Upasaṅkamitvā mahāviyūhassa kūṭāgārassa dvārabāham ālambitvā aṭṭhāsi. Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano saddam sutvā – ‘kim nu kho mahato viya janakāyassa saddo’ti mahāviyūhā kūṭāgārā nikkhamento addasa subhaddam devim dvārabāham ālambitvā ṭhitam, disvāna subhaddam devim etadavoca – ‘ettheva, devi, tiṭṭha mā pāvisī’ti. Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano aññatarām purisam āmantesi – ‘ehi tvam, ambo purisa, mahāviyūhā kūṭāgārā sovaṇṇamayaṁ pallārikam nīharitvā sabbasovaṇṇamaye tālavane paññapehī’ti. ‘Evam, devā’ti kho, ānanda, so puriso rañño mahāsudassanassa paṭissutvā mahāviyūhā kūṭāgārā sovaṇṇamayaṁ pallārikam nīharitvā sabbasovaṇṇamaye tālavane paññapesi. Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano dakkhiṇena passena sīhaseyyam kappesi pāde pādam accādhāya sato sampajāno.

266. “Atha kho, ānanda, subhaddāya deviyā etadahosi – ‘vippasannāni kho rañño mahāsudassanassa indriyāni, parisuddho chavivāṇo pariyodāto, mā heva kho rājā mahāsudassano kālamakāsi’ti rājānam mahāsudassanam etadavoca –

‘Imāni te, deva, caturāsīti nagarasahassāni kusāvatīrājadhānipampukhāni. Ettha, deva, chandam janehi jīvite apekkham karohi. Imāni te, deva, caturāsīti pāsādasahassāni dhammapāsādappamukhāni. Ettha, deva, chandam janehi jīvite apekkham karohi. Imāni te, deva, caturāsīti kūṭāgarasahassāni mahāviyūhakūṭāgrappamukhāni. Ettha, deva, chandam janehi jīvite apekkham karohi. Imāni te, deva, caturāsīti pallānkasahassāni sovaṇṇamayāni rūpiyamayāni dantamayāni sāramayāni gonakatthatāni paṭikatthatāni paṭalikatthatāni kadalimigapavarapaccatthāraṇāni sauttaracchadāni ubhatolohitakūpadhānāni. Ettha, deva, chandam janehi, jīvite apekkham karohi. Imāni te, deva, caturāsīti nāgasahassāni sovaṇṇālaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni uposathanāgarājappamukhāni. Ettha, deva, chandam janehi jīvite apekkham karohi. Imāni te, deva, caturāsīti assasahassāni

sovaṇṇalaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni valāhakaassarājappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ janehi jīvite apekkhaṁ karohi. Imāni te, deva caturāsīti rathasahassāni sīhacammaparivārāni byagghacammaparivārāni dīpicammaparivārāni pañḍukambalaparivārāni sovaṇṇalaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni vejayantarathappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ janehi jīvite apekkhaṁ karohi. Imāni te, deva, caturāsīti maṇisahassāni maṇiratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ janehi jīvite apekkhaṁ karohi. Imāni te, deva, caturāsīti itthisahassāni ithiratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ janehi jīvite apekkhaṁ karohi. Imāni te, deva, caturāsīti gahapatisahassāni gahapatiratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ janehi jīvite apekkhaṁ karohi. Imāni te, deva, caturāsīti khattiyyasahassāni anuyantāni pariṇāyakaratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ janehi jīvite apekkhaṁ karohi. Imāni te, deva, caturāsīti dhenusahassāni duhasandanāni kamṣūpadhāraṇāni. Ettha, deva, chandaṁ janehi jīvite apekkhaṁ karohi. Imāni te, deva, caturāsīti vatthakoṭisahassāni khomasukhumānam kappāsikasukhumānam koseyyasukhumānam kambalasukhumānam. Ettha, deva, chandaṁ janehi, jīvite apekkhaṁ karohi. Imāni te, deva, caturāsīti thālipākasahassāni sāyam pātam bhattābhihāro abhihariyati. Ettha, deva, chandaṁ janehi jīvite apekkhaṁ karohī’ti.

267. “Evam vutte, ānanda, rājā mahāsudassano subhaddam devim etadavoca –

‘Dīgharattam kho mam tvam, devi, iṭṭhehi kantehi piyehi manāpehi samudācariththa; atha ca pana mam tvam pacchime kāle aniṭṭhehi akantehi appiyehi amanāpehi samudācarasī’ti. ‘Kathaṁ carahi tam, deva, samudācarāmī’ti? ‘Evam kho mam tvam, devi, samudācara – “sabbeheva, deva, piyehi manāpehi nānābhāvo vinābhāvo aññathābhāvo, mā kho tvam, deva, sāpekkho kālamakāsi, dukkhā sāpekkhassa kālaṅkiryā, garahitā ca sāpekkhassa kālaṅkiryā. Imāni te, deva, caturāsīti nagarasahassāni kusāvatīrājadhānippamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti pāsādasahassāni dhammapāsādappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti kūṭāgārasahassāni mahāviyūhakūṭāgrappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti pallaṅkasahassāni sovaṇṇamayāni rūpiyamayāni dantamayāni sāramayāni gonakatthatāni paṭikatthatāni paṭalikatthatāni kadalimigapavarapaccattharaṇāni sauttaracchadāni ubhatolohitakūpadhānāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti nāgasahassāni sovaṇṇalaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni uposathanāgarājappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti rathasahassāni sīhacammaparivārāni byagghacammaparivārāni dīpicammaparivārāni pañḍukambalaparivārāni sovaṇṇalaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni vejayantarathappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti maṇisahassāni maṇiratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti itthisahassāni subhaddādevippamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti gahapatisahassāni gahapatiratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti khattiyyasahassāni anuyantāni pariṇāyakaratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti dhenusahassāni duhasandanāni kamṣūpadhāraṇāni. Ettha deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti vatthakoṭisahassāni khomasukhumānam kappāsikasukhumānam koseyyasukhumānam kambalasukhumānam. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi. Imāni te deva caturāsīti thālipākasahassāni sāyam pātam bhattābhihāro abhihariyati. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkhaṁ mākāsi’’ti.

268. “Evam vutte, ānanda, subhaddā devī parodi assūni pavattesi. Atha kho, ānanda, subhaddā devī assūni puñchitvā [pamajjītvā (sī. syā. pī.), puñjītvā (ka.)] rājānam mahāsudassanām etadavoca –

‘Sabbeheva, deva, piyehi manāpehi nānābhāvo vinābhāvo aññathābhāvo, mā kho tvam, deva,

sāpekkho kālamakāsi, dukkhā sāpekkhassa kālaṅkiriyā, garahitā ca sāpekkhassa kālaṅkiriyā. Imāni te, deva, caturāsīti nagarasahassāni kusāvatīrājadhānipampukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti pāsādasahassāni dhammapāsādappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti kūṭagārasahassāni mahāviyūhakūṭagārapampukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti pallāṅkasahassāni sovaṇṇamayāni rūpiyamayāni dantamayāni sāramayāni gonakatthatāni paṭikatthatāni paṭalikatthatāni kadalimigapavarapaccattharaṇāni sauttaracchadāni ubhatolohitakūpadhānāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti nāgasahassāni sovaṇṇālaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni uposathanāgarājappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti assasahassāni sovaṇṇālaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni valāhakaassarājappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha, jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti rathasahassāni sīhacammaparivārāni byagghacammaparivārāni dīpicammaparivārāni pañḍukambalaparivārāni sovaṇṇālaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni vejayantarathappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti maṇisahassāni maṇiratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti itthisahassāni itthiratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha, jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti gahapatisahassāni gahapatiratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti khattiyasahassāni anuyantāni pariṇāyakaratanappamukhāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti dhenusahassāni duhasandanāni kamṣūpadhāraṇāni. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti vatthakotisahassāni khomasukhumānaṁ kappāsikasukhumānaṁ koseyyasukhumānaṁ kambalasukhumānaṁ. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi. Imāni te, deva, caturāsīti thālipākasahassāni sāyam pātam bhattābhīhāro abhihariyati. Ettha, deva, chandaṁ pajaha jīvite apekkham̄ mākāsi’ti.

Brahmalokūpagamam

269. “Atha kho, ānanda, rājā mahāsudassano nacirasseva kālamakāsi. Seyyathāpi, ānanda, gahapatissa vā gahapatiputtassa vā manuññaṁ bhojanam bhuttāvissa bhattasammado hoti, evameva kho, ānanda, rañño mahāsudassanassa māraṇantikā vedanā ahosi. Kālaṅkato ca, ānanda, rājā mahāsudassano sugatīn brahmalokam upapajji. Rājā, ānanda, mahāsudassano caturāsīti vassasahassāni kumārakīlam [kīlitaṁ (ka.), kīlikām (sī. pī.)] kīli. Caturāsīti vassasahassāni oparajjam kāresi. Caturāsīti vassasahassāni rajjam kāresi. Caturāsīti vassasahassāni gihibhūto [gihibhūto (sī. pī.)] dhamme pāsāde brahmacariyam cari [brahmacariyamacari (ka.)]. So cattāro brahmavīhāre bhāvetvā kāyassa bhedā param marañā brahmalokūpago ahosi.

270. “Siyā kho panānanda, evamassa – ‘añño nūna tena samayena rājā mahāsudassano ahosi’ti, na kho panetam, ānanda, evam daṭṭhabbam. Ahaṁ tena samayena rājā mahāsudassano ahosiṁ. Mama tāni caturāsīti nagarasahassāni kusāvatīrājadhānipampukhāni, mama tāni caturāsīti pāsādasahassāni dhammapāsādappamukhāni, mama tāni caturāsīti kūṭagārasahassāni mahāviyūhakūṭagārapampukhāni, mama tāni caturāsīti pallāṅkasahassāni sovaṇṇamayāni rūpiyamayāni dantamayāni sāramayāni gonakatthatāni paṭikatthatāni paṭalikatthatāni kadalimigapavarapaccattharaṇāni sauttaracchadāni ubhatolohitakūpadhānāni, mama tāni caturāsīti nāgasahassāni sovaṇṇālaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni uposathanāgarājappamukhāni, mama tāni caturāsīti assasahassāni sovaṇṇālaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni valāhakaassarājappamukhāni, mama tāni caturāsīti rathasahassāni sīhacammaparivārāni byagghacammaparivārāni dīpicammaparivārāni pañḍukambalaparivārāni sovaṇṇālaṅkārāni sovaṇṇadhadhajāni hemajālapaṭicchannāni vejayantarathappamukhāni, mama tāni caturāsīti maṇisahassāni maṇiratanappamukhāni, mama tāni caturāsīti itthisahassāni subhaddādevippamukhāni, mama tāni caturāsīti gahapatisahassāni gahapatiratanappamukhāni, mama tāni caturāsīti khattiyasahassāni anuyantāni

parināyakaratanappamukhāni, mama tāni caturāsīti dhenusahassāni duhasandanāni kaṁsūpadhāraṇāni, mama tāni caturāsīti vatthakoṭisahassāni khomasukhumānam kappāsikasukhumānam koseyyasukhumānam kambalasukhumānam, mama tāni caturāsīti thālipākasahassāni sāyam pātaṁ bhattābhīhāro abhihariyittha.

271. “Tesaṁ kho panānanda, caturāsītinagarasahassānam ekaññeva tam nagaram hoti, yaṁ tena samayena ajjhāvasāmi yadidaṁ kusāvatī rājadhānī. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītipāsādasahassānam ekoyeva so pāsādo hoti, yaṁ tena samayena ajjhāvasāmi yadidaṁ dhammo pāsādo. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītikūṭagārasahassānam ekaññeva tam kūṭagāram hoti, yaṁ tena samayena ajjhāvasāmi yadidaṁ mahāviyūhaṁ kūṭagāram. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītipallaṅkasahassānam ekoyeva so pallāko hoti, yaṁ tena samayena paribhuñjāmi yadidaṁ sovaṇṇamayo vā rūpiyamayo vā dantamayo vā sāramayo vā. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītināgasahassānam ekoyeva so nāgo hoti, yaṁ tena samayena abhiruhāmi yadidaṁ uposatho nāgarajā. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītiassasahassānam ekoyeva so asso hoti, yaṁ tena samayena abhiruhāmi yadidaṁ valāhako assarajā. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītirathasahassānam ekoyeva so ratho hoti, yaṁ tena samayena abhiruhāmi yadidaṁ vejayantaratho. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītiitthisahassānam ekāyeva sā itthī hoti, yā tena samayena paccupatthāti khattiyānī vā vessinī [vessāyinī (syā.), velāmikānī (ka. sī. pī.) velāmikā (sam. ni. 3.96)] vā. Tesaṁ kho panānanda, vā. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītivatthakoṭisahassānam ekāmyeva tam dussayugam hoti, yaṁ tena samayena paridahāmi khomasukhumānam vā kappāsikasukhumānam vā koseyyasukhumānam vā kambalasukhumānam vā. Tesaṁ kho panānanda, caturāsītihālipākasahassānam ekoyeva so thālipāko hoti, yato nālikodanaparamam bhuñjāmi tadupiyañca sūpeyyam.

272. “Passānanda, sabbete saṅkhārā atītā niruddhā vipariṇatā. Evam aniccā kho, ānanda, saṅkhārā; evam addhuvā kho, ānanda, saṅkhārā; evam anassāsikā kho, ānanda, saṅkhārā! Yāvañcidam, ānanda, alameva sabbasankhāresu nibbinditum, alam virajjitum, alam vimuccitum.

“Chakkhattum kho panāham, ānanda, abhijānāmi imasmim padese sarīram nikhipitam, tañca kho rājāva samāno cakkavattī dhammadiko dhammarājā cāturanto vijitāvī janapadathāvariya patto sattaratasamannāgato, ayaṁ sattamo sarīranikkhepo. Na kho panāham, ānanda, tam padesaṁ samanupassāmi sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrahmaṇiyā pajāya sadevamanussāya yattha tathāgato atthamam sarīram nikhippeyyā”ti. Idamavoca bhagavā, idam vatvāna sugato athāparam etadavoca satthā –

“Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino;
Uppajjtvā nirujjhanti, tesam vūpasamo sukho”ti.

Mahāsudassanasuttam niṭṭhitam catuttham.

5. Janavasabhasuttam

Nātikiyādibyākaraṇam

273. Evam me sutam – ekam samayam bhagavā nātike [nādike (sī. syā. pī.)] viharati giñjakāvasathe. Tena kho pana samayena bhagavā parito parito janapadesu paricārake abbhatīte kālaṅkate upapattīsu byākaroti kāsikosalesu vajjimallesu cetivāṁsesu [cetiyavāṁsesu (ka.)] kurupañcālesu majjhasūrasenesu [macchasurasenesu (syā.), macchasūrasenesu (sī. pī.)] – “asu amutra upapanno, asu amutra upapanno [upapannoti (ka.)]. Paropāññāsa nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā pañcannam orambhāgiyānam samyojanānam parikkhayā opapātikā tattha parinibbāyino anāvattidhammā tasmā lokā. Sādhikā navuti nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā tiṇṇam samyojanānam parikkhayā

rāgadosamohānam tanuttā sakadāgāmino, sakideva [sakimdeva (ka.)] imam lokam āgantvā dukkhassantam karissanti. Sātirekāni pañcasatāni nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā tiṇṇam samyojanānam parikkhayā sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanā”ti.

274. Assosum kho nātikiyā paricārakā – “bhagavā kira parito parito janapadesu paricārake abbhatītē kālaṅkate upapattīsu byākaroti kāsikosalesu vajjimallesu cetivam̄sesu kurupañcālesu majjhāsūrasenesu – ‘asu amutra upapanno, asu amutra upapanno. Paropaññāsa nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā pañcannam̄ orambhāgiyānam̄ samyojanānam̄ parikkhayā opapātikā tattha parinibbāyino anāvattidhammā tasmā lokā. Sādhikā navuti nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā tiṇṇam̄ samyojanānam̄ parikkhayā rāgadosamohānam tanuttā sakadāgāmino sakideva imam lokam āgantvā dukkhassantam karissanti. Sātirekāni pañcasatāni nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā tiṇṇam̄ samyojanānam̄ parikkhayā sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanā’ti. Tena ca nātikiyā paricārakā attamanā ahesum pamuditā pītisomanassajātā bhagavato pañhaveyyākaraṇam̄ [pañhaveyyākaraṇam̄ (syā. ka.)] sutvā.

275. Assosi kho āyasmā ānando – “bhagavā kira parito parito janapadesu paricārake abbhatītē kālaṅkate upapattīsu byākaroti kāsikosalesu vajjimallesu cetivam̄sesu kurupañcālesu majjhāsūrasenesu – ‘asu amutra upapanno, asu amutra upapanno. Paropaññāsa nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā pañcannam̄ orambhāgiyānam̄ samyojanānam̄ parikkhayā opapātikā tattha parinibbāyino anāvattidhammā tasmā lokā. Sādhikā navuti nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā tiṇṇam̄ samyojanānam̄ parikkhayā rāgadosamohānam tanuttā sakadāgāmino sakideva imam lokam āgantvā dukkhassantam karissanti. Sātirekāni pañcasatāni nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā tiṇṇam̄ samyojanānam̄ parikkhayā sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanā’ti. Tena ca nātikiyā paricārakā attamanā ahesum pamuditā pītisomanassajātā bhagavato pañhaveyyākaraṇam̄ sutvā”ti.

Ānandaparikathā

276. Atha kho āyasmato ānandassa etadahosi – “ime kho panāpi ahesum māgadhakā paricārakā bahū ceva rattaññū ca abbhatītā kālaṅkatā. Suññā maññe aṅgamagadhā aṅgamāgadhakehi [aṅgamāgadhikehi (syā.)] paricārakehi abbhatītehi kālaṅkatehi. Te kho panāpi [tena kho panāpi (syā.)] ahesum buddhe pasannā dhamme pasannā saṅghe pasannā sīlesu paripūrakārino. Te abbhatītā kālaṅkatā bhagavatā abyākatā; tesampissa sādhu veyyākaraṇam̄, bahujano pasīdeyya, tato gaccheyya sugatim̄. Ayañ kho panāpi ahosi rājā māgadho seniyo bimbisāro dhammiko dhammarājā hito brāhmaṇagahapatikānam̄ negamānañceva jānapadānañca. Apissudam manussā kittayamānarūpā viharanti – ‘evam no so dhammiko dhammarājā sukhāpetvā kālaṅkato, evam mayam tassa dhammikassa dhammarañño vijite phāsu [phāsukam̄ (syā.)] viharimhā’ti. So kho panāpi ahosi buddhe pasanno dhamme pasanno saṅghe pasanno sīlesu paripūrakārī. Apissudam manussā evamāhaṁsu – ‘yāva marañakālāpi rājā māgadho seniyo bimbisāro bhagavantam̄ kittayamānarūpo kālaṅkato’ti. So abbhatītā kālaṅkato bhagavatā abyākato. Tassapissa sādhu veyyākaraṇam̄ bahujano pasīdeyya, tato gaccheyya sugatim̄. Bhagavato kho pana sambodhi magadhesu. Yattha kho pana bhagavato sambodhi magadhesu, katham tatra bhagavā māgadhake paricārake abbhatītē kālaṅkate upapattīsu na byākareyya. Bhagavā ce kho pana māgadhake paricārake abbhatītē kālaṅkate upapattīsu na byākareyya, dīnamanā [ninnamanā (syā.), dīnamānā (sī. pī.)] tenassu māgadhakā paricārakā; yena kho panassu dīnamanā māgadhakā paricārakā katham te bhagavā na byākareyyā’ti?

277. Idamāyasmā ānando māgadhake paricārake ārabbha eko raho anuvicintetvā rattiyā paccūsasamayam paccutthāya yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam̄ abhivādetvā ekamantañ nisīdi. Ekamantañ nisinno kho āyasmā ānando bhagavantam̄ etadavoca – “sutañ metam, bhante – ‘bhagavā kira parito parito janapadesu paricārake abbhatītē kālaṅkate upapattīsu byākaroti kāsikosalesu vajjimallesu cetivam̄sesu kurupañcālesu majjhāsūrasenesu – ‘asu amutra upapanno, asu amutra upapanno. Paropaññāsa nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā pañcannam̄ orambhāgiyānam̄

samyojanānam parikkhayā opapātikā tattha parinibbāyino anāvattidhammā tasmā lokā. Sādhikā navuti nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā tiṇṇam samyojanānam parikkhayā rāgadosamohānam tanuttā sakadāgāmino, sakideva imam̄ lokam̄ āgantvā dukkhassantam̄ karissanti. Sātirekāni pañcasatāni nātikiyā paricārakā abbhatītā kālaṅkatā tiṇṇam samyojanānam parikkhayā sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanāti. Tena ca nātikiyā paricārakā attamanā ahesum̄ pamuditā pītisomanassajātā bhagavato pañhaveyyākaraṇam sutvā”ti. Ime kho panāpi, bhante, ahesum̄ māgadhakā paricārakā bahū ceva rattaññū ca abbhatītā kālaṅkatā. Suññā maññe aṅgamagadhā aṅgamāgadhakehi paricārakehi abbhatītehi kālaṅkatehi. Te kho panāpi, bhante, ahesum̄ buddhe pasannā dhamme pasannā saṅghe pasannā sīlesu paripūrakārino, te abbhatītā kālaṅkatā bhagavatā abyākatā. Tesampissa sādhu veyyākaraṇam, bahujano pasīdeyya, tato gaccheyya sugatim̄. Ayaṁ kho panāpi, bhante, ahosi rājā māgadho seniyo bimbisāro dhammiko dhammarājā hito brāhmaṇagahapatikānam̄ negamānañceva jānapadānañca. Apissudam manussā kittayamānarūpā viharanti – ‘evam no so dhammiko dhammarājā sukhāpetvā kālaṅkato. Evam̄ mayam tassa dhammikassa dhammarāñño vijite phāsu viharimhā’ti. So kho panāpi, bhante, ahosi buddhe pasanno dhamme pasanno saṅghe pasanno sīlesu paripūrakārī. Apissudam manussā evamāhaṁsu – ‘yāva marañakālāpi rājā māgadho seniyo bimbisāro bhagavantam̄ kittayamānarūpo kālaṅkato’ti. So abbhatītā kālaṅkato bhagavatā abyākato; tassapissa sādhu veyyākaraṇam, bahujano pasīdeyya, tato gaccheyya sugatim̄. Bhagavato kho pana, bhante, sambodhi magadhesu. Yattha kho pana, bhante, bhagavato sambodhi magadhesu, kathaṁ tatra bhagavā māgadhake paricārake abbhatītē kālaṅkate upapattīsu na byākareyya? Bhagavā ce kho pana, bhante, māgadhake paricārake abbhatītē kālaṅkate upapattīsu na byākareyya dīnamanā tenassu māgadhakā paricārakā; yena kho panassu dīnamanā māgadhakā paricārakā kathaṁ te bhagavā na byākareyya”ti. Idamāyasmā ānando māgadhake paricārake ārabbha bhagavato sammukhā parikatham̄ katvā uṭṭhāyāsanā bhagavantam abhvādetvā padakkhiṇam̄ katvā pakkāmi.

278. Atha kho bhagavā acirapakkante āyasmante ānande pubbañhasamayam nivāsetvā pattacīvaramādāya nātikam̄ piṇḍāya pāvisi. Nātike piṇḍāya caritvā pacchābhattam̄ piṇḍapātapaṭikkanto pāde pakkhāletvā giñjakāvasatham̄ pavisitvā māgadhake paricārake ārabbha atṭhiṁ katvā [atṭhikatvā (sī. syā. pī.)] manasikatvā sabbam̄ cetasā [sabbacetasā (pī.)] samannāharitvā paññatte āsane nisīdi – “gatim̄ nesam̄ jānissāmi abhisamparāyam, yamgatikā te bhavanto yamabhisamparāyā”ti. Addasā kho bhagavā māgadhake paricārake “yamgatikā te bhavanto yamabhisamparāyā”ti. Atha kho bhagavā sāyanhasamayam paṭisallānā vuṭṭhito giñjakāvasathā nikhamitvā vihārapacchāyāyam paññatte āsane nisīdi.

279. Atha kho āyasmā ānando yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam abhvādetvā ekamantam̄ nisīdi. Ekamantam̄ nisinno kho āyasmā ānando bhagavantam̄ etadavoca – “upasantapadisso [upasantapatiso (ka.)] bhante bhagavā bhātiriva bhagavato mukhavaṇṇo vippasannattā indriyānam̄. Santena nūnajja bhante bhagavā vihārena vihāsi”ti? “Yadeva kho me tvam̄, ānanda, māgadhake paricārake ārabbha sammukhā parikatham̄ katvā uṭṭhāyāsanā pakkanto, tadevāham̄ nātike piṇḍāya caritvā pacchābhattam̄ piṇḍapātapaṭikkanto pāde pakkhāletvā giñjakāvasatham̄ pavisitvā māgadhake paricārake ārabbha atṭhiṁ katvā manasikatvā sabbam̄ cetasā samannāharitvā paññatte āsane nisīdim – ‘gatim̄ nesam̄ jānissāmi abhisamparāyam, yamgatikā te bhavanto yamabhisamparāyā’ti. Addasam̄ kho aham̄, ānanda, māgadhake paricārake ‘yamgatikā te bhavanto yamabhisamparāyā’ti.

Janavasabhayakkho

280. “Atha kho, ānanda, antarahito yakkho saddamanussāvesi – ‘janavasabho aham̄ bhagavā; janavasabho aham̄ sugatā’ti. Abhijānāsi no tvam̄, ānanda, ito pubbe evarūpam̄ nāmadheyyam̄ sutam̄ [sutvā (pī.)] yadidam̄ janavasabho”ti?

“Na kho aham̄, bhante, abhijānāmi ito pubbe evarūpam̄ nāmadheyyam̄ sutam̄ yadidam̄ janavasabhoti, api ca me, bhante, lomāni haṭṭhāni ‘janavasabho’ti nāmadheyyam̄ sutvā. Tassa mayham̄,

bhante, etadahosi – ‘na hi nūna so orako yakkho bhavissati yadidam evarūpaṁ nāmadheyyam supraññattam yadidam janavasabho’ti. “Anantarā kho, ānanda, saddapātubhāvā ulāravaṇo me yakkho sammukhe pāturahosī. Dutiyampi saddamanussāvesi – ‘bimbisāro aham bhagavā; bimbisāro aham sugatāti. Idam sattamam kho aham, bhante, vessavaṇassa mahārājassa sahabyataṁ upapajjāmi, so tato cuto manussarājā bhavitum pahomi [so tato cuto manussarājā, amanussarājā divi homi (sī. pī.)].

Ito satta tato satta, saṁsārāni catuddasa;
Nivāsamabhijānāmi, yattha me vusitam pure.

281. ‘Dīgharattam kho aham, bhante, avinipāto avinipātam sañjānāmi, āsā ca pana me santiṭhati sakadāgāmitāyā’ti. ‘Acchariyamidam āyasmato janavasabhassa yakkhassa, abbhutamidam āyasmato janavasabhassa yakkhassa. “Dīgharattam kho aham, bhante, avinipāto avinipātam sañjānāmī”ti ca vadesi, “āsā ca pana me santiṭhati sakadāgāmitāyā”ti ca vadesi, kutonidānam panāyasmā janavasabho yakkho evarūpaṁ ulāram visesādhigamam sañjānātīti? Na aññatra, bhagavā, tava sāsanā, na aññatra [aññatha (sī. pī.)], sugata, tava sāsanā; yadagge aham, bhante, bhagavati ekantikato [ekantato (syā.), ekantagato (pī.)] abhippasanno, tadagge aham, bhante, dīgharattam avinipāto avinipātam sañjānāmi, āsā ca pana me santiṭhati sakadāgāmitāya. Idhāham, bhante, vessavaṇena mahārājena pesito virūlhakassa mahārājassa santike kenacideva karaṇīyena addasam bhagavantam antarāmagge gijjakāvasatham pavisitvā māgadhake paricārake ārabba aṭṭhim katvā manasikatvā sabbam cetasā samannāharitvā nisinnam – “gatiṁ nesam jānissāmi abhisamparāyam, yamgatikā te bhavanto yamabhisamparāyā”ti. Anacchariyam kho panetam, bhante, yam vessavaṇassa mahārājassa tassam parisayaṁ bhāsato sammukhā sutam sammukhā paṭiggahitam – “yamgatikā te bhavanto yamabhisamparāyā”ti. Tassa mayham, bhante, etadahosi – bhagavantañca dakkhāmi, idañca bhagavato ārocessāmīti. Ime kho me, bhante, dvepacca�ā bhagavantam dassanāya upasaṅkamitum’.

Devasabhā

282. ‘Purimāni, bhante, divasāni purimatarāni tadauposathe pannarase vassūpanāyikāya puṇṇāya puṇṇamāya rattiya kevalakappā ca devā tāvatiṁsā sudhammāyam sabhāyam sannisinnā honti sannipatitā. Mahatī ca dibbaparisā [dibbā parisā (sī. pī.)] samantato nisinnā honti [nisinnā hoti (sī.), sannisinnā honti sannipatitā (ka.)], cattāro ca mahārājāno catuddisā nisinnā honti. Puratthimāya disāya dhatarattho mahārājā pacchimābhīmukho [pacchābhīmukho (ka.)] nisinno hoti deve purakkhatvā; dakkhiṇāya disāya virūlhako mahārājā uttarābhīmukho nisinno hoti deve purakkhatvā; pacchimāya disāya virūpakkho mahārājā puratthābhīmukho nisinno hoti deve purakkhatvā; uttarāya disāya vessavaṇo mahārājā dakkhiṇābhīmukho nisinno hoti deve purakkhatvā. Yadā, bhante, kevalakappā ca devā tāvatiṁsā sudhammāyam sabhāyam sannisinnā honti sannipatitā, mahatī ca dibbaparisā samantato nisinnā honti, cattāro ca mahārājāno catuddisā nisinnā honti. Idam nesam hoti āsanasmīm; atha pacchā amhākam āsanam hoti. Ye te, bhante, devā bhagavati brahmacariyam caritvā adhunūpapannā tāvatiṁsakāyam, te aññe deve atirocanti vaṇṇena ceva yasasā ca. Tena sudam, bhante, devā tāvatiṁsā attamanā honti pamuditā pītisomanassajātā “dibbā vata bho kāyā paripūrenti, hāyanti asurakāyā”ti. Atha kho, bhante, sakko devānamindo devānam tāvatiṁsānam sampasādam viditvā imāhi gāthāhi anumodi –

“Modanti vata bho devā, tāvatiṁsā sahindakā [saindakā (sī.)];
Tathāgataṁ namassantā, dhammadha ca sudhammataṁ.

Nave deve ca passantā, vaṇṇavante yasassine [yasassino (syā.)];
Sugatasmiṁ brahmacariyam, caritvāna idhāgate.

Te aññe atirocanti, vaṇṇena yasasāyunā;
Sāvakā bhūripaññassa, visesūpagatā idha.

Idam disvāna nandanti, tāvatiṁsā sahindakā;
Tathāgataṁ namassantā, dhammassa ca sudhammadā”nti.

‘Tena sudaṁ, bhante, devā tāvatiṁsā bhiyyosomattāya attamanā honti pamuditā pītisomanassajatā “dibbā vata, bho, kāyā paripūrenti, hāyanti asurakāyā”ti. Atha kho, bhante, yenatthena devā tāvatiṁsā sudhammadāyam sabhāyam sannisinnā honti sannipatitā, tam attham cintayitvā tam attham mantayitvā vuttavacanāpi tam [vuttavacanā nāmidam (ka.)] cattāro mahārājāno tasmiṁ atthe honti.

Paccānusit̄havacanāpi tam [paccānusit̄havacanā nāmidam (ka.)] cattāro mahārājāno tasmiṁ atthe honti, sakesu sakesu āsaneshu thitā avipakkantā [adhipakkantā (ka.)].

Te vuttavākyā rājāno, paṭiggayhānusāsanim;
Vippasannamanā santā, aṭṭhamsu samhi āsaneti.

283. ‘Atha kho, bhante, uttarāya disāya uṭāro āloko sañjāyi, obhāso pāturahosī atikkammeva devānam devānubhāvam. Atha kho, bhante, sakko devānamindo deve tāvatiṁse āmantesi – “yathā kho, mārisā, nimittāni dissanti, uṭāro āloko sañjāyati, obhāso pātubhavati, brahmā pātubhavissati. Brahmuno hetam pubbanimittam pātubhāvāya yadidam āloko sañjāyati obhāso pātubhavatīti.

“Yathā nimittā dissanti, brahmā pātubhavissati;
Brahmuno hetam nimittam, obhāso vipulo mahā”ti.

Sanañkumārakathā

284. ‘Atha kho, bhante, devā tāvatiṁsā yathāsakesu āsaneshu nisīdimsu – “obhāsametam ūnassāma, yaṁvipāko bhavissati, sacchikatvāva naṁ gamissāmā”ti. Cattāropi mahārājāno yathāsakesu āsaneshu nisīdimsu – “obhāsametam ūnassāma yaṁvipāko bhavissati, sacchikatvāva naṁ gamissāmā”ti. Idam sutvā devā tāvatiṁsā ekaggā samāpajjimsu – “obhāsametam ūnassāma, yaṁvipāko bhavissati, sacchikatvāva naṁ gamissāmā”ti.

‘Yadā, bhante, brahmā sanañkumāro devānam tāvatiṁsānam pātubhavati, olārikam attabhāvam abhinimminitvā pātubhavati. Yo kho pana, bhante, brahmuno pakativanṇo anabhisambhavanīyo so devānam tāvatiṁsānam cakkhupathasmiṁ. Yadā, bhante, brahmā sanañkumāro devānam tāvatiṁsānam pātubhavati, so aññe deve atirocati vaṇṇena ceva yasasā ca. Seyyathāpi, bhante, sovanṇo viggaho mānusam viggaham atirocati; evameva kho, bhante, yadā brahmā sanañkumāro devānam tāvatiṁsānam pātubhavati, so aññe deve atirocati vaṇṇena ceva yasasā ca. Yadā, bhante, brahmā sanañkumāro devānam tāvatiṁsānam pātubhavati, na tassam parisāyam koci devo abhivādeti vā paccuttheti vā āsanena vā nimanteti. Sabbeva tuṇhībhūtā pañjalikā pallañkena nisīdanti – “yassadāni devassa pallañkam icchissati brahmā sanañkumāro, tassa devassa pallañke nisīdissatī”ti.

‘Yassa kho pana, bhante, devassa brahmā sanañkumāro pallañke nisīdati, uṭāram so labhati devo vedapaṭilābhām; uṭāram so labhati devo somanassapaṭilābhām. Seyyathāpi, bhante, rājā khattiyo muddhāvasitto adhunābhisisitto rajjena, uṭāram so labhati vedapaṭilābhām, uṭāram so labhati somanassapaṭilābhām. Evameva kho, bhante, yassa devassa brahmā sanañkumāro pallañke nisīdati, uṭāram so labhati devo vedapaṭilābhām, uṭāram so labhati devo somanassapaṭilābhām. Atha, bhante, brahmā sanañkumāro olārikam attabhāvam abhinimminitvā kumāravaṇṇī [kumāravaṇṇo (syā. ka.)] hutvā pañcasikho devānam tāvatiṁsānam pāturahosī. So vehāsam abbhuggantvā ākāse antalikkhe pallañkena nisīdi. Seyyathāpi, bhante, balavā puriso supaccatthate vā pallañke same vā bhūmibhāge pallañkena nisīdeyya; evameva kho, bhante, brahmā sanañkumāro vehāsam abbhuggantvā ākāse antalikkhe pallañkena nisīditvā devānam tāvatiṁsānam sampasādaṇ viditvā imāhi gāthāhi anumodi –

“Modanti vata bho devā, tāvatiṁsā sahindakā;

Tathāgataṁ namassantā, dhammassa ca sudhammataṁ.

“Nave deve ca passantā, vaṇṇavante yasassine;
Sugatasmiṁ brahmacariyam, caritvāna idhāgate.

“Te aññe atirocanti, vaṇṇena yasasāyunā;
Sāvakā bhūripaññassa, visesūpagatā idha.

“Idam disvāna nandanti, tāvatimsā sahindakā;
Tathāgataṁ namassantā, dhammassa ca sudhammata”nti.

285. ‘Imamatthaṁ, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsittha; imamatthaṁ, bhante, brahmuno sanañkumārassa bhāsato aṭṭhaṅgasamannāgato saro hoti vissaṭho ca viññeyyo ca mañju ca savanīyo ca bindu ca avisārī ca gambhīro ca ninnādī ca. Yathāparisaṁ kho pana, bhante, brahmā sanañkumāro sarena viññāpeti; na cassa bahiddhā parisāya ghoso niccharati. Yassa kho pana, bhante, evam aṭṭhaṅgasamannāgato saro hoti, so vuccati “brahmassaro”ti.

‘Atha kho, bhante, brahmā sanañkumāro tettimse attabhāve abhinimminityā devānam tāvatimsānam paccekapallañkesu pallañkena [paccekapallañkena (ka.)] nisiditvā deve tāvatimse āmantesi – “tam kiṁ maññanti, bhonto devā tāvatimsā, yāvañca so bhagavā bahujanahitāya paṭipanno bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam. Ye hi keci, bho, buddham saraṇam gatā dhammam saraṇam gatā saṅgham saraṇam gatā sīlesu paripūrakārino te kāyassa bhedā param maraṇā appekacce paranimmitavasavattinam devānam sahabyataṁ upapajjanti, appekacce nimmānaratīnam devānam sahabyataṁ upapajjanti, appekacce tusitānam devānam sahabyataṁ upapajjanti, appekacce yāmānam devānam sahabyataṁ upapajjanti, appekacce tāvatimsānam devānam sahabyataṁ upapajjanti, appekacce cātumahārajikānam devānam sahabyataṁ upapajjanti. Ye sabbanihīnam kāyam paripūrenti, te gandhabbakāyam paripūrenti”ti.

286. ‘Imamatthaṁ, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsittha; imamatthaṁ, bhante, brahmuno sanañkumārassa bhāsato ghosoyeva devā maññanti – “yvāyam mama pallañke svāyam ekova bhāsatī”ti.

Ekasmiṁ bhāsamānasmiṁ, sabbe bhāsanti nimmitā;
Ekasmiṁ tuñhimāsīne, sabbe tuñhī bhavanti te.

Tadāsu devā maññanti, tāvatimsā sahindakā;
Yvāyam mama pallañkasmī, svāyam ekova bhāsatī.

‘Atha kho, bhante, brahmā sanañkumāro ekattena attānam upasamharati, ekattena attānam upasamharitvā sakkassa devānamindassa pallañke pallañkena nisiditvā deve tāvatimse āmantesi –

Bhāvitaiddhipādo

287. ““Tam kiṁ maññanti, bhonto devā tāvatimsā, yāva supaññattā cime tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena cattāro iddhipādā paññattā iddhipahutāya [iddhibahulīkatāya (syā.)] iddhivisavitāya [iddhivisevitāya (syā.)] iddhivikubbanatāya. Katame cattāro? Idha bho bhikkhu chandasamādhippadhānasāñkhārasamannāgataṁ iddhipādaṁ bhāveti.
Vīriyasamādhippadhānasāñkhārasamannāgataṁ iddhipādaṁ bhāveti.
Cittasamādhippadhānasāñkhārasamannāgataṁ iddhipādaṁ bhāveti.
Vimamsāsamādhippadhānasāñkhārasamannāgataṁ iddhipādaṁ bhāveti. Ime kho, bho, tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena cattāro iddhipādā paññattā iddhipahutāya iddhivisavitāya

iddhivikubbanatāya.

““Ye hi keci bho atītamaddhānam̄ samañā vā brāhmaṇā vā anekavihitam̄ iddhividham̄ paccanubhosum̄, sabbe te imesamyeva catunnam̄ iddhipādānam̄ bhāvitattā bahulīkatattā. Yepi hi keci bho anāgatamaddhānam̄ samañā vā brāhmaṇā vā anekavihitam̄ iddhividham̄ paccanubhossanti, sabbe te imesamyeva catunnam̄ iddhipādānam̄ bhāvitattā bahulīkatattā. Yepi hi keci bho etarahi samanā vā brāhmaṇā vā anekavihitam̄ iddhividham̄ paccanubhonti, sabbe te imesamyeva catunnam̄ iddhipādānam̄ bhāvitattā bahulīkatattā. Passanti no bhonto devā tāvatiṁsā mamapimam̄ evarūpaṇam̄ iddhānubhāvā”nti? “Evam̄ mahābrahme”ti. “Ahampi kho bho imesamyeva catunnañca iddhipādānam̄ bhāvitattā bahulīkatattā evam̄ mahiddhiko evam̄mahānubhāvo”ti. Imamattham̄, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsittha. Imamattham̄, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsitvā deve tāvatiṁse āmantesi –

Tividho okāsādhigamo

288. ““Tam kim maññanti, bhonto devā tāvatiṁsā, yāvañcidam̄ tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena tayo okāsādhigamā anubuddhā sukhassādhigamāya. Katame tayo? Idha bho ekacco saṁsaṭho viharati kāmehi saṁsaṭho akusalehi dhammehi. So aparena samayena ariyadhammaṇi suññati, yoniso manasi karoti, dhammānudhammaṇi paṭipajjati. So ariyadhammassavanaṇi ḗgamma yonisomanasikāram̄ dhammānudhammappaṭipattim̄ asaṁsaṭho viharati kāmehi asaṁsaṭho akusalehi dhammehi. Tassa asaṁsaṭhassa kāmehi asaṁsaṭhassa akusalehi dhammehi uppajjati sukham̄, sukhā bhiyyo somanassam̄. Seyyathāpi, bho, pamudā pāmojjam̄ [pāmujjam̄ (pī. ka.)] jāyetha, evameva kho, bho, asaṁsaṭhassa kāmehi asaṁsaṭhassa akusalehi dhammehi uppajjati sukham̄, sukhā bhiyyo somanassam̄. Ayam̄ kho, bho, tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena paṭhamo okāsādhigamo anubuddho sukhassādhigamāya.

““Puna caparam̄, bho, idhekaccassa oḷārikā kāyasañkhārā appaṭippassaddhā honti, oḷārikā vacīsañkhārā appaṭippassaddhā honti, oḷārikā cittasañkhārā appaṭippassaddhā honti. So aparena samayena ariyadhammaṇi suññati, yoniso manasi karoti, dhammānudhammaṇi paṭipajjati. Tassa ariyadhammassavanaṇi ḗgamma yonisomanasikāram̄ dhammānudhammappaṭipattim̄ oḷārikā kāyasañkhārā paṭippassambhanti, oḷārikā vacīsañkhārā paṭippassambhanti, oḷārikā cittasañkhārā paṭippassambhanti. Tassa oḷārikānam̄ kāyasañkhārānam̄ paṭippassaddhiyā oḷārikānam̄ vacīsañkhārānam̄ paṭippassaddhiyā oḷārikānam̄ cittasañkhārānam̄ paṭippassaddhiyā uppajjati sukham̄, sukhā bhiyyo somanassam̄. Seyyathāpi, bho, pamudā pāmojjam̄ jāyetha, evameva kho bho oḷārikānam̄ kāyasañkhārānam̄ paṭippassaddhiyā oḷārikānam̄ vacīsañkhārānam̄ paṭippassaddhiyā oḷārikānam̄ cittasañkhārānam̄ paṭippassaddhiyā uppajjati sukham̄, sukhā bhiyyo somanassam̄. Ayam̄ kho, bho, tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena dutiyo okāsādhigamo anubuddho sukhassādhigamāya.

““Puna caparam̄, bho, idhekacco ‘idam̄ kusala’nti yathābhūtam̄ nappajānāti, ‘idam̄ akusala’nti yathābhūtam̄ nappajānāti. ‘Idam̄ sāvajjam̄ idam̄ anavajjam̄, idam̄ sevitabbam̄ idam̄ na sevitabbam̄, idam̄ hīnam̄ idam̄ paññitam̄, idam̄ kañhasukkasappaṭibhāga’nti yathābhūtam̄ nappajānāti. So aparena samayena ariyadhammaṇi suññati, yoniso manasi karoti, dhammānudhammaṇi paṭipajjati. So ariyadhammassavanaṇi ḗgamma yonisomanasikāram̄ dhammānudhammappaṭipattim̄, ‘idam̄ kusala’nti yathābhūtam̄ pajānāti, ‘idam̄ akusala’nti yathābhūtam̄ pajānāti. Idam̄ sāvajjam̄ idam̄ anavajjam̄, idam̄ sevitabbam̄ idam̄ na sevitabbam̄, idam̄ hīnam̄ idam̄ paññitam̄, idam̄ kañhasukkasappaṭibhāga’nti yathābhūtam̄ pajānāti. Tassa evam̄ jānato evam̄ passato avijjā pahiyati, vijjā uppajjati. Tassa avijjāvirāgā vijjuppādā uppajjati sukham̄, sukhā bhiyyo somanassam̄. Seyyathāpi, bho, pamudā pāmojjam̄ jāyetha, evameva kho, bho, avijjāvirāgā vijjuppādā uppajjati sukham̄, sukhā bhiyyo somanassam̄. Ayam̄ kho, bho, tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena tatiyo okāsādhigamo anubuddho sukhassādhigamāya. Ime kho, bho, tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena tayo okāsādhigamā anubuddhā sukhassādhigamāyā”ti. Imamattham̄, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsittha,

imamattham, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsitvā deve tāvatimse āmantesi –

Catusatipaṭṭhānam

289. ““Tam kiṁ maññanti, bhonto devā tāvatiṁsā, yāva supaññattā cime tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena cattāro satipaṭṭhānā paññattā kusalassādhigamāya. Katame cattāro? Idha, bho, bhikkhu ajjhattam kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam. Ajjhattam kāye kāyānupassī viharanto tattha sammā samādhiyati, sammā vippasīdati. So tattha sammā samāhito sammā vippasanno bahiddhā parakāye nāṇadassanam abhinibbatteti. Ajjhattam vedanāsu vedanānupassī viharati... pe... bahiddhā paravedanāsu nāṇadassanam abhinibbatteti. Ajjhattam citte cittānupassī viharati... pe... bahiddhā paracitte nāṇadassanam abhinibbatteti. Ajjhattam dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam. Ajjhattam dhammesu dhammānupassī viharanto tattha sammā samādhiyati, sammā vippasīdati. So tattha sammā samāhito sammā vippasanno bahiddhā paradhammesu nāṇadassanam abhinibbatteti. Ime kho, bho, tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena cattāro satipaṭṭhānā paññattā kusalassādhigamāyā”ti. Imamattham, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsittha. Imamattham, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsitvā deve tāvatimse āmantesi –

Satta samādhiparikkhārā

290. ““Tam kiṁ maññanti, bhonto devā tāvatiṁsā, yāva supaññattā cime tena bhagavatā jānatā passatā arahatā sammāsambuddhena satta samādhiparikkhārā sammāsamādhissa paribhāvanāyā sammāsamādhissa pāripūriyā. Katame satta? Sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammāājīvo sammāvāyāmo sammāsati. Yā kho, bho, imehi sattahaṅgehi cittassa ekaggatā parikkhatā, ayan vuccati, bho, ariyo sammāsamādhī saupaniso itipi saparikkhārō itipi. Sammādiṭṭhissa bho, sammāsaṅkappo pahoti, sammāsaṅkappassa sammāvācā pahoti, sammāvācassa sammākammanto pahoti. Sammākammantassa sammāājīvo pahoti, sammāājīvassa sammāvāyāmo pahoti, sammāvāyāmassa sammāsati pahoti, sammāsatissa sammāsamādhī pahoti, sammāsamādhissa sammāñāṇam pahoti, sammāñāṇassa sammāvimutti pahoti. Yañhi tam, bho, sammā vadamāno vadeyya – ‘svākkhāto bhagavatā dhammo sandiṭṭhiko akāliko ehipassiko opaneyyiko paccattam veditabbo viññūhi apārutā amatassa dvārā’ti idameva tam sammā vadamāno vadeyya. Svākkhāto hi, bho, bhagavatā dhammo sandiṭṭhiko, akāliko ehipassiko opaneyyiko paccattam veditabbo viññūhi apārutā amatassa dvārā [dvārāti (syā. ka.)].

“Ye hi keci, bho, buddhe aveccappasādena samannāgatā, dhamme aveccappasādena samannāgatā, saṅghe aveccappasādena samannāgatā, ariyakantehi silehi samannāgatā, ye cime opapātikā dhammadvinītā sātirekāni catuvīsatisatasahassāni māgadhakā paricārakā abbhatītā kālāṅkatā tiṇṇam samyojanānam parikkhayā sotāpannā avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyaṇā. Atthi cevettha sakadāgāmino.

“Atthāyam [athāyam (sī. syā.)] itarā pajā, puññābhāgāti me mano;
Saṅkhātum nopi sakkomi, musāvādassa ottappa”nti.

291. ‘Imamattham, bhante, brahmā sanañkumāro bhāsittha, imamattham, bhante, brahmuno sanañkumārassa bhāsato vessavaṇassa mahārājassa evam cetaso parivitakko udapādi – “acchariyam vata bho, abbhutam vata bho, evarūpopi nāma uṭāro satthā bhavissati, evarūpaṁ uṭāram dhammakkhānam, evarūpā uṭārā visesādhigamā paññāyissantī”ti. Atha, bhante, brahmā sanañkumāro vessavaṇassa mahārājassa cetasā cetoparivitakkamaññāya vessavaṇam mahārājānam etadavoca – “tam kiṁ maññati bhavam vessavaṇo mahārājā atītampi addhānam evarūpo uṭāro satthā ahosi, evarūpaṁ uṭāram dhammakkhānam, evarūpā uṭārā visesādhigamā paññāyimtu. Anāgatampi addhānam evarūpo uṭāro satthā bhavissati, evarūpaṁ uṭāram dhammakkhānam, evarūpā uṭārā visesādhigamā

paññāyissanti””ti.

292. ““Imamattham, bhante, brahmā sanañkumāro devānam tāvatiṁsānam abhāsi, imamattham vessavaṇo mahārājā brahmuno sanañkumārassa devānam tāvatiṁsānam bhāsato sammukhā sutam [sutvā (sī. pī.)] sammukhā paṭiggahitam sayam parisāyaṁ ārocesi””.

Imamattham janavasabho yakkho vessavaṇassa mahārājassa sayam parisāyaṁ bhāsato sammukhā sutam sammukhā paṭiggahitam [paṭiggahetvā (sī. pī.)] bhagavato ārocesi. Imamattham bhagavā janavasabhassa yakkhassa sammukhā sutvā sammukhā paṭiggahetvā sāmañca abhiññāya āyasmato ānandassa ārocesi, imamatthamāyasmā ānando bhagavato sammukhā sutvā sammukhā paṭiggahetvā ārocesi bhikkhūnam bhikkhunīnam upāsakānam upāsikānam. Tayidam brahmacariyam iddhañceva phītañca vitthārikam bāhujaññam puthubhūtam yāva devamanussehi suppakāsitanti.

Janavasabhasuttam niṭhitam pañcamam.

6. Mahāgovindasuttam

293. Evam me sutam – ekam samayam bhagavā rājagahe viharati gjjhakūṭe pabbate. Atha kho pañcasikho gandhabbatto abhikkantāya rattiyā abhikkantavaṇo kevalakappam gjjhakūṭam pabbatam obhāsetvā yena bhagavā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā bhagavantam abhivādetvā ekamantam atthāsi. Ekamantam thito kho pañcasikho gandhabbatto bhagavantam etadavoca – “yam kho me, bhante, devānam tāvatiṁsānam sammukhā sutam sammukhā paṭiggahitam, ārocemi tam bhagavato”ti. “Ārocehi me tvam, pañcasikhā”ti bhagavā avoca.

Devasabhā

294. “Purimāni, bhante, divasāni purimatarāni tadauposathe pannarase pavāraṇāya puṇṇāya puṇṇamāya rattiyā kevalakappā ca devā tāvatiṁsā sudhammāyam sabhāyam sannisinnā honti sannipatitā; mahatī ca dibbaparisā samantato nisinnā honti, cattāro ca mahārājāno catuddisā nisinnā honti; puratthimāya disāya dhataraṭho mahārājā pacchimābhīmukho nisinno hoti deve purakkhatvā; dakkhiṇāya disāya virūlhako mahārājā uttarābhīmukho nisinno hoti deve purakkhatvā; pacchimāya disāya virūpakkho mahārājā puratthābhīmukho nisinno hoti deve purakkhatvā; uttarāya disāya vessavaṇo mahārājā dakkhiṇābhīmukho nisinno hoti deve purakkhatvā. Yadā bhante, kevalakappā ca devā tāvatiṁsā sudhammāyam sabhāyam sannisinnā honti sannipatitā, mahaṭī ca dibbaparisā samantato nisinnā honti, cattāro ca mahārājāno catuddisā nisinnā honti, idam nesam hoti āsanasmīm; atha pacchā amhākam āsanam hoti.

“Ye te, bhante, devā bhagavati brahmacariyam caritvā adhunūpapannā tāvatiṁsakāyam, te aññe deve atirocanti vanṇena ceva yasasā ca. Tena sudam, bhante, devā tāvatiṁsā attamanā honti pamuditā pītisomanassajatā; ‘dibbā vata, bho, kāyā paripūrenti, hāyanti asurakāyā’ti.

295. “Atha kho, bhante, sakko devānamindo devānam tāvatiṁsānam sampasādam viditvā imāhi gāthāhi anomodi –

‘Modanti vata bho devā, tāvatiṁsā sahindakā;
Tathāgatam namassantā, dhammassa ca sudhammatam.

Nave deve ca passantā, vaṇṇavante yasassine;
Sugatasmiṁ brahmacariyam, caritvāna idhāgatē.

Te aññe atirocanti, vaññe yasasāyunā;
Sāvakā bhūripaññassa, visesūpagatā idha.

Idam disvāna nandanti, tāvatimśā sahindakā;
Tathāgataṁ namassantā, dhammassa ca sudhammadānti.

“Tena sudaṁ, bhante, devā tāvatimśā bhiyyoso mattāya attamanā honti pamuditā pītisomanassajatā; ‘dibbā vata, bho, kāyā paripūrenti, hāyanti asurakāyā’”ti.

Aṭṭha yathābhuccavaññā

296. “Atha kho, bhante, sakko devānamindo devānam tāvatimśānam sampasādam viditvā deve tāvatimse āmantesi – ‘iccheyyātha no tumhe, mārisā, tassa bhagavato aṭṭha yathābhucce vañne sotu’nti? ‘Icchāma mayaṁ, mārisa, tassa bhagavato aṭṭha yathābhucce vañne sotu’nti. Atha kho, bhante, sakko devānamindo devānam tāvatimśānam bhagavato aṭṭha yathābhucce vañne payirudāhāsi – ‘tam kim maññanti, bhonto devā tāvatimśā? Yāvañca so bhagavā bahujanahitāya paṭipanno bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam. Evam bahujanahitāya paṭipannam bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Svākkhāto kho pana tena bhagavatā dhammo sandiṭṭhiko akāliko ehipassiko opaneyyiko paccattam veditabbo viññūhi. Evam opaneyyikassa dhammassa desetāram imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Idam kusalanti kho pana tena bhagavatā supaññattam, idam akusalanti supaññattam. Idam sāvajjam idam anavajjam, idam sevitabbam idam na sevitabbam, idam hīnam idam paññtam, idam kañhasukkasappaṭibhāganti supaññattam. Evam kusalākusalasāvajjānavajjasevitabbāsevitabbahīna-paññtakañhasukkasappaṭibhāgānam dhammānam paññapetāram imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Supaññattā kho pana tena bhagavatā sāvakānam nibbānagāminī paṭipadā, samsandati nibbānañca paṭipadā ca. Seyyathāpi nāma gaṅgodakam yamunodakena samsandati sameti, evameva supaññattā tena bhagavatā sāvakānam nibbānagāminī paṭipadā, samsandati nibbānañca paṭipadā ca. Evam nibbānagāminiyā paṭipadāya paññapetāram imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Abhinippanno [abhinippanno (pī. ka.)] kho pana tassa bhagavato lābho abhinippanno siloko, yāva maññe khattiyyā sampiyāyamānarūpā viharanti, vigatamado kho pana so bhagavā āhāram āhāreti. Evam vigatamadaṁ āhāram āharayamānam imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Laddhasahāyo kho pana so bhagavā sekhānañceva paṭipannānam khīñāsavānañca vusitavatam. Te bhagavā apanujja ekārāmataṁ anuyutto viharati. Evam ekārāmataṁ anuyuttam imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Yathāvādī kho pana so bhagavā tathākārī, yathākārī tathāvādī, iti yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī. Evam dhammānudhammappaṭipannam imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Tiṇṇavicikiccho kho pana so bhagavā vigatakathāñkatho pariyośitasāñkappo ajjhāsayam ādibrahmacariyam. Evam tiṇṇavicikiccham vigatakathāñkatham pariyośitasāñkappam ajjhāsayam

ādibrahmacariyam imināpañgena samannāgatam satthāram neva atītañse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā’ti.

297. “Ime kho, bhante, sakko devānamindo devānam tāvatiñsānam bhagavato aṭṭha yathābhucce vanñe payirudāhāsi. Tena sudam, bhante, devā tāvatiñsā bhiyyoso mattāya attamanā honti pamuditā pūtisomanassajātā bhagavato aṭṭha yathābhucce vanñe sutvā. Tatra, bhante, ekacce devā evamāhamṣu – ‘aho vata, mārisā, cattāro sammāsambuddhā loke uppajjeyyum dhammañca deseyyum yathariva bhagavā. Tadassa bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti. Ekacce devā evamāhamṣu – ‘tiṭṭhantu, mārisā, cattāro sammāsambuddhā, aho vata, mārisā, tayo sammāsambuddhā loke uppajjeyyum dhammañca deseyyum yathariva bhagavā. Tadassa bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti. Ekacce devā evamāhamṣu – ‘tiṭṭhantu, mārisā, tayo sammāsambuddhā, aho vata, mārisā, dve sammāsambuddhā loke uppajjeyyum dhammañca deseyyum yathariva bhagavā. Tadassa bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti.

298. “Evam vutte, bhante, sakko devānamindo deve tāvatiñse etadavoca – ‘aṭṭhānam kho etam, mārisā, anavakāso, yañ ekissā lokadhātuyā dve arahanto sammāsambuddhā apubbam acarimam uppajjeyyum, netam thānam vijjati. Aho vata, mārisā, so bhagavā appābādho appātañko ciram dīghamaddhānam tiṭṭheyya. Tadassa bahujanahitāya bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussāna’nti. Atha kho, bhante, yenatthena devā tāvatiñsā sudhammāyam sabhāyam sannisinnā honti sannipatitā, tam attham cintayitvā tam attham mantayitvā vuttavacanāpi tam cattāro mahārājāno tasmiñ atthe honti. Paccānusitthavacanāpi tam cattāro mahārājāno tasmiñ atthe honti, sakesu sakesu āsaneshu ṭhitā avipakkantā.

Te vuttavākyā rājāno, paṭiggayhānusāsanī;
Vippasannamanā santā, aṭṭhamṣu samhi āsaneti.

299. “Atha kho, bhante, uttarāya disāya uñāro āloko sañjāyi, obhāso pātubhavosi atikkammeva devānam devānubhāvanam. Atha kho, bhante, sakko devānamindo deve tāvatiñse āmantesi – ‘yathā kho, mārisā, nimittāni dissanti, uñāro āloko sañjāyati, obhāso pātubhavati, brahmā pātubhavissati; brahmuno hetam pubbanimittam pātubhāvāya, yadidam āloko sañjāyati obhāso pātubhavatī.

‘Yathā nimittā dissanti, brahmā pātubhavissati;
Brahmuno hetam nimittam, obhāso vipulo mahā’ti.

Sanañkumārakathā

300. “Atha kho, bhante, devā tāvatiñsā yathāsakesu āsaneshu nisīdimsu – ‘obhāsametam ñassāma, yañvipāko bhavissati, sacchikatvāva nam gamissāmā’ti. Cattāropi mahārājāno yathāsakesu āsaneshu nisīdimsu – ‘obhāsametam ñassāma, yañvipāko bhavissati, sacchikatvāva nam gamissāmā’ti. Idam sutvā devā tāvatiñsā ekaggā samāpajjimṣu – ‘obhāsametam ñassāma, yañvipāko bhavissati, sacchikatvāva nam gamissāmā’ti.

“Yadā, bhante, brahmā sanañkumāro devānam tāvatiñsānam pātubhavati, oḷārikam attabhāvam abhinimminityā pātubhavati. Yo kho pana, bhante, brahmuno pakativeno, anabhisambhavanīyo so devānam tāvatiñsānam cakkhupathasmin. Yadā, bhante, brahmā sanañkumāro devānam tāvatiñsānam pātubhavati, so aññe deve atirocati vanñena ceva yasasā ca. Seyyathāpi, bhante, sovanño viggaho mānusam viggaham atirocati, evameva kho, bhante, yadā brahmā sanañkumāro devānam tāvatiñsānam pātubhavati, so aññe deve atirocati vanñena ceva yasasā ca. Yadā, bhante, brahmā sanañkumāro devānam tāvatiñsānam pātubhavati, na tassam parisāyam koci devo abhvādeti vā paccuṭṭheti vā āsanena vā nimanteti. Sabbeva tuññibhūtā pañjalikā pallañkena nisīdanti – ‘yassadāni devassa pallañkam

icchissati brahmā sanañkumāro, tassa devassa pallañke nisīdissatīti. Yassa kho pana, bhante, devassa brahmā sanañkumāro pallañke nisīdati, ulāram so labhati devo vedapañilābhām, ulāram so labhati devo somanassapañilābhām. Seyyathāpi, bhante, rājā khattiyo muddhāvasitto adhunābhisisitto rajjena, **ulāram so labhati vedapañilābhām, ulāram so labhati somanassapañilābhām**, evameva kho, bhante, yassa devassa brahmā sanañkumāro pallañke nisīdati, ulāram so labhati devo vedapañilābhām, ulāram so labhati devo somanassapañilābhām. Atha, bhante, brahmā sanañkumāro devānam tāvatimśānam sampasādam viditvā antarahito imāhi gāthāhi anumodi –

‘Modanti vata bho devā, tāvatimśā sahindakā;
Tathāgataṁ namassantā, dhammassa ca sudhammadam.

‘Nave deve ca passantā, vaṇṇavante yasassine;
Sugatasmiṁ brahmacariyam, caritvāna idhāgate.

‘Te aññe atirocanti, vaṇṇena yasasāyunā;
Sāvakā bhūripaññassa, visesūpagatā idha.

‘Idam disvāna nandanti, tāvatimśā sahindakā;
Tathāgataṁ namassantā, dhammassa ca sudhammadata’nti.

301. “Imamattham, bhante, brahmā sanañkumāro abhāsittha. Imamattham, bhante, brahmuno sanañkumārassa bhāsato aṭṭhaṅgasamannāgato saro hoti vissaṭṭho ca viññeyyo ca mañju ca savanīyo ca bindu ca avisāri ca gambhīro ca ninnādī ca. Yathāparisaṁ kho pana, bhante, brahmā sanañkumāro sarena viññāpeti, na cassa bahiddhā parisāya ghoso niccharati. Yassa kho pana, bhante, evam aṭṭhaṅgasamannāgato saro hoti, so vuccati ‘brahmaśaro’ti. Atha kho, bhante, devā tāvatimśā brahmānam sanañkumāram etadavocum – ‘sādhu, mahābrahme, etadeva mayam sañkhāya modāma; atthi ca sakkena devānamindena tassa bhagavato aṭṭha yathābhuccā vaṇṇā bhāsitā; te ca mayam sañkhāya modāmā’ti.

Aṭṭha yathābhuccavaṇṇā

302. “Atha, bhante, brahmā sanañkumāro sakkaṁ devānamindam etadavoca – ‘sādhu, devānaminda, mayampi tassa bhagavato aṭṭha yathābhucce vaṇṇe suṇeyyāmā’ti. ‘Evam mahābrahme’ti kho, bhante, sakko devānamindo brahmuno sanañkumārassa bhagavato aṭṭha yathābhucce vaṇṇe payirudāhāsi.

“Tam kiṁ maññati, bhavaṁ mahābrahmā? Yāvañca so bhagavā bahujanahitāya pañipanno bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam. Evam bahujanahitāya pañipannam bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Svākkhāto kho pana tena bhagavatā dhammo sandiṭṭhiko akāliko ehipassiko opaneyyiko paccattam veditabbo viññūhi. Evam opaneyyikassa dhammassa desetāram imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Idam kusala’nti kho pana tena bhagavatā supaññattam, ‘idam akusala’nti supaññattam, ‘idam sāvajjam idam anavajjam, idam sevitabbam idam na sevitabbam, idam hīnam idam pañītam, idam kañhasukkasappañibhāga’nti supaññattam. Evam kusalākusulasāvajjānavajjasevitabbāsevitabbahīnapañītakanhasukkasappañibhāgānam dhammānam paññāpetāram. Imināpañgena samannāgataṁ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Supaññattā kho pana tena bhagavatā sāvakānam nibbānagāminī paṭipadā saṃsandati nibbānañca paṭipadā ca. Seyyathāpi nāma gaṅgodakam yamunodakena samsandati sameti, evameva supaññattā tena bhagavatā sāvakānam nibbānagāminī paṭipadā saṃsandati nibbānañca paṭipadā ca. Evam nibbānagāminiyā paṭipadāya paññāpetāraṃ imināpañgena samannāgataṃ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Abhinipphanno kho pana tassa bhagavato lābho abhinipphanno siloko, yāva maññe khattiyā sampiyāyamānarūpā viharanti. Vigatamado kho pana so bhagavā āhāram āhāreti. Evam vigatamadaṃ āhāram āharayamānam imināpañgena samannāgataṃ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Laddhasahāyo kho pana so bhagavā sekhānañceva paṭipannānam khīñāsavānañca vusitavatam, te bhagavā apanujja ekārāmataṃ anuyutto viharati. Evam ekārāmataṃ anuyuttam imināpañgena samannāgataṃ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Yathāvādī kho pana so bhagavā tathākārī, yathākārī tathāvādī; iti yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī. Evam dhammānudhammappaṭippannam imināpañgena samannāgataṃ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā.

“Tiṇṇavicikiccho kho pana so bhagavā vigatakathām katho pariyośita saṅkappo ajjhāsayam ādibrahmacariyam. Evam tiṇṇavicikiccham vigatakathām katham pariyośita saṅkappam ajjhāsayam ādibrahmacariyam. Imināpañgena samannāgataṃ satthāram neva atītamse samanupassāma, na panetarahi, aññatra tena bhagavatā’ti.

303. “Ime kho, bhante, sakko devānamindo brahmuno sanañkumārassa bhagavato aṭṭha yathābhucce vanṇe payirudāhāsi. Tena sudaṃ, bhante, brahmā sanañkumāro attamano hoti pamudito pīti somanassajāto bhagavato aṭṭha yathābhucce vanṇe sutvā. Atha, bhante, brahmā sanañkumāro oḷārikam attabhāvam abhinimminityā kumāravaṇṇī hutvā pañcasikho devānam tāvatiṃsānam pātūrahosi. So vehāsam abbhuggantvā ākāse antalikkhe pallañkena nisīdi. Seyyathāpi, bhante, balavā puriso supaccatthate vā pallañke same vā bhūmibhāge pallañkena nisīdeyya, evameva kho, bhante, brahmā sanañkumāro vehāsam abbhuggantvā ākāse antalikkhe pallañkena nisīditvā deve tāvatiṃse āmantesi –

Govindabrahmaṇavatthu

304. “Tam kiṃ maññanti, bhonto devā tāvatiṃsā, yāva dīgharattam mahāpaññova so bhagavā ahosi. Bhūtapubbaṃ, bho, rājā disampati nāma ahosi. Disampatissa rañño govindo nāma brāhmaṇo purohito ahosi. Disampatissa rañño reṇu nāma kumāro putto ahosi. Govindassa brāhmaṇassa jotipālo nāma māṇavo putto ahosi. Iti reṇu ca rājaputto jotipālo ca māṇavo aññe ca cha khattiyā iccete aṭṭha sahāyā ahesum. Atha kho, bho, ahorattānam accayena govindo brāhmaṇo kālamakāsi. Govinde brāhmaṇe kālañkate rājā disampati paridevesi – “yasmīm vata, bho, mayam samaye govinde brāhmaṇe sabbakiccāni sammā vossajjivtā pañcahi kāmaguṇehi samappitā samaṅgībhūtā paricārema, tasmiṃ no samaye govinde brāhmaṇo kālañkato”’ti. Evam vutte bho reṇu rājaputto rājānam disampatiṃ etadavoca – “mā kho tvam, deva, govinde brāhmaṇe kālañkate atibālham paridevesi. Atthi, deva, govindassa brāhmaṇassa jotipālo nāma māṇavo putto pañditataro ceva pitarā, alamatthadasataro ceva pitarā; yepissa pitā atthe anusāsi, tepi jotipālasseva māṇavassa anusāsaniyā”’ti. “Evam kumārā”’ti? “Evam devā”’ti.

Mahāgovindavatthu

305. “Atha kho, bho, rājā disampati aññataram purisam āmantesi – “ehi tvam, ambho purisa, yena jotipālo nāma māṇavo tenupasaṅkama; upasaṅkamitvā jotipālam māṇavam evam vadēhi – ‘bhavamatthu

bhavantam̄ jotipālam̄, rājā disampati bhavantam̄ jotipālam̄ māṇavam̄ āmantayati, rājā disampati bhotō jotipālassa māṇavassa dassanakāmo”’ti. “Evam̄, deva”’ti kho, bho, so puriso disampatissa rañño paṭissutvā yena jotipālo māṇavo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā jotipālam̄ māṇavam̄ etadavoca – “bhavamatthu bhavantam̄ jotipālam̄, rājā disampati bhavantam̄ jotipālam̄ māṇavam̄ āmantayati, rājā disampati bhotō jotipālassa māṇavassa dassanakāmo”’ti. “Evam̄, bho”’ti kho bho jotipālo māṇavo tassa purisassa paṭissutvā yena rājā disampati tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā disampatinā raññā saddhiṁ sammodi; sammodanīyam̄ katham̄ sāraṇīyam̄ vītisāretvā ekamantam̄ nisīdi. Ekamantam̄ nisinnam̄ kho, bho, jotipālam̄ māṇavam̄ rājā disampati etadavoca – “anusāsatu no bhavam̄ jotipālo, mā no bhavam̄ jotipālo anusāsanīyā paccabyāhāsi. Pettike tam̄ thāne thapessāmi, govindiyē abhisīñcissāmī”’ti. “Evam̄, bho”’ti kho, bho, so jotipālo māṇavo disampatissa rañño paccassosi. Atha kho, bho, rājā disampati jotipālam̄ māṇavam̄ govindiyē abhisīñci, tam̄ pettike thāne thapesi. Abhisitto jotipālo māṇavo govindiyē pettike thāne thapito yepissa pitā atthe anusāsi tepi atthe anusāsat, yepissa pitā atthe nānusāsi, tepi atthe anusāsat; yepissa pitā kammante abhisambhosi, tepi kammante abhisambhoti, yepissa pitā kammante nābhismambhosi, tepi kammante abhisambhoti. Tamenam̄ manussā evamāhaṁsu – “govindo vata, bho, brāhmaṇo, mahāgovindo vata, bho, brāhmaṇo”’ti. Iminā kho evam̄, bho, pariyāyena jotipālassa māṇavassa govindo mahāgovindotveva samaññā udapādi.

Rajjasamvibhajanam̄

306. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena te cha khattiya tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā te cha khattiye etadavoca – “disampati kho, bho, rājā jin̄o vuddho mahallako addhagato vayoanupatto, ko nu kho pana, bho, jānāti jīvitam̄? Thānam̄ kho panetam̄ vijjati, yan̄ disampatimhi raññe kālaṅkate rājakattāro reñum̄ rājaputtam̄ rajje abhisīñceyyum̄. Āyantu, bhonto, yena reñu rājaputto tenupasaṅkamatha; upasaṅkamitvā reñum̄ rājaputtam̄ evam̄ vadetha – “mayam̄ kho bhotō reñussa sahāyā piyā manāpā appaṭikūlā, yaṁsukho bhavam̄ tam̄sukhā mayam̄, yaṁdukkho bhavam̄ tam̄dukkhā mayam̄. Disampati kho, bho, rājā jin̄o vuddho mahallako addhagato vayoanupatto, ko nu kho pana, bho, jānāti jīvitam̄? Thānam̄ kho panetam̄ vijjati, yan̄ disampatimhi raññe kālaṅkate rājakattāro bhavantam̄ reñum̄ rajje abhisīñceyyum̄. Sace bhavam̄ reñu rajjaṁ labhetha, samvibhajetha no rajjenā”’ti. “Evam̄ bho”’ti kho, bho, te cha khattiya mahāgovindassa brāhmaṇassa paṭissutvā yena reñu rājaputto tenupasaṅkamim̄su; upasaṅkamitvā reñum̄ rājaputtam̄ etadavocum̄ – “mayam̄ kho bhotō reñussa sahāyā piyā manāpā appaṭikūlā; yaṁsukho bhavam̄ tam̄sukhā mayam̄, yaṁdukkho bhavam̄ tam̄dukkhā mayam̄. Disampati kho, bho, rājā jin̄o vuddho mahallako addhagato vayoanupatto, ko nu kho pana bho jānāti jīvitam̄? Thānam̄ kho panetam̄ vijjati, yan̄ disampatimhi raññe kālaṅkate rājakattāro bhavantam̄ reñum̄ rajje abhisīñceyyum̄. Sace bhavam̄ reñu rajjaṁ labhetha, samvibhajetha no rajjenā”’ti. “Ko nu kho, bho, añño mama vijite sukho bhavetha [sukhā bhaveyyātha (ka.), sukham̄ bhaveyyātha, sukhamedheyyātha (sī. pī.), sukha medhetha (?)], aññatra bhavantebhi? Sacāham̄, bho, rajjaṁ labhissāmi, samvibhajissāmi vo rajjenā”’ti.

307. “Atha kho, bho, ahorattānam̄ accayena rājā disampati kālamakāsi. Disampatimhi raññe kālaṅkate rājakattāro reñum̄ rājaputtam̄ rajje abhisīñcim̄su. Abhisitto reñu rajjena pañcahi kāmaguṇehi samappito samaṅgībhūto paricāreti. Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena te cha khattiya tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā te cha khattiye etadavoca – “disampati kho, bho, rājā kālaṅkato. Abhisitto reñu rajjena pañcahi kāmaguṇehi samappito samaṅgībhūto paricāreti. Ko nu kho pana, bho, jānāti, madanīyā kāmā? Āyantu, bhonto, yena reñu rājā tenupasaṅkamatha; upasaṅkamitvā reñum̄ rājānam̄ evam̄ vadetha – disampati kho, bho, rājā kālaṅkato, abhisitto bhavam̄ reñu rajjena, sarati bhavam̄ tam̄ vacana”’nti?

308. ““Evam̄, bho”’ti kho, bho, te cha khattiya mahāgovindassa brāhmaṇassa paṭissutvā yena reñu rājā tenupasaṅkamim̄su; upasaṅkamitvā reñum̄ rājānam̄ etadavocum̄ – “disampati kho, bho, rājā kālaṅkato, abhisitto bhavam̄ reñu rajjena, sarati bhavam̄ tam̄ vacana”’nti? “Sarāmaham̄, bho, tam̄ vacanam̄ [vacananti (syā. ka.)]. Ko nu kho, bho, pahoti imam̄ mahāpathavim̄ uttarena āyataṁ

dakkhiṇena sakaṭamukhaṁ sattadhā samāṁ suvibhattam vibhajitu”nti? “Ko nu kho, bho, añño pahoti, aññatra mahāgovindena brāhmaṇenā”ti? Atha kho, bho, reṇu rājā aññataram purisam āmantesi – “ehi tvam, ambho purisa, yena mahāgovindo brāhmaṇo tenupasaṅkama; upasaṅkamitvā mahāgovindam brāhmaṇam evam vadehi – ‘rājā tam, bhante, reṇu āmanteti’”ti. “Evam devā”ti kho, bho, so puriso reṇussa rañño paṭissutvā yena mahāgovindo brāhmaṇo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā mahāgovindam brāhmaṇam etadavoca – “rājā tam, bhante, reṇu āmanteti”ti. “Evam, bho”ti kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo tassa purisassa paṭissutvā yena reṇu rājā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā reṇunā raññā saddhiṁ sammodi. Sammodanīyam katham sāraṇīyam vītisāretvā ekamantam nisīdi. Ekamantam nisinnaṁ kho, bho, mahāgovindam brāhmaṇam reṇu rājā etadavoca – “etu, bhavaṁ govindo, imam mahāpathavim uttarena āyatam dakkhiṇena sakaṭamukhaṁ sattadhā samāṁ suvibhattam vibhajatū”ti. “Evam, bho”ti kho mahāgovindo brāhmaṇo reṇussa rañño paṭissutvā imam mahāpathavim uttarena āyatam dakkhiṇena sakaṭamukhaṁ sattadhā samāṁ suvibhattam vibhaji. Sabbāni sakaṭamukhāni paṭṭhapesi [atṭhapesi (sī. pī.)]. Tatra sudam majhe reṇussa rañño janapado hoti.

309. Dantapuram kalingānam [**kālingānam (syā. pī. ka.)**], assakānañca potanam.

Mahesayam [**māhissati (sī. syā. pī.)**] avantīnam, sovīrānañca rorukam.

Mithilā ca videhānam, campā aṅgesu māpitā;
Bārāṇasī ca kāśinam, ete govindamāpitāti.

310. “Atha kho, bho, te cha khattiyā yathāsakena lābhena attamanā ahesum paripuṇṇasankappā – “yam vata no ahosi icchitaṁ, yam ākaṇkhitaṁ, yam adhippetam, yam abhipatthitaṁ, tam no laddha”nti.

“Sattabhū brahmadatto ca, vessabhū bharato saha;
Reṇu dve dhataraṭṭhā ca, tadāsum satta bhāradhā”ti.

Pathamabhāṇavāro niṭṭhito.

Kittisaddaabhbhuggamanam

311. “Atha kho, bho, te cha khattiyā yena mahāgovindo brāhmaṇo tenupasaṅkamīṣu; upasaṅkamitvā mahāgovindam brāhmaṇam etadavocum – “yathā kho bhavaṁ govindo reṇussa rañño sahāyo piyo manāpo appatikūlo. Evameva kho bhavaṁ govindo amhākampi sahāyo piyo manāpo appatikūlo, anusāsatu no bhavaṁ govindo; mā no bhavaṁ govindo anusāsanīyā paccabyāhāsi”ti. “Evam, bho”ti kho mahāgovindo brāhmaṇo tesam channam khattiyānam paccassosi. Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo satta ca rājāno khattiye muddhāvasitte rajje [**muddhābhisisite rajjena (syā.)**] anusāsi, satta ca brāhmaṇamahāsāle satta ca nhātakasatāni mante vācesi.

312. “Atha kho, bho, mahāgovindassa brāhmaṇassa aparena samayena evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggacchi [**abbhuggañchi (sī. pī.)**] – “sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmānam passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati manteti”ti. Atha kho, bho, mahāgovindassa brāhmaṇassa etadahosi – “mayham kho evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggato – ‘sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmānam passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati manteti’ti. Na kho panāham brahmānam passāmi, na brahmunā sākacchemi, na brahmunā sallapāmi, na brahmunā mantemi. Sutam kho pana metaṁ brāhmaṇānam vuddhānam mahallakānam ācariyapācariyānam bhāsamānānam – ‘yo vassike cattāro māse paṭisallīyati, karuṇam jhānam jhāyati, so brahmānam passati brahmunā sākaccheti brahmunā sallapati brahmunā manteti’ti. Yaṁnūnāham vassike cattāro māse paṭisallīyeyyaṁ, karuṇam jhānam jhāyeyya”nti.

313. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena reṇu rājā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā

reñum rājānam etadavoca – “mayham kho, bho, evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggato – ‘sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmānam passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati mantetī’ti. Na kho panāham, bho, brahmānam passāmi, na brahmunā sākacchemi, na brahmunā sallapāmi, na brahmunā mantemi. Sutam kho pana metaṁ brāhmaṇānam vuddhānam mahallakānam ācariyapācariyānam bhāsamānānam – ‘yo vassike cattāro māse paṭisalliyati, karuṇam jhānam jhāyati, so brahmānam passati, brahmunā sākaccheti brahmunā sallapati brahmunā mantetī’ti. Icchāmaham, bho, vassike cattāro māse paṭisallīyitum, karuṇam jhānam jhāyitum; namhi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena bhattābhihārenā’ti. “Yassadāni bhavam govindo kālam maññatī”ti.

314. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena te cha khattiya tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā te cha khattiye etadavoca – “mayham kho, bho, evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggato – ‘sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmānam passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati mantetī’ti. Na kho panāham, bho, brahmānam passāmi, na brahmunā sākacchemi, na brahmunā sallapāmi, na brahmunā mantemi. Sutam kho pana metaṁ brāhmaṇānam vuddhānam mahallakānam ācariyapācariyānam bhāsamānānam, ‘yo vassike cattāro māse paṭisallīyati, karuṇam jhānam jhāyati, so brahmānam passati brahmunā sākaccheti brahmunā sallapati brahmunā mantetī’ti. Icchāmaham, bho, vassike cattāro māse paṭisallīyitum, karuṇam jhānam jhāyitum; namhi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena bhattābhihārenā’ti. “Yassadāni bhavam govindo kālam maññatī”’ti.

315. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena te satta ca brāhmaṇamahāsālā satta ca nhātakasatāni tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā te satta ca brāhmaṇamahāsāle satta ca nhātakasatāni etadavoca – “mayham kho, bho, evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggato – ‘sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmānam passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati mantetī’ti. Na kho panāham, bho, brahmānam passāmi, na brahmunā sākacchemi, na brahmunā sallapāmi, na brahmunā mantemi. Sutam kho pana metaṁ brāhmaṇānam vuddhānam mahallakānam ācariyapācariyānam bhāsamānānam – ‘yo vassike cattāro māse patisallīyati, karuṇam jhānam jhāyati, so brahmānam passati, brahmunā sākaccheti, brahmunā sallapati, brahmunā mantetī’ti. Tena hi, bho, yathāsute yathāpariyatte mante vitthārena sajjhāyam karotha, aññamaññañca mante vācetha; icchāmaham, bho, vassike cattāro māse paṭisallīyitum, karuṇam jhānam jhāyitum; namhi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena bhattābhihārenā’ti. “Yassa dāni bhavam govindo kālam maññatī”ti.

316. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena cattārīsa bhariyā sādisiyo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā cattārīsa bhariyā sādisiyo etadavoca – “mayham kho, bhotī, evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggato – ‘sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmānam passati, sakkhi mahāgovindo brāhmaṇo brahmunā sākaccheti sallapati mantetī’ti. Na kho panāham, bhotī, brahmānam passāmi, na brahmunā sākacchemi, na brahmunā sallapāmi, na brahmunā mantemi. Sutam kho pana metaṁ brāhmaṇānam vuddhānam mahallakānam ācariyapācariyānam bhāsamānānam ‘yo vassike cattāro māse paṭisallīyati, karuṇam jhānam jhāyati, so brahmānam passati, brahmunā sākaccheti, brahmunā sallapati, brahmunā mantetī, icchāmaham, bhotī, vassike cattāro māse paṭisallīyitum, karuṇam jhānam jhāyitum; namhi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena bhattābhihārenā’ti. “Yassa dāni bhavam govindo kālam maññatī”’ti.

317. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo puratthimena nagarassa navam sandhāgāram kārāpetvā vassike cattāro māse paṭisallīyi, karuṇam jhānam jhāyī; nāssudha koci upasaṅkamati [upasaṅkami (pī.)] aññatra ekena bhattābhihārena. Atha kho, bho, mahāgovindassa brāhmaṇassa catunnam māsānam accayena ahudeva ukkaṇṭhanā ahu paritassanā – “sutam kho pana metaṁ brāhmaṇānam vuddhānam mahallakānam ācariyapācariyānam bhāsamānānam – ‘yo vassike cattāro māse paṭisallīyati, karuṇam jhānam jhāyati, so brahmānam passati, brahmunā sākaccheti brahmunā sallapati brahmunā mantetī’ti. Na kho panāham brahmānam passāmi, na brahmunā sākacchemi na brahmunā sallapāmi na brahmunā mantemi”’ti.

Brahmunā sākacchā

318. “Atha kho, bho, brahmā sanañkumāro mahāgovindassa brāhmaṇassa cetasā cetoparivitakkamaññāya seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitaṁ vā bāham pasāreyya, pasāritaṁ vā bāham samiñjeyya, evameva, brahmaloke antarahito mahāgovindassa brāhmaṇassa sammukhe pātūrahosi. Atha kho, bho, mahāgovindassa brāhmaṇassa ahudeva bhayaṁ ahu chambhitattam ahu lomahaṁso yathā tam adiṭṭhapubbaṁ rūpaṁ disvā. Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo bhīto samviggo lomahaṭṭajāto brahmānaṁ sanañkumāraṁ gāthāya ajjhabhāsi –

““Vanṇavā yasavā sirimā, ko nu tvamasi mārisa;
Ajānantā tam pucchāma, katham jānemu tam maya”’nti.

“Maṁ ve kumāraṁ jānanti, brahmaloke sanantanaṁ [sanantica (ka.)];
Sabbe jānanti maṁ devā, evaṁ govinda jānahi”.

““Āsanam udakam pajam, madhusākañca [madhupākañca (sī. syā. pī.)] brahmuno;
Agge bhavantam pucchāma, aggham kurutu no bhavam”.

“Paṭiggaṇhāma te aggham, yanu tvam govinda bhāsasi;
Diṭṭhadhammahitatthāya, samparāya sukhāya ca;
Katāvakāso pucchassu, yanu kiñci abhipatthita”’nti.

319. “Atha kho, bho, mahāgovindassa brāhmaṇassa etadahosi – “katāvakāso khomhi brahmunā sanañkumārena. Kim nu kho aham brahmānaṁ sanañkumāraṁ puccheyyam diṭṭhadhammikam vā attham samparāyikam vā’ti? Atha kho, bho, mahāgovindassa brāhmaṇassa etadahosi – ‘kusalo kho aham diṭṭhadhammikānaṁ atthānaṁ, aññepi maṁ diṭṭhadhammikam attham pucchanti. Yamnūnāham brahmānaṁ sanañkumāraṁ samparāyikaññeva attham puccheyya’’nti. Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo brahmānaṁ sanañkumāraṁ gāthāya ajjhabhāsi –

“Pucchāmi brahmānaṁ sanañkumāraṁ,
Kaṅkhī akaṅkhit paravediyesu;
Katthaṭhitō kimhi ca sikkhamāno,
Pappoti macco amataṁ brahmaloka”’nti.

“Hitvā mamattaṁ manujesu brahme,
Ekodibhūto karuṇedhimutto [karuṇādhimutto (sī. syā. pī.)];
Nirāmagandho virato methunasmā,
Etthaṭhitō ettha ca sikkhamāno;
Pappoti macco amataṁ brahmaloka”’nti.

320. “Hitvā mamatta’’nti aham bhoto ājānāmi. Idhekacco appam vā bhogakkhandham pahāya mahantaṁ vā bhogakkhandham pahāya appam vā ñātiparivatṭam pahāya mahantaṁ vā ñātiparivatṭam pahāya kesamassum ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam pabbajati, ‘iti hitvā mamatta’’nti aham bhoto ājānāmi. ‘Ekodibhūto’ti aham bhoto ājānāmi. Idhekacco vivittam senāsanam bhajati araññam rukkhamūlam pabbatam kandaram giriguham susānam vanapattham abbhokāsam palālapuñjam, iti ekodibhūto’ti aham bhoto ājānāmi. ‘Karuṇedhimutto’ti aham bhoto ājānāmi. Idhekacco karuṇāsaḥagatena cetasā ekaṁ disam pharitvā viharati, tathā dutiyam, tathā tatiyam, tathā catuttham. Iti uddhamadhotiriyam sabbadhi sabbattatāya sabbāvantam lokam karuṇāsaḥagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharitvā viharati. Iti ‘karuṇedhimutto’ti aham bhoto ājānāmi. Āmagandhe ca kho aham bhoto bhāsamānassa na ājānāmi.

“Ke āmagandhā manujesu brahme,
Ete avidvā idha brūhi dhīra;
Kenāvaṭā [kenāvuṭā (syā.)] vāti pajā kurutu [kururū (syā.), kuruṭharū (pī.), kurūru (?)],
Āpāyikā nivutabrahmalokā”’ti.

“Kodho mosavajjaṁ nikati ca dubbho,
Kadariyatā atimāno usūyā;
Icchā vivicchā paraheṭhanā ca,
Lobho ca doso ca mado ca moho;
Etesu yuttā anirāmagandhā,
Āpāyikā nivutabrahmalokā”’ti.

“Yathā kho aham bphoto āmagandhe bhāsamānassa ājānāmi. Te na sunimmadayā agāram
ajjhāvasatā. Pabbajissāmahaṁ, bho, agārasmā anagāriya”’nti. “Yassadāni bhavam̄ govindo kālam
maññatī”’ti.

Reṇurājaāmantanā

321. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena reṇu rājā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā
reṇum̄ rājānam̄ etadavoca – “aññam̄ dāni bhavaṁ purohitam̄ pariyesatu, yo bphoto rajjaṁ anusāsissati.
Icchāmahaṁ, bho, agārasmā anagāriyam̄ pabbajitum̄. Yathā kho pana me sutam̄ brahmuno āmagandhe
bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā. Pabbajissāmahaṁ, bho, agārasmā anagāriya”’nti.

“Āmantayāmi rājānam̄, reṇum̄ bhūmipatiṁ aham̄;
Tvaṁ pajānassu rajjena, nāham̄ porohicce rame”.

“Sace te ūnaṁ kāmehi, aham̄ paripūrayāmi te;
Yo tam̄ hiṁsatī vāremi, bhūmisenāpati aham̄;
Tuvam̄ pitā aham̄utto, mā no govinda pājahi” [pājehi (atṭhakathāyam̄
saṁvaṇṇitapāṭhantaram̄)].

“Namatthi ūnaṁ kāmehi, hiṁsitā me na vijjati;
Amanussavaco sutvā, tasmāhaṁ na gahe rame”.

“Amanusso kathaṁvaṇṇo, kiṁ te attham̄ abhāsatha;
Yañca sutvā jahāsi no, gehe amhe ca kevalī”.

“Upavutthassa me pubbe, yiṭhukāmassa me sato;
Aggi pajjalito āsi, kusapattaparitthato”.

“Tato me brahmā pāturaḥu, brahmalokā sanantano;
So me pañhaṁ viyākāsi, tam̄ sutvā na gahe rame”.

“Saddhāmi aham̄ bphoto, yaṁ tvam̄ govinda bhāsasi;
Amanussavaco sutvā, katham̄ vattetha aññathā.

“Te tam̄ anuvattissāma, satthā govinda no bhavaṁ;
Maṇi yathā veļuriyo, akāco vimalo subho;
Evaṁ suddhā carissāma, govindassānusāsane”’ti.

““Sace bhavaṁ govindo agārasmā anagāriyam̄ pabbajissati, mayampi agārasmā anagāriyam̄

pabbajissāma. Atha yā te gati, sā no gati bhavissatī”ti.

Cha khattiyāāmantanā

322. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena te cha khattiyā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā te cha khattiye etadavoca – “aññām dāni bhavanto purohitam pariyesantu, yo bhavantānam raije anusāsissati. Icchāmaham, bho, agārasmā anagāriyam pabbajitum. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā. Pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriya”nti. Atha kho, bho, te cha khattiyā ekamantam apakkamma evam samacintesum – “ime kho brāhmaṇā nāma dhanaluddhā; yaṁnūna mayam mahāgovindam brāhmaṇam dhanena sikkheyāmā”ti. Te mahāgovindam brāhmaṇam upasaṅkamitvā evamāhamsu – “saṁvijjati kho, bho, imesu sattasu rajjesu pahūtam sāpateyyam, tato bphoto yāvatakena attho, tāvatakanā āharīyata”nti. “Alam, bho, mamapidam pahūtam sāpateyyam bhavantānamyeva vāhasā. Tamahaṁ sabbam pahāya agārasmā anagāriyam pabbajissāmi. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā, pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriya”nti. Atha kho, bho, te cha khattiyā ekamantam apakkamma evam samacintesum – “ime kho brāhmaṇā nāma itthiluddhā; yaṁnūna mayam mahāgovindam brāhmaṇam itthīhi sikkheyāmā”ti. Te mahāgovindam brāhmaṇam upasaṅkamitvā evamāhamsu – “saṁvijjanti kho, bho, imesu sattasu rajjesu pahūtā itthiyo, tato bphoto yāvatikāhi attho, tāvatikā ānīyata”nti. “Alam, bho, mamapimā [mamapitā (ka.), mamapi (sī.)] cattārīsā bhariyā sādisiyo. Tāpāhaṁ sabbā pahāya agārasmā anagāriyam pabbajissāmi. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā, pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriyanti”.

323. “Sace bhavaṁ govindo agārasmā anagāriyam pabbajissati, mayampi agārasmā anagāriyam pabbajissāma, atha yā te gati, sā no gati bhavissatīti.

“Sace jahatha kāmāni, yattha satto puthujjano;
Ārambhavho dalhā hotha, khantibalasamāhitā.

“Esa maggo ujumaggo, esa maggo anuttaro;
Saddhammo sabbhi rakkhito, brahmalokūpapattiyāti.

“Tena hi bhavaṁ govindo satta vassāni āgametu. Sattannaṁ vassānam accayena mayampi agārasmā anagāriyam pabbajissāma, atha yā te gati, sā no gati bhavissatī”ti.

““Aticiram kho, bho, satta vassāni, nāham sakkomi, bhavante, satta vassāni āgametum. Ko nu kho pana, bho, jānāti jīvitānam! Gamanīyo samparāyo, mantāyam [mantāya (bahūsu)] boddhabbam, kattabbam kusalam, caritabbam brahmacariyam, natthi jātassa amaraṇam. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā, pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriya”nti. “Tena hi bhavaṁ govindo chabbassāni āgametu... pe... pañca vassāni āgametu... cattāri vassāni āgametu... tīni vassāni āgametu... dve vassāni āgametu... ekam vassam āgametu, ekassa vassassa accayena mayampi agārasmā anagāriyam pabbajissāma, atha yā te gati, sā no gati bhavissatī”ti.

““Aticiram kho, bho, ekam vassam, nāham sakkomi bhavante ekam vassam āgametum. Ko nu kho pana, bho, jānāti jīvitānam! Gamanīyo samparāyo, mantāyam boddhabbam, kattabbam kusalam, caritabbam brahmacariyam, natthi jātassa amaraṇam. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā, pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriya”nti. “Tena hi bhavaṁ govindo satta māsāni āgametu, sattannaṁ māsānam accayena mayampi agārasmā anagāriyam pabbajissāma, atha yā te gati, sā no gati bhavissatī”ti.

““Aticiram kho, bho, satta māsāni, nāham sakkomi bhavante satta māsāni āgametum. Ko nu kho pana, bho, jānāti jīvitānam. Gamanīyo samparāyo, mantāyam boddhabbam, kattabbam kusalam, caritabbam brahmacariyam, natthi jātassa amaraṇam. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā, pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriya”nti.

““Tena hi bhavam govindo cha māsāni āgametu...pe... pañca māsāni āgametu... cattāri māsāni āgametu... tīni māsāni āgametu... dve māsāni āgametu... ekaṁ māsaṁ āgametu... addhamāsaṁ āgametu, addhamāsassa accayena mayampi agārasmā anagāriyam pabbajissāma, atha yā te gati, sā no gati bhavissati”ti.

““Aticiram kho, bho, addhamāso, nāham sakkomi bhavante addhamāsaṁ āgametum. Ko nu kho pana, bho, jānāti jīvitānam! Gamanīyo samparāyo, mantāyam boddhabbam, kattabbam kusalam, caritabbam brahmacariyam, natthi jātassa amaraṇam. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā, pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriya”nti. “Tena hi bhavam govindo sattāham āgametu, yāva mayam sake puttahātaro rajjena [raje (syā.)] anusāsissāma, sattāhassa accayena mayampi agārasmā anagāriyam pabbajissāma, atha yā te gati, sā no gati bhavissati”ti. “Na ciram kho, bho, sattāham, āgamessāmaham bhavante sattāha”nti.

Brāhmaṇamahāsālādīnam āmantanā

324. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena te satta ca brāhmaṇamahāsālā satta ca nhātakasatāni tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā te satta ca brāhmaṇamahāsāle satta ca nhātakasatāni etadavoca – “aññam dāni bhavanto ācariyam pariyesantu, yo bhavantānam mante vācessati. Icchāmaham, bho, agārasmā anagāriyam pabbajitum. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa. Te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā, pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriya”nti. “Mā bhavam govindo agārasmā anagāriyam pabbaji. Pabbajjā, bho, appesakkhā ca appalābhā ca; brahmaññam mahesakkhañca mahālābhañca”ti. “Mā bhavanto evam avacuttha – “pabbajjā appesakkhā ca appalābhā ca, brahmaññam mahesakkhañca mahālābhañca”ti. Ko nu kho, bho, aññatra mayā mahesakkhataro vā mahālābhataro vā! Ahañhi, bho, etarahi rājāva raññam brahmāva brāhmaṇānam [brahmānam (sī. pī. ka.)] devatāva gahapatikānam. Tamahaṁ sabbam pahāya agārasmā anagāriyam pabbajissāmi. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā. Pabbajissāmaham, bho, agārasmā anagāriya”nti. “Sace bhavam govindo agārasmā anagāriyam pabbajissati, mayampi agārasmā anagāriyam pabbajissāma, atha yā te gati, sā no gati bhavissati”ti.

Bhariyānam āmantanā

325. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo yena cattārīsā bhariyā sādisiyo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā cattārīsā bhariyā sādisiyo etadavoca – “yā bhotīnam icchatī, sakāni vā nātikulāni gacchatu aññam vā bhattāram pariyesatu. Icchāmaham, bhotī, agārasmā anagāriyam pabbajitum. Yathā kho pana me sutam brahmuno āmagandhe bhāsamānassa, te na sunimmadayā agāram ajjhāvasatā. Pabbajissāmaham, bhotī, agārasmā anagāriya”nti. “Tvaññeva no nātī nātikāmānam, tvam pana bhattā bhattukāmānam. Sace bhavam govindo agārasmā anagāriyam pabbajissati, mayampi agārasmā anagāriyam pabbajissāma, atha yā te gati, sā no gati bhavissati”ti.

Mahāgovindapabbajjā

326. “Atha kho, bho, mahāgovindo brāhmaṇo tassa sattāhassa accayena kesamassum ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā agārasmā anagāriyam pabbaji. Pabbajitam pana mahāgovindam brāhmaṇam satta ca rājāno khattiyyā muddhāvasittā satta ca brāhmaṇamahāsālā satta ca nhātakasatāni cattārīsā ca bhariyā sādisiyo anekāni ca khattiyasahassāni anekāni ca brāhmaṇasahassāni anekāni ca

gahapatisahassāni anekehi ca itthāgārehi itthiyo kesamassum ohāretvā kāsāyāni vatthāni acchādetvā mahāgovindam brāhmaṇam agārasmā anagāriyam pabbajitam anupabbajim̄su. Tāya sudam, bho, parisāya parivuto mahāgovindo brāhmaṇo gāmanigamarājadhānīsu cārikam̄ carati. Yam̄ kho pana, bho, tena samayena mahāgovindo brāhmaṇo gāmaṇam̄ vā nigamam̄ vā upasāṅkamati, tattha rājāva hoti raññam̄, brahmāva brāhmaṇānam̄, devatāva gahapatikānam̄. Tena kho pana samayena manussā khipanti vā upakkhalanti vā te evamāhaṁsu – “namathu mahāgovindassa brāhmaṇassa, namathu satta purohitassā””ti.

327. “Mahāgovindo, bho, brāhmaṇo mettāsaḥagatena cetasā ekam̄ disam̄ pharitvā vihāsi, tathā dutiyam̄, tathā tatiyam̄, tathā catuttham̄. Iti uddhamadho tiriyaṁ sabbadhi sabbattatāya sabbāvantam̄ lokam̄ mettāsaḥagatena cetasā vipulena mahaggatena appamāṇena averena abyāpajjena pharitvā vihāsi. Karuṇāsaḥagatena cetasā...pe... muditāsaḥagatena cetasā...pe... upekkhāsaḥagatena cetasā...pe... abyāpajjena pharitvā vihāsi sāvakānañca brahmalokasahabyatāya maggam̄ desesi.

328. “Ye kho pana, bho, tena samayena mahāgovindassa brāhmaṇassa sāvakā sabbena sabbam̄ sāsanam̄ ājāniṁsu. Te kāyassa bhedā param̄ maraṇā sugatim̄ brahmalokam̄ upapajjiṁsu. Ye na sabbena sabbam̄ sāsanam̄ ājāniṁsu, te kāyassa bhedā param̄ maraṇā appekacce paranimmitavasavattīnam̄ devānam̄ sahabyatam̄ upapajjiṁsu; appekacce nimmānaratīnam̄ devānam̄ sahabyatam̄ upapajjiṁsu; appekacce yāmānam̄ devānam̄ sahabyatam̄ upapajjiṁsu; appekacce tusitānam̄ devānam̄ sahabyatam̄ upapajjiṁsu; appekacce cātumahārājikānam̄ devānam̄ sahabyatam̄ upapajjiṁsu; ye sabbanihīnam̄ kāyam̄ paripūresum̄ te gandhabbakāyam̄ paripūresum̄. Iti kho, bho [pana (syā. ka.)], sabbesamyeva tesam̄ kulaputtānam̄ amoghā pabbajjā ahosi avañjhā saphalā saudrayā””ti.

329. “Sarati tam̄ bhagavā””ti? “Sarāmahaṁ, pañcasikha. Aham tena samayena mahāgovindo brāhmaṇo ahosim̄. Aham tesam̄ sāvakānam̄ brahmalokasahabyatāya maggam̄ desesim̄. Tam̄ kho pana me, pañcasikha, brahmacariyam̄ na nibbidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya samvattati, yāvadeva brahmalokūpapattiyā.

Idam̄ kho pana me, pañcasikha, brahmacariyam̄ ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattati. Katamañca tam̄, pañcasikha, brahmacariyam̄ ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattati? Ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo. Seyyathidaṁ – sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammāājīvo sammāvāyāmo sammāsatī sammāsamādhi. Idam̄ kho tam̄, pañcasikha, brahmacariyam̄ ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattati.

330. “Ye kho pana me, pañcasikha, sāvakā sabbena sabbam̄ sāsanam̄ ājānanti, te āsavānam̄ khayā anāsavam̄ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayam̄ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharanti; ye na sabbena sabbam̄ sāsanam̄ ājānanti, te pañcannam̄ orambhāgyānam̄ samyojanānam̄ parikkhayā opapātikā honti tattha parinibbāyino anāvattidhammā tasmā lokā. Ye na sabbena sabbam̄ sāsanam̄ ājānanti, appekacce tiṇṇam̄ samyojanānam̄ parikkhayā rāgadosamohānam̄ tanuttā sakadāgāmino honti sakideva imam̄ lokam̄ āgantvā dukkhassantaṁ karissanti [karonti (sī. pī.)]. Ye na sabbena sabbam̄ sāsanam̄ ājānanti, appekacce tiṇṇam̄ samyojanānam̄ parikkhayā sotāpannā honti avinipātadhammā niyatā sambodhiparāyanā. Iti kho, pañcasikha, sabbesamyeva imesam̄ kulaputtānam̄ amoghā pabbajjā [pabbajā ahosi (ka.)] avañjhā saphalā saudrayā””ti.

Idamavoca bhagavā. Attamano pañcasikho gandhabbatto bhagavato bhāsitaṁ abhinanditvā anumoditvā bhagavantam̄ abhivādetvā padakkhiṇam̄ katvā tatthevantaradhāyīti.

Mahāgovindasuttam̄ niṭṭhitam̄ chatṭham̄.

7. Mahāsamayasuttam

331. Evaṁ me sutam – ekam samayaṁ bhagavā saksesu viharati kapilavatthusmim mahāvane mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṁ pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehi; dasahi ca lokadhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā honti bhagavantam dassanāya bhikkhusaṅghañca. Atha kho catunnam suddhāvāsakāyikānam devatānam [**devānam (sī. syā. pī.)**] etadahosi – “ayam kho bhagavā saksesu viharati kapilavatthusmim mahāvane mahatā bhikkhusaṅghena saddhiṁ pañcamattehi bhikkhusatehi sabbeheva arahantehi; dasahi ca lokadhātūhi devatā yebhuyyena sannipatitā honti bhagavantam dassanāya bhikkhusaṅghañca. Yaṁnūna mayampi yena bhagavā tenupasaṅkameyyāma; upasaṅkamitvā bhagavato santike paccekam gātham [**pacceka gātham (sī. syā. pī.), pacceka gāthā (ka. sī.)**] bhāseyyāmā”ti.

332. Atha kho tā devatā seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitaṁ vā bāham pasāreyya pasāritam vā bāham samiñjeyya, evameva suddhāvāsesu devesu antarahitā bhagavato purato pāturaheśum. Atha kho tā devatā bhagavantam abhivādetvā ekamantam atthamṣu. Ekamantam thitā kho ekā devatā bhagavato santike imam gātham abhāsi –

“Mahāsamayo pavanasmim, devakāyā samāgatā;
Āgatamha imam dhammasamayam, dakkhitāye aparājitasaṅgha”nti.

Atha kho aparā devatā bhagavato santike imam gātham abhāsi –

“Tatra bhikkhavo samādahaṁsu, cittamattano ujukam akamṣu [**ujukamakamṣu (sī. syā. pī.)**]; Sārathīva nettāni gahetvā, indriyāni rakkhanti pañditā”ti.

Atha kho aparā devatā bhagavato santike imam gātham abhāsi –

“Chetvā khīlam chetvā paligham, indakhīlam ūhacca [**uhacca (ka.)**] manejā;
Te caranti suddhā vimalā, cakkhumatā sudantā susunāgā”ti.

Atha kho aparā devatā bhagavato santike imam gātham abhāsi –

“Yekuci buddham saraṇam gatāse, na te gamissanti apāyabhūmim;
Pahāya mānusam deham, devakāyam paripūressantī”ti.

Devatāsannipatā

333. Atha kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “yebhuyyena, bhikkhave, dasasu lokadhātūsu devatā sannipatitā honti [( ) sī. ipothakesu natthi], tathāgataṁ dassanāya bhikkhusaṅghañca. Yepi te, bhikkhave, ahesum atītamaddhānam arahanto sammāsambuddhā, tesampi bhagavantānam etamparāmāyeva [**etaparāmāyeva (sī. syā. pī.)**] devatā sannipatitā ahesum seyyathāpi mayham etarahi. Yepi te, bhikkhave, bhavissanti anāgatamaddhānam arahanto sammāsambuddhā, tesampi bhagavantānam etamparāmāyeva devatā sannipatitā bhavissanti seyyathāpi mayham etarahi. Ācikkhissāmi, bhikkhave, devakāyānam nāmāni; kittayissāmi, bhikkhave, devakāyānam nāmāni; desessāmi, bhikkhave, devakāyānam nāmāni. Tam suṇātha, sādhukam manasikarotha, bhāsissāmī”ti. “Evam, bhante”ti kho te bhikkhū bhagavato paccassosum.

334. Bhagavā etadavoca –

“Silokamanukassāmi, yattha bhummā tadassitā;

Ye sitā girigabbharam, pahitattā samāhitā.

“Puthūsīhāva sallīnā, lomahamṣābhismabhuno;
Odātamanasā suddhā, vippasannamanāvilā” [vippasannāmanāvilā (pī. ka.)].

Bhiyyo pañcasate ñatvā, vane kāpilavatthave;
Tato āmantayī satthā, sāvake sāsane rate.

“Devakāyā abhikkantā, te vijānātha bhikkhavo”;
Te ca ātappamakarum, sutvā buddhassa sāsanaṁ.

Tesam pāturahu ñāṇam, amanussānadassanaṁ;
Appeke satamaddakkhum, sahassam atha sattariṁ.

Satam eke sahassānam, amanussānamaddasum;
Appekenantamaddakkhum, disā sabbā phuṭā ahum.

Tañca sabbam abhiññāya, vavatthitvāna [vavakkhitvāna (sī. syā. pī.), avekkhitvāna (ṭīkā)]
cakkhumā;
Tato āmantayī satthā, sāvake sāsane rate.

“Devakāyā abhikkantā, te vijānātha bhikkhavo;
Ye voham kittayissāmi, girāhi anupubbaso.

335.“Sattasahassā te yakkhā, bhummā kāpilavatthavā.

Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Chasahassā hemavatā, yakkhā nānattavaṇṇino;
Iddhimanto jutīmanto [jutīmanto (sī. pī.)], vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Sātāgirā tisahassā, yakkhā nānattavaṇṇino;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Iccete sołasasahassā, yakkhā nānattavaṇṇino;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Vessāmittā pañcasatā, yakkhā nānattavaṇṇino;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Kumbhīro rājagahiko, vepullassa nivesanam;
Bhiyyo nam satasahassam, yakkhānam payirupāsati;
Kumbhīro rājagahiko, sopāgā samitiṁ vanam.

336.“Purimañca disam rājā, dhatarattho pasāsati.

Gandhabbānam adhipati, mahārājā yasassiso.

“Puttāpi tassa bahavo, indanāmā mahabbalā;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Dakkhiṇañca disam rājā, virūlho tam pasāsati [tappasāsati (syā.)];
Kumbhaṇḍānam adhipati, mahārājā yasassiso.

“Puttāpi tassa bahavo, indanāmā mahabbalā;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Pacchimañca disam rājā, virūpakkho pasāsati;
Nāgānañca adhipati, mahārājā yasassiso.

“Puttāpi tassa bahavo, indanāmā mahabbalā;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Uttarañca disam rājā, kuvero tam pasāsati;
Yakkhānañca adhipati, mahārājā yasassiso.

“Puttāpi tassa bahavo, indanāmā mahabbalā;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Purimam disam dhataraṭṭho, dakkhiṇena virūlhako;
Pacchimena virūpakkho, kuvero uttarām disam.

“Cattāro te mahārājā, samantā caturo disā;
Daddallamānā [daddaṭṭhamānā (ka.)] aṭṭhamasu, vane kāpilavatthave.

337. “Tesaṁ māyāvino dāsā, āgum [āgū (syā.), āgu (sī. pī.) evamuparipi] vañcanikā saṭhā.

Māyā kuṭenḍu viṭenḍu [veṭenḍu (sī. syā. pī.)], viṭucca [viṭū ca (syā.)] viṭuṭo saha.

“Candano kāmaseṭṭho ca, kinnighaṇḍu [kinnughaṇḍu (sī. syā. pī.)] nighaṇḍu ca;
Panādo opamañño ca, devasūto ca mātali.

“Cittaseno ca gandhabbo, naṭorājā janesabho [janosabho (syā.)];
Āgā pañcasikho ceva, timbarū sūriyavaccasā [suriyavaccasā (sī. pī.)].

“Ete caññe ca rājāno, gandhabbā saha rājubhi;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

338. “Athāgum nāgasā nāgā, vesālā sahatacchakā.

Kambalassatarā āgum, pāyāgā saha nātibhi.

“Yāmūnā dhataraṭṭhā ca, āgū nāgā yasassino;
Erāvaṇo mahānāgo, sopāgā samitiṁ vanam.

“Ye nāgarāje sahasā haranti, dibbā dijā pakkhi visuddhacakkhū;
Vehāyasā [vehāsayā (sī. pī.)] te vanamajjhapattā, citrā supaṇṇā iti tesa nāmam.

“Abhayaṁ tadā nāgarājānamāsi, supaṇṇato khemamakāsi buddho;
Saṅhāhi vācāhi upavhayantā, nāgā supaṇṇā saraṇamakaṇsu buddham.

339.“Jitā vajirahatthena, samuddam asurāsitā.

Bhātaro vāsavassete, iddhimanto yasassino.

“Kālakañcā mahābhismā [kālakañjā mahābhiṁṣā (sī. pī.)], asurā dānaveghasā;
Vepacitti sucitti ca, pahārādo namucī saha.

“Satañca baliputtānam, sabbe verocanāmakā;
Sannayhitvā balisenam [balīsenam (syā.)], rāhubhaddamupāgamum;
Samayodāni bhaddante, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

340.“Āpo ca devā pathavī, tejo vāyo tadāgamum.

Varuṇā vāraṇā [vāruṇā (syā.)] devā, somo ca yasasā saha.

“Mettā karuṇā kāyikā, āgum devā yasassino;
Dasete dasadhā kāyā, sabbe nānattavaṇṇino.

“Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Veṇḍudevā sahali ca [veṇhūca devā sahalīca (sī. pī.)], asamā ca duve yamā;
Candassūpanisā devā, candamāgum purakkhatvā.

“Sūriyassūpanisā [suriyassūpanisā (sī. syā. pī.)] devā, sūriyamāgum purakkhatvā;
Nakkhattāni purakkhatvā, āgum mandavalāhakā.

“Vasūnam vāsavo setṭho, sakkopāgā purindado;
Dasete dasadhā kāyā, sabbe nānattavaṇṇino.

“Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Athāgum sahabhū devā, jalāaggisikhāriva;
Ariṭṭhakā ca rojā ca, umāpupphanibhāsino.

“Varuṇā sahadhammā ca, accutā ca anejakā;
Sūleyyarucirā āgum, āgum vāsavanesino;
Dasete dasadhā kāyā, sabbe nānattavaṇṇino.

“Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;

Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Samānā mahāsamanā, mānusā mānusuttamā;
Khiḍapadosikā āgum, āgum manopadosikā.

“Athāgum harayo devā, ye ca lohitavāsino;
Pāragā mahāpāragā, āgum devā yasassino;
Dasete dasadhā kāyā, sabbe nānattavaṇṇino.

“Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Sukkā karambhā [karumhā (sī. syā. pī.)] aruṇā, āgum veghanasā saha;
Odātagayhā pāmokkhā, āgum devā vicakkhaṇā.

“Sadāmattā hāragajā, missakā ca yasassino;
Thanayaṁ āga pajunno, yo disā abhivassati.

“Dasete dasadhā kāyā, sabbe nānattavaṇṇino;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Khemiyā tusitā yāmā, kaṭṭhakā ca yasassino;
Lambītakā lāmasetṭhā, jotināmā ca āsavā;
Nimmānaratino āgum, athāgum paranimmitā.

“Dasete dasadhā kāyā, sabbe nānattavaṇṇino;
Iddhimanto jutimanto, vaṇṇavanto yasassino;
Modamānā abhikkāmum, bhikkhūnam samitiṁ vanam.

“Saṭṭhete devanikāyā, sabbe nānattavaṇṇino;
Nāmanvayena āgacchum [āgañchum (sī. syā. pī.)], ye caññe sadisā saha.

“Pavuṭṭhajātimakhilam [pavutthajātiṁ akhilam (sī. pī.)], oghatiṇṇamanāsavam;
Dakkhemoghataram nāgam, candaṁva asitātigam’.

341. “Subrahmā paramatto ca [paramattho ca (ka.)], puttā iddhimato saha.

Sanaṅkumāro tisso ca, sopāga samitiṁ vanam.

“Sahassam brahmaṭalokānam, mahābrahmābhitiṭṭhati;
Upapanno jutimanto, bhismākāyo yasassiso.

“Dasettha issarā āgum, paccekavasavattino;
Tesañca majjhato āga, hārito parivārito.

342. “Te ca sabbe abhikkante, sainde [sinde (syā.)] deve sabrahmake.

Mārasenā abhikkāmi, passa kaṇhassa mandiyam.

“‘Etha gaṇhatha bandhatha, rāgena baddhamatthu vo;
Samantā parivāretha, mā vo muñcittha koci nam’.

“Iti tattha mahāseno, kaṇho senam apesayi;
Pāṇinā talamāhacca, saram katvāna bheravam.

“Yathā pāvussako megho, thanayanto savijjuko; +
Tadā so paccudāvatti, saṅkuddho asayañvase [asayañvasī (sī. pī.)].

343. Tañca sabbam abhiññāya, vavatthitvāna cakkhumā.

Tato āmantayī satthā, sāvake sāsane rate.

“Mārasenā abhikkantā, te vijānātha bhikkhavo;
Te ca ātappamakarum, sutvā buddhassa sāsanañ;
Vitarāgehi pakkāmum, nesam lomāpi iñjayum.

“‘Sabbe vijitasañgāmā, bhayātītā yasassino;
Modanti saha bhūtehi, sāvakā te janesutā’’ti.

Mahāsamayasuttam niṭṭhitam sattamañ.

8. Sakkapañhasuttam

344. Evañ me sutam – ekam samayam bhagavā magadhesu viharati, pācīnato rājagahassa ambasañdā nāma brāhmaṇagāmo, tassuttarato vediyake pabbate indasālaguhāyam. Tena kho pana samayena sakkassa devānamindassa ussukkam udapādi bhagavantam dassanāya. Atha kho sakkassa devānamindassa etadahosi – “kaham nu kho bhagavā etarahi viharati arahañ sammāsambuddho”’ti? Addasā kho sakko devānamindo bhagavantam magadhesu viharantam pācīnato rājagahassa ambasañdā nāma brāhmaṇagāmo, tassuttarato vediyake pabbate indasālaguhāyam. Disvāna deve tāvatimse āmantesi – “ayam, mārisā, bhagavā magadhesu viharati, pācīnato rājagahassa ambasañdā nāma brāhmaṇagāmo, tassuttarato vediyake pabbate indasālaguhāyam. Yadi pana, mārisā, mayam tam bhagavantam dassanāya upasaṅkameyyāma arahantam sammāsambuddha”’nti? “Evañ bhaddantavā”’ti kho devā tāvatimṣā sakkassa devānamindassa paccassosum.

345. Atha kho sakko devānamindo pañcasikham gandhabbadevaputtam [gandhabbaputtam (syā.)] āmantesi – “ayam, tāta pañcasikha, bhagavā magadhesu viharati pācīnato rājagahassa ambasañdā nāma brāhmaṇagāmo, tassuttarato vediyake pabbate indasālaguhāyam. Yadi pana, tāta pañcasikha, mayam tam bhagavantam dassanāya upasaṅkameyyāma arahantam sammāsambuddha”’nti? “Evañ bhaddantavā”’ti kho pañcasikho gandhabbadevaputto sakkassa devānamindassa paññusutvā beluvapanḍuvīnam ādāya sakkassa devānamindassa anucariyam upāgami.

346. Atha kho sakko devānamindo devehi tāvatimsehi parivuto pañcasikhena gandhabbadevaputtena purakkhato seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitam vā bāham pasāreyya pasāritam vā bāham samiñjeyya; evameva devesu tāvatimsesu antarahito magadhesu pācīnato rājagahassa ambasañdā nāma brāhmaṇagāmo, tassuttarato vediyake pabbate paccuṭṭhāsi. Tena kho pana samayena vediyako pabbato atiriva obhāsajāto hoti ambasañdā ca brāhmaṇagāmo yathā tam devānam devānubhāvena. Apissudam parito gāmesu manussā evamāhañsu – “ādittassu nāmajja vediyako pabbato jhāyatisu [jhāyatassu (syā.), pajjhāyatassu (sī. pī.)] nāmajja vediyako pabbato jalatisu [jalatassu (syā.), jalitassu (sī. pī.)] nāmajja vediyako pabbato kiñsu nāmajja vediyako pabbato atiriva obhāsajāto

ambasañḍā ca brāhmaṇagāmo”ti samviggā lomahaṭṭhajatā ahesum.

347. Atha kho sakko devānamindo pañcasikhaṁ gandhabbadevaputtam āmantesi – “durupasaṅkamā kho, tāta pañcasikha, tathāgatā mādisena, jhāyī jhānaratā, tadantaram [tadanantaram (sī. syā. pī. ka.)] paṭisallīnā. Yadi pana tvam, tāta pañcasikha, bhagavantam paṭhamam pasādeyyāsi, tayā, tāta, paṭhamam pasāditam pacchā mayam tam bhagavantaṁ dassanāya upasaṅkameyyāma arahantam sammāsambuddha”nti. “Evaṁ bhaddantavā”ti kho pañcasikho gandhabbadevaputto sakkassa devānamindassa paṭissutvā beluvapanḍuvīṇam ādāya yena indasālaguhā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā “ettāvatā me bhagavā neva atidūre bhavissati nāccāsanne, saddañca me sossatī”ti ekamantam aṭṭhāsi.

Pañcasikhagītagāthā

348. Ekamantam ṭhito kho pañcasikho gandhabbadevaputto beluvapanḍuvīṇam [veṭuvapanḍuvīṇam ādāya (syā.)] assāvesi, imā ca gāthā abhāsi buddhūpasañhitā dhammūpasañhitā saṅghūpasañhitā arahantūpasañhitā kāmūpasañhitā –

“Vande te pitaram bhadde, timbarum sūriyavacchase;
Yena jātāsi kalyāṇī, ānandajanānī mama.

“Vātova sedataṁ kanto, pānīyaṁva pipāsato;
Āngīrasi piyāmesi, dhammo arahatāmiva.

“Ātarasseva bhesajjaṁ, bhojanamva jighacchato;
Parinibbāpaya maṁ bhadde, jalantamiva vārinā.

“Sītodakaṁ pokkharaṇīṁ, yuttaṁ kiñjakkhareṇunā;
Nāgo ghammābhittatova, ogāhe te thanūdaram.

“Accaṅkusova nāgova, jitam me tuttomaram;
Kāraṇam nappajānāmi, sammatto lakkhanūruyā.

“Tayi gedhitacittosmi, cittam vipariṇāmitam;
Paṭigantum na sakkomi, vaṅkaghastova ambujo.

“Vāmūru saja maṁ bhadde, saja maṁ mandalocane;
Palissa ja maṁ kalyāṇi, etam me abhipathhitam.

“Appako vata me santo, kāmo vellitakesiyā;
Anekabhāvo samuppādi, arahanteva dakkhiṇā.

“Yam me atthi kataṁ puññam, arahantesu tādisu;
Tam me sabbaṅgakalyāṇi, tayā saddhiṁ vipaccataṁ.

“Yam me atthi kataṁ puññam, asmiṁ pathavimāṇdale;
Tam me sabbaṅgakalyāṇi, tayā saddhiṁ vipaccataṁ.

“Sakyaputtova jhānena, ekodi nipako sato;
Amataṁ muni jīgīṣāno [jīgīṣāno (sī. syā. pī.)], tamahaṁ sūriyavacchase.

“Yathāpi muni nandeyya, patvā sambodhimuttamam;
Evaṁ nandeyyam kalyāṇi, missibhāvam gato tayā.

“Sakko ce me varam dajjā, tāvatiṁsānamissaro;
Tāham bhadde vareyyāhe, evam kāmo dalho mama.

“Sālamva na ciram phullam, pitaram te sumedhase;
Vandamāno namassāmi, yassā setādisī pajā”ti.

349. Evaṁ vutte bhagavā pañcasikhaṁ gandhabbadevaputtam etadavoca – “saṁsandati kho te, pañcasikha, tantissaro gītassarena, gītassaro ca tantissarena; na ca pana [neva pana (syā.)] te pañcasikha, tantissaro gītassaram ativattati, gītassaro ca tantissaram. Kadā saṁyūlhā pana te, pañcasikha, imā gāthā buddhūpasañhitā dhammūpasañhitā saṅghūpasañhitā arahantūpasañhitā kāmūpasañhitā”ti?

“Ekamidaṁ, bhante, samayaṁ bhagavā uruvelāyam viharati najjā nerañjarāya tīre ajapālanigrodhe pathamābhisaṁbuddho. Tena kho panāham, bhante, samayena bhaddā nāma sūriyavacchasā timbaruno gandhabbarañño dhītā, tamabhikañkhāmi. Sā kho pana, bhante, bhaginī parakāminī hoti; sikhanḍī nāma mātalissa saṅgāhakassa putto, tamabhikañkhāti. Yato kho aham, bhante, tam bhaginim nālattham kenaci pariyyāena. Athāhaṁ beluvapañduvīṇam ādāya yena timbaruno gandhabbarañño nivesanam tenupasañkamim; upasañkamitvā beluvapañduvīṇam assāvesim, imā ca gāthā abhāsiṁ buddhūpasañhitā dhammūpasañhitā saṅghūpasañhitā arahantūpasañhitā kāmūpasañhitā –

“Vande te pitaram bhadde, timbarum sūriyavacchase;
Yena jātāsi kalyāṇī, ānandajananī mama. ...pe...

Sālamva na ciram phullam, pitaram te sumedhase;
Vandamāno namassāmi, yassā setādisī pajā”ti.

“Evaṁ vutte, bhante, bhaddā sūriyavacchasā mam etadavoca – ‘na kho me, mārisa, so bhagavā sammukhā dittho api ca sutoyeva me so bhagavā devānam tāvatiṁsānam sudhammāyam sabhāyam upanaccantiyā. Yato kho tvam, mārisa, tam bhagavantam kittesi, hotu no ajja samāgamo’ti. Soyeva no, bhante, tassā bhaginiyā saddhiṁ samāgamo ahosi. Na ca dāni tato pacchā”ti.

Sakkūpasañkama

350. Atha kho sakkassa devānamindassa etadahosi – “paṭisammodati pañcasikho gandhabbadevaputto bhagavatā, bhagavā ca pañcasikhenā”ti. Atha kho sakko devānamindo pañcasikhaṁ gandhabbadevaputtam āmantesi – “abhibhādehi me tvam, tāta pañcasikha, bhagavantam – ‘sakko, bhante, devānamindo sāmacco saparijano bhagavato pāde sirasā vandatī’ti”. “Evaṁ bhaddantavā”ti kho pañcasikho gandhabbadevaputto sakkassa devānamindassa paṭissutvā bhagavantam abhibhādeti – “sakko, bhante, devānamindo sāmacco saparijano bhagavato pāde sirasā vandatī”ti. “Evaṁ sukhī hotu, pañcasikha, sakko devānamindo sāmacco saparijano; sukhakāmā hi devā manussā asurā nāgā gandhabbā ye caññe santi puthukāyā”ti.

351. Evañca pana tathāgatā evarūpe mahesakkhe yakkhe abhivadanti. Abhivadito sakko devānamindo bhagavato indasālaguham pavisitvā bhagavantam abhibhādetvā ekamantam aṭṭhāsi. Devāpi tāvatiṁsā indasālaguham pavisitvā bhagavantam abhibhādetvā ekamantam aṭṭhāsu. Pañcasikhopi gandhabbadevaputto indasālaguham pavisitvā bhagavantam abhibhādetvā ekamantam aṭṭhāsi.

Tena kho pana samayena indasālaguhā visamā santī samā samapādi, sambādhā santī urundā [uruddā (ka.)] samapādi, andhakāro guhāyam antaradhāyi, āloko udapādi yathā tam devānam devānubhāvena.

352. Atha kho bhagavā sakkam devānamindam etadavoca – “acchariyamidaṁ āyasmato kosiyassa, abbhutamidam āyasmato kosiyassa tāva bahukiccassa bahukaraṇīyassa yadidam idhāgamana”’nti. “Cirapaṭikāham, bhante, bhagavantam dassanāya upasāṅkamitukāmo; api ca devānam tāvatiṁsānam kehici kehici [kehici (syā.)] kiccakaraṇīyehi byāvaṭo; evāham nāsakkhiṁ bhagavantam dassanāya upasāṅkamitum. Ekamidaṁ, bhante, samayaṁ bhagavā sāvatthiyam viharati salaṭāgārake. Atha khvāham, bhante, sāvatthim agamāsiṁ bhagavantam dassanāya. Tena kho pana, bhante, samayena bhagavā aññatarena samādhinā nisinno hoti, bhūjati [bhuñjatī ca (sī. pī.), bhujagī (syā.)] ca nāma vessavaṇassa mahārājassa paricārikā bhagavantam paccupat̄hitā hoti, pañjalikā namassamānā tiṭṭhati. Atha khvāham, bhante, bhūjatim etadavocam – ‘abhibhādehi me tvam, bhagini, bhagavantam – “sakko, bhante, devānamindo sāmacco saparijano bhagavato pāde sirasā vandatī”’ti. Evam vutte, bhante, sā bhūjati maṁ etadavoca – ‘akālo kho, mārisa, bhagavantam dassanāya; paṭisallīno bhagavā’’ti. ‘Tena hī, bhagini, yadā bhagavā tamhā samādhimhā vuṭṭhito hoti, atha mama vacanena bhagavantam abhibhādehi – “sakko, bhante, devānamindo sāmacco saparijano bhagavato pāde sirasā vandatī”’ti. Kacci me sā, bhante, bhaginī bhagavantam abhibhādesi? Sarati bhagavā tassā bhaginīyā vacana”’nti? “Abhibhādesi maṁ sā, devānaminda, bhaginī, sarāmaham tassā bhaginīyā vacanam. Api cāham āyasmato nemisaddena [cakkānemisaddena (syā.)] tamhā samādhimhā vuṭṭhito”’ti. “Ye te, bhante, devā amhehi paṭhamataram tāvatiṁsakāyam upapannā, tesam me sammukhā sutam sammukhā paṭiggahitaṁ – ‘yadā tathāgatā loke uppajjanti arahanto sammāsambuddhā, dibbā kāyā paripūrenti, hāyanti asurakāyā’’ti. Tam me idam, bhante, sakkhidiṭṭham yato tathāgato loke uppanno arahaṁ sammāsambuddho, dibbā kāyā paripūrenti, hāyanti asurakāyātī.

Gopakavatthu

353. “Idheva, bhante, kapilavatthusmiṁ gopikā nāma sakyadhītā ahosi buddhe pasannā dhamme pasannā saṅge pasannā sīlesu paripūrakārinī. Sā itthittam [itthicittam (syā.)] virājetvā purisattam [purisacittam (syā.)] bhāvetvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapannā. Devānam tāvatiṁsānam sahabyatam amhākam puttattam ajjhupagatā. Tatrapi naṁ evam jānanti – ‘gopako devaputto, gopako devaputto’’ti. Aññepi, bhante, tayo bhikkhū bhagavati brahmacariyam carityā hīnam gandhabbakāyam upapannā. Te pañcahi kāmaguṇehi samappitā samaṅgībhūtā paricārayamānā amhākam upaṭṭhānam āgacchanti amhākam pāricariyam. Te amhākam upaṭṭhānam āgate amhākam pāricariyam gopako devaputto paṭicodesi – ‘kutomukhā nāma tumhe, mārisā, tassa bhagavato dhammam assuttha [āyuhittha (syā.)] – ahañhi nāma itthikā samānā buddhe pasannā dhamme pasannā saṅge pasannā sīlesu paripūrakārinī itthittam virājetvā purisattam bhāvetvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapannā, devānam tāvatiṁsānam sahabyatam sakkassa devānamindassa puttattam ajjhupagatā. Idhāpi maṁ evam jānanti “gopako devaputto gopako devaputto’’ti. Tumhe pana, mārisā, bhagavati brahmacariyam carityā hīnam gandhabbakāyam upapannā. Duddiṭṭharūpam vata, bho, addasāma, ye mayam addasāma sahadhammike hīnam gandhabbakāyam upapanne’’ti. Tesam, bhante, gopakena devaputtena paṭicoditānam dve devā diṭṭheva dhamme satim paṭilabhiṁsu kāyam brahmapurohitam, eko pana devo kāme ajjhāvasi.

354. “Upāsikā cakkhumato ahosim,

Nāmampi mayham ahu ‘gopikā’’ti;
Buddhe ca dhamme ca abhippasannā,
Saṅghañcupaṭṭhāsim pasannacittā.

““Tasseva buddhassa sudhammatāya,
Sakkassa puttomhi mahānubhāvo;
Mahājutiko tidivūpapanno,
Jānanti maṁ idhāpi ‘gopako’’ti.

““Athaddasam̄ bhikkhavo diṭṭhapubbe,
 Gandhabbakāyūpagate vasīne;
 Imehi te gotamasāvakāse,
 Ye ca mayam̄ pubbe manussabhūtā.

““Annena pānena upatthahimhā,
 Pādūpasaṅgayha sake nivesane;
 Kutomukhā nāma ime bhavanto,
 Buddhassa dhammāni paṭiggahesum̄ [buddhassa dhammam̄ na paṭiggahesum̄ (syā.)].

““Paccattam̄ veditabbo hi dhammo,
 Sudesito cakkhumatānubuddho;
 Ahañhi tumheva upāsamāno,
 Sutvāna ariyāna subhāsitāni.

““Sakkassa puttomhi mahānubhāvo,
 Mahājutiko tidivūpapanno;
 Tumhe pana seṭṭhamupāsamānā,
 Anuttaram̄ brahmacariyam̄ caritvā.

““Hīnam̄ kāyam̄ upapannā bhavanto,
 Anānulomā bhavatūpapatti;
 Duddiṭṭharūpaṁ vata addasāma,
 Sahadhammike hīnakāyūpapanne.

““Gandhabbakāyūpagatā bhavanto,
 Devānamāgacchatha pāricariyam̄;
 Agāre vasato mayham̄,
 Imaṁ passa visesataṁ.

““Itthī hutvā svajja pumomhi devo,
 Dibbehi kāmehi samaṅgibhūto’;
 Te coditā gotamasāvakena,
 Saṁvegamāpādū samecca gopakaṁ.

““Handa viyāyāma [vigāyāma (syā.), vitāyāma (pī.)] byāyāma [viyāyamāma (sī. pī.)],
 Mā no mayam̄ parapessā ahumhā’;
 Tesam̄ duve viriyamārabhiṁsu,
 Anussaram̄ gotamasāsanāni.

“Idheva cittāni virājayitvā,
 Kāmesu ādīnavamaddasam̄su;
 Te kāmasamyojanabandhanāni,
 Pāpimayogāni duraccayāni.

“Nāgova sannāni guṇāni [sandānaguṇāni (sī. pī.), santāni guṇāni (syā.)] chetvā,
 Deve tāvatimṣe atikkamim̄su;
 Saindā devā sapajāpatikā,
 Sabbe sudhammāya sabhāyupaviṭṭhā.

“Tesam̄ nisinnānam̄ abhikkamim̄su,

Vīrā virāgā virajam̄ karontā;
Te disvā sam̄vegamakāsi vāsavo,
Devābhībhū devagaṇassa majjhe.

“‘Imehi te hīnakāyūpapannā,
Deve tāvatiṁse abhikkamanti’;
Sam̄vegajātassa vaco nisamma,
So gopako vāsavamajjhabhāsi.

“‘Buddho janindatthi manussaloke,
Kāmābhībhū sakyamunīti nāyati;
Tasseva te puttā satiyā vihīnā,
Coditā mayā te satimajjhalaṭṭhū.

“‘Tinñam̄ tesam̄ āvasinettha [avasīnettha (pī.)] eko,
Gandhabbakāyūpagato vasīno;
Dve ca sambodhipathānusārino,
Devepi hīlenti samāhitattā.

“‘Etādisī dhammappakāsanettha,
Na tattha kiñkañkhati koci sāvako;
Nitīññaogham̄ vicikicchachinnam̄,
Buddham̄ namassāma jinam̄ janindam̄’.

“Yam̄ te dhammaṇi idhaññāya,
Visesam̄ ajjhagam̄su [ajjhagam̄su (syā.)] te;
Kāyam̄ brahmapurohitam̄,
Duve tesam̄ visesagū.

“Tassa dhammassa pattiyyā,
Āgatamhāsi mārisa;
Katāvakāsā bhagavatā,
Pañham̄ pucchemu mārisā”ti.

355. Atha kho bhagavato etadahosi – “dīgharattam̄ visuddho kho ayaṇ yakkho [sakko (sī. syā. pī.)], yaṇ kiñci maṇi pañham̄ pucchissati, sabbaṇ tam̄ atthasañhitam̄yeva pucchissati, no anatthasañhitam̄. Yañcassāham̄ puṭṭho byākarissāmi, tam̄ khippameva ājānissatī”ti.

356. Atha kho bhagavā sakkam̄ devānamindam̄ gāthāya ajjhabhāsi –

“Puccha vāsava maṇi pañham̄, yaṇ kiñci manasicchasi;
Tassa tasseva pañhassa, ahaṇ antaṇ karomi te”ti.

Pāṭhamabhbāṇavāro niṭṭhito.

357. Katāvakāso sakko devānamindo bhagavatā imam̄ bhagavantam̄ [devānamindo bhagavantam̄ imam̄ (sī. pī.)] pāṭhamam̄ pañham̄ apucchi –

“Kiñ samyojanā nu kho, mārisa, devā manussā asurā nāgā gandhabbā ye caññe santi puthukāyā, te – ‘averā adañḍā asapattā abyāpajjā viharemu averino’ti iti ca nesam̄ hoti, atha ca pana saverā sadanḍā sasapattā sabyāpajjā viharanti saverino”ti? Ittham̄ sakko devānamindo bhagavantam̄ pañham̄ [imam̄

[pañhamam pañham \(sī. pī.\)](#)] apucchi. Tassa bhagavā pañhamam puṭṭho byākāsi –

“Issāmacchariyasamyojanā kho, devānaminda, devā manussā asurā nāgā gandhabbā ye caññe santi puthukāyā, te – ‘averā adaṇḍā asapattā abyāpajjā viharemu averino’ti iti ca nesañ hoti, atha ca pana saverā sadaṇḍā sasapattā sabyāpajjā viharanti saverino’’ti. Ittham bhagavā sakkassa devānamindassa pañhamam puṭṭho byākāsi. Attamano sakko devānamindo bhagavato bhāsitam abhinandi anumodi – “evametam, bhagavā, evametam, sugata. Tiṇñā mettha kañkhā vigatā kathaṃkathā bhagavato pañhaveyyākaraṇam sutvā”ti.

358. Itiha sakko devānamindo bhagavato bhāsitam abhinanditvā anumoditvā bhagavantam uttarim [[uttarim \(sī. syā. pī.\)](#)] pañhamam apucchi –

“Issāmacchariyam pana, mārisa, kiñnidānam kiñsamudayam kiñjātikam kiñpabhavam; kismim sati issāmacchariyam hoti; kismim asati issāmacchariyam na hoti”ti? “Issāmacchariyam kho, devānaminda, piyāppiyanidānam piyāppiyasamudayam piyāppiyajātikam piyāppiyapabhavam; piyāppiye sati issāmacchariyam hoti, piyāppiye asati issāmacchariyam na hoti”ti.

“Piyāppiyam kho pana, mārisa, kiñnidānam kiñsamudayam kiñjātikam kiñpabhavam; kismim sati piyāppiyam hoti; kismim asati piyāppiyam na hoti”ti? “Piyāppiyam kho, devānaminda, chandanidānam chandasamudayam chandajātikam chandapabhavam; chande sati piyāppiyam hoti; chande asati piyāppiyam na hoti”ti.

“Chando kho pana, mārisa, kiñnidāno kiñsamudayo kiñjātiko kiñpabhavo; kismim sati chando hoti; kismim asati chando na hoti”ti? “Chando kho, devānaminda, vitakkanidāno vitakkasamudayo vitakkajātiko vitakkapabhavo; vitakke sati chando hoti; vitakke asati chando na hoti”ti.

“Vitakko kho pana, mārisa, kiñnidāno kiñsamudayo kiñjātiko kiñpabhavo; kismim sati vitakko hoti; kismim asati vitakko na hoti”ti? “Vitakko kho, devānaminda, papañcasāññāsaṅkhānidāno papañcasāññāsaṅkhāsamudayo papañcasāññāsaṅkhājātiko papañcasāññāsaṅkhāpabhavo; papañcasāññāsaṅkhāya sati vitakko hoti; papañcasāññāsaṅkhāya asati vitakko na hoti”ti.

“Katham paṭipanno pana, mārisa, bhikkhu papañcasāññāsaṅkhānirodhasāruppagāminim paṭipadam paṭipanno hoti”ti?

Vedanākammaṭṭhānam

359. “Somanassampāham [[paham \(sī. pī.\), cāham \(syā. kam.\)](#)], devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi. Domanassampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi. Upekkhampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi.

360. “Somanassampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi, asevitabbampīti iti kho panetam vuttam, kiñcetam paṭicca vuttam? Tattha yañ jaññā somanassam ‘imam kho me somanassam sevato akusalā dhammā abhivadḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti’ti, evarūpam somanassam na sevitabbam. Tattha yañ jaññā somanassam ‘imam kho me somanassam sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivadḍhanti’ti, evarūpam somanassam sevitabbam. Tattha yañ ce savitakkam savicāram, yañ ce avitakkam avicāram, ye avitakke avicāre, te [[se \(sī. pī.\)](#)] pañitatare. Somanassampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi, asevitabbampīti. Iti yañ tam vuttam, idametam paṭicca vuttam.

361. “Domanassampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi, asevitabbampīti. Iti kho panetam vuttam, kiñcetam paṭicca vuttam? Tattha yañ jaññā domanassam ‘imam kho me domanassam

sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti’ti, evarūpam̄ domanassam̄ na sevitabbam̄. Tattha yam̄ jaññā domanassam̄ ‘imam̄ kho me domanassam̄ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti’ti, evarūpam̄ domanassam̄ sevitabbam̄. Tattha yam̄ ce savitakkam̄ savicāram̄, yam̄ ce avitakkam̄ avicāram̄, ye avitakke avicāre, te paññitatare. Domanassampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi, asevitabbampi’ti iti yam̄ tam̄ vuttam̄, idametam̄ paṭicca vuttam̄.

362. “Upekkhampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi, asevitabbampi’ti iti kho panetam̄ vuttam̄, kiñcetam̄ paṭicca vuttam̄? Tattha yam̄ jaññā upekkham̄ ‘imam̄ kho me upekkham̄ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti’ti, evarūpā upekkhā na sevitabbā. Tattha yam̄ jaññā upekkham̄ ‘imam̄ kho me upekkham̄ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti’ti, evarūpā upekkhā sevitabbā. Tattha yam̄ ce savitakkam̄ savicāram̄, yam̄ ce avitakkam̄ avicāram̄, ye avitakke avicāre, te paññitatare. Upekkhampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi, asevitabbampi’ti iti yam̄ tam̄ vuttam̄, idametam̄ paṭicca vuttam̄.

363. “Evam̄ paṭipanno kho, devānaminda, bhikkhu papañcasāññasaṅkhānirodhasāruppagāminim̄ paṭipadam̄ paṭipanno hotī”ti. Ittham̄ bhagavā sakkassa devānamindassa paññham̄ puṭṭho byākāsi. Attamano sakko devānamindo bhagavato bhāsitaññ abhinandi anumodi – “evametam̄, bhagavā, evametam̄, sugata, tiṇṇā mettha kañkhā vigatā katham̄kathā bhagavato paññhaveyyākaraṇam̄ sutvā”ti.

Pātimokkhasaṁvara

364. Itiha sakko devānamindo bhagavato bhāsitaññ abhinanditvā anumoditvā bhagavantam̄ uttarim̄ paññham̄ apucchi –

“Kathaññ paṭipanno pana, mārisa, bhikkhu pātimokkhasaṁvaraṁ paṭipanno hotī”ti?
“Kāyasamācārampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi.
Vacīsamācārampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi.
Pariyesanampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabba”mpi.

“Kāyasamācārampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi sevitabbampi asevitabbampi’ti iti kho panetam̄ vuttam̄, kiñcetam̄ paṭicca vuttam̄? Tattha yam̄ jaññā kāyasamācāram̄ ‘imam̄ kho me kāyasamācāram̄ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti’ti, evarūpo kāyasamācāro na sevitabbo. Tattha yam̄ jaññā kāyasamācāram̄ ‘imam̄ kho me kāyasamācāram̄ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti’ti, evarūpo kāyasamācāro sevitabbo. Kāyasamācārampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi’ti iti yam̄ tam̄ vuttam̄, idametam̄ paṭicca vuttam̄.

“Vacīsamācārampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi’ti. Iti kho panetam̄ vuttam̄, kiñcetam̄ paṭicca vuttam̄? Tattha yam̄ jaññā vacīsamācāram̄ ‘imam̄ kho me vacīsamācāram̄ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti’ti, evarūpo vacīsamācāro na sevitabbo. Tattha yam̄ jaññā vacīsamācāram̄ ‘imam̄ kho me vacīsamācāram̄ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti’ti, evarūpo vacīsamācāro sevitabbo. Vacīsamācārampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi’ti iti yam̄ tam̄ vuttam̄, idametam̄ paṭicca vuttam̄.

“Pariyesanampāham̄, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi’ti iti kho panetam̄ vuttam̄, kiñcetam̄ paṭicca vuttam̄? Tattha yam̄ jaññā pariyesanam̄ ‘imam̄ kho me pariyesanam̄ sevato akusalā dhammā abhivaḍḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti’ti, evarūpā pariyesanā na sevitabbā. Tattha yam̄ jaññā pariyesanam̄ ‘imam̄ kho me pariyesanam̄ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivaḍḍhanti’ti, evarūpā pariyesanā sevitabbā. Pariyesanampāham̄, devānaminda, duvidhena

vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampīti iti yaṁ tam vuttam, idametam paṭicca vuttam.

“Evam paṭipanno kho, devānaminda, bhikkhu pātimokkhasaṁvarāya paṭipanno hotī”ti. Itthaṁ bhagavā sakkassa devānamindassa pañham puṭho byākāsi. Attamano sakko devānamindo bhagavato bhāsitam abhinandi anumodi – “evametam, bhagavā, evametam, sugata. Tiṇṇā mettha kaṅkhā vigatā kathamkathā bhagavato pañhaveyyākaraṇam sutvā”ti.

Indriyasamvaro

365. Itiha sakko devānamindo bhagavato bhāsitam abhinanditvā anumoditvā bhagavantam uttarim pañham apucchi –

“Kathaṁ paṭipanno pana, mārisa, bhikkhu indriyasamvarāya paṭipanno hotī”ti?
 “Cakkhuviññeyyam rūpampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi.
 Sotaviññeyyam saddampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi.
 Ghānaviññeyyam gandhampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi.
 Jivhāviññeyyam rasampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi.
 Kāyaviññeyyam phoṭhabbamampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampi.
 Manoviññeyyam dhammadampāham, devānaminda, duvidhena vadāmi – sevitabbampi, asevitabbampī”ti.

Evam vutte, sakko devānamindo bhagavantam etadavoca –

“Imassa kho aham, bhante, bhagavatā saṅkhittena bhāsitassa evam vitthārena attham ājānāmi. Yathārūpaṁ, bhante, cakkhuviññeyyam rūpaṁ sevato akusalā dhammā abhivadḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpaṁ cakkhuviññeyyam rūpaṁ na sevitabbam. Yathārūpañca kho, bhante, cakkhuviññeyyam rūpaṁ sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivadḍhanti, evarūpaṁ cakkhuviññeyyam rūpaṁ sevitabbam. Yathārūpañca kho, bhante, sotaviññeyyam saddam sevato...pe... ghānaviññeyyam gandham sevato... jivhāviññeyyam rasam sevato... kāyaviññeyyam phoṭhabbam sevato... manoviññeyyam dhammad sevato akusalā dhammā abhivadḍhanti, kusalā dhammā parihāyanti, evarūpo manoviññeyyo dhammo na sevitabbo. Yathārūpañca kho, bhante, manoviññeyyam dhammad sevato akusalā dhammā parihāyanti, kusalā dhammā abhivadḍhanti, evarūpo manoviññeyyo dhammo sevitabbo.

“Imassa kho me, bhante, bhagavatā saṅkhittena bhāsitassa evam vitthārena attham ājānato tiṇṇā mettha kaṅkhā vigatā kathamkathā bhagavato pañhaveyyākaraṇam sutvā”ti.

366. Itiha sakko devānamindo bhagavato bhāsitam abhinanditvā anumoditvā bhagavantam uttarim pañham apucchi –

“Sabbeva nu kho, mārisa, samaṇabrahmaṇā ekantavādā ekantasīlā ekantachandā ekantaajjhosānā”ti? “Na kho, devānaminda, sabbe samaṇabrahmaṇā ekantavādā ekantasīlā ekantachandā ekantaajjhosānā”ti.

“Kasmā pana, mārisa, na sabbe samaṇabrahmaṇā ekantavādā ekantasīlā ekantachandā ekantaajjhosānā”ti? “Anekadhātu nānādhātu kho, devānaminda, loko. Tasmīm anekadhātunānādhātusmīm loke yaṁ yadeva sattā dhātum abhinivisanti, tam tadeva thāmasā parāmāsā abhinivissa voharanti – ‘idameva saccam moghamāñña’nti. Tasmā na sabbe samaṇabrahmaṇā ekantavādā ekantasīlā ekantachandā ekantaajjhosānā”ti.

“Sabbeva nu kho, mārisa, samaṇabrahmaṇā accantaniṭṭhā accantayogakkhemī accantabrahmacārī accantapariyosānā”ti? “Na kho, devānaminda, sabbe samaṇabrahmaṇā accantaniṭṭhā

accantayogakkhemī accantabrahmacārī accantapariyosānā”ti.

“Kasmā pana, mārisa, na sabbe samañabrāhmaṇā accantaniṭṭhā accantayogakkhemī accantabrahmacārī accantapariyosānā”ti? “Ye kho, devānaminda, bhikkhū taṇhāsaṅkhayavimuttā te accantaniṭṭhā accantayogakkhemī accantabrahmacārī accantapariyosānā. Tasmā na sabbe samañabrāhmaṇā accantaniṭṭhā accantayogakkhemī accantabrahmacārī accantapariyosānā”ti.

Itthaṁ bhagavā sakkassa devānamindassa pañhaṁ puṭho byākāsi. Attamano sakko devānamindo bhagavato bhāsitam abhinandi anumodi – “evametam, bhagavā, evametam, sugata. Tiṇṇā mettha kaṅkhā vigatā kathamkathā bhagavato pañhaveyyākaraṇam sutvā”ti.

367. Itiha sakko devānamindo bhagavato bhāsitam abhinanditvā anumoditvā bhagavantam etadavoca –

“Ejā, bhante, rogo, ejā gando, ejā sallam, ejā imam purisam parikaḍḍhati tassa tasseva bhavassa abhinibbattiyā. Tasmā ayaṁ puriso uccāvacamāpajjati. Yesāham, bhante, pañhānam ito bahiddhā aññesu samañabrāhmaṇesu okāsakammampi nālattham, te me bhagavatā byākatā. Dīgharattānusayitañca pana [dīgharattānupassatā, yañca pana (syā.), dīgharattānusayino, yañca pana (sī. pī.)] me vicikicchākathamkathāsallam, tañca bhagavatā abbulha”nti.

“Abhijānāsi no tvam, devānaminda, ime pañhe aññe samañabrāhmaṇe pucchitā”ti?
 “Abhijānāmaham, bhante, ime pañhe aññe samañabrāhmaṇe pucchitā”ti. “Yathā katham pana te, devānaminda, byākaṁsu? Sace te agaru bhāsassū”ti. “Na kho me, bhante, garu yatthassa bhagavā nisinno bhagavantarūpo vā”ti. “Tena hi, devānaminda, bhāsassū”ti. “Yesvāham [yesāham (sī. syā. pī.)], bhante, maññāmi samañabrāhmaṇā āraññikā pantasenāsanāti, tyāham upasārikamitvā ime pañhe pucchāmi, te mayā puṭṭhā na sampāyanti, asampāyantā mamaṁyeva paṭipucchanti – ‘ko nāmo āyasmā’ti? Tesāham puṭṭho byākaromi – ‘ahaṁ kho, mārisa, sakko devānamindo’ti. Te mamaṁyeva uttari paṭipucchanti – ‘kim panāyasmā, devānaminda [devānamindo (sī. pī.)], kammaṁ katvā imam ṭhānam patto’ti? Tesāham yathāsutam yathāpariyattam dhammaṁ desemi. Te tāvatakeneva attamanā honti – ‘sakko ca no devānamindo diṭṭho, yañca no apucchimhā, tañca no byākāsi’ti. Te aññadatthu mamaṁyeva sāvakā sampajjanti, na cāham tesam. Aham kho pana, bhante, bhagavato sāvako sotāpanno avinipātadhammo niyato sambodhiparāyāno”ti.

Somanassapaṭilābhakathā

368. “Abhijānāsi no tvam, devānaminda, ito pubbe evarūpam vedapaṭilābhā somanassapaṭilābhā”nti? “Abhijānāmaham, bhante, ito pubbe evarūpam vedapaṭilābhā somanassapaṭilābhā”nti. “Yathā katham pana tvam, devānaminda, abhijānāsi ito pubbe evarūpam vedapaṭilābhā somanassapaṭilābhā”nti?

“Bhūtapubbaṁ, bhante, devāsurasaṅgāmo samupabyūlho [samūpabbuļho (sī. pī.)] ahosi. Tasmīm kho pana, bhante, saṅgāme devā jiniṁsu, asurā parājayiṁsu [parājimsu (sī. pī.)]. Tassa mayham, bhante, tam saṅgāmaṁ abhivijinitvā vijitasaṅgāmassa etadahosi – ‘yā ceva dāni dibbā ojā yā ca asurā ojā, ubhayametam [ubhayametha (syā.)] devā paribhuñjissanti’ti. So kho pana me, bhante, vedapaṭilābho somanassapaṭilābho sadañḍāvacaro sasatthāvacaro na nibbidāya na virāgāya na nirodhāya na upasamāya na abhiññāya na sambodhāya na nibbānāya samvattati. Yo kho pana me ayam, bhante, bhagavato dhammaṁ sutvā vedapaṭilābho somanassapaṭilābho, so adañḍāvacaro asatthāvacaro ekantanibbidāya virāgāya nirodhāya upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya samvattatī”ti.

369. “Kim pana tvam, devānaminda, atthavasam sampassamāno evarūpam vedapaṭilābhā somanassapaṭilābhā pavedesi”ti? “Cha kho aham, bhante, atthavase sampassamāno evarūpam

vedapaṭilābhām̄ somanassapaṭilābhām̄ pavedemi.

“Idheva tiṭṭhamānassa, devabhūtassa me sato;
Punarāyu ca me laddho, evam̄ jānāhi mārisa.

“Imam̄ kho aham̄, bhante, paṭhamam̄ atthavasam̄ sampassamāno evarūpam̄ vedapaṭilābhām̄ somanassapaṭilābhām̄ pavedemi.

“Cutāham̄ diviyā kāyā, āyum̄ hitvā amānusam̄;
Amūlho gabbhamessāmi, yattha me ramatī mano.

“Imam̄ kho aham̄, bhante, dutiyam̄ atthavasam̄ sampassamāno evarūpam̄ vedapaṭilābhām̄ somanassapaṭilābhām̄ pavedemi.

“Svāham̄ amūlhapaññassa [amūlhapaññassa (?)], viharam̄ sāsane rato;
Ñāyena viharissāmi, sampajāno paṭissato.

“Imam̄ kho aham̄, bhante, tatiyam̄ atthavasam̄ sampassamāno evarūpam̄ vedapaṭilābhām̄ somanassapaṭilābhām̄ pavedemi.

“Ñāyena me carato ca, sambodhi ce bhavissati;
Aññatā viharissāmi, sveva anto bhavissati.

“Imam̄ kho aham̄, bhante, catuttham̄ atthavasam̄ sampassamāno evarūpam̄ vedapaṭilābhām̄ somanassapaṭilābhām̄ pavedemi.

“Cutāham̄ mānusā kāyā, āyum̄ hitvāna mānusam̄;
Puna devo bhavissāmi, devalokamhi uttamo.

“Imam̄ kho aham̄, bhante, pañcamam̄ atthavasam̄ sampassamāno evarūpam̄ vedapaṭilābhām̄ somanassapaṭilābhām̄ pavedemi.

“Te [ye (?)] pañitatarā devā, akaniṭṭhā yasassino;
Antime vattamānamhi, so nivāso bhavissati.

“Imam̄ kho aham̄, bhante, chaṭṭham̄ atthavasam̄ sampassamāno evarūpam̄ vedapaṭilābhām̄ somanassapaṭilābhām̄ pavedemi.

“Ime kho aham̄, bhante, cha atthavase sampassamāno evarūpam̄ vedapaṭilābhām̄ somanassapaṭilābhām̄ pavedemi.

370. “Apariyositasaṅkappo, vicikiccho katham̄kathī.

Vicarim̄ dīghamaddhānam̄, anvesanto tathāgatam̄.

“Yassu maññāmi samaṇe, pavivittavihārino;
Sambuddhā iti maññāno, gacchāmi te upāsitum̄.

“Kathaṁ ārādhanā hoti, kathaṁ hoti virādhanā’;
Iti puṭṭhā na sampāyanti [sambhonti (syā.)], magge paṭipadāsu ca.

“Tyassu yadā maṇi jānanti, sakko devānamāgato;
Tyassu mameva pucchanti, ‘kiṇi katvā pāpuṇī idam’.

“Tesam yathāsutam dhammam, desayāmi Jane sutam [[janesuta \(ka. sī.\)](#)];
Tena attamanā honti, ‘diṭṭho no vāsavoti ca’.

“Yadā ca buddhamaddakkhiṇi, vicikicchāvitāraṇam;
Somhi vītabhayo ajja, sambuddham payirupāsiya [[payirupāsayim \(syā. ka.\)](#)].

“Taṇhāsallassa hantāram, buddham appaṭipuggalam;
Ahaṇi vande mahāvīram, buddhamādiccabandhunam.

“Yam karomasi brahmuno, samaṇi devehi mārisa;
Tadajja tuyham kassāma [[dassāma \(syā. ka.\)](#)], handa sāmaṇi karoma te.

“Tvameva asi [[tuvamevasi \(pī.\)](#)] sambuddho, tuvam satthā anuttaro;
Sadevakasmīni lokasmiṇi, natthi te paṭipuggalo”ti.

371. Atha kho sakko devānamindo pañcasikham gandhabbatām āmantesi – “bahūpakārō kho mesi tvam, tāta pañcasikha, yaṇi tvam bhagavantam paṭhamam pasādesi. Tayā, tāta, paṭhamam pasāditam pacchā mayam tam bhagavantam dassanāya upasaṅkamimhā arahantam sammāsambuddham. Pettike vā thāne ṭhāpayissāmi, gandhabbarājā bhavissasi, bhaddañca te sūriyavacchasaṇ dammi, sā hi te abhipathitā”ti.

Atha kho sakko devānamindo pāṇinā pathavim parāmasitvā tikkhattum udānaṇ udānesi – “namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassā”ti.

Imasmiñca pana veyyākaraṇasmiṇi bhaññamāne sakkassa devānamindassa virajam vītamalam dhammadakkhum udapādi – “yaṇi kiñci samudayadhammaṇi, sabbam tam nirodhadhamma”nti. Aññesañca asītiyā devatāsaṁsāraṇam, iti ye sakkena devānamindena ajjhiṭṭhapāñhā puṭṭhā, te bhagavatā byākata. Tasmā imassa veyyākaraṇassa sakkapañhātveva adhivacananti.

Sakkapañhasuttam niṭṭhitam aṭṭhamam.

9. Mahāsatipaṭṭhānasuttam

372. Evaṇi me sutam – ekam samayaṇi bhagavā kurūsu viharati kammāsadhammaṇi nāma kurūnam nigamo. Tatra kho bhagavā bhikkhū āmantesi – “bhikkhavo”ti. “Bhaddante”ti [[bhadanteti \(sī. syā. pī.\)](#)] te bhikkhū bhagavato paccassosuṇi. Bhagavā etadavoca –

Uddeso

373. “Ekāyano ayam, bhikkhave, maggo sattānam visuddhiyā, sokaparidevānam samatikkamāya dukkhadomanassānam atthaṅgamāya ñāyassa adhigamāya nibbānassa sacchikiriyāya, yadidam cattāro satipaṭṭhānā.

“Katame cattāro? Idha, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam, vedanāsu vedanānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā, vineyya loke abhijjhādomanassam, citte cittānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam, dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke

abhijjhādomanassam.

Uddeso niṭṭhito.

Kāyānupassanā ānāpānapabbam

374. “Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati? Idha, bhikkhave, bhikkhu araññagato vā rukkhamūlagato vā suññāgāragato vā nisīdati pallaṅkam ābhujitvā ujum kāyam pañidhāya parimukham satim upatthapetvā. So satova assasati, satova passasati. Dīgham vā assasanto ‘dīgham assasāmī’ti pajānāti, dīgham vā passasanto ‘dīgham passasāmī’ti pajānāti. Rassam vā assasanto ‘rassam assasāmī’ti pajānāti, rassam vā passasanto ‘rassam passasāmī’ti pajānāti. ‘Sabbakāyapaṭisaṁvedī assasissāmī’ti sikkhati, ‘sabbakāyapaṭisaṁvedī passasissāmī’ti sikkhati. ‘Passambhayam kāyasāṅkhāram assasissāmī’ti sikkhati, ‘passambhayam kāyasāṅkhāram passasissāmī’ti sikkhati.

“Seyyathāpi, bhikkhave, dakkho bhamakāro vā bhamakārantevāśī vā dīgham vā añchanto ‘dīgham añchāmī’ti pajānāti, rassam vā añchanto ‘rassam añchāmī’ti pajānāti evameva kho, bhikkhave, bhikkhu dīgham vā assasanto ‘dīgham assasāmī’ti pajānāti, dīgham vā passasanto ‘dīgham passasāmī’ti pajānāti, rassam vā assasanto ‘rassam assasāmī’ti pajānāti, rassam vā passasanto ‘rassam passasāmī’ti pajānāti. ‘Sabbakāyapaṭisaṁvedī assasissāmī’ti sikkhati, ‘sabbakāyapaṭisaṁvedī passasissāmī’ti sikkhati, ‘passambhayam kāyasāṅkhāram assasissāmī’ti sikkhati, ‘passambhayam kāyasāṅkhāram passasissāmī’ti sikkhati. Iti ajjhattam vā kāye kāyānupassī viharati, bahiddhā vā kāye kāyānupassī viharati, ajjhattabahiddhā vā kāye kāyānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā kāyasmim viharati, vayadhammānupassī vā kāyasmim viharati, samudayavayadhammānupassī vā kāyasmim viharati. ‘Atthi kāyo’ti vā panassa sati paccupaṭṭhitā hoti yāvadeva nāṇamattāya paṭissatimattāya anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho [evampi (sī. syā. pī.)], bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati.

Ānāpānapabbam niṭṭhitam.

Kāyānupassanā iriyāpathapabbam

375. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu gacchanto vā ‘gacchāmī’ti pajānāti, ṭhito vā ‘ṭhitomhī’ti pajānāti, nisinno vā ‘nisinnomhī’ti pajānāti, sayāno vā ‘sayānomhī’ti pajānāti, yathā yathā vā panassa kāyo pañihito hoti, tathā tathā nam pajānāti. Iti ajjhattam vā kāye kāyānupassī viharati, bahiddhā vā kāye kāyānupassī viharati, ajjhattabahiddhā vā kāye kāyānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā kāyasmim viharati, vayadhammānupassī vā kāyasmim viharati, samudayavayadhammānupassī vā kāyasmim viharati. ‘Atthi kāyo’ti vā panassa sati paccupaṭṭhitā hoti yāvadeva nāṇamattāya paṭissatimattāya anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati.

Iriyāpathapabbam niṭṭhitam.

Kāyānupassanā sampajānapabbam

376. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu abhikkante paṭikkante sampajānakārī hoti, ālokite vilokite sampajānakārī hoti, samiñjite pasārite sampajānakārī hoti, saṅghāṭipattacīvaraḍhāraṇe sampajānakārī hoti, asite pīte khāyite sāyite sampajānakārī hoti, uccārapassāvakamme sampajānakārī hoti, gate ṭhite nisinne sutte jāgarite bhāsite tuṇhībhāve sampajānakārī hoti. Iti ajjhattam vā...pe... evampi kho, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati.

Sampajānapabbam niṭṭhitam.

Kāyānupassanā paṭikūlamanasikārapabbam

377. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu imameva kāyam uddham pādatalā adho kesamatthakā tacapariyantam pūram nānappakārassa asucino paccavekkhati – ‘atthi imasmim kāye kesā lomā nakhā dantā taco, māmsam nhāru aṭhi aṭṭhimiñjam vakkam, hadayaṁ yakanaṁ kilomakam pihakam papphāsam, antam antaguṇam udariyam karīsam [karīsam matthalungam (ka.)], pittam semham pubbo lohitam sedo medo, assu vasā kheļo siṅghānikā lasikā mutta’nti.

“Seyyathāpi, bhikkhave, ubhatomukhā putoli [mūto]ī (syā.), mutoli (pī.)] pūrā nānāvihitassa dhaññassa, seyyathidam sālinam vīhīnam muggānam māsānam tilānam taṇḍulānam. Tamenam cakkhumā puriso muñcityā paccavekkheyā – ‘ime sālī, ime vīhī ime muggā ime māsā ime tilā ime taṇḍulā’ti. Evameva kho, bhikkhave, bhikkhu imameva kāyam uddham pādatalā adho kesamatthakā tacapariyantam pūram nānappakārassa asucino paccavekkhati – ‘atthi imasmim kāye kesā lomā...pe... mutta’nti.

Iti ajjhattam vā...pe... evampi kho, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati.

Paṭikūlamanasikārapabbam niṭṭhitam.

Kāyānupassanā dhātumanasikārapabbam

378. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu imameva kāyam yathāṭhitaṁ yathāpañihitaṁ dhātuso paccavekkhati – ‘atthi imasmim kāye pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātū’ti.

“Seyyathāpi, bhikkhave, dakkho goghātako vā goghātakantevāsi vā gāviṁ vadhitvā catumahāpathē bilaso vibhajitvā nisinno assa, evameva kho, bhikkhave, bhikkhu imameva kāyam yathāṭhitam yathāpañihitaṁ dhātuso paccavekkhati – ‘atthi imasmim kāye pathavīdhātu āpodhātu tejodhātu vāyodhātū’ti.

“Iti ajjhattam vā kāye kāyānupassī viharati...pe... evampi kho, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati.

Dhātumanasikārapabbam niṭṭhitam.

Kāyānupassanā navasivathikapabbam

379. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīram sivathikāya chaḍditam ekāhamataṁ vā dvīhamataṁ vā tīhamataṁ vā uddhumātakam vinīlakam vipubbakajātam. So imameva kāyam upasamharati – ‘ayampi kho kāyo evamdhammo evam̄bhāvī evamanatī’ti.

“Iti ajjhattam vā ...pe... evampi kho, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati.

“Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīram sivathikāya chaḍditam kākehi vā khajjamānam kulalehi vā khajjamānam gjijhehi vā khajjamānam kañkehi vā khajjamānam sunakhehi vā khajjamānam byagghehi vā khajjamānam dīpīhi vā khajjamānam siṅgālehi vā [gijjhehi vā khajjamānam, suvānehi vā khajjamānam, sigālehi vā khajjamānam, (syā. pī.)] khajjamānam vividhehi vā pāṇakajātehi khajjamānam. So imameva kāyam upasamharati – ‘ayampi kho kāyo evamdhammo evam̄bhāvī evamanatī’ti.

“Iti ajjhattam vā...pe... evampi kho, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati.

“Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīram sivathikāya chaḍḍitam aṭṭhikasaṅkhalikam samaṁsalohitaṁ nhārusambandham...pe... aṭṭhikasaṅkhalikam nimaṁsalohitamakkhitam nhārusambandham...pe... aṭṭhikasaṅkhalikam apagatamaṁsalohitam nhārusambandham...pe... aṭṭhikāni apagatasambandhāni [apagatanhārusambandhāni (syā.)] disā vidisā vikkittāni, aññena hatthaṭṭhikam aññena pādaṭṭhikam aññena goppakaṭṭhikam [“aññena goppakaṭṭhika”nti idam sī. syā. pī. potthakesu natthi] aññena jaṅghaṭṭhikam aññena ūruṭṭhikam aññena kaṭiṭṭhikam [aññena kaṭaṭṭhikam aññena piṭṭhaṭṭhikam aññena kaṇḍakaṭṭhikam aññena phāsukaṭṭhikam aññena uraṭṭhikam aññena amsaṭṭhikam aññena bāhuṭṭhikam (syā.)] aññena phāsukaṭṭhikam aññena piṭṭhiṭṭhikam aññena khandhaṭṭhikam [aññena kaṭaṭṭhikam aññena piṭṭhaṭṭhikam aññena kaṇḍakaṭṭhikam aññena phāsukaṭṭhikam aññena uraṭṭhikam aññena amsaṭṭhikam aññena bāhuṭṭhikam (syā.)] aññena gīvaṭṭhikam aññena hanukaṭṭhikam aññena dantaṭṭhikam aññena sīsakaṭṭham. So imameva kāyam upasamharati – ‘ayampi kho kāyo evamdhammo evambhāvī evamanatīto’ti.

“Iti ajjhattam vā ...pe... viharati.

“Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu seyyathāpi passeyya sarīram sivathikāya chaḍḍitam aṭṭhikāni setāni saṅkhavaṇṇapaṭibhāgāni...pe... aṭṭhikāni puñjakitāni terovassikāni ...pe... aṭṭhikāni pūtīni cuṇṇakajātāni. So imameva kāyam upasamharati – ‘ayampi kho kāyo evamdhammo evambhāvī evamanatīto’ti. Iti ajjhattam vā kāye kāyānupassī viharati, bahiddhā vā kāye kāyānupassī viharati, ajjhatabahiddhā vā kāye kāyānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā kāyasmim viharati, vayadhammānupassī vā kāyasmim viharati, samudayavayadhammānupassī vā kāyasmim viharati. ‘Atthi kāyo’ti vā panassa sati paccupaṭṭhitā hoti yāvadeva ñāṇamattāya paṭissatimattāya anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyānupassī viharati.

Navasivathikapabbam niṭṭhitam.

Cuddasa kāyānupassanā niṭṭhitā.

Vedanānupassanā

380. “Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu vedanāsu vedanānupassī viharati? Idha, bhikkhave, bhikkhu sukham vā vedanām vedayamāno ‘sukham vedanām vedayāmī’ti pajānāti. Dukkham vā vedanām vedayamāno ‘dukkham vedanām vedayāmī’ti pajānāti. Adukkhamasukham vā vedanām vedayamāno ‘adukkhamasukham vedanām vedayāmī’ti pajānāti. Sāmisam vā sukham vedanām vedayamāno ‘sāmisam sukham vedanām vedayāmī’ti pajānāti, nirāmisam vā sukham vedanām vedayamāno ‘nirāmisam sukham vedanām vedayāmī’ti pajānāti. Sāmisam vā dukkham vedanām vedayamāno ‘sāmisam dukkham vedanām vedayāmī’ti pajānāti, nirāmisam vā dukkham vedanām vedayamāno ‘nirāmisam dukkham vedanām vedayāmī’ti pajānāti. Sāmisam vā adukkhamasukham vedanām vedayamāno ‘sāmisam adukkhamasukham vedanām vedayāmī’ti pajānāti, nirāmisam vā adukkhamasukham vedanām vedayamāno ‘nirāmisam adukkhamasukham vedanām vedayāmī’ti pajānāti. Iti ajjhattam vā vedanāsu vedanānupassī viharati, bahiddhā vā vedanāsu vedanānupassī viharati, ajjhatabahiddhā vā vedanāsu vedanānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā vedanāsu viharati, vayadhammānupassī vā vedanāsu viharati, samudayavayadhammānupassī vā vedanāsu viharati. ‘Atthi vedanā’ti vā panassa sati paccupaṭṭhitā hoti yāvadeva ñāṇamattāya paṭissatimattāya anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu vedanāsu vedanānupassī viharati.

Vedanānupassanā niṭṭhitā.

Cittānupassanā

381. “Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu citte cittānupassī viharati? Idha, bhikkhave, bhikkhu

sarāgam vā cittam ‘sarāgam citta’nti pajānāti, vītarāgam vā cittam ‘vītarāgam citta’nti pajānāti. Sadosam vā cittam ‘sadosam citta’nti pajānāti, vītadosam vā cittam ‘vītadosam citta’nti pajānāti. Samoham vā cittam ‘samoham citta’nti pajānāti, vītamoham vā cittam ‘vītamoham citta’nti pajānāti. Sañkhittam vā cittam ‘sañkhittam citta’nti pajānāti, vikkhittam vā cittam ‘vikkhittam citta’nti pajānāti. Mahaggatam vā cittam ‘mahaggatam citta’nti pajānāti, amahaggatam vā cittam ‘amahaggatam citta’nti pajānāti. Sauttaram vā cittam ‘sauttaram citta’nti pajānāti, anuttaram vā cittam ‘anuttaram citta’nti pajānāti. Samāhitam vā cittam ‘samāhitam citta’nti pajānāti, asamāhitam vā cittam ‘asamāhitam citta’nti pajānāti. Vimuttam vā cittam ‘vimuttam citta’nti pajānāti. Avimuttam vā cittam ‘avimuttam citta’nti pajānāti. Iti ajjhattam vā citte cittānupassī viharati, bahiddhā vā citte cittānupassī viharati, ajjhatabahiddhā vā citte cittānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā cittasmīm viharati, vayadhammānupassī vā cittasmīm viharati, samudayavayadhammānupassī vā cittasmīm viharati, ‘atthi citta’nti vā panassa sati paccupatthitā hoti yāvadeva nānamattāya paṭissatimatāya anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu citte cittānupassī viharati.

Cittānupassanā niṭṭhitā.

Dhammānupassanā nīvaraṇapabbam

382. “Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati? Idha, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati pañcasu nīvaraṇesu. Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati pañcasu nīvaraṇesu?

“Idha, bhikkhave, bhikkhu santam vā ajjhattam kāmacchandam ‘atthi me ajjhattam kāmacchando’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam kāmacchandam ‘natthi me ajjhattam kāmacchando’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa kāmacchandassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa kāmacchandassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa kāmacchandassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam byāpādam ‘atthi me ajjhattam byāpādo’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam byāpādam ‘natthi me ajjhattam byāpādo’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa byāpādassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa byāpādassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa byāpādassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam thinamiddham ‘atthi me ajjhattam thinamiddha’nti pajānāti, asantam vā ajjhattam thinamiddham ‘natthi me ajjhattam thinamiddha’nti pajānāti, yathā ca anuppannassa thinamiddhassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa thinamiddhassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa thinamiddhassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam uddhaccakukkuccam ‘atthi me ajjhattam uddhaccakukkucca’nti pajānāti, asantam vā ajjhattam uddhaccakukkuccam ‘natthi me ajjhattam uddhaccakukkucca’nti pajānāti, yathā ca anuppannassa uddhaccakukkuccassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa uddhaccakukkuccassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa uddhaccakukkuccassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam vicikiccham ‘atthi me ajjhattam vicikicchā’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam vicikiccham ‘natthi me ajjhattam vicikicchā’ti pajānāti, yathā ca anuppannāya vicikicchāya uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannāya vicikicchāya pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnāya vicikicchāya āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Iti ajjhattam vā dhammesu dhammānupassī viharati, bahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati, ajjhatabahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati samudayadhammānupassī vā

dhammesu viharati, vayadhammānupassī vā dhammesu viharati, samudayavayadhammānupassī vā dhammesu viharati ‘atthi dhammā’ti vā panassa sati paccupatthitā hoti yāvadeva nāṇamattāya paṭissatimattāya anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati pañcasu nīvaraṇesu.

Nīvaraṇapabbam niṭhitam.

Dhammānupassanā khandhapabbam

383. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati pañcasu upādānakkhandhesu. Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati pañcasu upādānakkhandhesu? Idha, bhikkhave, bhikkhu – iti rūpam, iti rūpassa samudayo, iti rūpassa atthaṅgamo; iti vedanā, iti vedanāya samudayo, iti vedanāya atthaṅgamo; iti saññā, iti saññāya samudayo, iti saññāya atthaṅgamo; iti saṅkhārā, iti saṅkhārānaṁ samudayo, iti saṅkhārānaṁ atthaṅgamo, iti viññānaṁ, iti viññānassa samudayo, iti viññānassa atthaṅgamo’ti, iti ajjhattam vā dhammesu dhammānupassī viharati, bahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati, ajjhattabahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā dhammesu viharati, vayadhammānupassī vā dhammesu viharati, samudayavayadhammānupassī vā dhammesu viharati. ‘Atthi dhammā’ti vā panassa sati paccupatthitā hoti yāvadeva nāṇamattāya paṭissatimattāya, anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati pañcasu upādānakkhandhesu.

Khandhapabbam niṭhitam.

Dhammānupassanā āyatana pabbam

384. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesu. Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesu?

“Idha, bhikkhave, bhikkhu cakkhuñca pajānāti, rūpe ca pajānāti, yañca tadubhayam paṭicca uppajjati samyojanam tañca pajānāti, yathā ca anuppannassa samyojanassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppānassa samyojanassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa samyojanassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Sotañca pajānāti, sadde ca pajānāti, yañca tadubhayam paṭicca uppajjati samyojanam tañca pajānāti, yathā ca anuppannassa samyojanassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppānassa samyojanassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa samyojanassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Ghānañca pajānāti, gandhe ca pajānāti, yañca tadubhayam paṭicca uppajjati samyojanam tañca pajānāti, yathā ca anuppannassa samyojanassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppānassa samyojanassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa samyojanassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Jivhañca pajānāti, rase ca pajānāti, yañca tadubhayam paṭicca uppajjati samyojanam tañca pajānāti, yathā ca anuppannassa samyojanassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppānassa samyojanassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa samyojanassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Kāyañca pajānāti, phoṭhabbe ca pajānāti, yañca tadubhayam paṭicca uppajjati samyojanam tañca

pajānāti, yathā ca anuppannassa samyojanassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa samyojanassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa samyojanassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Manañca pajānāti, dhamme ca pajānāti, yañca tadubhayam pañicca uppajjati samyojanam tañca pajānāti, yathā ca anuppannassa samyojanassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa samyojanassa pahānam hoti tañca pajānāti, yathā ca pahīnassa samyojanassa āyatim anuppādo hoti tañca pajānāti.

“Iti ajjhattam vā dhammesu dhammānupassī viharati, bahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati, ajjhatabahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā dhammesu viharati, vayadhammānupassī vā dhammesu viharati, samudayavayadhammānupassī vā dhammesu viharati. ‘Atthi dhammā’ti vā panassa sati paccupaññhitā hoti yāvadeva nānamattāya pañissatimattāya, anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati chasu ajjhattikabāhiresu āyatanesu.

Āyatanapabbam niññhitam.

Dhammānupassanā bojjhañgapabbam

385. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati sattasu bojjhañgesu. Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati sattasu bojjhañgesu? Idha, bhikkhave, bhikkhu santam vā ajjhattam satisambojjhañgam ‘atthi me ajjhattam satisambojjhañgo’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam satisambojjhañgam ‘natthi me ajjhattam satisambojjhañgo’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa satisambojjhañgassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa satisambojjhañgassa bhāvanāya pāripūrī hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam dhammadvicayasambojjhañgam ‘atthi me ajjhattam dhammadvicayasambojjhañgo’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam dhammadvicayasambojjhañgam ‘natthi me ajjhattam dhammadvicayasambojjhañgo’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa dhammadvicayasambojjhañgassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa dhammadvicayasambojjhañgassa bhāvanāya pāripūrī hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam vīriyasambojjhañgam ‘atthi me ajjhattam vīriyasambojjhañgo’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam vīriyasambojjhañgam ‘natthi me ajjhattam vīriyasambojjhañgo’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa vīriyasambojjhañgassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa vīriyasambojjhañgassa bhāvanāya pāripūrī hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam pñisambojjhañgam ‘atthi me ajjhattam pñisambojjhañgo’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam pñisambojjhañgam ‘natthi me ajjhattam pñisambojjhañgo’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa pñisambojjhangassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa pñisambojjhangassa bhāvanāya pāripūrī hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam passaddhisambojjhañgam ‘atthi me ajjhattam passaddhisambojjhañgo’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam passaddhisambojjhañgam ‘natthi me ajjhattam passaddhisambojjhañgo’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa passaddhisambojjhañgassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa passaddhisambojjhañgassa bhāvanāya pāripūrī hoti tañca pajānāti.

“Santam vā ajjhattam samādhisambojjhañgam ‘atthi me ajjhattam samādhisambojjhañgo’ti pajānāti, asantam vā ajjhattam samādhisambojjhañgam ‘natthi me ajjhattam samādhisambojjhañgo’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa samādhisambojjhañgassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca

uppannassa samādhisambojjhaṅgassa bhāvanāya pāripūrī hoti tañca pajānāti.

“Santañ vā ajjhattam upekkhāsambojjhaṅgam ‘atthi me ajjhattam upekkhāsambojjhaṅgo’ti pajānāti, asantañ vā ajjhattam upekkhāsambojjhaṅgam ‘natthi me ajjhattam upekkhāsambojjhaṅgo’ti pajānāti, yathā ca anuppannassa upekkhāsambojjhaṅgassa uppādo hoti tañca pajānāti, yathā ca uppannassa upekkhāsambojjhaṅgassa bhāvanāya pāripūrī hoti tañca pajānāti.

“Iti ajjhattam vā dhammesu dhammānupassī viharati, bahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati, ajjhatabahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā dhammesu viharati, vayadhammānupassī vā dhammesu viharati, samudayavayadhammānupassī vā dhammesu viharati ‘atthi dhammā’ti vā panassa sati paccupaṭṭhitā hoti yāvadeva nānamattāya paṭissatimatāya anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati sattasu bojjhaṅgesu.

Bojjhaṅgapabbam niṭṭhitam. [bojjhaṅgapabbam niṭṭhitam, paṭhamabhāṇavāram (syā.)]

Dhammānupassanā saccapabbam

386. “Puna caparam, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati catūsu ariyasaccesu. Kathañca pana, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati catūsu ariyasaccesu? Idha, bhikkhave, bhikkhu ‘idam dukkha’nti yathābhūtam pajānāti, ‘ayañ dukkhasamudayo’ti yathābhūtam pajānāti, ‘ayañ dukkhanirodho’ti yathābhūtam pajānāti, ‘ayañ dukkhanirodhagāminī paṭipadā’ti yathābhūtam pajānāti.

Paṭhamabhāṇavāro niṭṭhito.

Dukkhasaccaniddeso

387. “Katamañca, bhikkhave, dukkham ariyasaccam? Jātipi dukkhā, jarāpi dukkhā, maraṇampi dukkham, sokaparidevadukkhadomanassupāyāsāpi dukkhā, appiyehi sampayogopi dukkho, piyehi vippayogopi dukkho [appiyehi...pe... vippayogo dukkhotipāṭho ceva tamniddeso ca katthaci na dissati, aṭṭhakathāyampi tamṣamvaṇṇanā natthi], yampiccham na labhati tampi dukkham, saṅkhittena pañcupādānakkhandhā [pañcupādānakkhandhāpi (ka.)] dukkhā.

388. “Katamā ca, bhikkhave, jāti? Yā tesam tesam sattānam tamhi tamhi sattanikāye jāti sañjāti okkanti abhinibbatti khandhānam pātubhāvo āyatanānam paṭilābho, ayañ vuccati, bhikkhave, jāti.

389. “Katamā ca, bhikkhave, jarā? Yā tesam tesam sattānam tamhi tamhi sattanikāye jarā jīraṇatā khaṇḍiccam pāliccam valittacatā āyuno samhāni indriyānam paripāko, ayañ vuccati, bhikkhave, jarā.

390. “Katamañca, bhikkhave, maraṇam? Yam [aṭṭhakathā oloketabbā] tesam tesam sattānam tamhā tamhā sattanikāyā cuti cavanatā bhedo antaradhānam maccu maraṇam kālakiriyā khandhānam bhedo kaleverassa nikkhupo jīvitindriyassupacchedo, idam vuccati, bhikkhave, maraṇam.

391. “Katamo ca, bhikkhave, soko? Yo kho, bhikkhave, aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa soko socanā sociattam antosoko antoparisoko, ayañ vuccati, bhikkhave, soko.

392. “Katamo ca, bhikkhave, paridevo? Yo kho, bhikkhave, aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa ādevo paridevo ādevanā paridevanā

ādevitattam paridevitattam, ayam vuccati, bhikkhave paridevo.

393. “Katamañca, bhikkhave, dukkham? Yam kho, bhikkhave, kāyikan dukkham kāyikan asātam kāyasamphassajam dukkham asātam vedayitam, idam vuccati, bhikkhave, dukkham.

394. “Katamañca, bhikkhave, domanassam? Yam kho, bhikkhave, cetasikan dukkham cetasikan asātam manosamphassajam dukkham asātam vedayitam, idam vuccati, bhikkhave, domanassam.

395. “Katamo ca, bhikkhave, upāyāso? Yo kho, bhikkhave, aññataraññatarena byasanena samannāgatassa aññataraññatarena dukkhadhammena phuṭṭhassa āyāso upāyāso āyāsitattam upāyāsitattam, ayam vuccati, bhikkhave, upāyāso.

396. “Katamo ca, bhikkhave, appiyehi sampayogo dukkho? Idha yassa te honti aniṭṭhā akantā amanāpā rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā dhammā, ye vā panassa te honti anathakāmā ahitakāmā aphāsukakāmā ayogakkhemakāmā, yā tehi saddhim saṅgati samāgamo samodhānam missībhāvo, ayam vuccati, bhikkhave, appiyehi sampayogo dukkho.

397. “Katamo ca, bhikkhave, piyehi vippayogo dukkho? Idha yassa te honti iṭṭhā kantā manāpā rūpā saddā gandhā rasā phoṭṭhabbā dhammā, ye vā panassa te honti attakāmā hitakāmā phāsukakāmā yogakkhemakāmā mātā vā pitā vā bhātā vā bhaginī vā mittā vā amaccā vā nātisālohitā vā, yā tehi saddhim asaṅgati asamāgamo asamodhānam amissībhāvo, ayam vuccati, bhikkhave, piyehi vippayogo dukkho.

398. “Katamañca, bhikkhave, yampiccham na labhati tampi dukkham? Jātidhammānam, bhikkhave, sattānam evam icchā uppajjati – ‘aho vata mayam na jātidhammā assāma, na ca vata no jāti āgaccheyyā’ti. Na kho panetam icchāya pattabbam, idampi yampiccham na labhati tampi dukkham. Jarādhammānam, bhikkhave, sattānam evam icchā uppajjati – ‘aho vata mayam na jarādhammā assāma, na ca vata no jarā āgaccheyyā’ti. Na kho panetam icchāya pattabbam, idampi yampiccham na labhati tampi dukkham. Byādhidhammānam, bhikkhave, sattānam evam icchā uppajjati ‘aho vata mayam na byādhidhammā assāma, na ca vata no byādhī āgaccheyyā’ti. Na kho panetam icchāya pattabbam, idampi yampiccham na labhati tampi dukkham. Maraṇadhammānam, bhikkhave, sattānam evam icchā uppajjati ‘aho vata mayam na maraṇadhammā assāma, na ca vata no maraṇam āgaccheyyā’ti. Na kho panetam icchāya pattabbam, idampi yampiccham na labhati tampi dukkham. Sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammānam, bhikkhave, sattānam evam icchā uppajjati ‘aho vata mayam na sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammā assāma, na ca vata no sokaparidevadukkhadomanassupāyāsadhammā āgaccheyyu’nti. Na kho panetam icchāya pattabbam, idampi yampiccham na labhati tampi dukkham.

399. “Katame ca, bhikkhave, saṅkhittena pañcupādānakhandhā dukkhā? Seyyathidaṁ – rūpupādānakhandho, vedanupādānakhandho, saññupādānakhandho, saṅkhārupādānakhandho, viññānupādānakhandho. Ime vuccanti, bhikkhave, saṅkhittena pañcupādānakhandhā dukkhā. Idam vuccati, bhikkhave, dukkham ariyasaccam.

Samudayasaccaniddeso

400. “Katamañca, bhikkhave, dukkhasamudayam [dukkhasamudayo (syā.)] ariyasaccam? Yāyam taṇhā ponobbhavikā [ponobhavikā (sī. pī.)] nandīrāgasahagatā [nandīrāgasahagatā (sī. syā. pī.)] tatrataotrābhinandinī, seyyathidaṁ – kāmataṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā.

“Sā kho panesā, bhikkhave, taṇhā kattha uppajjamānā uppajjati, kattha nivisamānā nivisati? Yam loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Kiñca loke piyarūpam sātarūpam? Cakkhu loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati. Sotam loke...pe... ghānam loke... jivhā loke... kāyo loke... mano loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Rūpā loke... saddā loke... gandhā loke... rasā loke... phoṭṭhabbā loke... dhammā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Cakkhuviññāṇam loke... sotaviññāṇam loke... ghānaviññāṇam loke... jivhāviññāṇam loke... kāyaviññāṇam loke... manoviññāṇam loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Cakkhusamphasso loke... sotasamphasso loke... ghānasamphasso loke... jivhāsamphasso loke... kāyasamphasso loke... manosamphasso loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Cakkhusamphassajā vedanā loke... sotasamphassajā vedanā loke... ghānasamphassajā vedanā loke... jivhāsamphassajā vedanā loke... kāyasamphassajā vedanā loke... manosamphassajā vedanā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Rūpasaññā loke... saddasaññā loke... gandhasaññā loke... rasasaññā loke... phoṭṭhabbasaññā loke... dhammasaññā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Rūpasañcetanā loke... saddasañcetanā loke... gandhasañcetanā loke... rasasañcetanā loke... phoṭṭhabbasañcetanā loke... dhammasañcetanā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Rūpatañhā loke... saddatañhā loke... gandhatañhā loke... rasatañhā loke... phoṭṭhabbatañhā loke... dhammadatañhā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Rūpavitañkko loke... saddavitakko loke... gandhavitakko loke... rasavitakko loke... phoṭṭhabavitakko loke... dhammavitakko loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati.

“Rūpavicāro loke... saddavicāro loke... gandhavicāro loke... rasavicāro loke... phoṭṭhabbavicāro loke... dhammavicāro loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā uppajjamānā uppajjati, ettha nivisamānā nivisati. Idam vuccati, bhikkhave, dukkhasamudayam ariyasaccam.

Nirodhasaccaniddeso

401. “Katamañca, bhikkhave, dukkhanirodham [[dukkhanirodho \(syā.\)](#)] ariyasaccam? Yo tassāyeva tañhāya asesavirāganirodho cāgo pañinissaggo mutti anālayo.

“Sā kho panesā, bhikkhave, tañhā kattha pahīyamānā pahīyati, kattha nirujjhāmānā nirujjhati? Yam loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Kiñca loke piyarūpam sātarūpam? Cakkhu loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati. Sotam loke...pe... ghānam loke... jivhā loke... kāyo loke... mano loke piyarūpam sātarūpam, etthesā tañhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Rūpā loke... saddā loke... gandhā loke... rasā loke... phoṭṭhabbā loke... dhammā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Cakkhuvīññāṇam loke... sotaviññāṇam loke... ghānaviññāṇam loke... jivhāviññāṇam loke... kāyaviññāṇam loke... manoviññāṇam loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Cakkhusamphasso loke... sotasamphasso loke... ghānasamphasso loke... jivhāsamphasso loke... kāyasamphasso loke... manosamphasso loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Cakkhusamphassajā vedanā loke... sotasamphassajā vedanā loke ... ghānasamphassajā vedanā loke... jivhāsamphassajā vedanā loke... kāyasamphassajā vedanā loke... manosamphassajā vedanā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Rūpasaññā loke... saddasaññā loke... gandhasaññā loke... rasasaññā loke... phoṭṭhabbasaññā loke... dhammasaññā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Rūpasañcetanā loke... saddasañcetanā loke... gandhasañcetanā loke... rasasañcetanā loke... phoṭṭhabbasañcetanā loke... dhammasañcetanā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Rūpataṇhā loke... saddataṇhā loke... gandhataṇhā loke... rasataṇhā loke... phoṭṭabbataṇhā loke... dhammatāṇhā loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Rūpavitaṭṭiko loke... saddavitaṭṭiko loke... gandhavitaṭṭiko loke... rasavitaṭṭiko loke... phoṭṭabbavitaṭṭiko loke... dhammavitaṭṭiko loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati.

“Rūpavicāro loke... saddavicāro loke... gandhavicāro loke... rasavicāro loke... phoṭṭabbavicāro loke... dhammavicāro loke piyarūpam sātarūpam, etthesā taṇhā pahīyamānā pahīyati, ettha nirujjhāmānā nirujjhati. Idam vuccati, bhikkhave, dukkhanirodhaṃ ariyasaccam.

Maggasaccaniddeso

402. “Katamañca, bhikkhave, dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccam? Ayameva ariyo atṭhaṅgiko maggo seyyathidaṃ – sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammājīvo sammāvāyamo sammāsati sammāsamādhi.

“Katamā ca, bhikkhave, sammādiṭṭhi? Yaṁ kho, bhikkhave, dukkhe nāṇam, dukkhasamudaye nāṇam, dukkhanirodhe nāṇam, dukkhanirodhagāminiyā paṭipadāya nāṇam, ayam vuccati, bhikkhave, sammādiṭṭhi.

“Katamo ca, bhikkhave, sammāsaṅkappo? Nekkhammasaṅkappo abyāpādasaṅkappo avihimsāsaṅkappo, ayam vuccati bhikkhave, sammāsaṅkappo.

“Katamā ca, bhikkhave, sammāvācā? Musāvādā veramaṇī [veramaṇī (ka.)] pisuṇāya vācāya veramaṇī pharusāya vācāya veramaṇī samphappalāpā veramaṇī, ayam vuccati, bhikkhave, sammāvācā.

“Katamo ca, bhikkhave, sammākammanto? Pāṇātipātā veramañī adinnādānā veramañī kāmesumicchācārā veramañī, ayam vuccati, bhikkhave, sammākammanto.

“Katamo ca, bhikkhave, sammājīvo? Idha, bhikkhave, ariyasāvako micchājīvam pahāya sammājīvena jīvitam kappeti, ayam vuccati, bhikkhave, sammājīvo.

“Katamo ca, bhikkhave, sammāvāyāmo? Idha, bhikkhave, bhikkhu anuppannānam pāpakānam akusalānam dhammānam anuppādāya chandañ janeti vāyamati vīriyam ārabhati cittam paggañhāti padahati; uppannānam pāpakānam akusalānam dhammānam pahānāya chandañ janeti vāyamati vīriyam ārabhati cittam paggañhāti padahati; anuppannānam kusalānam dhammānam uppādāya chandañ janeti vāyamati vīriyam ārabhati cittam paggañhāti padahati; uppannānam kusalānam dhammānam thitiyā asammosāya bhiyyobhāvāya vepullāya bhāvanāya pāripūriyā chandañ janeti vāyamati vīriyam ārabhati cittam paggañhāti padahati. Ayam vuccati, bhikkhave, sammāvāyāmo.

“Katamā ca, bhikkhave, sammāsati? Idha, bhikkhave, bhikkhu kāye kāyanupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam; vedanāsu vedanānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam; citte cittānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam; dhammesu dhammānupassī viharati ātāpī sampajāno satimā vineyya loke abhijjhādomanassam. Ayam vuccati, bhikkhave, sammāsati.

“Katamo ca, bhikkhave, sammāsamādhi? Idha, bhikkhave, bhikkhu vivicceva kāmehi vivicca akusalehi dhammehi savitakkam savicāram vivekajam pītisukham pañhamam jhānam upasampajja viharati. Vitakkavīcārānam vūpasamā ajjhattam sampaññānam cetaso ekodibhāvam avitakkam avicāram samādhijam pītisukham dutiyam jhānam upasampajja viharati. Pītiyā ca virāgā upekkhako ca viharati, sato ca sampajāno, sukhañca kāyena pañsamvedeti, yam tam ariyā ācikkhanti ‘upekkhako satimā sukhavihāri’ ti tatiyam jhānam upasampajja viharati. Sukhassa ca pahānā dukkhassa ca pahānā pubbeva somanassadomanassānam atthañgamā **adukkhamasukham upekkhāsatipārisuddhim** catuttham jhānam upasampajja viharati. Ayam vuccati, bhikkhave, sammāsamādhi. Idam vuccati, bhikkhave, dukkhanirodhagāminī pañpadā ariyasaccam.

403. “Iti ajjhattam vā dhammesu dhammānupassī viharati, bahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati, ajjhattabahiddhā vā dhammesu dhammānupassī viharati. Samudayadhammānupassī vā dhammesu viharati, vayadhammānupassī vā dhammesu viharati, samudayavayadhammānupassī vā dhammesu viharati. ‘Atthi dhammā’ ti vā panassa sati paccupaññhitā hoti yāvadeva nāñamattāya pañissatimattāya anissito ca viharati, na ca kiñci loke upādiyati. Evampi kho, bhikkhave, bhikkhu dhammesu dhammānupassī viharati catūsu ariyasaccesu.

Saccapabbam niññhitam.

Dhammānupassanā niññhitā.

404. “Yo hi koci, bhikkhave, ime cattāro satipaññhāne evam bhāveyya sattavassāni, tassa dvinnam phalānam aññataram phalam pāñikañkham diññheva dhamme aññā; sati vā upādisese anāgāmitā.

“Tiññantu, bhikkhave, sattavassāni. Yo hi koci, bhikkhave, ime cattāro satipaññhāne evam bhāveyya cha vassāni... pe... pañca vassāni... cattāri vassāni... tīni vassāni... dve vassāni... ekam vassam... tiññhatu, bhikkhave, ekam vassam. Yo hi koci, bhikkhave, ime cattāro satipaññhāne evam bhāveyya sattamāsāni, tassa dvinnam phalānam aññataram phalam pāñikañkham diññheva dhamme aññā; sati vā upādisese anāgāmitā.

“Tiññantu, bhikkhave, satta māsāni. Yo hi koci, bhikkhave, ime cattāro satipaññhāne evam

bhāveyya cha māsāni...pe... pañca māsāni... cattāri māsāni... tīṇi māsāni ... dve māsāni... ekaṁ māsaṁ... adḍhamāsaṁ... tiṭṭhatu, bhikkhave, adḍhamāso. Yo hi koci, bhikkhave, ime cattāro satipaṭṭhāne evam bhāveyya sattāhaṁ, tassa dvinnam phalānam aññataram phalaṁ pāṭikankham diṭṭheva dhamme aññā; sati vā upādisese anāgāmitati.

405. “Ekāyano ayam, bhikkhave, maggo sattānam visuddhiyā sokaparidevānam samatikkamāya dukkhadomanassānam atthaṅgamāya nāyassa adhigamāya nibbānassa sacchikiriyāya yadidam cattāro satipaṭṭhānatī. Iti yam tam vuttam, idametam paṭicca vutta”nti. Idamavoca bhagavā. Attamanā te bhikkhū bhagavato bhāsitaṁ abhinandunti.

Mahāsatipaṭṭhānasuttam niṭṭhitam navamam.

10. Pāyāsisuttam

406. Evam me sutam – ekaṁ samayam āyasmā kumārakassapo kosalesu cārikam caramāno mahatā bhikkhusaṅghena saddhim pañcamattehi bhikkhusatehi yena setabyā nāma kosalānam nagaram tadavasari. Tatra sudam āyasmā kumārakassapo setabyāyam viharati uttarena setabyam siṁsapāvane [sīsapāvane (syā.)]. Tena kho pana samayena pāyāsi rājañño setabyam ajjhāvasati sattussadam satiṇākaṭṭhodakaṁ sadhaññam rājabhoggam raññā pasenadinā kosalena dinnam rājadāyam brahmadeyyam.

Pāyāsirājaññavatthu

407. Tena kho pana samayena pāyāsissa rājaññassa evarūpam pāpakaṁ diṭṭhigataṁ uppannam hoti – “itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam [sukaṭakkaṭānam (sī. pī.)] kammānam phalaṁ vipāko”ti. Assosum kho setabyakā brāhmaṇagahapatikā – “samaṇo khalu bho kumārakassapo samaṇassa gotamassa sāvako kosalesu cārikam caramāno mahatā bhikkhusaṅghena saddhim pañcamattehi bhikkhusatehi setabyam anuppatto setabyāyam viharati uttarena setabyam siṁsapāvane. Tam kho pana bhavantam kumārakassapam evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggato – ‘pañdito byatto medhāvī bahussuto cittakathī kalyāṇapaṭibhāno vuddho [buddho (syā. ka.)] ceva arahā ca. Sādhu kho pana tathārūpānam arahataṁ dassanam hoti”ti. Atha kho setabyakā brāhmaṇagahapatikā setabyāya nikhamitvā saṅghasaṅghī gaṇībhūtā uttarenamukhā gacchanti yena siṁsapāvanam [yena siṁsapāvanam, tenupasaṅkamanti (sī. pī.)].

408. Tena kho pana samayena pāyāsi rājañño uparipāsāde divāseyyam upagato hoti. Addasā kho pāyāsi rājañño setabyake brāhmaṇagahapatike setabyāya nikhamitvā saṅghasaṅghī gaṇībhūte uttarenamukhe gacchante yena siṁsapāvanam [yena siṁsapāvanam, tenupasaṅkamante (sī. pī.)], disvā khattam āmantesi – “kim nu kho, bho khatte, setabyakā brāhmaṇagahapatikā setabyāya nikhamitvā saṅghasaṅghī gaṇībhūtā uttarenamukhā gacchanti yena siṁsapāvana”nti [ettha pana sabbatthapi evameva dissati, natthi pāṭhantaram?]

“Atthi kho, bho, samaṇo kumārakassapo, samaṇassa gotamassa sāvako kosalesu cārikam caramāno mahatā bhikkhusaṅghena saddhim pañcamattehi bhikkhusatehi setabyam anuppatto setabyāyam viharati uttarena setabyam siṁsapāvane. Tam kho pana bhavantam kumārakassapam evam kalyāṇo kittisaddo abbhuggato – ‘pañdito byatto medhāvī bahussuto cittakathī kalyāṇapaṭibhāno vuddho ceva arahā cā’ti [arahā ca (syā. ka.)]. Tamete [tamenam te (sī. ka.), tamenam (pī.)] bhavantaṁ kumārakassapam dassanāya upasaṅkamanti”ti. “Tena hi, bho khatte, yena setabyakā brāhmaṇagahapatikā tenupasaṅkama; upasaṅkamitvā setabyake brāhmaṇagahapatike evam vadehi – ‘pāyāsi, bho, rājañño evamāha – āgamentu kira bhavanto, pāyāsipi rājañño samaṇam kumārakassapam dassanāya upasaṅkamissati”ti. Purā samaṇo kumārakassapo setabyake brāhmaṇagahapatike bāle abyatte saññāpeti

— ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’ti. Natthi hi, bho khatte, paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’ti. “Evam bho”ti kho so khattā pāyāsissa rājaññassa paṭissutvā yena setabyakā brāhmaṇagahapatikā tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā setabyake brāhmaṇagahapatike etadavoca — “pāyāsi, bho, rājañño evamāha, āgamentu kira bhavanto, pāyāsipi rājañño samaṇam kumārakassapam dassanāya upasaṅkamissatī”ti.

409. Atha kho pāyāsi rājañño setabyakehi brāhmaṇagahapatikehi parivuto yena siṁsapāvanam yenāyasmā kumārakassapo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā āyasmata kumārakassapena saddhim sammodi, sammodanīyam katham sāraṇīyam vītisāretvā ekamantaṁ nisīdi. Setabyakāpi kho brāhmaṇagahapatikā appekacce āyasmantaṁ kumārakassapam abhivādetvā ekamantaṁ nisīdimsu; appekacce āyasmata kumārakassapena saddhim sammodim̄su; sammodanīyam katham sāraṇīyam vītisāretvā ekamantaṁ nisīdim̄su. Appekacce yenāyasmā kumārakassapo tenañjaliṁ pañāmetvā ekamantaṁ nisīdim̄su. Appekacce nāmagottam sāvetvā ekamantaṁ nisīdim̄su. Appekacce tuṇhībhūtā ekamantaṁ nisīdim̄su.

Natthikavādo

410. Ekamantaṁ nisinno kho pāyāsi rājañño āyasmantaṁ kumārakassapam etadavoca — “ahañhi, bho kassapa, evamvādī evamdiṭṭhī — ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’”ti. “Nāham, rājañña, evamvādīm evamdiṭṭhim addasam vā assosim vā. Kathañhi nāma evam vadeyya — ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’ti?

Candimasūriyaupamā

411. “Tena hi, rājañña, taññevettha paṭipucchissāmi, yathā te khameyya, tathā naṁ byākareyyāsi. Tam kiṁ maññasi, rājañña, ime candimasūriyā imasmim vā loke parasmim vā, devā vā te manussā vā”ti? “Ime, bho kassapa, candimasūriyā parasmim loke, na imasmim; devā te na manussā”ti. “Imināpi kho te, rājañña, pariyyayena evam hotu — itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko”ti.

412. “Kiñcapi bhavaṁ kassapo evamāha, atha kho evam me ettha hoti — ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’”ti. “Atthi pana, rājañña, pariyyayo, yena te pariyyayena evam hoti — ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’”ti? “Atthi, bho kassapa, pariyyayo, yena me pariyyayena evam hoti — ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’”ti. “Yathā katham viya, rājañña”ti? “Idha me, bho kassapa, mittāmacca nātisālohitā pāñātipatī adinnādāyī kāmesumicchācārī musāvādī pisuṇavācā pharusavācā samphappalāpī abhijjhālū byāpannacittā micchādiṭṭhī. Te aparena samayena ābādhikā honti dukkhitā bālāgilānā. Yadāham jānāmi — ‘na dānime imamhā ābādhā vuṭṭhahissantī’ti tyāham upasaṅkamitvā evam vadāmi — ‘santi kho, bho, eke samaṇabrahmaṇā evamvādino evamdiṭṭhino — ye te pāñātipatī adinnādāyī kāmesumicchācārī musāvādī pisuṇavācā pharusavācā samphappalāpī abhijjhālū byāpannacittā micchādiṭṭhī, te kāyassa bhedā param maraṇā apāyam duggatiṁ vinipātam nirayam upapajjantī’ti. Bhavanto kho pāñātipatī adinnādāyī kāmesumicchācārī musāvādī pisuṇavācā pharusavācā samphappalāpī abhijjhālū byāpannacittā micchādiṭṭhī. Sace tesam bhavataṁ samaṇabrahmaṇānam saccam vacanam, bhavanto kāyassa bhedā param maraṇā apāyam duggatiṁ vinipātam nirayam upapajjissanti. Sace, bho, kāyassa bhedā param maraṇā apāyam duggatiṁ vinipātam nirayam upapajjeyyātha, yena me āgantvā āroceyyātha — ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’ti. Bhavanto kho pana me saddhāyikā pacayikā, yam bhavantehi diṭṭham, yathā sāmam diṭṭham evametaṁ bhavissatī’ti. Te me ‘sādhū’ti paṭissutvā neva āgantvā ārocenti, na pana dūtam pahiṇanti.

Ayampi kho, bho cassapa, pariyāyo, yena me pariyāyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti.

Coraupamā

413. “Tena hi, rājañña, taññevettha paṭipucchissāmi. Yathā te khameyya tathā nam byākareyyāsi. Tam kiṁ maññasi, rājañña, idha te purisā coram āgucārim gahetvā dasseyyum – ‘ayam te, bhante, coro āgucāri; imassa yam icchasi, tam daṇḍam pañehi’ti. Te tvam evam vadeyyāsi – ‘tena hi, bho, imam purisam dalhāya rajjuyā pacchābāham gālhabandhanam bandhitvā khuramuṇḍam karitvā [kāretvā (syā. ka.)] kharassarena pañavena rathikāya rathikam [rathyāya rathyam (bahūsū)] siṅghātakena siṅghātakam parinetvā dakkhiṇena dvārena nikkhmitvā dakkhiṇato nagarassa āghātane sīsam chindathā’ti. Te ‘sādhū’ti paṭissutvā tam purisam dalhāya rajjuyā pacchābāham gālhabandhanam bandhitvā khuramuṇḍam karitvā kharassarena pañavena rathikāya rathikam siṅghātakena siṅghātakam parinetvā dakkhiṇena dvārena nikkhmitvā dakkhiṇato nagarassa āghātane nisidāpeyyum. Labheyya nu kho so coro coraghātesu – ‘āgamentu tāva bhavanto coraghātā, amukasmiṁ me gāme vā nigame vā mittāmaccā nātisālohitā, yāvāham tesam uddisitvā āgacchāmī’ti, udāhu vippalapantasseva coraghātā sīsam chindeyyu’nti? ‘Na hi so, bho cassapa, coro labheyya coraghātesu – ‘āgamentu tāva bhavanto coraghātā amukasmiṁ me gāme vā nigame vā mittāmaccā nātisālohitā, yāvāham tesam uddisitvā āgacchāmī’ti. Atha kho naṁ vippalapantasseva coraghātā sīsam chindeyyu’nti. ‘So hi nāma, rājañña, coro manusso manussabhūtesu coraghātesu na labhissati – ‘āgamentu tāva bhavanto coraghātā, amukasmiṁ me gāme vā nigame vā mittāmaccā nātisālohitā, yāvāham tesam uddisitvā āgacchāmī’ti. Kiṁ pana te mittāmaccā nātisālohitā pāṇatipātā adinnādāyī kāmesumicchācārī musāvādī pisuṇavācā pharusavācā samphappalāpī abhijjhālū byāpannacittā micchādiṭṭhī, te kāyassa bhedā param marañā apāyam duggatiṁ vinipātam nirayam upapannā labhissanti nirayapālesu – ‘āgamentu tāva bhavanto nirayapālā, yāva mayam pāyāsissa rājaññassa gantvā ārocema – ‘‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti? Imināpi kho te, rājañña, pariyāyena evam hotu – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti.

414. “Kiñcāpi bhavaṁ kassapo evamāha, atha kho evam me ettha hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti. ‘Atthi pana, rājañña, pariyāyo yena te pariyāyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti? ‘Atthi, bho cassapa, pariyāyo, yena me pariyāyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti. ‘Yathā katham viya, rājaññā’ti? ‘Idha me, bho cassapa, mittāmaccā nātisālohitā pāṇatipātā paṭiviratā adinnādānā paṭiviratā kāmesumicchācārā paṭiviratā musāvādā paṭiviratā pisuṇāya vācāya paṭiviratā pharusāya vācāya paṭiviratā samphappalāpā paṭiviratā anabhijjhālū abyāpannacittā sammādiṭṭhī. Te aparena samayena ābādhikā honti dukkhitā bālhagilānā. Yadāham jānāmi – ‘na dānime imamhā ābādhā vuṭṭhahissanti’ti tyāham upasaṅkamitvā evam vadāmi – ‘santi kho, bho, eke samaṇabrahmaṇā evamvādino evamdiṭṭhino – ye te pāṇatipātā paṭiviratā adinnādānā paṭiviratā kāmesumicchācārā paṭiviratā musāvādā paṭiviratā pisuṇāya vācāya paṭiviratā pharusāya vācāya paṭiviratā samphappalāpā paṭiviratā anabhijjhālū abyāpannacittā sammādiṭṭhī te kāyassa bhedā param marañā sugatiṁ saggam lokam upapajjantī. Bhavanto kho pāṇatipātā paṭiviratā adinnādānā paṭiviratā kāmesumicchācārā paṭiviratā musāvādā paṭiviratā pisuṇāya vācāya paṭiviratā pharusāya vācāya paṭiviratā samphappalāpā paṭiviratā anabhijjhālū abyāpannacittā sammādiṭṭhī. Sace tesam bhavatam samaṇabrahmaṇānam saccam vacanam, bhavanto kāyassa bhedā param marañā sugatiṁ saggam lokam upapajjissanti. Sace, bho, kāyassa bhedā param marañā sugatiṁ saggam lokam upapajjeyyātha, yena me āgantvā āroceyyātha – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’ti. Bhavanto kho pana me saddhāyikā paccayikā, yam bhavantehi diṭṭham, yathā sāmaṇ diṭṭham evametam bhavissatīti. Te me ‘sādhū’ti paṭissutvā neva āgantvā ārocēnti, na pana dūtam pahiṇanti. Ayampi kho, bho cassapa, pariyāyo, yena me pariyāyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko,

natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṁ vipāko””ti.

Gūthakūpapurisaupamā

415. “Tena hi, rājañña, upamam te karissāmi. Upamāya midhekacce [upamāyapidhekacce (sī. syā.), upamāyapiidhekacce (pī.)] viññū purisā bhāsitassa attham ājānanti. Seyyathāpi, rājañña, puriso gūthakūpe sasīsakam [sasīsako (syā.)] nimuggo assa. Atha tvam purise āñāpeyyāsi – ‘tena hi, bho, tam purisam tamhā gūthakūpā uddharathā’ti. Te ‘sādhū’ti paṭissutvā tam purisam tamhā gūthakūpā uddhareyyum. Te tvam evam vadeyyāsi – ‘tena hi, bho, tassa purisassa kāyā veļupesikāhi gūtham sunimmajjitaṁ nimmajjathā’ti. Te ‘sādhū’ti paṭissutvā tassa purisassa kāyā veļupesikāhi gūtham sunimmajjitaṁ nimmajjeyyum. Te tvam evam vadeyyāsi – ‘tena hi, bho, tassa purisassa kāyam pañdumattikāya tikkhattum subbaṭṭitam ubbaṭṭethā’ti [suppaṭṭitam uppāṭṭethāti (ka.)]. Te tassa purisassa kāyam pañdumattikāya tikkhattum subbaṭṭitam ubbaṭṭeyyum. Te tvam evam vadeyyāsi – ‘tena hi, bho, tam purisam telena abbhañjitvā sukhumena cuṇṇena tikkhattum suppadihotam karothā’ti. Te tam purisam telena abbhañjitvā sukhumena cuṇṇena tikkhattum suppadihotam kareyyum. Te tvam evam vadeyyāsi – ‘tena hi, bho, tassa purisassa kesamassum kappethā’ti. Te tassa purisassa kesamassum kappeyyum. Te tvam evam vadeyyāsi – ‘tena hi, bho, tassa purisassa mahaghañca mālam mahaghañca vilepanam mahagghāni ca vatthāni upaharathā’ti. Te tassa purisassa mahaghañca mālam mahaghañca vilepanam mahagghāni ca vatthāni upahareyyum. Te tvam evam vadeyyāsi – ‘tena hi, bho, tam purisam pāsādam āropetvā pañcakāmaguṇāni upaṭṭhāpethā’ti. Te tam purisam pāsādam āropetvā pañcakāmaguṇāni upaṭṭhāpeyyum.

“Tam kiṁ maññasi, rājañña, api nu tassa purisassa sunhātassa suvilitissa sukappitakesamassussa āmukkamālābharaṇassa odātavatthavasanassa uparipāsādavaragatassa pañcahi kāmaguṇehi samappitassa samaṅgībhūtassa paricārayamānassa punadeva tasmiṁ gūthakūpe nimujjituṭkāmatā [nimujjituṭkāmyatā (syā. ka.)] assā”ti? “No hidam, bho kassapa”. “Tam kissa hetu”? “Asuci, bho kassapa, gūthakūpo asuci ceva asucisaṅkhāto ca duggandho ca duggandhasaṅkhāto ca jeguccho ca jegucchasaṅkhāto ca paṭikūlo ca paṭikūlasaṅkhāto cā”ti. “Evameva kho, rājañña, manussā devānam asuci ceva asucisaṅkhātā ca, duggandhā ca duggandhasaṅkhātā ca, jegucchā ca jegucchasaṅkhātā ca, paṭikūlā ca paṭikūlasaṅkhātā ca. Yojanasatam kho, rājañña, manussagandho deve ubbādhati. Kiṁ pana te mittāmacca nātisālohitā pāñātipātā paṭiviratā adinnādānā paṭiviratā kāmesumicchācārā paṭiviratā musāvādā paṭiviratā pisuṇāya vācāya paṭiviratā pharusāya vācāya paṭiviratā samphappalāpā paṭiviratā anabijjhālū abyāpannacittā sammādiṭṭhī, kāyassa bhedā param marañā sugatim saggam lokam upapannā te āgantvā ārocessanti – ‘iti pi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṁ vipāko’ti? Imināpi kho te, rājañña, pariyāyena evam hotu – ‘iti pi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṁ vipāko”ti.

416. “Kiñcāpi bhavaṁ kassapo evamāha, atha kho evam me ettha hoti – ‘iti pi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṁ vipāko”ti. “Atthi pana, rājañña, pariyāyo …pe… “atthi, bho kassapa, pariyāyo…pe… “yathā kathaṁ viya, rājaññāti? “Idha me, bho kassapa, mittāmacca nātisālohitā pāñātipātā paṭiviratā surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā, te aparena samayena ābādhikā honti dukkhitā bālhagilānā. Yadāham jānāmi – ‘na dānime imamhā ābādhā vuṭṭhahissantī’ti tyāham upasankamitvā evam vadāmi – ‘santi kho, bho, eke samañabrāhmaṇā evamvādino evamdiṭṭhino – ye te pāñātipātā paṭiviratā adinnādānā paṭiviratā kāmesumicchācārā paṭiviratā musāvādā paṭiviratā surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā, te kāyassa bhedā param marañā sugatim saggam lokam upapajjanti devānam tāvatiṁsānam sahabyatanti. Bhavanto kho pāñātipātā paṭiviratā adinnādānā paṭiviratā kāmesumicchācārā paṭiviratā musāvādā paṭiviratā surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā. Sace tesam bhavataṁ samañabrāhmaṇānam saccam vacanam, bhavanto kāyassa bhedā param marañā sugatim saggam lokam upapajjissanti, devānam tāvatiṁsānam sahabyatam. Sace, bho, kāyassa bhedā param marañā sugatim saggam lokam upapajjeyyātha devānam tāvatiṁsānam sahabyatam, yena me

āgantvā āroceyyātha – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṭ vipākoti. Bhavanto kho pana me saddhāyikā paccayikā, yaṁ bhavantehi ditṭhaṁ, yathā sāmaṇ diṭṭhaṁ evametam bhavissatīti. Te me ‘sādhū’ti paṭissutvā neva āgantvā ārocenti, na pana dūtaṁ pahiṇanti. Ayampi kho, bho kassapa, pariyāyo, yena me pariyyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṭ vipāko’’ti.

Tāvatiṁsadevaupamā

417. “Tena hi, rājañña, taññevettha paṭipucchissāmi; yathā te khameyya, tathā nam byākareyyāsi. Yaṁ kho pana, rājañña, mānussakam vassasataṁ, devānam tāvatiṁsānam eso eko rattindivo [rattidivo (ka.)], tāya rattiyā tiṁsarattiyo māso, tena māsenā dvādasamāsiyo saṁvaccharo, tena saṁvaccharena dibbam vassasahassam devānam tāvatiṁsānam āyuppamānam. Ye te mittāmaccā nātisālohitā pāṇātipātā paṭiviratā adinnādānā paṭiviratā kāmesumicchācārā paṭiviratā musāvādā paṭiviratā surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭiviratā, te kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapannā devānam tāvatiṁsānam sahabyatam. Sace pana tesam evam bhavissati – ‘yāva mayam dve vā tīpi vā rattindivā dibbehi pañcahi kāmaguṇehi samappitā samaṅgībhūtā paricāremā, atha mayam pāyāsissa rājaññassa gantvā āroceyyāma – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṭ vipāko’’ti. Api nu te āgantvā āroceyyum – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṭ vipāko’’ti? ‘No hidam, bho kassapa. Api hi mayam, bho kassapa, ciram kālañkatāpi bhaveyyāma. Ko panetam bhoto kassapassa āroceti – ‘atthi devā tāvatiṁsā’ti vā ‘evamdīghāyukā devā tāvatiṁsā’ti vā. Na mayam bhoto kassapassa saddahāma – ‘atthi devā tāvatiṁsā’ti vā ‘evamdīghāyukā devā tāvatiṁsā’ti vā’’ti.

Jaccandhaupamā

418. “Seyyathāpi, rājañña, jaccandho puriso na passeyya kaṇha – sukkāni rūpāni, na passeyya nīlakāni rūpāni, na passeyya pītakāni [mañjetṭhakāni (syā.)] rūpāni, na passeyya lohitakāni rūpāni, na passeyya mañjiṭhakāni rūpāni, na passeyya samavisamaṁ, na passeyya tārakāni rūpāni, na passeyya candimasūriye. So evam vadeyya – ‘natthi kaṇhasukkāni rūpāni, natthi kaṇhasukkānam rūpānam dassāvī. Natthi nīlakāni rūpāni, natthi nīlakānam rūpānam dassāvī. Natthi pītakāni rūpāni, natthi pītakānam rūpānam dassāvī. Natthi mañjiṭhakāni rūpāni, natthi mañjiṭhakānam rūpānam dassāvī. Natthi samavisamaṁ, natthi samavisamassa dassāvī. Natthi tārakāni rūpāni, natthi tārakānam rūpānam dassāvī. Natthi candimasūriyā, natthi candimasūriyānam dassāvī. Ahametam na jānāmi, ahametam na passāmi, tasmā tam natthī’ti. Sammā nu kho so, rājañña, vadāmāno vadeyyā’’ti? ‘No hidam, bho kassapa. Atthi kaṇhasukkāni rūpāni, atthi kaṇhasukkānam rūpānam dassāvī. Atthi nīlakāni rūpāni, atthi nīlakānam rūpānam dassāvī...pe... atthi samavisamaṁ, atthi samavisamassa dassāvī. Atthi tārakāni rūpāni, atthi tārakānam rūpānam dassāvī. Atthi candimasūriyā, atthi candimasūriyānam dassāvī. ‘Ahametam na jānāmi, ahametam na passāmi, tasmā tam natthī’ti. Na hi so, bho kassapa, sammā vadāmāno vadeyyā’’ti. ‘Evameva kho tvam, rājañña, jaccandhūpamo maññe paṭibhāsi yaṁ maṁ tvam evam vadesi’’.

“Ko panetam bhoto kassapassa āroceti – ‘atthi devā tāvatiṁsā’’ti vā, ‘evamdīghāyukā devā tāvatiṁsā’’ti vā? Na mayam bhoto kassapassa saddahāma – ‘atthi devā tāvatiṁsā’’ti vā ‘evamdīghāyukā devā tāvatiṁsā’’ti vā’’ti. ‘Na kho, rājañña, evam paro loko daṭṭhabbo, yathā tvam maññasi iminā mamsacakkunā. Ye kho te rājañña samaṇabrahmaṇā araññavanapaththāni pantāni senāsanāni paṭiseventi, te tattha appamattā ātāpino pahitattā viharantā dibbacakkhum visodhenti. Te dibbenā cakkunā visuddhena atikkantamānusakena imam ceva lokam passanti parañca satte ca opapātike. Evañca kho, rājañña, paro loko daṭṭhabbo; natveva yathā tvam maññasi iminā mamsacakkunā. Imināpi kho te, rājañña, pariyyena evam hotu – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṭ vipāko’’ti.

419. “Kiñcāpi bhavam̄ kassapo evamāha, atha kho evam̄ me ettha hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkatañnam̄ kammānam̄ phalam̄ vipāko’’ti. “Atthi pana, rājañña, pariyāyo...pe... atthi, bho kassapa, pariyāyo...pe... yathā katham̄ viya, rājañña’’ti? “Idhāham̄, bho kassapa, passāmi samañabrāhmaṇe sīlavante kalyāñadhamme jīvitukāme amaritukāme sukhakāme dukkhapaṭikūle. Tassa mayham̄, bho kassapa, evam̄ hoti – sace kho ime bhonto samañabrāhmaṇā sīlavanto kalyāñadhammā evam̄ jāneyyum – ‘ito no matānam̄ seyyo bhavissatī’ti. Idānime bhonto samañabrāhmaṇā sīlavanto kalyāñadhammā visam̄ vā khādeyyum, sattham̄ vā āhareyyum, ubbandhitvā vā kālañkareyyum, papāte vā papateyyum. Yasmā ca kho ime bhonto samañabrāhmaṇā sīlavanto kalyāñadhammā na evam̄ jānanti – ‘ito no matānam̄ seyyo bhavissatī’ti, tasmā ime bhonto samañabrāhmaṇā sīlavanto kalyāñadhammā jīvitukāmā amaritukāmā sukhakāmā dukkhapaṭikūlā attānam̄ na mārenti [( ) natthi (syā. pī.)]. Ayampi kho, bho kassapa, pariyāyo, yena me pariyāyena evam̄ hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkatañnam̄ kammānam̄ phalam̄ vipāko’’ti.

Gabbhinīupamā

420. “Tena hi, rājañña, upamam̄ te karissāmi. Upamāya midhekacce viññū purisā bhāsitassa attam̄ ājānanti. Bhūtapubbam̄, rājañña, aññatarassa brāhmaṇassa dve pajāpatiyo ahesum̄. Ekissā putto ahosi dasavassuddesiko vā dvādasavassuddesiko vā, ekā gabbhīni upavijañña. Atha kho so brāhmaṇo kālamakāsi. Atha kho so mānavako mātusapattim̄ [mātusapatiṁ (syā.)] etadavoca – ‘yamidam̄, bhoti, dhanam̄ vā dhaññam̄ vā rajatam̄ vā jātarūpam̄ vā, sabbam̄ tam̄ mayham̄; natthi tuyhettha kiñci. Pitu me [pitū me santako (syā.)] bhoti, dāyajjam̄ niyyādehī’ti [niyyātehīti (sī. pī.)]. Evam̄ vutte sā brāhmaṇī tam̄ mānavakam̄ etadavoca – ‘āgamehi tāva, tāta, yāva vijāyāmi. Sace kumārako bhavissati, tassapi ekadeso bhavissati; sace kumārikā bhavissati, sāpi te opabhoggā [upabhoggā (syā.)] bhavissatī’ti. Dutiyampi kho so mānavako mātusapattim̄ etadavoca – ‘yamidam̄, bhoti, dhanam̄ vā dhaññam̄ vā rajatam̄ vā jātarūpam̄ vā, sabbam̄ tam̄ mayham̄; natthi tuyhettha kiñci. Pitu me, bhoti, dāyajjam̄ niyyādehī’ti. Dutiyampi kho sā brāhmaṇī tam̄ mānavakam̄ etadavoca – ‘āgamehi tāva, tāta, yāva vijāyāmi. Sace kumārako bhavissati, tassapi ekadeso bhavissati; sace kumārikā bhavissati sāpi te opabhoggā [upabhoggā (syā.)] bhavissatī’ti. Tatiyampi kho so mānavako mātusapattim̄ etadavoca – ‘yamidam̄, bhoti, dhanam̄ vā dhaññam̄ vā rajatam̄ vā jātarūpam̄ vā, sabbam̄ tam̄ mayham̄; natthi tuyhettha kiñci. Pitu me, bhoti, dāyajjam̄ niyyādehī’ti.

“Atha kho sā brāhmaṇī sattham̄ gahetvā ovarakam̄ pavisitvā udaram̄ opādesi [uppātesi (syā.)] – ‘yāva vijāyāmi yadi vā kumārako yadi vā kumārikā’ti. Sā attānam̄ ceva jīvitañca gabbhañca sāpateyyañca vināsesi. Yathā tam̄ bālā abyattā anayabyasanam̄ āpannā ayoniso dāyajjam̄ gavesantī, evameva kho tvam̄, rājañña, bālo abyatto anayabyasanam̄ āpajjissasi ayoniso paralokam̄ gavesanto; seyyathāpi sā brāhmaṇī bālā abyattā anayabyasanam̄ āpannā ayoniso dāyajjam̄ gavesantī. Na kho, rājañña, samañabrāhmaṇā sīlavanto kalyāñadhammā apakkam̄ paripācenti; api ca paripākam̄ āgamenti. Pañditānam̄ attho hi, rājañña, samañabrāhmaṇānam̄ sīlavantānam̄ kalyāñadhammānam̄ jīvitena. Yathā yathā kho, rājañña, samañabrāhmaṇā sīlavanto kalyāñadhammā ciram̄ dīghamaddhānam̄ tiṭhanti, tathā tathā bahum̄ puññam̄ pasavanti, bahujanahitāya ca paṭipajjanti bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamanussānam̄. Imināpi kho te, rājañña, pariyāyena evam̄ hotu – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkatañnam̄ kammānam̄ phalam̄ vipāko’’ti.

421. “Kiñcāpi bhavam̄ kassapo evamāha, atha kho evam̄ me ettha hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkatañnam̄ kammānam̄ phalam̄ vipāko’’ti. “Atthi pana, rājañña, pariyāyo...pe... atthi, bho kassapa, pariyāyo...pe... yathā katham̄ viya, rājañña’’ti? “Idha me, bho kassapa, purisā coram̄ āgucārim̄ gahetvā dassenti – ‘ayaṁ te, bhante, coro āgucārī; imassa yam̄ icchasi, tam̄ dañḍam̄ pañehī’ti. Tyāham̄ evam̄ vadāmi – ‘tena hi, bho, imam̄ purisam̄ jīvantam̄yeva kumbhiyā pakhipitvā mukham̄ pidahitvā allena cammena onandhitvā allāya mattikāya bahalāvaledapanam̄ [bahalavilepanam̄ (syā. ka.)] karitvā uddhanam̄ āropetvā aggim̄ dethā’ti. Te me ‘sādhū’ti paṭissutvā tam̄

purisam jīvantamyeva kumbhiyā pakkhipitvā mukham pidahitvā allena cammena onandhitvā allāya mattikāya bahalāvaledanam karitvā uddhanam āropetvā aggim denti. Yadā mayam jānāma ‘kālaṅkato so puriso’ti, atha nam kumbhiṁ oropetvā ubbhinditvā mukham vivaritvā saṇikam nillokema [vilokema (syā.)] – ‘appeva nāmassa jīvam nikhamantam passeyyāmā’ti. Nevassa mayam jīvam nikhamantam passāma. Ayampi kho, bho kassapa, pariyyāyo, yena me pariyyāyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti.

Supinakaupamā

422. “Tena hi, rājañña, taññeveththa paṭipucchissāmi, yathā te khameyya, tathā nam byākareyyāsi. Abhijānāsi no tvam, rājañña, divā seyyam upagato supinakam passitā ārāmarāmaṇeyyakam vanarāmaṇeyyakam bhūmirāmaṇeyyakam pokkharaṇīrāmaṇeyyaka”nti? “Abhijānāmaham, bho kassapa, divāseyyam upagato supinakam passitā ārāmarāmaṇeyyakam vanarāmaṇeyyakam bhūmirāmaṇeyyakam pokkharaṇīrāmaṇeyyaka”nti. “Rakkhanti tan tamhi samaye khujjāpi vāmanakāpi velāsikāpi [celāvikāpi (syā.), keļāyikāpi (sī.)] komārikāpi”ti? “Evam, bho kassapa, rakkhanti mam tamhi samaye khujjāpi vāmanakāpi velāsikāpi [celāvikāpi (syā.), keļāyikāpi (sī.)] komārikāpi”ti. “Api nu tā tuyham jīvam passanti pavisaṇam vā nikhamantam vā”ti? “No hidam, bho kassapa”. “Tā hi nāma, rājañña, tuyham jīvantassa jīvantiyo jīvam na passissanti pavisaṇam vā nikhamantam vā. Kim pana tvam kālaṅkatassa jīvam passissasi pavisaṇam vā nikhamantam vā. Imināpi kho te, rājañña, pariyyāyena evam hotu – “itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko”’ti.

423. “Kiñcāpi bhavam kassapo evamāha, atha kho evam me ettha hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti. “Atthi pana, rājañña, pariyyāyo...pe... “atthi, bho kassapa, pariyyāyo...pe... yathā katham viya rājaññā”ti? “Idha me, bho kassapa, purisā coram āgucārim gahetvā dassenti – ‘ayaṁ te, bhante, coro āgucārī; imassa yam icchasi, tam danḍam pañehī’ti. Tyāham evam vadāmi – ‘tena hi, bho, imam purisam jīvantamyeva tulāya tuletvā jiyāya anassāsakam māretvā punadeva tulāya tulethā’ti. Te me ‘sādhū’ti paṭissutvā tam purisam jīvantamyeva tulāya tuletvā jiyāya anassāsakam māretvā punadeva tulāya tulenti. Yadā so jīvati, tadā lahutaro ca hoti mudutaro ca kammaññataro ca. Yadā pana so kālaṅkato hoti tadā garutaro ca hoti patthinnataro ca akammaññataro ca. Ayampi kho, bho kassapa, pariyyāyo, yena me pariyyāyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti.

Santattaayogulaupamā

424. “Tena hi, rājañña, upamam te karissāmi. Upamāya midhekacce viññū purisā bhāsitassa attham ājānanti. Seyyathāpi, rājañña, puriso divasam santattam ayogulam ādittam sampajjalitam sajotibhūtam tulāya tuleyya. Tamenam aparena samayena sītam nibbutam tulāya tuleyya. Kadā nu kho so ayogulo lahutaro vā hoti mudutaro vā kammaññataro vā, yadā vā āditto sampajjalito sajotibhūto, yadā vā sīto nibbuto”ti? “Yadā so, bho kassapa, ayogulo tejosahagato ca hoti vāyosahagato ca āditto sampajjalito sajotibhūto, tadā lahutaro ca hoti mudutaro ca kammaññataro ca. Yadā pana so ayogulo neva tejosahagato hoti na vāyosahagato sīto nibbuto, tadā garutaro ca hoti patthinnataro ca akammaññataro cā”ti. “Evameva kho, rājañña, yadāyam kāyo āyusahagato ca hoti usmāsahagato ca viññāṇasahagato ca, tadā lahutaro ca hoti mudutaro ca kammaññataro ca. Yadā panāyam kāyo neva āyusahagato hoti na usmāsahagato na viññāṇasahagato tadā garutaro ca hoti pathinnataro ca akammaññataro ca. Imināpi kho te, rājañña, pariyyāyena evam hotu – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti.

425. “Kiñcāpi bhavam kassapo evamāha, atha kho evam me ettha hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko’’ti. “Atthi pana, rājañña, pariyyāyo...pe... atthi, bho kassapa, pariyyāyo...pe... yathā katham viya rājaññā”ti? “Idha me, bho

kassapa, purisā coram āgucārim gahetvā dassenti – ‘ayam te, bhante, coro āgucārī; imassa yam icchasi, tam danḍam pañehi’ti. Tyāham evam vadāmi – ‘tena hi, bho, imam purisam anupahacca chaviñca cammañca mañsañca nhāruñca aṭṭhiñca aṭṭhimiñjañca jīvitā voropetha, appeva nāmassa jīvam nikhamantam passeyyāmāti. Te me ‘sādhūti paṭissutvā tam purisam anupahacca chaviñca...pe... jīvitā voropenti. Yadā so āmato hoti, tyāham evam vadāmi – ‘tena hi, bho, imam purisam uttānam nipātetha, appeva nāmassa jīvam nikhamantam passeyyāmāti. Te tam purisam uttānam nipātentī. Nevassa mayam jīvam nikhamantam passāma. Tyāham evam vadāmi – ‘tena hi, bho, imam purisam avakujjam nipātetha... passena nipātetha... dutiyena passena nipātetha... uddham thapetha... omuddhakam thapetha... pāñinā ākōtetha... ledunā ākōtetha... danḍena ākōtetha... satthena ākōtetha... odhunātha sandhunātha niddhunātha, appeva nāmassa jīvam nikhamantam passeyyāmāti. Te tam purisam odhunanti sandhunanti niddhunanti. Nevassa mayam jīvam nikhamantam passāma. Tassa tadēva cakkhu hoti te rūpā, tañcāyatanañ nappañsamvedeti. Tadēva sotam hoti te saddā, tañcāyatanañ nappañsamvedeti. Tadēva ghānañ hoti te gandhā, tañcāyatanañ nappañsamvedeti. Sāva jivhā hoti te rasā, tañcāyatanañ nappañsamvedeti. Sveva kāyo hoti te phoṭhabbā, tañcāyatanañ nappañsamvedeti. Ayampi kho, bho kassapa, pariyāyo, yena me pariyāyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭanam kammānam phalam vipāko’’ti.

Saṅkhadhamapamā

426. “Tena hi, rājañña, upamañ te karissāmi. Upamāya midhekacce viññū purisā bhāsitassa attham ājānanti. Bhūtapubbañ, rājañña, aññataro saṅkhadhamo saṅkham ādāya paccantimam janapadam agamāsi. So yena aññataro gāmo tenupasañkami; upasañkamitvā majhe gāmassa ṭhito tikkhattum saṅkham upalāpetvā saṅkham bhūmiyam nikhipitvā ekamantam nisīdi. Atha kho, rājañña, tesam paccantajanapadānam [**paccantajānam (sī.)**] manussānam etadahosi – ‘ambho kassa nu kho [**etadahosi ‘kissa dukho (pī.)**] eso saddo evamrajanīyo evamkamanīyo evammadanīyo evambandhanīyo evammucchanīyo’ti. Sannipatitvā tam saṅkhadhamam etadavocum – ‘ambho, kassa nu kho eso saddo evamrajanīyo evamkamanīyo evammadanīyo evambandhanīyo evammucchanīyo’ti. ‘Eso kho, bho, saṅkho nāma yasseso saddo evamrajanīyo evamkamanīyo evammadanīyo evambandhanīyo evammucchanīyo’ti. Te tam saṅkham uttānam nipātesum – ‘vadehi, bho saṅkha, vadehi, bho saṅkhā’ti. Neva so saṅkho saddamakāsi. Te tam saṅkham avakujjam nipātesum, passena nipātesum, dutiyena passena nipātesum, uddham thapesum, omuddhakam thapesum, pāñinā ākōtesum, ledunā ākōtesum, danḍena ākōtesum, satthena ākōtesum, odhuniñsu sandhuniñsu niddhuniñsu – ‘vadehi, bho saṅkha, vadehi, bho saṅkhā’ti. Neva so saṅkho saddamakāsi.

“Atha kho, rājañña, tassa saṅkhadhamassa etadahosi – ‘yāva bālā ime paccantajanapadāmanussā, kathañhi nāma ayoniso saṅkhasaddam gavesissantīti. Tesam pekkhamānānam saṅkham gahetvā tikkhattum saṅkham upalāpetvā saṅkham ādāya pakkāmi. Atha kho, rājañña, tesam paccantajanapadānam manussānam etadahosi – ‘yadā kira, bho, ayam saṅkho nāma purisahagato ca hoti vāyāmasahagato [**vāyosahagato (syā.)**] ca vāyusahagato ca, tadāyam saṅkho saddam karoti, yadā panāyam saṅkho neva purisahagato hoti na vāyāmasahagato na vāyusahagato, nāyam saṅkho saddam karoti’ti. Evameva kho, rājañña, yadāyam kāyo āyusahagato ca hoti usmāsahagato ca viññānasahagato ca, tadā abhikkamatipi paṭikkamatipi tiṭṭhatipi nisīdatipi seyyampi kappeti, cakkhunāpi rūpam passati, sotenapi saddam suññati, ghānenapi gandham ghāyati, jivhāyapi rasam sāyati, kāyenapi phoṭhabbam phusati, manasāpi dhammam vijānāti. Yadā panāyam kāyo neva āyusahagato hoti, na usmāsahagato, na viññānasahagato, tadā neva abhikkamati na paṭikkamati na tiṭṭhati na nisīdati na seyyam kappeti, cakkhunāpi rūpam na passati, sotenapi saddam na suññati, ghānenapi gandham na ghāyati, jivhāyapi rasam na sāyati, kāyenapi phoṭhabbam na phusati, manasāpi dhammam na vijānāti. Īmināpi kho te, rājañña, pariyāyena evam hotu – ‘itipi atthi paro loko, atthi sattā opapātikā, atthi sukatadukkaṭanam kammānam phalam vipāko’ti [**vipākoti, paṭhamabhāṇavāram (syā.)**].

427. “Kiñcāpi bhavam kassapo evamāha, atha kho evam me ettha hoti – ‘itipi natthi paro loko,

natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṁ vipāko””ti. “Atthi pana, rājañña, pariyāyo...pe... atthi, bho kassapa, pariyāyo...pe... yathā kathaṁ viya rājañña””ti? “Idha me, bho kassapa, purisā coram āgucāriṁ gahetvā dassenti – ‘ayam te, bhante, coro āgucārī, imassa yam icchasi, tam danḍam pañehi’ti. Tyāham evam vadāmi – ‘tena hi, bho, imassa purisassa chavim chindatha, appeva nāmassa jīvam passeyyāmā’ti. Te tassa purisassa chavim chindanti. Nevassa mayam jīvam passāma. Tyāham evam vadāmi – ‘tena hi, bho, imassa purisassa cammaṁ chindatha, mamsam chindatha, nhārum chindatha, aṭṭhim chindatha, aṭṭhimiñjam chindatha, appeva nāmassa jīvam passeyyāmā’ti. Te tassa purisassa aṭṭhimiñjam chindanti, nevassa mayam jīvam passeyyāma. Ayampi kho, bho kassapa, pariyāyo, yena me pariyāyena evam hoti – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalaṁ vipāko””ti.

Aggikajatilaupamā

428. “Tena hi, rājañña, upamaṁ te karissāmi. Upamāya midhekacce viññū purisā bhāsitassa attham ājānanti. Bhūtapubbam, rājañña, aññataro aggiko jaṭilo araññāyatane paññakuṭiyā sammati [vasati (sī. pī.)]. Atha kho, rājañña, aññataro janapade sattho [sattho janapadapadesā (sī.), janapado satthavāso (syā.), janapadapadeso (pī.)] vuṭṭhasi. Atha kho so sattho [satthavāso (syā.)] tassa aggikassa jaṭilassa assamassa sāmantā ekarattiṁ vasitvā pakkāmi. Atha kho, rājañña, tassa aggikassa jaṭilassa etadahosi – ‘yamnūnāham yena so satthavāso tenupasaṅkameyyam, appeva nāmettha kiñci upakaraṇam adhigaccheyya’nti. Atha kho so aggiko jaṭilo kālasseva vuṭṭhāya yena so satthavāso tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā addasa tasmiṁ satthavāse daharam kumāram mandam uttānaseyyakam chaḍḍitam. Disvānassa etadahosi – ‘na kho me tam patirūpam yam me pekkhamānassa manussabhūto kālañkareyya; yamnūnāham imam dārakam assamam netvā āpādeyyam poseyyam vaḍḍheyya’nti. Atha kho so aggiko jaṭilo tam dārakam assamam netvā āpādesi posesi vaḍḍhesi. Yadā so dārako dasavassuddesiko vā hoti [ahosi (?)] dvādasavassuddesiko vā, atha kho tassa aggikassa jaṭilassa janapade kañcideva karanīyam uppajji. Atha kho so aggiko jaṭilo tam dārakam etadavoca – ‘icchāmaham, tāta, janapadaṁ [nagaram (ka.)] gantum; aggim, tāta, paricareyyāsi. Mā ca te aggi nibbāyi. Sace ca te aggi nibbāyeyya, ayam vāsi imāni katthāni idam aranisahitam, aggim nibbattetvā aggim paricareyyāsī’ti. Atha kho so aggiko jaṭilo tam dārakam evam anusāsitvā janapadaṁ agamāsi. Tassa khidḍāpasutassa aggi nibbāyi.

“Atha kho tassa dārakassa etadahosi – ‘pitā kho maṁ evam avaca – “aggim, tāta, paricareyyāsi. Mā ca te aggi nibbāyi. Sace ca te aggi nibbāyeyya, ayam vāsi imāni katthāni idam aranisahitam, aggim nibbattetvā aggim paricareyyāsī’ti. Yamnūnāham aggim nibbattetvā aggim paricareyya’nti. Atha kho so dārako aranisahitam vāsiyā tacchi – ‘appeva nāma aggim adhigaccheyya’nti. Neva so aggim adhigacchi. Aranisahitam dvidhā phālesi, tidhā phālesi, catudhā phālesi, pañcadhā phālesi, dasadhā phālesi, satadhā [vīsatidhā (syā.)] phālesi, sakalikam sakalikam akāsi, sakalikam sakalikam karitvā udukkhale koṭṭesi, udukkhale koṭṭetvā mahāvāte opuni [ophuni (syā. ka.)] – ‘appeva nāma aggim adhigaccheyya’nti. Neva so aggim adhigacchi.

“Atha kho so aggiko jaṭilo janapade tam karanīyam tīretvā yena sako assamo tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā tam dārakam etadavoca – ‘kacci te, tāta, aggi na nibbuto’ti? ‘Idha me, tāta, khidḍāpasutassa aggi nibbāyi. Tassa me etadahosi – ‘pitā kho maṁ evam avaca aggim, tāta, paricareyyāsi. Mā ca te, tāta, aggi nibbāyi. Sace ca te aggi nibbāyeyya, ayam vāsi imāni katthāni idam aranisahitam, aggim nibbattetvā aggim paricareyyāsī’ti. Yamnūnāham aggim nibbattetvā aggim paricareyya’nti. Atha khvāham, tāta, aranisahitam vāsiyā tacchi – ‘appeva nāma aggim adhigaccheyya’nti. Nevāham aggim adhigacchim. Aranisahitam dvidhā phālesim, tidhā phālesim, catudhā phālesim, pañcadhā phālesim, dasadhā phālesim, satadhā phālesim, sakalikam sakalikam akāsim, sakalikam sakalikam karitvā udukkhale koṭṭesim, udukkhale koṭṭetvā mahāvāte opuni – ‘appeva nāma aggim adhigaccheyya’nti. Nevāham aggim adhigacchi”’nti. Atha kho tassa aggikassa jaṭilassa etadahosi – ‘yāva bālo ayam dārako abyutto, kathañhi nāma ayoniso aggim gavesissatī’ti. Tassa pekkhamānassa aranisahitam gahetvā aggim nibbattetvā tam dārakam etadavoca – ‘evam kho, tāta, aggi

nibbattetabbo. Na tveva yathā tvam bālo abyatto ayoniso aggim gavesī’ti. Evameva kho tvam, rājañña, bālo abyatto ayoniso paralokam gavesissasi. Paṭinissajjetam, rājañña, pāpakam diṭṭhigataṁ, paṭinissajjetam, rājañña, pāpakam diṭṭhigataṁ, mā te ahosi dīgharattam ahitāya dukkhāyā”’ti.

429. “Kiñcapi bhavam kassapo evamāha, atha kho nevāham sakkomi idam pāpakam diṭṭhigatam paṭinissajjituṁ. Rājāpi mam pasenadi kosalo jānāti tirorājānopi – ‘pāyāsi rājañño evamvādī evamdiṭṭhī – “itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkaṭānam kammānam phalam vipāko”’ti. Sacāham, bho kassapa, idam pāpakam diṭṭhigatam paṭinissajjissāmi, bhavissanti me vattāro – ‘yāva bālo pāyāsi rājañño abyatto duggahitagāhī’ti. Kopenapi nam harissāmi, makkhenapi nam harissāmi, palāsenapi nam harissāmī”’ti.

Dve satthavāhaupamā

430. “Tena hi, rājañña, upamaṇ te karissāmi. Upamāya midhekacce viññū purisā bhāsitassa attham ājānanti. Bhūtapubbam, rājañña, mahāsakaṭasattho sakāṭasahassam puratthimā janapadā pacchimaṇ janapadam agamāsi. So yena yena gacchi, khippameva pariyādiyati tiṇakatṭhodakam haritakapanṇam. Tasmīm kho pana satthe dve satthavāhā ahesum eko pañcannam sakāṭasatānam, eko pañcannam sakāṭasatānam. Atha kho tesam satthavāhānam etadahosi – ‘ayam kho mahāsakaṭasattho sakāṭasahassam; te mayam yena yena gacchāma, khippameva pariyādiyati tiṇakatṭhodakam haritakapanṇam. Yaṁnūna mayam imam sattham dvidhā vibhajeyyāma – ekato pañca sakāṭasatāni ekato pañca sakāṭasatānī’ti. Te tam sattham dvidhā vibhajimṣu [vibhajesum (ka.)] ekato pañca sakāṭasatāni, ekato pañca sakāṭasatāni. Eko satthavāho bahum tiṇañca kaṭṭhañca udakañca āropetvā sattham payāpesi [pāyāpesi (sī. pī.)]. Dvīhatīhapayāto kho pana so sattho addasa purisam kālam lohitakkham [lohitakkhim (syā.)] sannaddhakalāpam [āsannaddhakalāpam (syā.)] kumudamālim allavattham allakesam kaddamamakkhitehi cakkehi bhadrena rathena paṭipatham āgacchantam, disvā etadavoca – ‘kuto, bho, āgacchasī’ti? ‘Amukamhā janapadā’ti. ‘Kuhim gamissasī’ti? ‘Amukam nāma janapada’nti. ‘Kacci, bho, purato kantāre mahāmegho abhippavuṭṭho’ti? ‘Evam, bho, purato kantāre mahāmegho abhippavuṭṭho, āsittodakāni vatūmāni, buhu tiṇañca kaṭṭhañca udakañca. Chaḍḍetha, bho, purāṇāni tiṇāni kaṭṭhāni udakāni, lahubhārehi sakāṭehi sīgham sīgham gacchatha, mā yoggāni kilamiththā’ti.

“Atha kho so satthavāho satthike āmantesi – ‘ayam, bho, puriso evamāha – “purato kantāre mahāmegho abhippavuṭṭho, āsittodakāni vatūmāni, buhu tiṇañca kaṭṭhañca udakañca. Chaḍḍetha, bho, purāṇāni tiṇāni kaṭṭhāni udakāni lahubhārehi sakāṭehi sattham payāpesum. Te paṭhamepi satthavāse na addasam̄su tiṇam vā kaṭṭham vā udakam vā. Dutiyepi satthavāse... tatiyepi satthavāse... catutthepi satthavāse... pañcamedepi satthavāse... chaṭṭhepi satthavāse... sattamepi satthavāse na addasam̄su tiṇam vā kaṭṭham vā udakam vā. Sabbeva anayabyasanam āpajjimṣu. Ye ca tasmīm satthe ahesum manussā vā pasū vā, sabbe so yakkho amanuso bhakkhesi. Aṭṭhikāneva sesāni.

“Yadā aññāsi dutiyo satthavāho – ‘bahunikkhanto kho, bho, dāni so sattho’ti bahum tiṇañca kaṭṭhañca udakañca āropetvā sattham payāpesi. Dvīhatīhapayāto kho pana so sattho addasa purisam kālam lohitakkham sannaddhakalāpam kumudamālim allavattham allakesam kaddamamakkhitehi cakkehi bhadrena rathena paṭipatham āgacchantam, disvā etadavoca – ‘kuto, bho, āgacchasī’ti? ‘Amukamhā janapadā’ti. ‘Kuhim gamissasī’ti? ‘Amukam nāma janapada’nti. ‘Kacci, bho, purato kantāre mahāmegho abhippavuṭṭho’ti? ‘Evam, bho, purato kantāre mahāmegho abhippavuṭṭho. Āsittodakāni vatūmāni, buhu tiṇañca kaṭṭhañca udakañca. Chaḍḍetha, bho, purāṇāni tiṇāni kaṭṭhāni udakāni, lahubhārehi sakāṭehi sīgham sīgham gacchatha, mā yoggāni kilamiththā’ti.

“Atha kho so satthavāho satthike āmantesi – ‘ayam, bho, “puriso evamāha – purato kantāre

mahāmegho abhippavuṭṭho, āsittodakāni vatūmāni, bahu tiṇañca kaṭṭhañca udakañca. Chaḍḍetha, bho, purāṇāni tiṇāni kaṭṭhāni udakāni, lahubhārehi sakaṭehi sīgham sīgham gacchatha; mā yoggāni kilamittthā”ti. Ayaṁ bho puriso neva amhākam mitto, na nātisālohitō, katham mayam imassa saddhāya gamissāma. Na vo chaḍḍetabbāni purāṇāni tiṇāni kaṭṭhāni udakāni, yathābhatarena bhaṇḍena sattham payāpetha. Na no purāṇam chaḍḍessāmā”ti. ‘Evam, bho’ti kho te satthikā tassa satthavāhassa paṭissutvā yathābhatarena bhaṇḍena sattham payāpesum. Te pathamepi satthavāse na addasamsu tiṇam vā kaṭṭham vā udakam vā. Dutiyepi satthavāse... tatiyepi satthavāse... catutthepi satthavāse... pañcamedepi satthavāse... chaṭṭhepi satthavāse... sattamepi satthavāse na addasamsu tiṇam vā kaṭṭham vā udakam vā. Tañca sattham addasamsu anayabyasanam āpannam. Ye ca tasmiṁ satthepi ahesum manussā vā pasū vā, tesañca aṭṭhikāneva addasamsu tena yakkhena amanussena bhakkhitānam.

“Atha kho so satthavāho satthike āmantesi – ‘ayam kho, bho, sattho anayabyasanam āpanno, yathā tam tena bālena satthavāhena pariṇāyakena. Tena hi, bho, yānamhākam satthe appasārāni paṇiyāni, tāni chaḍḍetvā, yāni imasmim satthe mahāsārāni paṇiyāni, tāni ādiyathā”ti. ‘Evam, bho’ti kho te satthikā tassa satthavāhassa paṭissutvā yāni sakasmim satthe appasārāni paṇiyāni, tāni chaḍḍetvā yāni tasmiṁ satthe mahāsārāni paṇiyāni, tāni ādiyitvā sotthinā tam kantāram nittharimṣu, yathā tam paṇḍitena satthavāhena pariṇāyakena. Evameva kho tvam, rājañña, bālo abyatto anayabyasanam āpajjissasi ayoniso paralokam gavesanto seyyathāpi so purimo satthavāho. Yepi tava [te (ka.)] sotabbam saddhātabbam [saddhātabbam (pī. ka.)] maññissanti, tepi anayabyasanam āpajjissanti, seyyathāpi te satthikā. Paṭinissajjetam, rājañña, pāpakam diṭṭhigatam; paṭinissajjetam, rājañña, pāpakam diṭṭhigatam. Mā te ahosi dīgharattam ahitāya dukkhāyā”ti.

431. “Kiñcapi bhavam kassapo evamāha, atha kho nevāham sakkomi idam pāpakam diṭṭhigatam paṭinissajjituṁ. Rājāpi mañ pasenadi kosalo jānāti tirorājānopi – ‘pāyāsi rājañño evamvādī evamdiṭṭhī – “itipi natthi paro loko...pe... vipāko”ti. Sacāham, bho kassapa, idam pāpakam diṭṭhigatam paṭinissajjissāmi, bhavissanti me vattāro – ‘yāva bālo pāyāsi rājañño, abyatto duggahitagāhī”ti. Kopenapi nañ harissāmi, makkhenapi nañ harissāmi, palāsenapi nañ harissāmī”ti.

Gūthabhārikaupamā

432. “Tena hi, rājañña, upamam te karissāmi. Upamāya midhekacce viññū purisā bhāsitassa attham ājānanti. Bhūtapubbaṁ, rājañña, aññataro sūkaraposako puriso sakamhā gāmā aññam gāmam agamāsi. Tattha addasa pahūtam sukkhagūtham chaḍḍitam. Disvānassa etadahosi – ‘ayam kho pahuto sukkhagūtho chaḍḍito, mama ca sūkarabhattam [sūkarānaṁ bhakkho (syā.)]; yaññūnāham ito sukkhagūtham hareyya’nti. So uttarāsaṅgam pattharitvā pahūtam sukkhagūtham ākiritvā bhaṇḍikam bandhitvā sīse ubbāhetvā [uccāropetvā (ka. sī. ka.)] agamāsi. Tassa antarāmagge mahāakālamegho pāvassi. So uggharantam paggharantam yāva agganakhā gūthena makkhito gūthabhāram ādāya agamāsi. Tamenam manussā disvā evamāhamsu – ‘kacci no tvam, bhaṇe, ummatto, kacci viceto, kathañhi nāma uggharantam paggharantam yāva agganakhā gūthena makkhito gūthabhāram harissasi”ti. ‘Tumhe khvettha, bhaṇe, ummattā, tumhe vicetā, tathā hi pana me sūkarabhatta’nti. Evameva kho tvam, rājañña, gūthabhārikūpamo [gūthabhārikūpamo (sī. pī.)] maññe paṭibhāsi. Paṭinissajjetam, rājañña, pāpakam diṭṭhigatam. Paṭinissajjetam, rājañña, pāpakam diṭṭhigatam. Mā te ahosi dīgharattam ahitāya dukkhāyā”ti.

433. “Kiñcapi bhavam kassapo evamāha, atha kho nevāham sakkomi idam pāpakam diṭṭhigatam paṭinissajjituṁ. Rājāpi mañ pasenadi kosalo jānāti tirorājānopi – ‘pāyāsi rājañño evamvādī evamdiṭṭhī – “itipi natthi paro loko...pe... vipāko”ti. Sacāham, bho kassapa, idam pāpakam diṭṭhigatam paṭinissajjissāmi, bhavissanti me vattāro – ‘yāva bālo pāyāsi rājañño abyatto duggahitagāhī”ti. Kopenapi nañ harissāmi, makkhenapi nañ harissāmi, palāsenapi nañ harissāmī”ti.

Akkhadhuttakaupamā

434. “Tena hi, rājañña, upamām te karissāmi, upamāya midhekacce viññū purisā bhāsitassa attham ājānanti. Bhūtapubbam, rājañña, dve akkhadhattā akkhehi dibbiṁsu. Eko akkhadhutto āgatāgataṁ kalim gilati. Addasā kho dutiyo akkhadhutto tam akkhadhuttam āgatāgataṁ kalim gilantam, disvā tam akkhadhuttam etadavoca – ‘tvam kho, samma, ekantikena jināsi, dehi me, samma, akkhe pajohissāmī’ti. ‘Evam sammā’ti kho so akkhadhutto tassa akkhadhuttassa akkhe pādāsi. Atha kho so akkhadhutto akkhe visena paribhāvetvā tam akkhadhuttam etadavoca – ‘ehi kho, samma, akkhehi dibbissāmā’ti. ‘Evam sammā’ti kho so akkhadhutto tassa akkhadhuttassa paccassosi. Dutiyampi kho te akkhadhuttā akkhehi dibbiṁsu. Dutiyampi kho so akkhadhutto āgatāgataṁ kalim gilati. Addasā kho dutiyo akkhadhutto tam akkhadhuttam dutiyampi āgatāgataṁ kalim gilantam, disvā tam akkhadhuttam etadavoca –

“Littam paramena tejasā, gilamakkham puriso na bujjhati;
Gila re gila pāpadhuttaka [gili re pāpadhuttaka (ka.)], pacchā te katukam bhavissatī.

“Evameva kho tvam, rājañña, akkhadhuttakūpamo maññe paṭibhāsi. Paṭinissajjetam, rājañña, pāpakam diṭṭhigataṁ; paṭinissajjetam, rājañña, pāpakam diṭṭhigataṁ. Mā te ahosi dīgharattam ahitāya dukkhāyā”ti.

435. “Kiñcapi bhavam kassapo evamāha, atha kho nevāham sakkomi idam pāpakam diṭṭhigataṁ paṭinissajjituṁ. Rājāpi mām pasenadi kosalo jānāti tirorājānopi – ‘pāyāsi rājañño evamvādī evamdiṭṭhī – “iti pi natthi paro loko...pe... vipāko”ti. Sacāham, bho kassapa, idam pāpakam diṭṭhigataṁ paṭinissajjissāmi, bhavissanti me vattāro – ‘yāva bālo pāyāsi rājañño abyatto duggahitagāhī’ti. Kopenapi nam harissāmi, makkhenapi nam harissāmi, palāsenapi nam harissāmī’ti.

Sāṇabhārīkaupamā

436. “Tena hi, rājañña, upamām te karissāmi, upamāya midhekacce viññū purisā bhāsitassa attham ājānanti. Bhūtapubbam, rājañña, aññataro janapado vuṭṭhāsi. Atha kho sahāyako sahāyakam āmantesi – ‘āyāma, samma, yena so janapado tenupasaṅkamissāma, appeva nāmettha kiñci dhanam adhigaccheyyāmā’ti. ‘Evam sammā’ti kho sahāyako sahāyakassa paccassosi. Te yena so janapado, yena aññataram gāmapaṭṭam [gāmapajjam (syā.), gāmapattam (stī.)] tenupasaṅkamīṁsu, tattha addasamsu pahūtam sāṇam chadditam, disvā sahāyako sahāyakam āmantesi – ‘idam kho, samma, pahūtam sāṇam chadditam, tena hi, samma, tvañca sāṇabhāram bandha, ahañca sāṇabhāram bandhissāmi, ubho sāṇabhāram ādāya gamissāmā’ti. ‘Evam sammā’ti kho sahāyako sahāyakassa paṭissutvā sāṇabhāram bandhitvā te ubho sāṇabhāram ādāya yena aññataram gāmapaṭṭam tenupasaṅkamīṁsu. Tattha addasamsu pahūtam sāṇasuttam chadditam, disvā sahāyako sahāyakam āmantesi – ‘yassa kho, samma, atthāya iccheyyāma sāṇam, idam pahūtam sāṇasuttam chadditam. Tena hi, samma, tvañca sāṇabhāram chaddhehi, ahañca sāṇabhāram chaddessāmi, ubho sāṇasuttabhāram ādāya gamissāmā’ti. ‘Ayan kho me, samma, sāṇabhāro dūrābhato ca susannaddho ca, alam me tvam pajānāhī’ti. Atha kho so sahāyako sāṇabhāram chaddetvā sāṇasuttabhāram ādiyi.

“Te yena aññataram gāmapaṭṭam tenupasaṅkamīṁsu. Tattha addasamsu pahūtā sāṇiyo chadditā, disvā sahāyako sahāyakam āmantesi – ‘yassa kho, samma, atthāya iccheyyāma sāṇam vā sāṇasuttam vā, imā pahūtā sāṇiyo chadditā. Tena hi, samma, tvañca sāṇabhāram chaddhehi, ahañca sāṇasuttabhāram chaddessāmi, ubho sāṇibhāram ādāya gamissāmā’ti. ‘Ayan kho me, samma, sāṇabhāro dūrābhato ca susannaddho ca, alam me, tvam pajānāhī’ti. Atha kho so sahāyako sāṇasuttabhāram chaddetvā sāṇibhāram ādiyi.

“Te yena aññataram gāmapaṭṭam tenupasaṅkamīṁsu. Tattha addasamsu pahūtam khomam chadditam, disvā...pe... pahūtam khomasuttam chadditam, disvā... pahūtam khomadussam chadditam, disvā... pahūtam kappāsam chadditam, disvā... pahūtam kappāsikasuttam chadditam, disvā... pahūtam kappāsikadussam chadditam, disvā... pahūtam ayam [ayasam (syā.)] chadditam, disvā... pahūtam

loham̄ chaḍḍitam̄, disvā... pahūtam̄ tipum̄ chaḍḍitam̄, disvā... pahūtam̄ sīsam̄ chaḍḍitam̄, disvā... pahūtam̄ sajjham̄ [sajjhūm̄ (sī. syā. pī.)] chaḍḍitam̄, disvā... pahūtam̄ suvaṇṇam̄ chaḍḍitam̄, disvā sahāyako sahāyakam̄ āmantesi – ‘yassa kho, samma, atthāya iccheyyāma sāṇam̄ vā sāṇasuttam̄ vā sāṇiyō vā khomam̄ vā khomasuttam̄ vā khomadussam̄ vā kappāsam̄ vā kappāsikasuttam̄ vā kappāsikadussam̄ vā ayam̄ vā loham̄ vā tipum̄ vā sīsam̄ vā sajjham̄ vā, idam̄ pahūtam̄ suvaṇṇam̄ chaḍḍitam̄. Tena hi, samma, tvañca sāṇabhāram̄ chaḍḍehi, ahañca sajjhabhāram̄ [sajjhubbhāram̄ (sī. syā. pī.)] chaḍḍessāmi, ubho suvaṇṇabhāram̄ ādāya gamissāmā’ti. ‘Ayam̄ kho me, samma, sāṇabhāro dūrābhato ca susannaddho ca, alam̄ me tvam̄ pajānāhi’ti. Atha kho so sahāyako sajjhabhāram̄ chaḍḍetvā suvaṇṇabhāram̄ ādiy.

“Te yena sako gāmo tenupasaṅkamimsu. Tattha yo so sahāyako sāṇabhāram̄ ādāya agamāsi, tassa neva mātāpitaro abhinandim̄su, na puttadārā abhinandim̄su, na mittāmaccā abhinandim̄su, na ca tatonidānam̄ sukham̄ somanassam̄ adhigacchi. Yo pana so sahāyako suvaṇṇabhāram̄ ādāya agamāsi, tassa mātāpitaropi abhinandim̄su, puttadārāpi abhinandim̄su, mittāmaccāpi abhinandim̄su, tatonidānañca sukham̄ somanassam̄ adhigacchi. “Evameva kho tvam̄, rājañña, sāṇabhārikūpamo maññe paṭibhāsi. Paṭinissajjetam̄, rājañña, pāpakam̄ diṭṭhigatam̄; paṭinissajjetam̄, rājañña, pāpakam̄ diṭṭhigatam̄. Mā te ahosi dīgharattam̄ ahitāya dukkhāyā”ti.

Saraṇagamanam̄

437. “Purimeneva aham̄ opammena bhotō kassapassa attamano abhiraddho. Api cāham̄ imāni vicitrāni pañhāpaṭibhānāni sotukāmo evāham̄ bhavantam̄ kassapam̄ paccanīkam̄ kātabbam̄ amaññissam̄. Abhikkantaṁ, bho kassapa, abhikkantaṁ, bho kassapa. Seyyathāpi, bho kassapa, nikkujjitam̄ vā ukkujjeyya, paṭicchannam̄ vā vivareyya, mūlhassa vā maggam̄ ācikkheyya, andhakāre vā telapajjotam̄ dhāreyya ‘cakkhumanto rūpāni dakkhantī’ti evamevaṁ bhotā kassapena anekapariyāyena dhammo pakāsito. Esāham̄, bho kassapa, tam̄ bhavantam̄ gotamam̄ saraṇam̄ gacchāmi, dhammañca, bhikkhusaṅghāñca. Upāsakam̄ mam̄ bhavaṁ kassapo dhāretu ajjatagge pāñupetam̄ saraṇam̄ gataṁ.

“Icchāmi cāham̄, bho kassapa, mahāyaññam̄ yajitum̄, anusāsatu mam̄ bhavaṁ kassapo, yam̄ mamassa dīgharattam̄ hitāya sukhāyā”ti.

Yaññakathā

438. “Yathārūpe kho, rājañña, yaññe gāvo vā haññanti ajeṭakā vā haññanti, kukkuṭasūkarā vā haññanti, vividhā vā pāṇā samghātam̄ āpajjanti, paṭiggāhakā ca honti micchādiṭṭhī micchāsaṅkappā micchāvācā micchākammantā micchāājīvā micchāvāyāmā micchāsatī micchāsamatā, evarūpo kho, rājañña, yañño na mahapphalo hoti na mahānisam̄so na mahājutiko na mahāvippāro. Seyyathāpi, rājañña, kassako bījanāngalam̄ ādāya vanam̄ paviseyya. So tattha dukkhette dubbhūme avihatakhāṇukaṇṭake bījāni patiṭṭhāpeyya khaṇḍāni pūṭīni vātāpahatāni asāradāni asukhasayitāni. Devo ca na kālena kālam̄ sammādhāram̄ anuppaveccheyra. Api nu tāni bījāni vuddhiṁ virūlhiṁ [virūlhiṁ (moggalāne)] vepullam̄ āpajjeyyūm̄, kassako vā vipulam̄ phalam̄ adhigaccheyyā”ti? ‘No hidam̄ [na evam̄ (syā. ka.)] bho kassapa’”. ‘Evameva kho, rājañña, yathārūpe yaññe gāvo vā haññanti, ajeṭakā vā haññanti, kukkuṭasūkarā vā haññanti, vividhā vā pāṇā samghātam̄ āpajjanti, paṭiggāhakā ca honti micchādiṭṭhī micchāsaṅkappā micchāvācā sammākammantā sammāājīvā sammāvāyāmā sammāsatī sammāsamatā, evarūpo kho, rājañña, yañño mahapphalo hoti mahānisam̄so mahājutiko mahāvippāro. Seyyathāpi, rājañña, kassako bījanāngalam̄ ādāya vanam̄ paviseyya. So tattha sukhette subhūme suvihatakhāṇukaṇṭake bījāni

“Yathārūpe ca kho, rājañña, yaññe neva gāvo haññanti, na ajeṭakā haññanti, na kukkuṭasūkarā haññanti, na vividhā vā pāṇā samghātam̄ āpajjanti, paṭiggāhakā ca honti sammādiṭṭhī sammāsaṅkappā sammāvācā sammākammantā sammāājīvā sammāvāyāmā sammāsatī sammāsamatā, evarūpo kho, rājañña, yañño mahapphalo hoti mahānisam̄so mahājutiko mahāvippāro. Seyyathāpi, rājañña, kassako bījanāngalam̄ ādāya vanam̄ paviseyya. So tattha sukhette subhūme suvihatakhāṇukaṇṭake bījāni

patiṭṭhapeyya akhaṇḍāni apūtīni avātātaphahatāni sāradāni sukhasayitāni. Devo ca kālena kālam sammādhāram anuppaveccheyya. Api nu tāni bijāni vuddhim virūlhiṁ vepullam āpajjeyyum, kassako vā vipulam phalam adhigaccheyyā’’ti? “Evam, bho kassapa”. “Evameva kho, rājañña, yathārūpe yaññe neva gāvo haññanti, na ajeṭakā haññanti, na kukkuṭasūkarā haññanti, na vividhā vā pāṇā samghātam āpajjanti, paṭiggāhakā ca honti sammādiṭṭhī sammāsaṅkappā sammāvācā sammākammantā sammāājīvā sammāvāyāmā sammāsaṭā sammāsamādhī, evarūpo kho, rājañña, yañño mahapphalo hoti mahānisamso mahājutiko mahāvipphāro”’ti.

Uttaramāṇavavatthu

439. Atha kho pāyāsi rājañño dānam paṭṭhapesi
 samanabrahmaṇakapaṇaddhikavaṇibbakayācakānam. Tasmim kho pana dāne evarūpam bhojanam dīyati kanājakam bilaṅgadutiyam, dhorakāni [thorakāni (sī. pī.), corakāni (syā.)] ca vatthāni guļavālakāni [guļagālakāni (ka.)]. Tasmim kho pana dāne uttarā nāma māṇavo vāvaṭo [byāvaṭo (sī. pī.)] ahosi. So dānam datvā evam anuddisati – “imināham dānena pāyāsim rājaññameva imasmim loke samāgacchim, mā parasmi”’nti. Assosi kho pāyāsi rājañño – “uttarā kira māṇavo dānam datvā evam anuddisati – ‘imināham dānena pāyāsim rājaññameva imasmim loke samāgacchim, mā parasmi’’’nti. Atha kho pāyāsi rājañño uttaraṁ māṇavam āmantāpetvā etadavoca – “saccam kira tvam, tāta uttara, dānam datvā evam anuddisasi – ‘imināham dānena pāyāsim rājaññameva imasmim loke samāgacchim, mā parasmi’’’nti? “Evam, bho”. “Kissa pana tvam, tāta uttara, dānam datvā evam anuddisasi – ‘imināham dānena pāyāsim rājaññameva imasmim loke samāgacchim, mā parasmi’’’nti? Nanu mayam, tāta uttara, puññātthikā dānasseva phalam pāṭikaṅkhino”’ti? “Bhoto kho dāne evarūpam bhojanam dīyati kanājakam bilaṅgadutiyam, yam bhavam pādāpi [pādāsi (ka.)] na iccheyya samphusitum [chupitum (pī. ka.)], kuto bhuñjituṁ, dhorakāni ca vatthāni guļavālakāni, yāni bhavam pādāpi [acittikataṁ (ka.)] na iccheyya samphusitum, kuto paridahitum. Bhavam kho panamhākam piyo manāpo, kathaṁ mayam manāpam amanāpena samyojemā”’ti? “Tena hi tvam, tāta uttara, yādisāham bhojanam bhuñjāmi, tādisam bhojanam paṭṭhapehi. Yādisāni cāham vatthāni paridahāmi, tādisāni ca vatthāni paṭṭhapehi”’ti. “Evam, bho”’ti kho uttarā māṇavo pāyāsissa rājaññassa paṭissutvā yādisam bhojanam pāyāsi rājañño bhuñjati, tādisam bhojanam paṭṭhapesi. Yādisāni ca vatthāni pāyāsi rājañño paridahati, tādisāni ca vatthāni paṭṭhapesi.

440. Atha kho pāyāsi rājañño asakkaccam dānam datvā asahatthā dānam datvā acittikatam dānam datvā apaviddham dānam datvā kāyassa bhedā param maraṇā cātumahārājikānam devānam sahabyatam upapajji suññam serīsakam vimānam. Yo pana tassa dāne vāvaṭo ahosi uttarā nāma māṇavo. So sakkaccam dānam datvā sahatthā dānam datvā cittikatam dānam datvā anapaviddham dānam datvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapajji devānam tāvatiṁsānam sahabyatam.

Pāyāsidevaputto

441. Tena kho pana samayena āyasmā gavampati abhikkhaṇam suññam serīsakam vimānam divāvihāram gacchati. Atha kho pāyāsi devaputto yenāyasmā gavampati tenupasaṅkami; upasaṅkamitvā āyasmantam gavampatim abhivādetvā ekamantam aṭṭhāsi. Ekamantam ṭhitam kho pāyāsim devaputtam āyasmā gavampati etadavoca – “kosi tvam, āvuso”’ti? “Aham, bhante, pāyāsi rājañño”’ti. “Nanu tvam, āvuso, evamdiṭṭhiko ahosi – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkatānam kammānam phalam vipāko”’ti? “Saccāham, bhante, evamdiṭṭhiko ahosim – ‘itipi natthi paro loko, natthi sattā opapātikā, natthi sukatadukkatānam kammānam phalam vipāko’’ti. Api cāham ayyena kumārakassapena etasmā pāpakā diṭṭhigatā vivecito”’ti. “Yo pana te, āvuso, dāne vāvaṭo ahosi uttarā nāma māṇavo, so kuhim upapanno”’ti? “Yo me, bhante, dāne vāvaṭo ahosi uttarā nāma māṇavo, so sakkaccam dānam datvā sahatthā dānam datvā cittikatam dānam datvā anapaviddham dānam datvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapanno devānam tāvatiṁsānam sahabyatam. Aham pana, bhante, asakkaccam dānam datvā asahatthā dānam datvā acittikatam dānam datvā

apaviddham dānam datvā kāyassa bhedā param maraṇā cātumahārājikānam devānam sahabyataṁ upapanno suññam serīsakam vimānam. Tena hi, bhante gavampati, manussalokam gantvā evamārocehi – ‘sakkaccaṁ dānam detha, sahatthā dānam detha, cittikatam dānam detha, anapaviddham dānam detha. Pāyāsi rājañño asakkaccaṁ dānam datvā asahatthā dānam datvā acittikatam dānam datvā apaviddham dānam datvā kāyassa bhedā param maraṇā cātumahārājikānam devānam sahabyataṁ upapanno suññam serīsakam vimānam. Yo pana tassa dāne vāvaṭo ahosi uttarō nāma māṇavo, so sakkaccaṁ dānam datvā sahatthā dānam datvā cittikatam dānam datvā anapaviddham dānam datvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapanno devānam tāvatiṁsānam sahabyata’’nti.

Atha kho āyasmā gavampati manussalokam āgantvā evamārocesi – “sakkaccaṁ dānam detha, sahatthā dānam detha, cittikatam dānam detha, anapaviddham dānam detha. Pāyāsi rājañño asakkaccaṁ dānam datvā asahatthā dānam datvā acittikatam dānam datvā apaviddham dānam datvā kāyassa bhedā param maraṇā cātumahārājikānam devānam sahabyataṁ upapanno suññam serīsakam vimānam. Yo pana tassa dāne vāvaṭo ahosi uttarō nāma māṇavo, so sakkaccaṁ dānam datvā sahatthā dānam datvā cittikatam dānam datvā anapaviddham dānam datvā kāyassa bhedā param maraṇā sugatim saggam lokam upapanno devānam tāvatiṁsānam sahabyata”nti.

Pāyāsisuttaṁ niṭhitam dasamaṁ.

Mahāvaggo niṭhitō.

Tassuddānam –

Mahāpadāna nidānam, nibbānañca sudassanam;
Janavasabha govindam, samayam sakkapañhakam;
Mahāsatipaṭṭhānañca, pāyāsi dasamam bhave [satipaṭṭhānapāyāsi, mahāvaggassa saṅgaho (sī. pī.) satipaṭṭhānapāyāsi, mahāvaggoти vuccatī (syā.)].

Mahāvaggapāli niṭhitā.